



Στον τόμο αυτό περιέχονται οι εργασίες των φοιτητών του μεταπτυχιακού προγράμματος "Περιβάλλον και Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών", Β' Κατεύθυνση του ΔΠΜΣ "Περιβάλλον και Ανάπτυξη" και των συνεργατών του Μετσόβιου Κέντρου Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου (ΕΜΠ). Οι εργασίες παρουσιάστηκαν σε Ημερίδα στο Μέτσοβο, στις 15 Ιουλίου 2023, μετά από κρίση της Επιστημονικής Επιτροπής του βιβλίου.

ISBN: 978-618-85675-4-2

Η Συμβολή του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου  
στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Δήμου Μετσόβου

Η Συμβολή του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου  
στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Δήμου Μετσόβου

Επιμέλεια: Δ. Καλιαμπάκος





ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ  
ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ημερίδα με τίτλο:

**"Η Συμβολή του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου  
στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Δήμου Μετσόβου"**

Βιβλιοθήκη ΜΕ.Κ.Δ.Ε- Ε.Μ.Π.: 16

*Φωτογραφίες εξωφύλλου:*

(μπροστά) Ομαδική φωτογραφία στο καμπαναριό της Αγίας Παρασκευής, Ανθοχώρι  
(πίσω) Οι μεταπτυχιακοί μας εκπαιδεύονται στο άνοιγμα φύλλου πίτας από τις  
γιαγιάδες του Μετσόβου

**Επιστημονική Επιτροπή:**

Δημήτρης Καλιαμπάκος, Καθηγητής Ε.Μ.Π.  
Δημήτρης Δαμίγος, Καθηγητής Ε.Μ.Π.  
Αναστασία Στρατηγέα Καθηγήτρια Ε.Μ.Π.  
Σωτήριος Καρέλλας, Καθηγητής Ε.Μ.Π.  
Έλενα Κωνσταντινίδου, Αν. Καθηγήτρια Ε.Μ.Π.  
Ελευθερία Τσακανίκα, Αν. Καθηγήτρια Ε.Μ.Π.  
Ανδρέας Καλλιώρας, Αν. Καθηγητής Ε.Μ.Π.  
Νίκος Κατσουλάκος, Αν. Καθηγητής ΑΕΝ/Ασπροπύργου  
Κώστας Μαρκαντώνης, Ε.Δ.Ι.Π. Ε.Μ.Π., Δρ. Ε.Μ.Π.  
Στέλλα Γιαννακοπούλου, Ε.Δ.Ι.Π. Α.Π.Θ., Δρ. Ε.Μ.Π.  
Γιώργος Παναγιωτόπουλος, Δρ. Ε.Μ.Π.  
Αναστάσιος Μπαλάσκας, Υπ. Δρ. Ε.Μ.Π.



<u>Περιεχόμενα</u>	<u>σελ.</u>
<b>Χαιρετισμός Πρύτανη Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου</b>	
Καθηγητή Ανδρέα Μπουντουβή.....	1
<b>Χαιρετισμός Περιφερειάρχη Ηπείρου</b>	
Αλέξανδρου Καχριμάνη.....	3
<b>Χαιρετισμός Δημάρχου Μετσόβου</b>	
Κωνσταντίνου Τζαφέα .....	5
<b>Χαιρετισμός Διευθύντριας ΔΠΜΣ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη»</b>	
Καθηγήτριας Έφη Δημοπούλου .....	7
<b>Η συμβολή του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη του Δήμου Μετσόβου</b>	
Δημήτρης Καλιαμπάκος.....	9
<b>Όνειρα και προσδοκίες της νέας γενιάς του Δήμου Μετσόβου</b>	
Κατερίνα Γούλα.....	14
<b>Ενεργειακή αναβάθμιση του κλειστού Δημοτικού κολυμβητηρίου Μετσόβου</b>	
Γεώργιος Παπασωτηρίου.....	32
<b>Αναβάθμιση ποδοσφαιρικού γηπέδου Μετσόβου</b>	
Γεώργιος Σιώμος .....	50
<b>Συμμετοχικές προσεγγίσεις για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών – Η περίπτωση της κεντρικής πλατείας του Μετσόβου</b>	
Βασιλική Κρομμύδα, Διονυσία Κούτση, Ιάσων Παπαρίζος, Αναστασία Στρατηγέα.....	74
<b>Χωροταξική αναδιάρθρωση στο Μέτσοβο: προς έναν πολυκεντρικό οικισμό</b>	
Ιάσωνας Παπαρίζος.....	90
<b>Ιστορία και Μουσικο-χορευτική παράδοση Δήμου Μετσόβου: η περίπτωση του Ανθοχωρίου</b>	
Παναγιώτα-Φωτεινή Στάππα .....	110
<b>Το ξύλο βγήκε από τη ...Μηλιά</b>	
Βασιλική Ηλιοπούλου.....	134
<b>Μετσοβίτικες πίτες: προς ένα νέο επιχειρείν</b>	
Νίκος Τριανταφύλλου .....	152
<b>Γυναίκες και ιδιοκτησία γης στο Δήμο Μετσόβου</b>	
Βασιλική Παπαπποστόλου.....	164

**Το στοιχείο - στοιχείο του Ανθοχωρίου**

Μιχαήλ-Άγγελος Χισιρίδης ..... 180

**Ανακαλύπτοντας τον οικισμό του Μετσόβου: εναλλακτικές διαδρομές**

Μαρία Γαλανού ..... 200

## **Χαιρετισμός Πρύτανη Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, Καθηγητή Ανδρέα Μπουντουβή**

Το Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕΚΔΕ) του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου στο Μέτσοβο έχει καθιερώσει την παρουσία του, μέσω της συστηματικής ερευνητικής και εκπαιδευτικής δραστηριότητάς του. Τα ανά 3-ετία συνέδριά του, που επικεντρώνονται σε έρευνα και δράσεις για τις ορεινές και απομονωμένες περιοχές, αναδεικνύουν την ανάγκη και τρόπους ανάταξης της ορεινής Ελλάδας και ιδιαίτερα τη σημασία της ισότιμης συμμετοχής των ορεινών και απομονωμένων κοινωνιών στις ευκαιρίες ανάπτυξης καθώς και της προστασίας των ορεινών οικοσυστημάτων. Η παρουσία και πολύπλευρη δράση του ΕΜΠ στο Μέτσοβο, πέραν του ότι αποτελεί φόρο ευγνωμοσύνης στους Ηπειρώτες μεγάλους ευεργέτες του, είναι μέρος της επιστημονικά ηγετικής συμβολής του στην ανάπτυξη της χώρας.

Συζευγμένες με τα συνέδρια είναι οι ετήσιες ημερίδες παρουσίασης των αποτελεσμάτων που παράγονται από το Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΔΠΜΣ) "Περιβάλλον και Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών" – τη δεύτερη κατεύθυνση του ΔΠΜΣ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» του ΕΜΠ. Κάθε χρόνο, το μεταπτυχιακό πρόγραμμα εστιάζει το ενδιαφέρον του σε έναν ορεινό Δήμο. Δηλαδή, φοιτητές και εκπαιδευτικό προσωπικό μελετούν τα χαρακτηριστικά και τα προβλήματα του Δήμου και επεξεργάζονται λύσεις τους. Στο τέλος της εκπαιδευτικής χρονιάς, οι εργασίες των φοιτητών και άλλων συνεργαζόμενων ερευνητών του ΜΕΚΔΕ συγκεντρώνονται σε ένα τόμο και παρουσιάζονται στην τοπική κοινωνία σε μια ημερίδα.

Φέτος, η περιοχή μελέτης ήταν ο Δήμος Μετσόβου. Οι φοιτητές και το εκπαιδευτικό προσωπικό του μεταπτυχιακού προγράμματος σε ένα οδοιπορικό με σταθμούς Χρυσοβίτσα, Γότιστα, Μηλιά, Ανθοχώρι και Μέτσοβο, κατέγραψαν και επεξεργάστηκαν όσα παρουσιάζονται στον ανά χείρας τόμο.

Συγχαίρω τους φοιτητές και ερευνητές για τη συστηματική δουλειά τους και τους εκπαιδευτές και επιβλέποντες των εργασιών για τη συνεισφορά τους στην υλοποίηση των στόχων του Μεταπτυχιακού Προγράμματος που καθοδηγείται αποτελεσματικά από τη διοίκηση του ΜΕΚΔΕ και έχει την αμέριστη υποστήριξη του ΕΜΠ.



## **Χαιρετισμός Περιφερειάρχη Ηπείρου, Αλέξανδρου Καχριμάνη**

Η «επιστροφή» των ερευνητικών εργασιών του σπουδαστών του Μετσόβιου Κέντρου Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕΚΔΕ) στο Μέτσοβο, συμπίπτει με τη συμπλήρωση 30 ετών από την απόφαση ίδρυσής του. Αποτελεί δε και την ευκαιρία να θυμηθούμε και να τιμήσουμε τον εμπνευστή του ΜΕΚΔΕ, τον αείμνηστο Καθηγητή Δημήτρη Ρόκο.

Στη μακρόχρονη -πλέον- λειτουργία του ΜΕΚΔΕ, κατά γενική εκτίμηση, οι ερευνητικές εργασίες που εκπονήθηκαν για όλες τις περιοχές που ορεινού όγκου της Ηπείρου είναι ενδιαφέρουσες, τεκμηριωμένες, αναλυτικές.

Προκύπτει βέβαια ένας προβληματισμός για το βαθμό υλοποίησης των προτάσεων που έχουν γίνει μέσω των ερευνητικών εργασιών. Ο απολογισμός είναι μάλλον «φτωχός», που έχει την εξήγησή του: Ο πληθυσμός μειώνεται, παραδοσιακές παραγωγικές δραστηριότητες εγκαταλείπονται, άλλοτε ακμάζουσες περιοχές διαρκώς υποβαθμίζονται. Η αναστροφή της κατάστασης αυτής απαιτεί κίνητρα, ενεργοποίηση του ελάχιστου πλέον ενεργού πληθυσμού, καθοδήγηση από τους τοπικούς φορείς και διαρκή στήριξη σε τεχνογνωσία.

Από τον κανόνα αυτό δεν εξαιρείται ούτε το Μέτσοβο, το οποίο επίσης υφίσταται τη «φθορά» του χρόνου, των τεχνολογικών εξελίξεων και τις κοινωνικές αλλαγές. Στα 30 χρόνια που μεσολάβησαν από την ίδρυση του ΜΕΚΔΕ έχουν αλλάξει πολλά, αλλάζει σταδιακά και η μορφή του οικισμού και των γύρω οικισμών.

Είναι γεγονός ότι το περιεχόμενο των ερευνητικών εργασιών που περιλαμβάνονται στη τρέχουσα έκδοση δίνει κατευθύνσεις για το Μέτσοβο των επόμενων δεκαετιών μέσα από μια διαφορετική οπτική γωνία, με βάση τις τεχνολογικές εξελίξεις, αλλά και με σεβασμό στην αρχιτεκτονική και το περιβάλλον τους.

Οι βασικές προτάσεις, όπως και σε όλες τις προηγούμενες εργασίες- μελέτες, προϋποθέτουν την ενεργοποίηση κατοίκων και επαγγελματιών. Είναι ένα «στοίχημα» που πρέπει να κερδίσουμε από κοινού, Αυτοδιοίκηση και ΜΕΚΔΕ, ώστε οι ερευνητικές εργασίες που εκπονήθηκαν να έχουν πρακτικά και εφαρμόσιμα αποτελέσματα, δίνοντας μια νέα αναπτυξιακή ώθηση στην περιοχή.

Από την πλευρά μου, είμαι πρόθυμος να συμβάλω με όλες μου τις δυνάμεις στην επιδίωξη αυτή και θέλω για μια ακόμη φορά να ευχαριστήσω τη Διεύθυνση του ΜΕΚΔΕ, τους Καθηγητές και τους σπουδαστές για το ενδιαφέρον και τον τρόπο εργασίας τους.





## **Χαιρετισμός Δημάρχου Μετσόβου, Κωνσταντίνου Τζαφέα**

Το ΜΕΚΔΕ ανταποκρινόμενο στις σύγχρονες ανάγκες των ορεινών περιοχών με συστηματική έρευνα, όραμα και σχεδιασμό διαμορφώνει το πλαίσιο ανάπτυξής τους.

Με γνώση και εμπειρία η επιστημονική ομάδα του ΜΕΚΔΕ, όλα τα χρόνια, σε συνεργασία με πολλούς Δήμους του ορεινού όγκου προτείνει δράσεις ώστε να επιτύχουν την ολοκληρωμένη ανάπτυξή τους.

Κατά την φετινή εκπαιδευτική περίοδο οι εργασίες αναφέρονται στο Μέτσοβο. Η αξιοποίηση των εργασιών της επιστημονικής ομάδας του ΜΕΚΔΕ φιλοδοξούμε να αποτελέσουν πυξίδα για την ανάπτυξη του Δήμου μας.

Εκφράζουμε τις θερμές ευχαριστίες μας προς το διδακτικό προσωπικό και τους μεταπτυχιακούς φοιτητές που ασχολήθηκαν με τον τόπο μας αποδεικνύοντας για μια ακόμη φορά τους άρρηκτους δεσμούς του Μετσόβου με το Ίδρυμα.



## **Χαιρετισμός Διευθύντριας ΔΠΜΣ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη», Καθηγήτριας Έφης Δημοπούλου**

Σημαντικό κομμάτι των σπουδών της 2ης κατεύθυνσης του μεταπτυχιακού προγράμματος 'Περιβάλλον και Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές' αποτελεί η παρουσίαση των εργασιών που αναλαμβάνουν οι φοιτητές και φοιτήτριές μας για συγκεκριμένο κάθε χρόνο δήμο. Δημιουργείται έτσι μια γέφυρα επικοινωνίας ανάμεσα στην ακαδημαϊκή κοινότητα και την τοπική κοινωνία, ανοίγει ο διάλογος και δημιουργούνται ευκαιρίες για συνεργασία και αλληλεπίδραση, ενώ συγχρόνως αναδεικνύεται ο ρόλος του μεταπτυχιακού μας, αλλά και του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου.

Φέτος, ο δήμος μελέτης είναι αυτός που φιλοξενεί το μεταπτυχιακό μας όλα αυτά τα χρόνια, ο Δήμος Μετσόβου. Η στενή συνεργασία μας είναι δεδομένη, σημαντική και έχει πάρει πολλές μορφές, πάντα με σεβασμό στο περιβάλλον, αναδεικνύοντας παράλληλα τις αναπτυξιακές προοπτικές του με βάση και τα χαρακτηριστικά του και τα στοιχεία της τοπικής παράδοσης. Η ευκαιρία που μας παρέχεται να δημιουργήσουμε αλληλεπίδραση με την τοπική κοινότητα μέσα από την παρουσίαση των σπουδαστικών εργασιών στο δήμο Μετσόβου, είναι μια ευκαιρία να επικοινωνήσουμε τις επιστημονικές μας προόδους και τα αποτελέσματα της έρευνάς μας σε ένα ευρύτερο ακροατήριο.

Οι εργασίες των φοιτητών και φοιτητριών μας μπορούν να επιφέρουν πολλά οφέλη για το δήμο και τους δημότες του. Μέσω της έρευνας των σπουδαστών μας, μπορούν να προσφερθούν προτάσεις και λύσεις για ζητήματα που αφορούν στο περιβάλλον, όπως η διαχείριση των αποβλήτων, η προστασία των φυσικών πόρων, η αειφορία των ενεργειακών πρακτικών και η προσαρμογή στις αλλαγές του κλίματος. Επιπλέον, μπορεί να αναλυθεί η επίδραση των αναπτυξιακών προτάσεων στο περιβάλλον και να προταθούν βέλτιστες πρακτικές για την ανάπτυξη του δήμου.

Κατά την παρουσίαση των εργασιών, είναι σημαντικό να αναδειχθεί η σημασία των θεμάτων που μελετώνται και ο δυνητικός αντίκτυπος που μπορεί να έχουν οι προτάσεις και οι συστάσεις στο δήμο και την κοινότητα. Είναι επίσης σημαντικό να παρουσιαστούν οι στόχοι και τα αποτελέσματα των εργασιών με σαφήνεια, και να επικοινωνήσουν τα οφέλη και τις ευκαιρίες που μπορεί να προκύψουν από την υλοποίηση των προτάσεων. Τέλος, πιστεύω ότι, η συμμετοχή των δημοτών μπορεί να είναι κρίσιμη για την αποδοχή και την επιτυχή υλοποίηση των προτάσεων των μεταπτυχιακών μας και πρέπει να επιδιωχθεί ο διάλογος και η αλληλεπίδραση.

Εύχομαι καλή επιτυχία στις παρουσιάσεις και ελπίζω ότι οι εργασίες αυτές θα συμβάλουν στη βελτίωση του δήμου Μετσόβου, ενώ παράλληλα θα προβάλουν και την αξία της επιστήμης και της έρευνας.



**Η συμβολή του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου στην  
ολοκληρωμένη ανάπτυξη του Δήμου Μετσόβου  
Δημήτρης Καλιαμπάκος  
Καθηγητής Ε.Μ.Π.  
Διευθυντής ΜΕ.Κ.Δ.Ε.**

Βρισκόμαστε στο τέλος μιας ακόμη ακαδημαϊκής χρονιάς του μεταπτυχιακού προγράμματος «Περιβάλλον και Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών», Β' κατεύθυνση του ΔΠΜΣ του Ε.Μ.Π. «Περιβάλλον και Ανάπτυξη», που κλείνει με τη δημοσίευση των επιστημονικών εργασιών των σπουδαστών μας για έναν ορεινό Δήμο που κάθε χρόνο το μεταπτυχιακό μας υιοθετεί. Αποτελεί ιδιαίτερη χαρά που ο Δήμος στον οποίο φέτος εστιάζουμε είναι ο Δήμος που μας φιλοξενεί, η ορεινή έδρα του Πολυτεχνείου, ο Δήμος Μετσόβου. Η λειτουργία του μεταπτυχιακού μας στο Μέτσοβο οδηγεί σε μία διαρκή επαφή με τα ζητήματα που απασχολούν την περιοχή. Όμως, έχει πάντα ξεχωριστή σημασία η αφιέρωση των προσπαθειών μίας ολόκληρης ακαδημαϊκής χρονιάς ειδικά στο Δήμο Μετσόβου. Δώδεκα χρόνια μετά την πρώτη απόπειρα, με βαρύνουσας σημασίας εξελίξεις να έχουν μεσολαβήσει, κάναμε μια βαθιά βουτιά στην κοινωνία του Δήμου Μετσόβου. Ευελπιστούμε πως η φρέσκια προσέγγιση που παρουσιάζεται σήμερα και περιέχεται στην παρούσα ειδική έκδοση θα αποτελέσει γόνιμο πεδίο προβληματισμού για την τοπική κοινωνία.

Θα ξεκινήσω με ένα σύντομο ιστορικό της δράσης του μεταπτυχιακού προγράμματος, κατά την ακαδημαϊκή χρονιά 2022-2023, στο Δήμο Μετσόβου, ώστε να γίνουν κατανοητοί οι πολυδιάστατοι τρόποι προσέγγισής μας στην περιοχή, τα χαρακτηριστικά, τα προβλήματα και τις προοπτικές της.

Όλα ξεκίνησαν το Νοέμβριο του 2022, όταν άνοιξε ο κύκλος του φετινού μεταπτυχιακού προγράμματος. Από την αρχή οι σπουδαστές μας, «μήπκαν στα βαθιά». Σε σύντομο χρονικό διάστημα κλήθηκαν να παρουσιάσουν στο αιτητικό κοινό των μαθητών και μαθητριών της Ε' και ΣΤ τάξης του 1<sup>ου</sup> Δημοτικού σχολείου Μετσόβου τα φυσικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά τριών βουνών του κόσμου, της Σιέρα Μάδρε ντελ Τσιάπας στο Μεξικό, το όρος Λίβανος και τα όρη Τσιλέντο στην Ιταλία. Πρόκειται για μία δράση που αποτελεί πλέον παράδοση για το μεταπτυχιακό και είναι το πρώτο άνοιγμα προς την τοπική κοινωνία και, συγκεκριμένα, το δυναμικό που αποτελεί το μέλλον της, τα παιδιά. Επιπλέον, εκείνη την εβδομάδα, με τη βοήθεια δύο εξειδικευμένων ερευνητών από το Ινστιτούτο Δασικών Ερευνών, οι σπουδαστές του μεταπτυχιακού ήρθαν σε επαφή με τα εξαιρετικής σημασίας για την περιοχή του Μετσόβου ζητήματα που έχουν να κάνουν με τα δασικά οικοσυστήματα. Αυτό το πλούσιο σε εμπειρίες ξεκίνημα ήταν ένας εξαιρετικός τρόπος για να εξοικειωθούν και να αγαπήσουν την περιοχή μελέτης (και φιλοξενίας τους) οι σπουδαστές. Πάντως, φέτος, η επαφή μας με τους μαθητές ήταν συχνή και πιστεύουμε χρήσιμη και απολαυστική. Μας επισκέφτηκαν η Β' τάξη του 8ου Γυμνασίου Ιωαννίνων, η Γ' τάξη του 1ου Γυμνασίου Φιλιπιάδας, το 1ο και 3ο Γυμνάσιο Παλλήνης Αττικής, το 5ο Γυμνασίο Ιωαννίνων αλλά πήγαμε και μεις στην Ε' τάξη του 1ου Πειραματικού Δημοτικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και στο Δημοτικό Σχολείο Λογγάδων.

Κεντρικό στοιχείο της εκπαιδευτικής διαδικασίας που έδωσε ώθηση στη συστηματική μελέτη του Δήμου Μετσόβου ήταν η εβδομάδα από τις 16 έως τις 20 Ιανουαρίου. Κατόπιν της κατάλληλης προετοιμασίας, η ομάδα του μεταπτυχιακού πραγματοποίησε επισκέψεις στην περιοχή αλλά προχώρησε και σε ιδιαίτερες δράσεις. Σημαντικός στόχος ήταν το «ζύμωμα» του μεταπτυχιακού μας προγράμματος με τους κατοίκους της περιοχής. Όχι εκείνους που επιστρέφουν το καλοκαίρι και κάνουν τα χωριά να μοιάζουν μελίσσια. Τους άλλους. Εκείνους που πεισματικά ζουν μόνιμα εκεί, χειμώνα-καλοκαίρι. Τους κάπως απόμακρους, τους γνήσια βουνίσιους. Μαθαίνουμε από τους ανθρώπους αυτούς. Μαθαίνουμε, πριν επιστρέψουμε με φρέσκιες ιδέες και προτάσεις, επιστημονικά τεκμηριωμένες. Σε κάθε χωριό, στη Χρυσοβίτσα, στη Μηλιά, στη Γόπιστα, στο Ανθοχώρι κι αλλού, συναντήσαμε σπάνιους ανθρώπους που παλεύουν να κρατήσουν τον τόπο ζωντανό απέναντι σε ιδιαίτερα δυσμενείς συνθήκες.

Εκτός από τα χωριά του Δήμου αφιερώθηκε σημαντικός χρόνος στο Μέτσοβο. Νομίζαμε ότι το ξέρουμε πια καλά μετά από τόσα χρόνια κοινής ζωής αλλά οι πρωτοβουλίες που πήραμε να συναντήσουμε ανθρώπους με «λόγο» το προσωπικό τους παράδειγμα έδωσαν εξαιρετικά αποτελέσματα. Μερικά μόνο στιγμιότυπα: επίσκεψη στο ξυλουργείο του Τριαντάφυλλου και αναλυτική συζήτηση για την τέχνη και το επάγγελμα του ξυλουργού, επίσκεψη στο τυροκομείο του Ιδρύματος Τοσίτσα και συζήτηση για το πόση μαστοριά και παρακολούθηση των εξελίξεων χρειάζονται για προϊόντα που έχουν κάνει το Μέτσοβο διάσημο, συζήτηση με τα παιδιά του Λυκείου για όσα απασχολούν τη νέα γενιά των ορεινών περιοχών σε μια τόσο απαιτητική εποχή, γνωριμία με τον ΠΑΣ Μετσόβου και ξενάγηση στην ιστορία ενός κυττάρου της τοπικής κοινωνίας. Και τόσα άλλα.

Οι επαφές με τους κατοίκους της περιοχής συνδυάστηκαν με επισκέψεις σε παραγωγικές μονάδες, περιοχές ιδιαίτερου κάλλους, μνημεία κ.ο.κ. για να υπάρξει μια όσο γίνεται ελοπτική εικόνα των χαρακτηριστικών του Δήμου. Στη συνέχεια, οι σπουδαστές μας σε συνεργασία με τους διδάσκοντες και του συνεργάτες του μεταπτυχιακού πραγματοποίησαν εκ νέου επισκέψεις στο πεδίο για την τεκμηρίωση και υποστήριξη των εργασιών τους, ώστε να υπάρχει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.

Δεν πήγαμε μόνο εμείς στους κατοίκους του Δήμου. Συχνά φέρναμε κάποιους από τους ανθρώπους αυτούς στο ΜΕΚΔΕ, για να έχουμε χρόνο να κατανοήσουμε τις εμπειρίες, τις ανησυχίες, τα όνειρά τους. Στο ΜΕΚΔΕ ήρθαν νέα παιδιά, όπως η ταλαντούχα νεαρή συγγραφέας Κατερίνα Δασούλα, έμπειροι «μαχητές» της περιοχής, όπως ο Τάσος Αβέρωφ, ο Γιώργος οΜέτσιος, ο Λευτέρης Φάφαλης. Και βέβαια γιαγιάδες, όχι με την ιδιότητα των απόμαχων αλλά της ζωντανής ιστορίας. Η κυρά Όπω και η κυρά Κούλα μας διδάξαν όχι μόνο τα μυστικά της παραδοσιακής πίτας του Μετσόβου, αλλά με την απaráμιλλη ζωντάνια και το κοφτερό μυαλό τους μας έδωσαν ένα αξέχαστο μάθημα ζωής.

Στο πλαίσιο των μαθημάτων του μεταπτυχιακού «Περιβάλλον και Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών» μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας αφιερώθηκε στο Δήμο Μετσόβου, αναλόγως και των εργασιών που επέλεξαν να εκπονήσουν οι σπουδαστές. Ξεχωρίζω την προσπάθεια για αναγνώριση της υλικής και άυλης κληρονομιάς που συνθέτουν την ταυτότητα του οικισμού του Μετσόβου. Συζητήθηκαν μεθοδολογικά

εργαλεία και στρατηγικές για τη σύνταξη και εφαρμογή σχεδίων διαχείρισης που θα εξασφαλίζουν την προστασία και ανάπτυξη της περιοχής, επιμένοντας στη ενίσχυση της ιδιαίτερης ταυτότητάς της. Επίσης, διερευνήθηκε, με τη συμμετοχή εκπροσώπων της τοπικής κοινωνίας, ο ρόλος, τα προβλήματα και οι προοπτικές εξέλιξης της κεντρικής πλατείας του Μετσόβου. Ειδικότερα, στις 5 Μαΐου 2023 οργανώθηκε στο ΜΕΚΔΕ συνάντηση διδασκόντων του μεταπτυχιακού και των σπουδαστών με επιλεγμένους συμμετέχοντες από την επιχειρηματική κοινότητα, τον χώρο του πολιτισμού και του αθλητισμού, τον χώρο της εκπαίδευσης και την τοπική αυτοδιοίκηση. Διατυπώθηκαν ενδιαφέρουσες απόψεις στο πλαίσιο μιας δομημένης συζήτησης και από την – οργανωμένη από την υπεύθυνη διδάσκουσα και τους σπουδαστές – διαδικασία αντλήθηκαν συμπεράσματα χρήσιμα για την ολοκλήρωση εργασιών που σήμερα παρουσιάζονται.

Κάπως έτσι κύλησαν τα πράγματα μέσα στην ακαδημαϊκή χρονιά. Κι έλειπα από συστηματική δουλειά, κόπο αλλά και πολύ όρεξη από νέους επιστήμονες φτάσαμε στη σημερινή ημερίδα που θα συζητήσουμε πάλι με την κοινωνία του Δήμου Μετσόβου τα αποτελέσματα των ερευνητικών εργασιών. Ας κάνουμε μία σύνοψη για το τι πρόκειται να ακούσουμε σήμερα.

Ξεκινάμε με το λόγο στη νέα γενιά. Διερεύνηση των απόψεων, των ονείρων, των προσδοκιών αλλά και των φόβων των παιδιών του Δήμου Μετσόβου, στο μεταίχμιο μεταξύ της σχολικής ζωής και του επόμενου βήματος. Μία προσέγγιση που αποτελεί σταθερά για το μεταπτυχιακό μας καθώς εκτέμπει σήματα για το μέλλον των ορεινών περιοχών. Αθλητισμός: η ύπαρξη ενεργών αθλητικών σωματείων είναι το σημάδι της ζωντανίας και της προοπτικής μιας περιοχής. Από πλευράς μας προσπαθούμε να βοηθήσουμε στο κομμάτι των απαραίτητων υποδομών που θα φιλοξενήσουν τις αθλητικές δραστηριότητες. Έτσι, μία εργασία αφιερώνεται στην ενεργειακή αναβάθμιση του κολυμβητηρίου Μετσόβου, την απαραίτητη προϋπόθεση για να λειτουργήσει αυτή η μεγάλης σημασίας υποδομή. Μία δεύτερη εργασία εστιάζει στις επεμβάσεις αναβάθμισης του ποδοσφαιρικού γηπέδου Μετσόβου, γεγονός που θα επηρεάσει πολύ θετικά ένα ενεργό, με ιστορία και προοπτικές αθλητικό σωματείο, τον ΠΑΣ Μετσόβου. Η δουλειά που έγινε μέσα στη χρονιά και σχετίζεται με το χωρικό σχεδιασμό αποτελεί αντικείμενο ξεχωριστής εργασίας που από τη μία παρουσιάζει ένα γενικό πλαίσιο για το συμμετοχικό σχεδιασμό στις ορεινές περιοχές και από την άλλη διατυπώνει συγκεκριμένα αποτελέσματα της διαδικασίας αυτής για την κεντρική πλατεία του Μετσόβου. Αν και η κεντρική πλατεία αναμφισβήτητα δε θα πάψει να αποτελεί σημείο αναφοράς για το Μέτσοβο, μία εργασία προσεγγίζει τις δυνατότητες για μία πολυκεντρική ανάπτυξη στον οικισμό του Μετσόβου, ώστε να υπάρξει αποσυμφόρηση και διάχυση ωφελημάτων. Μία τρίτη εργασία επικεντρώνεται σε εναλλακτικές διαδρομές στον οικισμό του Μετσόβου, με μεγάλο ενδιαφέρον για τους επισκέπτες αλλά και τους ίδιους τους κατοίκους. Η ιδιαίτερη περίπτωση του κλάδου του ξύλου στη Μηλιά δε θα μπορούσε παρά να απασχολήσει την ομάδα μας: ιστορία, τρέχουσα κατάσταση, προβλήματα και προοπτικές ανάπτυξης μίας ξεχωριστής παραγωγικής δραστηριότητας που οδηγεί και σε έναν ιδιαίτερο τρόπο ζωής. Μπορούν οι περίφημες μετσοβίτικες πίτες να αποτελέσουν αντικείμενο επιχειρηματικής δραστηριότητας; Αυτό διερευνά μία εργασία με συστηματικό τρόπο σε μία εποχή που τα τοπικά προϊόντα κερδίζουν ολοένα και



περισσότερο ενδιαφέρον. Τα θέματα ιδιοκτησίας της γης έχουν μεγάλη σημασία στα ορεινά. Μία εργασία εστιάζει σε μία ιδιόμορφη πτυχή των ιδιοκτησιακών ζητημάτων στο Δήμο Μετσόβου, αυτήν της συμμετοχής και του ρόλου των γυναικών στην έγγεια ιδιοκτησία. Το Ανθοχώρι χαρακτηρίζεται αναμφίβολα από την έντονη παρουσία του νερού. Μία εργασία εξετάζει τα υδρογεωλογικά χαρακτηριστικά της περιοχής και συνδέει τη φυσική πραγματικότητα με τους μύθους και τις παραδόσεις γύρω από το νερό. Τέλος, πάλι στο Ανθοχώρι μία εργασία συστηματικά εξετάζει την ιδιαίτερη μουσικοχορευτική παράδοση του χωριού, που καθώς δεν είναι βλαχοχώρι, παρουσιάζει ιδιαίτερα στοιχεία.

Το ΜΕΚΔΕ από την ίδρυσή του και ιδιαίτερα από το 2008, οπότε και λειτουργεί το μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Περιβάλλον και Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών», βασίζει τη δράση του στην αλληλεπίδραση με τις τοπικές κοινωνίες. Μαθαίνουμε από τους κατοίκους των βουνών και μπολιάζουμε τις τοπικές κοινωνίες με φρέσκιες ιδέες και προτάσεις. Τις συζητάμε με τον κόσμο, επιχειρώντας να συμβάλουμε σε ένα δημιουργικό διάλογο που πολύ συχνά οδηγεί και στην υλοποίηση καινοτόμων έργων. Ο Δήμος Μετσόβου έχει την ευκαιρία, μαζί με τις παλιότερες εργασίες μας (της ακαδημαϊκής χρονιάς 2010-2011) που δεν έχουν χάσει την επικαιρότητά τους, να αξιοποιήσει το νέο υλικό που σήμερα παρουσιάζεται. Για μας μέτρο των προσπαθειών μας αλλά και βαθύτερη ικανοποίηση από τη δουλειά μας είναι, βήμα - βήμα, να μετασηματίζουμε τις τοπικές κοινωνίες, αυτόν τον υπέροχο κόσμο, και να αποτελούμε διαρκή σύμμαχό τους στην προσπάθειά να κρατηθούν ζωντανές και ακμάζουσες στα βουνά. Μπορεί, όπως συχνά λέγεται και είναι αλήθεια, οι καιροί να είναι δύσκολοι. Αλλά με σκληρή δουλειά και συλλογική προσπάθεια, το παράθυρο για ένα καλύτερο αύριο στις ορεινές περιοχές είναι ανοιχτό.



**Όνειρα και προσδοκίες της  
νέας γενιάς του Δήμου  
Μετσόβου**

**Κατερίνα Γούλα**

Νηπιαγωγός  
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

**Dreams and expectations  
of the youth of  
Municipality of Metsovo**

**Katerina Goula**

Pre-school Educator  
University of Ioannina

## **Περίληψη**

Η πληθυσμιακή συρρίκνωση και η γήρανση του πληθυσμού αποτελούν δύο τυπικά χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών της Ελλάδας. Αντίστοιχα, οι προοπτικές διατήρησης και ανάπτυξης των ορεινών περιοχών συνδέονται στενά με την παραμονή νέων ατόμων σε αυτές. Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα εργασία

αποτυπώνει και ερμηνεύει τα βιώματα, τις αντιλήψεις και τα όνειρα νέων παιδιών που διαμένουν στο Δήμο Μετσόβου. Η συγκέντρωση των δεδομένων έγινε με χορήγηση ερωτηματολογίου σε παιδιά που φοιτούν στα δύο Λύκεια της περιοχής (N=69). Η κατηγορική ταξινόμηση των απαντήσεων στις ερωτήσεις ανοιχτού τύπου έγινε με τη μέθοδο ανάλυσης περιεχομένου και η συνολική στατιστική επεξεργασία με χρήση του λογισμικού πακέτου SPSS. Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων προέκυψαν οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα παιδιά στην καθημερινότητά τους, τα θετικά και αρνητικά στοιχεία που αποδίδουν στον τόπο τους, τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα που θεωρούν ότι έχουν συγκριτικά με άτομα που διαμένουν σε αστικά κέντρα και οι προθέσεις τους για το μέλλον. Ακολούθησε συγκριτική αξιολόγηση των παραπάνω με ευρήματα της διεθνούς βιβλιογραφίας και με αντίστοιχη έρευνα που είχε πραγματοποιηθεί στην ίδια περιοχή μελέτης, το 2011. Τα τελικά ευρήματα επιβεβαιώνουν μια σταθερή τάση φυγής από τον τόπο, με το πέρας της σχολικής φοίτησης, για την συντριπτική πλειονότητα των παιδιών. Παράλληλα διακρίνεται μια διστακτική πρόθεση επιστροφής στο άμεσο ή έμμεσο μέλλον για αρκετά από αυτά. Σαν βασικά θετικά χαρακτηριστικά του τόπου και λόγοι επιστροφής αναδείχθηκαν το φυσικό περιβάλλον, η ελευθερία, η ασφάλεια και η οικογένεια (τρέχουσα και μελλοντική). Τέλος, προέκυψαν κάποια αρχικά ευρήματα σχετικά με την ανθεκτικότητα των παιδιών σε καθημερινές προκλήσεις του ορεινού πλαισίου διαβίωσης, που σχετίζονται κυρίως με την προσβασιμότητα και την χωρική απομόνωση.

## **Abstract**

Population shrinkage and population ageing are two typical characteristics of the mountainous areas of Greece. Similarly, the prospects for the preservation and development of mountain areas are closely linked to the retention of their youth. In this context, this paper captures and interprets the experiences, perceptions and dreams of youth residing in the Municipality of Metsovo. The data was collected by administering a questionnaire to the students of the area's 2 high schools (N=69). The categorical classification of answers to the open-ended questions was performed through content analysis, while the overall statistical processing was executed using SPSS software package. Results' analysis revealed challenges children face in their daily life, positive and negative aspects they attribute to their area, considered advantages and disadvantages compared to people living in urban centers and their intentions for the future. This was followed by a comparative assessment of the above with findings from the international literature and a similar survey conducted in the same study-area in 2011. The final findings confirm a consistent trend of displacement after schooling, for the vast majority of children. At the same time, a hesitant intention to return in the near or distant future was expressed by several of them. The natural environment, freedom and security, as well as family (present and future) were identified as key positive elements of the place and reasons for returning. Finally, some initial findings emerged regarding children's resilience to the daily challenges of the mountain living context, mainly related to accessibility and spatial isolation.

## 1. Εισαγωγή

Σύμφωνα με υπολογισμούς του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, τουλάχιστον το 55% του παγκόσμιου πληθυσμού, σήμερα, κατοικεί σε αστικές περιοχές. Το αντίστοιχο ποσοστό το 1950 προσέγγιζε το 30%, ενώ η πρόβλεψή του για το 2050 υποστηρίζει ότι ο αστικός πληθυσμός αναμένεται να ξεπεράσει το 68%. Η αστικοποίηση αποτελεί μια σύνθετη κοινωνικοοικονομική διαδικασία που μετασχηματίζει το δομημένο περιβάλλον, μετατοπίζοντας τη χωρική κατανομή ενός πληθυσμού από αγροτικές σε αστικές περιοχές. Αυτή η μετατόπιση επιφέρει αλλαγές στα κυρίαρχα επαγγέλματα, τον πολιτισμό και τον τρόπο ζωής των ανθρώπων, μεταβάλλοντας τη δημογραφική και κοινωνική δομή των τόπων.

Στην Ελλάδα, η μη προσπελασιμότητα πολλών ορεινών περιοχών σε συνδυασμό με μια σειρά από πολιτικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς και ιστορικούς λόγους, δεν ευνόησε μέχρι σήμερα την «ανάπτυξη» τους σύμφωνα με το κυρίαρχο μοντέλο παραγωγής και κατανάλωσης (Παπαδημάτου και Ρόκος, 2004). Η Ήπειρος, ως χαρακτηριστικό ορεινό γεωγραφικό διαμέρισμα, ήταν από τις περιοχές που δέχθηκαν διαδοχικά δημογραφικά πλήγματα κατά τον Β' Παγκόσμιο και τον Εμφύλιο Πόλεμο, τη μετανάστευση και την αστικοποίηση (Μπασιούκα, 2011). Ειδικότερα ο πληθυσμός του Δήμου Μετσόβου -που αποτελεί και την περιοχή μελέτης της παρούσας εργασίας- σημείωσε μείωση 12,3%, την τελευταία δεκαετία (βάσει απογραφής ΕΛΣΤΑΤ 2021). Παράλληλα, η κατανομή του πληθυσμού σε ηλικιακές ομάδες ανέδειξε μια τάση «γήρανσης», με το 27% να είναι άνω των 65 ετών και το 55% άνω των 45 (τελευταία αναλυτικά δημογραφικά, απογραφή ΕΛΣΤΑΤ του 2011). Η επέκταση των πόλεων φαίνεται να απορροφά τους νέους που μεγάλωσαν στις ορεινές περιοχές (Kubmonen et al., 2016). Παράλληλα, η ικανότητα μιας ορεινής κοινωνίας να συγκρατεί τους νέους ανθρώπους της στον τόπο τους αποτελεί θεμελιώδες συστατικό της υγιούς ανάπτυξής της (Καλιαμπάκος κ.α., 2009). Στο πλαίσιο επιτόπιων επισκέψεων στην περιοχή μελέτης, η πληθυσμιακή αποδυνάμωση αναφέρθηκε επανειλημμένα τόσο από νέα άτομα όσο και από τις άλλες ηλικιακές ομάδες ως βασικό εμπόδιο για την ποιοτική επιβίωση της ορεινής κοινωνίας του Μετσόβου. Η «*διαρροή εγκεφάλων και χεριών*» φαίνεται να αποτελεί κομμάτι ενός φαύλου κύκλου, μειώνοντας τις ευκαιρίες κοινωνικής και οικονομικής αλληλεπίδρασης και αυξάνοντας το αίσθημα απομόνωσης. Με τη σειρά της, η αποχώρηση των νέων συνεπάγεται δυσμενέστερες συνθήκες για όσες και όσους έχουν την πρόθεση να παραμείνουν.

Με βάση τα παραπάνω, η ανάδειξη της ζωής και των αναγκών της νέας γενιάς αποτελεί ένα προπαρασκευαστικό βήμα για το «ρίζωμά» τους στον τόπο και απαραίτητη προϋπόθεση για τη λήψη αποφάσεων προς μια ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Στην κατεύθυνση αυτή η εργασία διερευνά τις απόψεις, τις σκέψεις, τα όνειρα και τις προσδοκίες των νέων παιδιών του Δήμου Μετσόβου. Τι τους κρατάει στον τόπο τους; Τι τους διώχνει; Πώς οραματίζονται το μέλλον τους; Θέλουν να μείνουν ή προτιμούν να φύγουν ελπίζοντας σε κάτι καλύτερο μακριά από το βουνό; Στόχος είναι να αναδειχθούν όλες αυτές οι πλευρές της ζωής των νέων παιδιών, να συγκριθούν με αντίστοιχη έρευνα που έγινε σχεδόν δέκα χρόνια πριν (τι άλλαξε; τι έμεινε ίδιο;) και τα αποτελέσματα να στήσουν μια χρήσιμη βάση σε μια πολιτική συγκράτησης του νέου πληθυσμού στον τόπο του.

## 2. Μεθοδολογία

Η εισαγωγή στη θεματική μελέτης έλαβε χώρα τον Ιανουάριο του 2023, στο πλαίσιο επίσκεψης στο Γενικό και Επαγγελματικό Λύκειο Μετσόβου. Μέσα από μια ημιδομημένη συζήτηση διάρκειας 1 ώρας και 35 λεπτών, αναδείχθηκαν οι αρχικοί προβληματισμοί και προθέσεις των παιδιών, οι οποίοι αποτέλεσαν τη βάση για τον μετέπειτα σχεδιασμό της έρευνας.

Συνδυαστικά με τα ευρήματα προγενέστερων εργασιών συντάχθηκε ερωτηματολόγιο, το οποίο διαμοιράστηκε τον Μάιο του 2023 σε 69 μαθητές και μαθήτριες του Γενικού και Επαγγελματικού Λύκειο Μετσόβου και του Γενικού Λυκείου Χρυσοβίτσας. Το ερωτηματολόγιο περιείχε 23 ερωτήσεις ανοιχτού και κλειστού τύπου, καλύπτοντας διαφορετικές θεματικές όπως τον τρόπο μετάβασης στο σχολείο, τη σχέση των νέων με το φυσικό περιβάλλον και την περιοχή, καθώς και τις δραστηριότητες που επιλέγουν στον ελεύθερο χρόνο τους. Επίσης, τέθηκαν ερωτήσεις διερεύνησης των απόψεών τους για τα θετικά και αρνητικά στοιχεία του τόπου κατοικίας τους, τόσο αυτόνομα όσο και συγκριτικά με τα αστικά κέντρα. Τέλος, έγινε προσπάθεια να αποτυπωθούν οι προσδοκίες και τα μελλοντικά τους σχέδια, με έμφαση στο αν υπάρχει πρόθεση παραμονής στον τόπο διαμονής τους.

Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με το λογισμικό Statistical Package for Social Sciences (SPSS Vs 26.0). Για να περιγραφούν οι απόψεις των νέων για τον τόπο τους αλλά και οι προσδοκίες τους για το μέλλον, επιλέχθηκε η περιγραφική στατιστική. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται σε γραφήματα ώστε να είναι περισσότερο κατανοητά από τους αναγνώστες/ριες της παρούσας εργασίας. Τέλος, για την επεξεργασία των απαντήσεων στις ερωτήσεις ανοιχτού τύπου χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της Ανάλυσης Περιεχομένου, κωδικοποιώντας τις καταγραφές με βάση λέξεις κλειδιά και ποιοτική ανάλυση (Shreir et al., 2019).

## 3. Επεξεργασία Αποτελεσμάτων – Αξιολόγηση

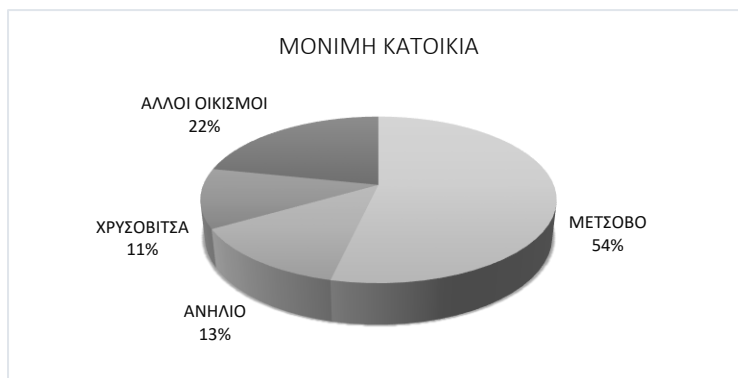
Στην έρευνα συμμετείχαν 26 μαθητές και 43 μαθήτριες των Λυκείων Μετσόβου και Χρυσοβίτσας, με ποσοστά φοίτησης στις 3 τάξεις του Λυκείου: 49% ( 'Α), 38% ( 'Β) και 13% ( 'Γ), αντίστοιχα (Πίνακας 1).

**Πίνακας 1:** Χαρακτηριστικά του δείγματος

<b>Δείκτης</b>	<b>Δείγμα, %</b>	<b>Άτομα</b>
<i>Φύλο</i>		
Αγόρι	38%	26
Κορίτσι	62%	43
<i>Τάξη</i>		
Α' Λυκείου	49%	34
Β' Λυκείου	38%	26
Γ' Λυκείου	13%	9

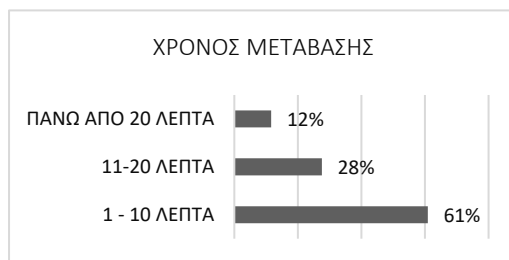
### 3.1 Μετακινήσεις και προσβασιμότητα

Ένα από τα ζητούμενα της εργασίας ήταν η ανάδειξη τυχόν δυσκολιών των παιδιών στην πρόσβασή τους στο σχολείο, ιδιαίτερα όσων κατοικούν μακριά από αυτό. Τα παιδιά ρωτήθηκαν για τον τόπο κατοικίας τους, για τον απαιτούμενο χρόνο μετάβασης στο σχολείο καθώς και για το μέσο μεταφοράς που χρησιμοποιούν. Η κατανομή με βάση τον τόπο κατοικίας παρουσιάζεται στο Γράφημα 1.



**Γράφημα 1.** Κατανομή (%) βάσει μόνιμης κατοικίας

Το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών κατοικεί στο Μέτσοβο (54%), ακολουθεί το Ανηλίο (13%), η Χρυσοβίτσα (11%) και πλήθος άλλων οικισμών (ενδεικτικά: Μηλιά, Βοτονόσι, Παναγία, Μεγάλο και Μικρό Περιστέρι, κ.α.) σε επιμέρους ποσοστά κάτω του 5% του συνολικού δείγματος. Οι απαντήσεις των παιδιών κατηγοριοποιήθηκαν εκ νέου με βάση την δυνατότητα φοίτησης εντός ή εκτός του οικισμού, στον οποίο διαμένουν, με το 65% να πηγαίνει σχολείο κοντά στο σπίτι και το 35% να μετακινείται σε άλλο οικισμό. Επίσης, τα παιδιά ρωτήθηκαν πόσο χρόνο χρειάζονται για να μεταβούν στο σχολείο με τα αποτελέσματα να παρουσιάζονται στο Γράφημα 2.

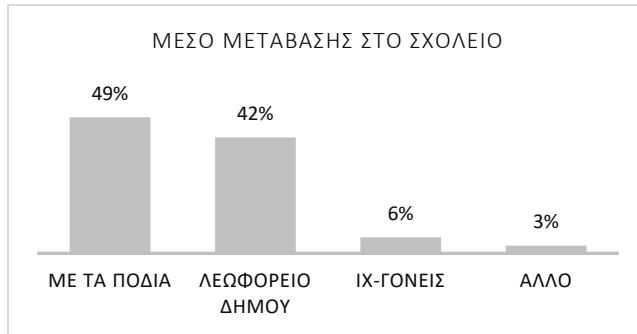


**Γράφημα 2.** Χρόνος μετάβασης στο σχολείο

Περίπου 1 στα 10 παιδιά χρειάζεται να μετακινείται καθημερινά περισσότερο από 20 λεπτά προκειμένου να έχει πρόσβαση στο σχολείο (12%), ενώ οι περισσότεροι/ες φτάνουν σε αυτό σχετικά σύντομα (28% σε 11-20 λεπτά και 61% σε 1-10 λεπτά).

Το Γράφημα 3 παρουσιάζει την κατανομή του δείγματος ανάλογα με το μέσο μετακίνησης που αξιοποιείται για την μετάβασή του στο σχολείο.

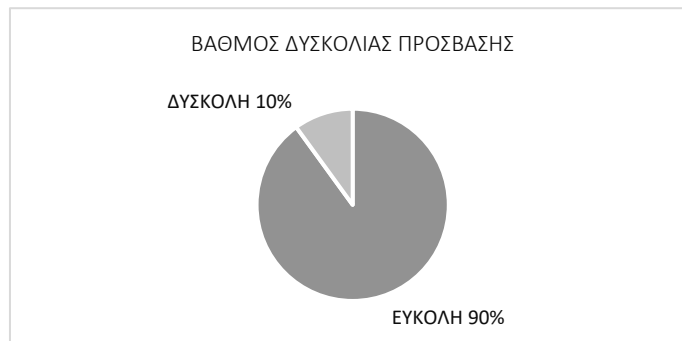




**Γράφημα 3.** Κατανομή (%) βάσει μέσου μετάβασης στο σχολείο

Παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών πηγαίνει στο σχολείο με τα πόδια (49%), ενώ σημαντικός είναι και ο αριθμός αυτών που μετακινούνται με λεωφορεία του Δήμου (42%). Οι υπόλοιποι/ες μεταβαίνουν είτε με Ι.Χ. των γονιών τους (6%) είτε με συνδυασμό μέσων (ταξί, Ι.Χ. και λεωφορείο, μηχανάκι) (3%).

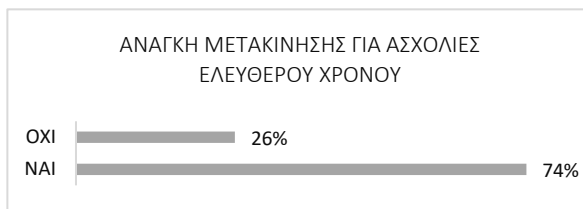
Αναφορικά με την αξιολόγηση του βαθμού δυσκολίας πρόσβασης στο σχολείο (Γράφημα 4) το 90% των παιδιών χαρακτηρίζει την πρόσβαση εύκολη και μόνο το 10% δύσκολη, ενώ ως σημαντικότερος παράγοντας δυσκολίας αναδεικνύεται η δυσχέρεια στην πρόσβαση σε χειμερινές συνθήκες.



**Γράφημα 4.** Κατανομή βάσει αυτοαξιολόγησης του βαθμού δυσκολίας πρόσβασης στο σχολείο

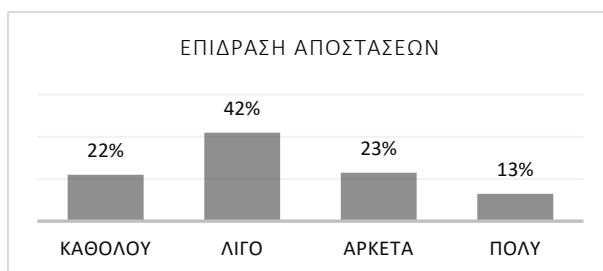
Αναφορικά με τις ασχολίες του ελεύθερου χρόνου, τα περισσότερα δήλωσαν ως πιο συχνή δραστηριότητα το να περνάνε χρόνο στο διαδίκτυο (30%), με δεύτερη την παραμονή στο σπίτι με φίλους (18%) και τρίτη τις αθλητικές δραστηριότητες (14%). Στην ερώτηση για το κατά πόσο επισκέπτονται τα βουνά της περιοχής με φίλους και φίλες τους, το 47% απάντησε θετικά, με το αντίστοιχο ποσοστό για επισκέψεις με πρωτοβουλία του σχολείου τους να είναι αισθητά χαμηλότερο (17%).

Στο Γράφημα 5 διαφαίνεται πόσοι/ες από αυτές/ους χρειάζεται να μετακινηθούν εκτός του τόπου κατοικίας τους για τις ασχολίες τους ελεύθερου χρόνου τους που λαμβάνουν χώρα εκτός σπιτιού.



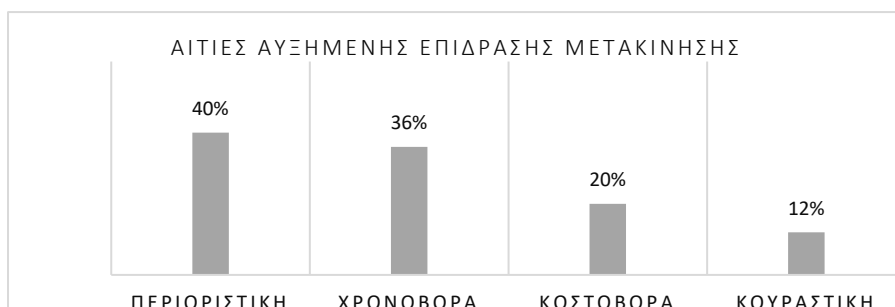
**Γράφημα 5.** Κατανομή βάσει ανάγκης μετακίνησης εκτός οικισμού στον ελεύθερο χρόνο

Αντίστοιχα, τα παιδιά ρωτήθηκαν για τον βαθμό στον οποίο νιώθουν πως τα επηρεάζουν οι αποστάσεις (Γράφημα 6). Η πλειονότητά τους δήλωσε ότι οι αποστάσεις τα επηρεάζουν λίγο (42%).



**Γράφημα 6.** Κατανομή βάσει αυτοαξιολόγησης της επίδρασης των αποστάσεων

Ο στατιστικός έλεγχος με το κριτήριο  $\chi^2$  έδειξε αναμενόμενη στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση των απαντήσεων ( $\chi^2 = 13,020$ ,  $df = 3$ ,  $sign. = 0,005$ ) ανάλογα με την δυνατότητα φοίτησης εντός ή εκτός του τόπου κατοικίας. Συγκεκριμένα, τα παιδιά που χρειάζεται να μετακινηθούν για τη σχολική φοίτηση έδειξαν να επηρεάζονται περισσότερο από αυτά που φοιτούν εντός του οικισμού τους.

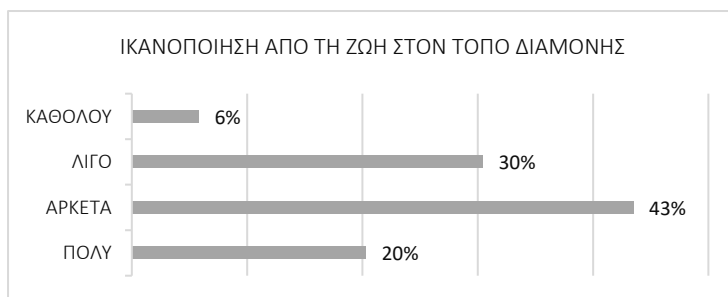


**Γράφημα 7.** Αιτίες αυξημένης επίδρασης της μετακίνησης στη ζωή των παιδιών

Στο Γράφημα 7 παρουσιάζονται οι αιτίες της αυξημένης επίδρασης των μετακινήσεων για όσα παιδιά δήλωσαν ότι η μετακίνηση τα επηρεάζει αρκετά ή πολύ. Οι βασικές αιτίες είναι ο περιορισμός τους (40%), ο χρόνος που καταναλώνουν (36%), το αυξημένο κόστος (20%) και η κούραση (12%) που προκαλεί η συχνή μετακίνησή τους.

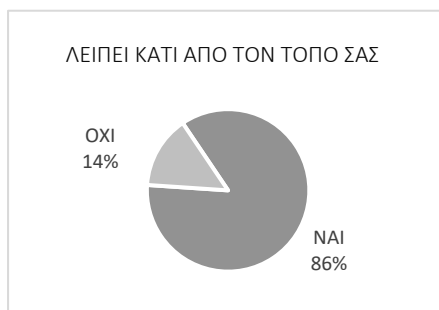
### 3.2 Η ζωή στον τόπο

Στη συνέχεια, τα παιδιά ρωτήθηκαν αν του αρέσει η ζωή στον τόπο κατοικίας τους. Στο Γράφημα 8 παρουσιάζεται ο βαθμός ικανοποίησή τους.



**Γράφημα 8.** Κατανομή βάσει βαθμού ικανοποίησης από την ζωή στον τόπο διαμονής

Το 20% δήλωσε πολύ ικανοποιημένο, ενώ η πλειονότητα, με 43%, δήλωσε ότι η ζωή στον τόπο τους τους αρέσει αρκετά. Λιγότερο ικανοποιημένο ήταν το 30% και καθόλου το 6%. Αντίστοιχα, τα παιδιά ρωτήθηκαν αν θεωρούν ότι λείπει κάτι από την περιοχή που μένουν, με το 86% να απαντάει θετικά και το 14% αρνητικά.



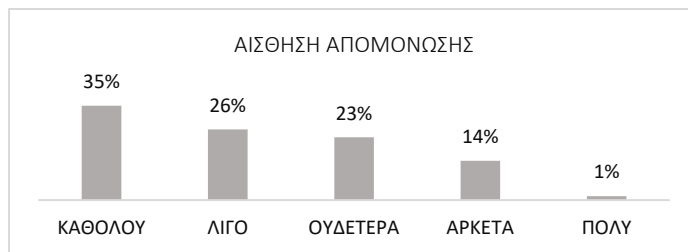
**Γράφημα 9.** Κατανομή των παιδιών με βάση το αν θεωρούν ότι λείπει κάτι από τον τόπο τους

Από όσες/ους απάντησαν ότι λείπει κάτι από την περιοχή, ως βασικές ελλείψεις αναδείχθηκαν οι μειωμένες επιλογές στις δραστηριότητες (ψυχαγωγία, εκπαίδευση και αθλητισμός, 46%) και οι λίγες υποδομές και καταστήματα (32%). Οι 4 επικρατέστερες απαντήσεις παρουσιάζονται στο Γράφημα 10.



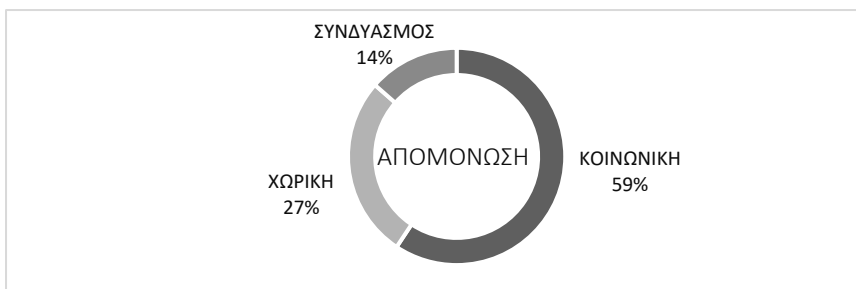
**Γράφημα 10.** Τομείς ελλείψεων της περιοχής, κατηγοριοποίηση απαντήσεων ανοικτού τύπου

Στην ερώτηση για το κατά πόσο νιώθουν απομόνωση στον τόπο κατοικίας τους, όπως παρουσιάζεται και στο Γράφημα 11, η πλειονότητα απάντησε «καθόλου» (35%) και στην συνέχεια «λίγο» (26%). «Ουδέτερα» απάντησε το 23%, ενώ αρκετά απομονωμένο το 14%. Μόλις 1 άτομο (1,5%) δήλωσε ότι νιώθει πολύ απομονωμένο.



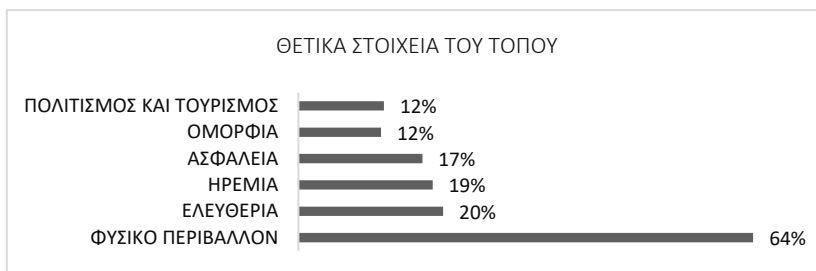
**Γράφημα 11.** Κατανομή βάσει αυτο-αξιολόγησης της αίσθησης απομόνωσης

Από την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των παιδιών προκύπτει ότι τα περισσότερα αντιλαμβάνονται την απομόνωση με έμφαση στην κοινωνική της διάσταση (59%), με την χωρική να ακολουθεί (27%) και τον συνδυασμό κοινωνικής-χωρικής να είναι λιγότερο διαδεδομένος (14%) (Γράφημα 12).



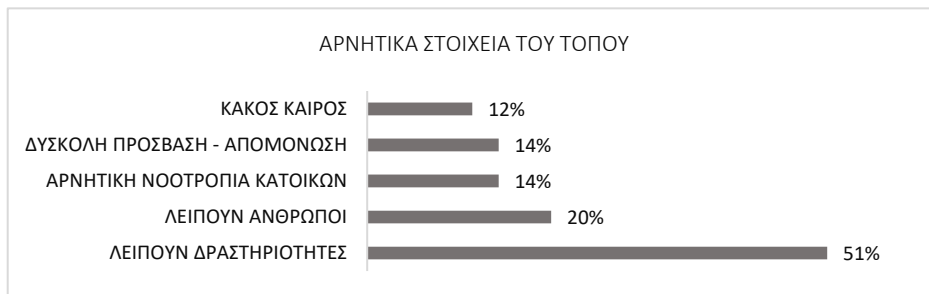
**Γράφημα 12.** Κατανομή των απαντήσεων βάσει ορισμού της έννοιας της απομόνωσης

Η πλειονότητα των παιδιών θεωρεί ότι το σημαντικότερο στοιχείο που τους προσφέρει ο τόπος τους είναι η ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος (64%). Επίσης, φαίνεται να εκτιμούν την ελευθερία (20%), την ηρεμία (19%), την ασφάλεια (17%), την ομορφιά (12%) και τα πολιτισμικά και τουριστικά χαρακτηριστικά του τόπου, ως απόρροια των ανθρώπων και της δραστηριότητάς τους (12%) (Γράφημα 13).



**Γράφημα 13.** Θετικά σημεία του τόπου, κατηγοριοποίηση απαντήσεων ανοικτού τύπου

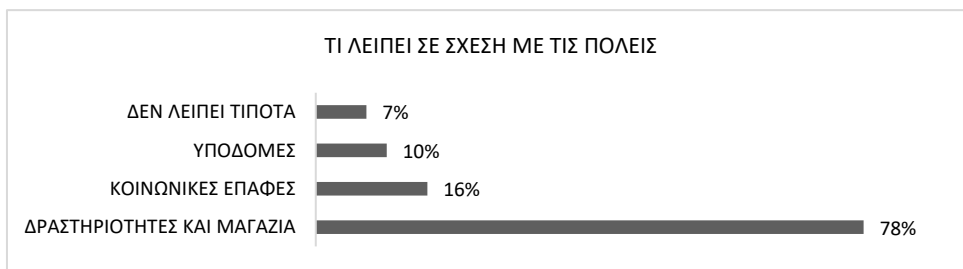
Στην ανάδειξη της σημασίας του φυσικού περιβάλλοντος, ο στατιστικός έλεγχος με το κριτήριο  $\chi^2$  έδειξε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση των απαντήσεων ( $\chi^2 = 5,219$ ,  $df = 1$ ,  $sign. = 0,022$ ) ως προς φύλο. Συγκεκριμένα, τα αγόρια ανέφεραν με μεγαλύτερη συχνότητα την ποιότητά του ως θετικό παράγοντα του τόπου.



**Γράφημα 14.** Αρνητικά σημεία του τόπου, κατηγοριοποίηση απαντήσεων ανοικτού τύπου

Στο Γράφημα 14 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα σχετικά με την άποψη των παιδιών για τα αρνητικά στοιχεία για το μέρος που ζουν. Ως σημαντικότερο μειονέκτημα του τόπου και της ζωής σε αυτόν αναδεικνύονται οι περιορισμένες επιλογές σε δραστηριότητες (51%), η έλλειψη ανθρώπων με έμφαση στους νέους (20%), η νοοτροπία των κατοίκων με έμφαση στον αυξημένο κοινωνικό έλεγχο (14%) και η δύσκολη πρόσβαση/απομόνωση (14%). Τέλος, ειδική αναφορά έγινε και στις κακές καιρικές συνθήκες, ειδικά τους χειμερινούς μήνες (12%).

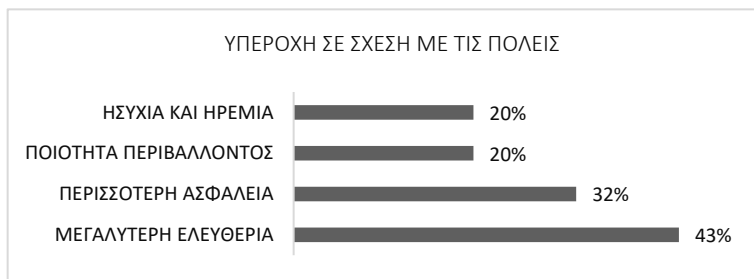
Στη συνέχεια ζητήθηκε από τα παιδιά να εκφράσουν την άποψή τους σχετικά με το αν τους λείπει κάτι σε σχέση με άτομα που ζουν σε μεγάλες πόλεις (Γράφημα 15).



**Γράφημα 15:** Τι λείπει από τον τόπο σας σε σύγκριση με μια πόλη, κατηγοριοποίηση απαντήσεων

Η πλειονότητά τους δήλωσε ότι οι ευκαιρίες που τους παρέχονται για δραστηριότητες στον τόπο που ζουν (με έμφαση στην διασκέδαση και την αγορά) είναι πολύ λιγότερες από αυτές που έχουν οι νέοι/ες των μεγάλων αστικών κέντρων (78%). Ανέφεραν, επίσης, ότι θα ήθελαν να έχουν περισσότερες επιλογές για αθλητισμό και πρόσβαση σε χώρους ψυχαγωγίας (όπως κινηματογράφο ή θέατρο). Σε μικρότερο βαθμό, χαρακτήρισαν τα παιδιά που ζουν στις μεγάλες πόλεις τυχερά γιατί έχουν διευρυμένες κοινωνικές επαφές (16%) και πρόσβαση σε υποδομές (10%). Μόλις 7% των παιδιών απάντησε ότι δεν έχει να ζηλέψει τίποτα από τα παιδιά των αστικών κέντρων.

Επίσης ζητήθηκε να προσδιορίσουν ποια είναι τα στοιχεία που θεωρούν ότι τους παρέχονται στον τόπο τους κάνοντάς τους να νιώθουν τυχεροί/ες και πάλι συγκριτικά με κάποιον/α που κατοικεί σε μεγάλη πόλη (Γράφημα 16).

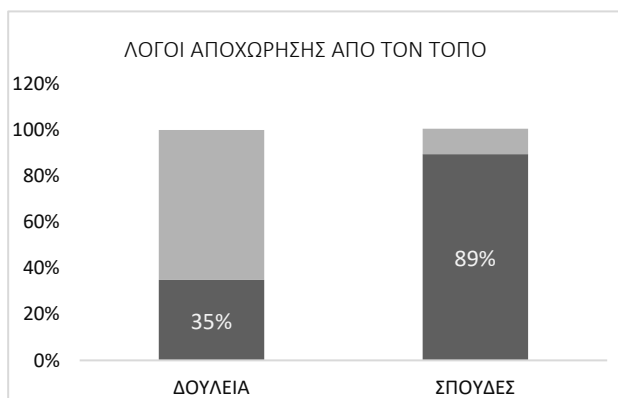


**Γράφημα 16.** Στοιχεία του τόπου που κάνουν τα παιδιά να νιώθουν τυχερά σε σχέση με κατοίκους μεγάλης πόλης, κατηγοριοποίηση απαντήσεων ανοικτού τύπου

Ως σημαντικά φαίνεται να θεωρούν, κατά σειρά, τη μεγαλύτερη ελευθερία (43%), την ασφάλεια που νιώθουν όσον αφορά την έλλειψη κινδύνων και «*συχνης εγκληματικότητας*» που εμφανίζεται στα μεγάλα αστικά κέντρα (32%), την ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος και τα οφέλη της στην υγεία τους (20%) και την ησυχία και ηρεμία που τους προσφέρει η ζωή «*μακριά από τον θόρυβο της πόλης*» (20%).

### 3.3 Σκέψεις και προθέσεις για το μέλλον

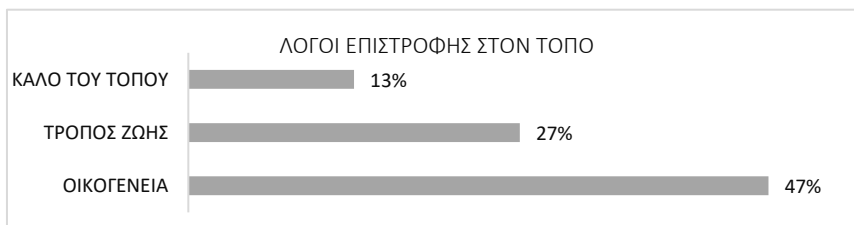
Στον τελευταίο άξονα της έρευνας, τα παιδιά ρωτήθηκαν αν σκέφτονται να φύγουν από τον τόπο που ζουν. Η συντριπτική πλειονότητα των παιδιών απάντησε θετικά (96%), προσδιορίζοντας ως βασικούς λόγους τις σπουδές (89%) και τη δουλειά (35%).



**Γράφημα 17.** Λόγοι αποχώρησης από τον τρέχοντα τόπο διαμονής, κατηγοριοποίηση πολλαπλών απαντήσεων

Από το 4% που απάντησε πως δεν σκέφτεται να φύγει, η δημιουργία θέσεων εργασίας αναδείχθηκε ως ο κύριος παράγοντας που θα έκανε την παραμονή τους στον τόπο πιο εύκολη.

Ολοκληρώνοντας το ερωτηματολόγιο τα παιδιά κλήθηκαν να απαντήσουν στην ερώτηση: «*Αν φύγεις από τον τόπο που ζεις, θα ήθελες να επιστρέψεις μόνιμα;*». Το 45% των παιδιών, απάντησε ότι θα επέστρεφε. Οι κύριοι λόγοι επιστροφής αυτού του 45% κωδικοποιήθηκαν και παρουσιάζονται στο Γράφημα 18.



**Γράφημα 18.** Αιτιολόγηση της πρόθεσης επιστροφής στον τόπο διαμονής, κατηγοριοποίηση πολλαπλών απαντήσεων

Η πλειονότητα των παιδιών με πρόθεση επιστροφής αναφέρει λόγους που σχετίζονται με τους υφιστάμενους οικογενειακούς δεσμούς στον τόπο ή με την επιθυμία να ζήσουν με την μελλοντική οικογένεια τους στον τόπο που μεγάλωσαν, «*με τις ίδιες καλές συνθήκες των παιδικών τους χρόνων*» (47%). Επίσης, φαίνεται να εκτιμούν τον τρόπο ζωής, την ηρεμία και την ασφάλεια που παρέχει ο τόπος, σε σύγκριση με το αστικό περιβάλλον (27%). Τέλος, μια μικρή αλλά σημαντική μειονότητα φαίνεται να εκφράζει μέσα από την απάντησή της μια αίσθηση χρέους και αγάπης προς τον τόπο, καθώς δηλώνει πως θέλει να επιστρέψει «*για να μην ερημώσει*» και «*για να βοηθήσει στην εξέλιξη του*» (13%). Συνολικά, στο πλαίσιο των απαντήσεων αναφέρουν χαρακτηριστικά: «*Θέλω να γυρίσω για να θυμάμαι τις παλιές αναμνήσεις, για να μην ερημώσει το χωριό*», «*Να ζήσουν τα παιδιά μου ελεύθερα όπως εγώ*», «*Θα έχω παντρευτεί κάποιον από εδώ, θα υπάρχει σπίτι και στήριξη από τους γονείς*», «*Μου αρέσει ο ρυθμός ζωής, είναι πιο χαλαρός σε σχέση με πόλη*».

Συνολικά, η πρόθεση επιστροφής δεν φαίνεται να διαφοροποιείται σε σχέση με το φύλο. Ωστόσο, εξετάζοντας της υποκατηγορία της οικογένειας ως παράγοντα επιστροφής, διαπιστώνεται στατιστικά σημαντική συσχέτιση, με τα κορίτσια να την αναφέρουν συχνότερα από ότι τα αγόρια ( $x^2=6,135$ ,  $df=1$ ,  $sign.=0,013$ ).



**Γράφημα 19.** Αιτιολόγηση της απουσίας πρόθεσης επιστροφής στον τόπο διαμονής, κατηγοριοποίηση πολλαπλών απαντήσεων

Στο Γράφημα 19 παρουσιάζονται οι επικρατέστερες αιτιολογήσεις των παιδιών που δήλωσαν ότι δεν θα ήθελαν να επιστρέψουν στον τόπο τους (55% του δείγματος). Αν και τα παιδιά σε προηγούμενη ερώτηση δήλωσαν ότι τους αρέσει αρκετά η ζωή τους την τρέχουσα στιγμή, το μεγαλύτερο ποσοστό σκέφτεται να φύγει στο μέλλον προκειμένου να αναζητήσει καλύτερες ευκαιρίες διαβίωσης (41%) και εργασίας (27%). Παράλληλα, εκφράζουν προβληματισμό για τη γήρανση του πληθυσμού και την ερήμωση του τόπου (19%), όπως και για την έλλειψη ενδιαφερόντων τόσο στο παρόν όσο και στο μέλλον (11%). Χαρακτηριστικά αναφέρουν: *"Θέλω να δω το μέλλον κι όχι το παρελθόν"*, *"Δεν θέλω τα παιδιά μου να έχουν κι αυτά λίγες ευκαιρίες"*, *"Ξέρω ότι σε λιγότερο από δέκα χρόνια το Μέτσοβο θα ερημώσει από νέους"*, *"Μακριά η ζωή θα είναι πιο ενδιαφέρουσα"*.

Συνολικά, οι απαντήσεις που σχετίζονται με την επαγγελματική αποκατάσταση παρουσιάζουν στατιστικά σημαντική σχέση με το φύλο, με τα αγόρια να αναφέρουν περισσότερο την έλλειψη θέσεων εργασίας ως αρνητικό του τόπου ( $\chi^2=7,765$ ,  $df=1$ ,  $sign.=0,005$ ) και να σκέφτονται περισσότερο το ενδεχόμενο να φύγουν για να βρουν δουλειά ( $\chi^2=6,819$ ,  $df=1$ ,  $sign.=0,009$ ) από ότι τα κορίτσια. Επίσης, φαίνεται να αναδεικνύουν περισσότερο την έλλειψη κοινωνικών επαφών ως πρόβλημα ( $\chi^2=6,845$ ,  $df=1$ ,  $sign.=0,009$ ). Αντίστροφα, τα κορίτσια φαίνεται να αναφέρουν με σχετικά μεγαλύτερη συχνότητα την έλλειψη δραστηριοτήτων, συγκριτικά με τα συνομήλικά τους αγόρια ( $\chi^2=4,332$ ,  $df=1$ ,  $sign.=0,037$ ).

#### 4. Συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι παρόλο που τα μισά περίπου παιδιά δεν μετακινούνται αυτόνομα από και προς το σχολείο (42% μεταβαίνει καθημερινά με λεωφορείο του Δήμου), μόνο 10% από αυτά χαρακτηρίζει την πρόσβασή του ως δύσκολη. Η στάση αυτή υποδηλώνει μια ιδιαίτερη αντίληψη αντικειμενικών δυσκολιών όπως οι καιρικές συνθήκες ή οι χρονοβόρες μετακινήσεις που χαρακτηρίζουν τις ορεινές περιοχές. Παράλληλα υποδεικνύει ένα είδος φυσικής και ψυχικής ανθεκτικότητας των παιδιών, ως ανθρώπων των ορεινών κοινωνιών. Το να αποδέχονται αντίστοιχες προκλήσεις της καθημερινότητας ως κάτι δεδομένο, φαίνεται να αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα των παιδιών που μεγαλώνουν σε ορεινές περιοχές ως μελλοντικών κατοίκων του τόπου.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η αποσύνδεση της απομόνωσης από την χωρική της διάσταση. Αναλύοντας τις σχετικές απαντήσεις, σε πολλές περιπτώσεις η απομόνωση φαίνεται να ερμηνεύεται αποκλειστικά με βάση κοινωνικά στοιχεία (59%). Έτσι αιτιολογείται και το χαμηλό σχετικά ποσοστό των παιδιών που νιώθουν αρκετά ή πολύ απομονωμένα (16%), παρόλο που ζουν σχετικά απομακρυσμένα από μεγάλα αστικά κέντρα. Η έλλειψη στατιστικά σημαντικής συσχέτισης του τόπου διαμονής με τον βαθμό απομόνωσης, επιβεβαιώνει ότι η προσβασιμότητα μιας περιοχής δεν είναι τόσο σημαντικός παράγοντας όσο οι φιλικόι και οικογενειακοί δεσμοί που διατηρεί το παιδί στον τόπο του.

Συγκριτικά με την έρευνα που έκανε η Ζάχου στην ίδια περιοχή μελέτης το 2011, παρατηρούνται, αρχικά, διαφορές στο βαθμό που δηλώνουν τα παιδιά ότι τους αρέσει



η ζωή στον τόπο τους. Ενώ το 2011, το 83% έδινε θετικές απαντήσεις (μου αρέσει πολύ ή αρκετά), το 2023 το αντίστοιχο ποσοστό έπεσε στο 63%. Παρόλο που ως βασικό μειονέκτημα του τόπου συνεχίζουν να αναδεικνύονται οι μειωμένες επιλογές (δραστηριότητες, διασκέδαση, αγορά), η αίσθηση «έλλειψης» εκφράζεται πιο έντονα σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια, καθώς μόλις το 7% δηλώνει ότι δεν ζηλεύει τίποτα σε σχέση με ένα παιδί που ζει σε μεγάλη πόλη, έναντι του 40% του 2011.

Εξετάζοντας την εκτίμηση του βαθμού υπεροχής του τόπου σε σχέση με το αστικό περιβάλλον, εντοπίζεται μία ακόμη διαφορά. Το φυσικό περιβάλλον ως στοιχείο που κάνει τα παιδιά να νιώθουν τυχερά σε σχέση με όσους κατοικούν στις πόλεις, που ήταν η 1η επιλογή το 2011, αποτελεί την 3η συχνότερη επιλογή των παιδιών το 2023, με 1η και 2η επιλογή την αίσθηση ελευθερίας και ασφάλειας. Τα ποιοτικά δεδομένα όπως προέκυψαν από την αρχική συζήτηση υποδεικνύουν συνδέσεις αυτή της αλλαγής με την περίοδο της πανδημίας. Συγκεκριμένα τα παιδιά στο Λύκειο Μετσόβου ανέφεραν συστηματικά το πόσο τυχερά ένιωθαν την περίοδο του Covid-19, καθώς η επιτήρηση της εφαρμογής των μέτρων περιορισμού ήταν μειωμένη (αυξημένη ελευθερία) όπως και η διασπορά (αυξημένη ασφάλεια). Σε κάθε περίπτωση, το περιβάλλον συνεχίζει να αναφέρεται με μεγάλη συχνότητα ως θετικός παράγοντας, με τα παιδιά να φτάνουν πολλές φορές στο σημείο αναπαραγωγής μια ειδυλλιακής εκδοχή της ορεινής υπαίθρου, όπως έχει παρατηρηθεί και σε άλλες σχετικές μελέτες (Rye 2006, Hofstede et al., 2022).

Αναφορικά με την πρόθεση μόνιμης ή προσωρινής αποχώρησης από τον τόπο, είναι σημαντικό να σημειωθεί μια άτυπη αντίφαση που παρατηρείται σχετικά με τα κίνητρα παραμονής και τους λόγους φυγής. Τα παιδιά αντιλαμβάνονται σε μεγάλο βαθμό τις στενά συνδεδεμένες ορεινές κοινότητες ως ασφαλή μέρη για να ζήσει κανείς και για να κάνει οικογένεια, με χαμηλότερα ποσοστά εγκληματικότητας και πιο ήρεμο τρόπο ζωής (όπως και σε σχετική έρευνα των Kloep et al. του 2003). Η ίδια αυτή αντίληψη των στενά συνδεδεμένων ορεινών κοινοτήτων, αναγνωρίζεται ταυτόχρονα από τα παιδιά και ως παρεμβατική και περιοριστική, αποτελώντας λόγο φυγής (όπως και σε σχετική έρευνα των Johannesdottir et al., 2021).

Ενώ, συχνά, ο στενός κοινωνικός έλεγχος ωθεί τις γυναίκες της υπαίθρου στην μετακίνηση προς τα αστικά κέντρα ως μορφή απόδρασης από τους επιβεβλημένους κοινωνικούς ρόλους του παραδοσιακού τρόπου ζωής (Καλιαμπάκος κ.ά., 2009), δεν παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ του φύλου και της ανάδειξης του κοινωνικού ελέγχου σε αντικίνητρο για την παραμονή στον τόπο. Η στατιστικά σημαντική συσχέτιση του φύλου, με την οικογένεια ως κυριότερο λόγο επιστροφής για τα κορίτσια και την εργασία ως κίνητρο παραμονής για τα αγόρια, ενδέχεται να αποτελεί ένδειξη αποδοχής και αναπαραγωγής παραδοσιακών έμφυλων στερεοτύπων και ρόλων.

Με το 96% των παιδιών να θέλει να φύγει από τον τόπο ολοκληρώνοντας την σχολική φοίτηση, και μόλις τα μισά από αυτά (45%) να σκέφτονται να επιστρέψουν κάποια στιγμή, η πρώτη ανάγνωση της κατάστασης δίνει μια πολύ απαισιόδοξη εικόνα για το μέλλον των ορεινών κοινωνιών. Παράλληλα, η αυξημένη προσαρμοστικότητα αυτών των παιδιών απέναντι σε βασικές προκλήσεις που συνδέονται με την διαβίωση στον ορεινό χώρο τονίζει τις αυξημένες πιθανότητες

«επιβιώσης» τους ως ενήλικες στην περιοχή και υπογραμμίζει την ανάγκη συμπερίληψης των αναγκών τους σε κάθε αναπτυξιακό σχεδιασμό.

Βέβαια, οι αυριανοί κάτοικοι των ορεινών περιοχών δεν χρειάζεται να είναι απαραίτητα άνθρωποι που ζούσαν ανέκαθεν στον τόπο ή που δεν μετακινήθηκαν ποτέ από αυτόν. Η αναγνώριση της παραμονής ως μια ενεργή απόφαση είναι ένα ισχυρό εργαλείο για την αντιμετώπιση των αστικών προτύπων και προσδοκιών που θέλουν τα νέα ενήλικα άτομα να εγκαταλείπουν τις ορεινές περιοχές (Hjort, 2023).

Αφήνοντας προσωρινά τον τόπο τα παιδιά μπορούν να ενισχύσουν το κοινωνικό τους κεφάλαιο, αναβαθμίζοντας την περιοχή με μια ενδεχόμενη επιστροφή τους. Εκφράζοντας την πρόθεση να κάνουν οικογένεια στον τόπο δίνουν μια νέα προοπτική αύξησης του πληθυσμού, καθώς μπορούν να λειτουργήσουν και ως σύνδεσμος με άτομα που μεγάλωσαν μακριά από ορεινές περιοχές αλλά βρίσκονται σε διαδικασία απόρριψης του μοντέλου ζωής των αστικών κέντρων. Η διατήρηση των βασικών υποδομών ώστε η επιστροφή τους να είναι εφικτή είναι ένα δύσκολο στοίχημα που, όμως, αποτελεί μονόδρομο για την επιβίωση των ορεινών κοινωνιών. Συνοψίζοντας, με τη νέα γενιά των ορεινών περιοχών να αποτελεί τον πρεσβευτή τους εντός και εκτός του τόπου, η διερεύνηση των απόψεων και των αναγκών της και η συμπερίληψή της στη λήψη αποφάσεων είναι πιο επιτακτικές από ποτέ.

## Βιβλιογραφία

- Ζάχου, Π. (2011). Η νέα γενιά του Δήμου Μετσόβου. Πρακτικά διημερίδας: Η συμβολή του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Μετσόβου, ΜΕΚΔΕ.
- Hjort, E. (2023). Marginalisation through the eyes of the othered: Young adults choosing to live in rural Northern Sweden. *Journal of Rural Studies*, 97, 601-609.
- Hofstede, H., Salemink, K., Haartsen, T. (2022). The appreciation of rural areas and their contribution to young adults' staying expectations, *Journal of Rural Studies*, 95, 148-159.
- Johannesdottir, B. G., Bjarnason, T., Stockdale, A., Haartsen, T. (2001). What's love got to do with it? Love-life gossip and migration intentions in rural Iceland. *Journal of Rural Studies*, 87, 236-242.
- Καλιαμπάκος, Δ., Γιαννακοπούλου, Σ., Κατσουλάκος, Ν. (2022). Περιβάλλον και Κοινωνία των Ορεινών Περιοχών: Εισαγωγή. Διδακτικές σημειώσεις στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα "Περιβάλλον και Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών".
- Kloep, M., Hendrey, L.B., Glendinning, A., Ingebrigtsen, J.-E., Espnes, G.A. (2003). Peripheral visions? A cross-cultural study of rural youths' views on migration. *Child Geogr.* 1, 91-109.
- Kuhmonen, T., Kuhmonen, I., Luoto, L. (2016). How do rural areas profile the future dreams by the Finnish youth? *Journal of Rural Studies*, 44, 89-100.
- Μπασιούκα Α. (2011). Η δημογραφική ταυτότητα των ορεινών περιοχών της Ελλάδας. Μεταπτ. εργασία: Δ.Π.Μ.Σ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών». Ε.Μ.Π.
- Παπαδημάτου, Α. και Ρόκος, Δ. (2004). «Βιώσιμη» και Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και του κόσμου, Πρακτικά 3 ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «Η

- Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές. Θεωρία και Πράξη», 7-10 Ιουνίου 2001, Μέτσοβο, σελ. 141-170.
- Rye, J. (2006). Rural youths' images of the rural. *Journal of Rural Studies*, 22, 409–421.
- Schreier, M., Stamann, C., Janssen, M., Dahl, T., & Whittal, A. (2019). Qualitative Content Analysis: Conceptualizations and Challenges in Research Practice. *Qualitative Social Research*, 20(3), 1-26.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision (ST/ESA/SER.A/420)*. New York: United Nations.



**Ενεργειακή αναβάθμιση  
του κλειστού Δημοτικού  
κολυμβητηρίου  
Μετσόβου**

**Γεώργιος Παπασωτηρίου**  
Πολιτικός Μηχανικός Πα.Δ.Α.

**Energy upgrading of the  
indoor Municipal  
swimming pool of  
Metsovo**

**Georgios Papasotiriou**  
Civil Engineer UNIWA

## **Περίληψη**

Ο επισκέπτης ερχόμενος στο Μέτσοβο, δεν μπορεί να μην παραλείψει την παρουσία του κολυμβητηρίου, ένα «στολίδι» για τη γύρω περιοχή, που περιμένει να λάμψει. Η παρούσα ερευνητική εργασία αφορά στην πρόταση εφαρμογής βέλτιστων σεναρίων, που θα εξασφαλίσουν την ενεργειακά αποδοτική, περιβαλλοντικά ορθή και οικονομικά βιώσιμη λειτουργία του κλειστού Δημοτικού κολυμβητηρίου Μετσόβου. Μία υποδομή που ολοκληρώθηκε αλλά δε μπόρεσε να λειτουργήσει μέχρι σήμερα, λόγω των εμποδίων του υψηλού ενεργειακού κόστους και των σημαντικών οικονομικών πόρων που, κατά συνέπεια, απαιτούνται. Γίνεται αξιολόγηση της ενεργειακής συμπεριφοράς του κτηρίου και παρατίθενται μέτρα που αποσκοπούν στην αναβάθμισή του. Προκειμένου να επιτευχθεί η μείωση της κατανάλωσης ενέργειας, ήτοι το κτήριο να βελτιωθεί ενεργειακά, μεγάλος αριθμός επεμβάσεων θα πρέπει να εφαρμοστεί, ενώ μελετάται και το αρχικό κόστος της εκάστοτε παρέμβασης.

## **Abstract**

The visitor coming to Metsovo, cannot miss the presence of the swimming pool, a 'jewel' for the surrounding area that is waiting to shine. The present research work concerns the proposal for the implementation of best practice scenarios that will ensure the energy efficient, environmentally sound and economically sustainable operation of the Municipal indoor Swimming Pool of Metsovo. An infrastructure that has been completed but has not been able to operate until today, due to the obstacles of high energy costs and the significant financial resources that are consequently required. An assessment of the energy performance of the building is made and measures towards its upgrade are listed. In order to achieve a reduction in energy consumption, namely to restore the building's energy performance, a large number of interventions will have to be implemented and the initial cost of each intervention will be studied.

## 1. Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια, η μελέτη και η βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας, όχι μόνο των συμβατικών κτηρίων αλλά και των πιο σύνθετων, όπως τα κέντρα άθλησης και εκπαίδευσης, αποτέλεσε ένα πολύ δυνατό στοιχείο για τον άνθρωπο. Μέσα σε αυτά, εντάσσονται και τα κολυμβητήρια που καταναλώνουν μεγάλες ποσότητες ενέργειας, εξαιτίας κυρίως των κολυμβητικών δεξαμενών και των απαιτήσεων που αυτές έχουν. Μία πισίνα απαρτίζεται από πολλά μέρη, όπως αντλίες, φίλτρα, φώτα κ.λπ., για τη λειτουργία των οποίων είναι αναγκαία η κατανάλωση ενέργειας. Παράλληλα, για τις περισσότερες χρήσεις της πισίνας πρέπει το νερό να είναι θερμαινόμενο, γεγονός που καθιστά τη θέρμανσή της την πιο ενεργοβόρα λειτουργία ενός κολυμβητηρίου (Νταής, 2019). Ενδεικτικά, αναφέρεται ότι η καταναλισκόμενη ενέργεια μιας κολυμβητικής δεξαμενής είναι πέντε φορές υψηλότερη από εκείνη ενός συγκροτήματος γραφείων ίδιας επιφάνειας (Αρυμπλιά, 2012). Στον Ελλαδικό χώρο, τα κλειστά γυμναστήρια (κολυμβητήρια) βρίσκονται στη δεύτερη θέση στον πίνακα με τα κτήρια που καταναλώνουν την περισσότερη ενέργεια, και συγκεκριμένα σε ποσοστό 30% των συνολικών λειτουργιών τους. Συχνά, το υψηλό ενεργειακό κόστος επιφέρει με τη σειρά του περιορισμό στις ώρες λειτουργίας αλλά και στην ποιότητα παροχής υπηρεσιών, όπως για παράδειγμα τη διακοπή θέρμανσης και την ελάττωση του φωτισμού. Ομολογουμένως, η αύξηση στην κατανάλωση ενέργειας είναι επιζήμια ως προς το περιβάλλον αλλά και οικονομικά ασύμφορη. Επομένως, η ενεργειακή αποκατάσταση του κτηρίου μοιάζει αναγκαία μέσα από τις κατάλληλες παρεμβάσεις ώστε να καταστεί ενεργειακά αυτόνομο.

## 2. Περιοχή μελέτης και χαρακτηριστικά κτηρίου



**Εικόνα 1.** Πρόσοψη Δημοτικού κολυμβητηρίου Μετσόβου  
(Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Το κτήριο αναφοράς τοποθετείται βορειοδυτικά του Μετσόβου, λίγο πριν την είσοδο στην κωμόπολη από την Εθνική Οδό Τρικάλων – Ιωαννίνων με κατεύθυνση προς Ιωάννινα. Η κατασκευή του έχει ολοκληρωθεί περί το 2014, αλλά οι πόρτες του δεν άνοιξαν ποτέ για τους ενδιαφερόμενους. Το κτήριο αποτελεί τμήμα ενός συνόλου εγκαταστάσεων που περιλαμβάνουν επίσης χώρο παγοδρομίου, με τον χρόνο λειτουργίας του να κρατάει λίγο. Επίσης είναι ελεύθερο από όλες τις πλευρές του, με αποτέλεσμα να μην σκιάζεται από άλλα όμορα κτήρια, εκτός από την ΒΑ πλευρά που υπάρχει το στεγασμένο παγοδρόμιο. Το διώροφο κτήριο έχει ολικό ύψος 8.20μ και τα εμβαδά των επιμέρους χώρων των εγκαταστάσεων είναι τα παρακάτω:

**Πίνακας 2.** Εμβαδομέτρηση χώρων εγκαταστάσεων (Κωνσταντινίδη, 2011)

<b>Χώρος</b>	<b>Εμβαδόν (m<sup>2</sup>)</b>
Α' όροφος	117.95
Ισόγειο	113.30
Δεξαμενή	575.75
Αποδυτήρια – τουαλέτες	124.70
Υπόγειο	551.65

Το κτήριο του κολυμβητηρίου απαρτίζεται από τους εξής χώρους:

- Αίθουσα κολυμβητικής δεξαμενής
- Αποδυτήρια, ντουζ και τουαλέτες
- Χώρος εισόδου – γραμματειακή υποστήριξη
- Καταστήματα ενοικίασης παγοπέδινων και άλλων συναφών προϊόντων
- Αναψυκτήριο 1<sup>ου</sup> ορόφου με κουζίνα και παρασκευαστήριο
- Υπόγειο χώρο μηχανοστασίου – λεβητοστασίου και λοιπών βοηθητικών χώρων

Όλοι οι παραπάνω χώροι είναι ελλιπείς σε εξοπλισμό καθώς δεν έχουν λειτουργήσει ακόμα. Στο κείμενο αναφέρονται όπως έχουν συμπεριληφθεί στην αρχική μελέτη κατασκευής.

### **3. Ενεργειακές απαιτήσεις κλειστών κολυμβητηρίων**

Έχει παρατηρηθεί ότι τα κλειστά κολυμβητήρια, παρόλο που προτιμώνται από τους αθλητές και το κολυμβητικό κοινό λόγω των καλύτερων συνθηκών κολύμβησης που προσφέρουν σε σχέση με τα αντίστοιχα ανοιχτά, απαιτούν τεράστια ποσά ενέργειας για τη λειτουργία τους. Μέσα από έρευνες που έχουν γίνει σταδιακά, έχει προκύψει ότι οι ενεργειακές απαιτήσεις μιας κλειστής πισίνας είναι 3 φορές μεγαλύτερες από τις αντίστοιχες μίας ανοιχτής ιδίων διαστάσεων. Συγκεκριμένα, μελέτη ομάδας Ελλήνων επιστημόνων (Trianti-Stourna et al., 1997), μελετώντας τις κλειστές πισίνες της Ελλάδας, έφτασε στο συμπέρασμα ότι οι κλειστές πισίνες της



Μεσογείου χρειάζονται για θέρμανση της πισίνας και του περιβάλλοντος χώρου 4300KWh/m<sup>2</sup> για 12ωρη ημερήσια λειτουργία. Αντιθέτως, η ενεργειακή απαίτηση των ανοιχτών πισινών στη Μεσόγειο υπολογίστηκε στις 1450KWh/m<sup>2</sup> περίπου. Το μεγάλο μειονέκτημα των κλειστών πισινών είναι ότι δεν εκμεταλλεύονται την απευθείας ηλιακή ενέργεια για θέρμανση της πισίνας. Συνακόλουθα, μεγάλα ποσά ενέργειας απαιτεί το σύστημα θέρμανσης και ψύξης του περιβάλλοντα χώρου της δεξαμενής, όπως επίσης και το σύστημα αερισμού, το οποίο αναγκαστικά λειτουργεί συνεχώς και σε πολύ υψηλότερες συχνότητες από ότι σε ένα εστιατόριο, ξενοδοχείο ή άλλα δημόσια κτήρια ίδιας επιφάνειας. Το γεγονός αυτό, εξηγείται από τα πολύ υψηλά επίπεδα υγρασίας κυρίως εντός του χώρου των ντους, αλλά και των αποδυτηρίων όπως επίσης και του περιβάλλοντα χώρου της πισίνας, τα οποία πρέπει συνεχώς να ελέγχονται και να εξισορροπούνται έτσι ώστε να επικρατούν συνθήκες άνεσης για τους αθλητές, προπονητές και θεατές (Αρυμπλιά, 2012).

Όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα, τα ποσοστά της καταναλισκόμενης ενέργειας σε ένα κλειστό κολυμβητήριο είναι αρκετά υψηλά –σε σχέση και με ένα κλειστό γυμναστήριο. Πέρα από την θέρμανση της δεξαμενής, απαιτείται χρήση ενέργειας και σε άλλους λειτουργικούς χώρους όπως αποδυτήρια, ντους (εξασφάλιση ZNX), γραφεία κ.λπ.. Γενικά, ο χρόνος λειτουργίας του μηχανολογικού εξοπλισμού σε μια τέτοια υποδομή είναι μεγάλος. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται και στην κατανάλωση ηλεκτρικού ρεύματος για κάλυψη αναγκών φωτισμού (ειδικότερα κατά τη διάρκεια της νύχτας).

**Πίνακας 3.** Τυπικές τιμές ετήσιας κατανάλωσης ενέργειας σε αθλητικά κέντρα (Πηγή: Energy Consumption Guide 51, ‘Energy efficiency in sports and recreation buildings’)

<b>Τυπική ετήσια κατανάλωση ενέργειας (kWh/m<sup>2</sup>)</b>		
<b>Αθλητικό κέντρο με πισίνα:</b>		
<b>Χαμηλή</b>	<b>Συνήθης</b>	<b>Υψηλή</b>
< 510	510 – 745	> 745
<b>Αθλητικό κέντρο:</b>		
<b>Χαμηλή</b>	<b>Συνήθης</b>	<b>Υψηλή</b>
< 290	290 – 410	> 410

Παράλληλα, σημαντικές απώλειες θερμότητας σημειώνονται λόγω του φαινομένου της εξάτμισης του νερού της πισίνας. Το φαινόμενο αυτό στις πισίνες κλειστών κολυμβητηρίων δεν αποτελεί τόσο σοβαρό πρόβλημα όσο σε αυτές των ανοιχτών, εξαιτίας της δυνατότητας ελέγχου της θερμοκρασίας του περιβάλλοντος χώρου και της υγρασίας αυτού, όπως επίσης και της ταχύτητας του αέρα στην επιφάνεια της πισίνας (που αποτελεί τον κύριο λόγο εξάτμισης του νερού), η οποία στις εσωτερικές πισίνες είναι μηδενική. Παρόλα αυτά, και σε αυτή τη περίπτωση οι απώλειες θερμότητας που καταγράφονται είναι σημαντικές.

Σε γενικές γραμμές, η συνολική ενεργειακή κατανάλωση ενός κλειστού κολυμβητηρίου κατανέμεται ως εξής (Trianti-Stourna et al., 1997):

- 45% για αερισμό του περιβάλλοντα χώρου της πισίνας,
- 33% για θέρμανση της πισίνας,
- 10% για το σύστημα ψύξης/θέρμανσης και αερισμού των υπόλοιπων χώρων,
- 9% για κατανάλωση ηλεκτρικού ρεύματος για τον μηχανολογικό εξοπλισμό και τον φωτισμό και
- 3% που αντιστοιχεί σε ζεστό νερό χρήσης για τις τουαλέτες, το κυλικείο κ.τ.λ..

#### 4. Υφιστάμενη κατάσταση

Όπως προαναφέρεται, το κλειστό κολυμβητήριο δεν γέμισε ποτέ τη δεξαμενή του με νερό και επομένως δεν έχει χρησιμοποιηθεί από το κοινό μέχρι σήμερα. Άρα, δεν υπάρχουν δεδομένα που να χαρακτηρίζουν την ενεργειακή συμπεριφορά του κτηρίου. Η μόνη του χρήση είναι ως χώρος αποθήκευσης από το Δήμο Μετσόβου αλλά και από ιδιώτες, καθώς και σαν χώρος εκδηλώσεων (π.χ. συναυλίες) στον ακάλυπτο τους καλοκαιρινούς μήνες.



**Εικόνα 1.** Κολυμβητική δεξαμενή (αρ.) και άποψη της ξύλινης στέγης (δεξ.)  
(Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Υστερα και από επιτόπια έρευνα, παρατηρήθηκε ότι βρίσκεται σε εξαιρετική κατάσταση τόσο εξωτερικά όσο και εσωτερικά. Ο χρόνος είναι αυτός που έχει αφήσει το στίγμα του στο κτήριο. Η χρηματική αξία του στη φάση της κατασκευής είναι μεγάλη, αλλά το τρέχον διάστημα έχει παραμεληθεί τελείως από τους υπευθύνους, με αποτέλεσμα οποιοσδήποτε να έχει τη δυνατότητα να εισέλθει στις εγκαταστάσεις του, καθώς είναι εύκολα προσβάσιμο από συγκεκριμένα ανοίγματα. Παράλληλα, στο εσωτερικό του κτηρίου υπάρχει σύγχρονος εξοπλισμός, ο οποίος είναι ανοιχτός στον υποψήφιο που ενδέχεται να επιχειρήσει να κάνει άσκοπη και αλόγιστη χρήση του, μία διαδικασία που φαντάζει επικίνδυνη, χωρίς τα απαραίτητα μέτρα προστασίας.

##### 4.1. Τρέχουσα ενεργειακή κατάσταση

Η διαδικασία διεκπεραίωσης του ενεργειακού ελέγχου στην υφιστάμενη αθλητική μονάδα θα υλοποιηθεί με βάση τον Οδηγό «Για την ανάπτυξη καθαρών τεχνολογιών και μέτρων στις αθλητικές εγκαταστάσεις στην Ελλάδα» που έχει δημιουργηθεί από την Γενική Γραμματεία Αθλητισμού.

Αρχικά, η κατανομή των αθλητικών εγκαταστάσεων σε κατηγορίες (Πίνακας 3), επιτυγχάνεται με βάση τα γενικά χαρακτηριστικά τους και συνθέτει το πρωταρχικό βήμα, το οποίο είναι αναγκαίο για τον υπολογισμό των ενεργειακών απαιτήσεων και με επακόλουθο, την ενεργειακή αναβάθμισή τους.

**Πίνακας 4.** Κατηγοριοποίηση αθλητικής μονάδας

<b>Κύρια κατηγορία αθλητικών εγκαταστάσεων</b>	αθλητικές εγκαταστάσεις μικρότερων υποδομών και πιο καθορισμένων προδιαγραφών, οι οποίες προσανατολίζονται σε συγκεκριμένα αθλήματα και, συνήθως, φιλοξενούν τα πιο διαδεδομένα από αυτά
<b>Ακολουθεί περαιτέρω κατηγοριοποίηση ανάλογα με:</b>	
<b>1. τον τύπο των κτηριακών υποδομών</b>	κλειστός τύπος
<b>2. το είδος της χρήσης των χώρων και το είδος του αθλήματος, που φιλοξενείται</b>	κολυμβητήρια
<b>3. την παρουσία, ή μη, κοινού</b>	με θεατές - κερκίδες

Συμπληρωματικά, σε συνέχεια της κατηγοριοποίησης των αθλητικών εγκαταστάσεων, αναφέρονται και οι βασικές χρήσεις των ενεργειακών καταναλώσεων που σχετίζονται με την κάθε κατηγορία ξεχωριστά. Οι ποικίλες ενεργειακές απαιτήσεις, που παρατηρούνται ανάμεσά τους, έχουν ως συνέπεια την εναλλαγή των καταναλώσεων από κατηγορία σε κατηγορία (Πίνακα 4).

**Πίνακας 5.** Βασικές χρήσεις ενεργειακών καταναλώσεων ανά αθλητική μονάδα

Είδος ενέργειας	Χρήση ενέργειας	Κατηγορίες αθλητικών εγκαταστάσεων		
		1 <sup>ο</sup> κριτήριο (τύπος κτιρίων)	2 <sup>ο</sup> κριτήριο (είδος αθλημάτων)	3 <sup>ο</sup> κριτήριο (παρουσία, ή μη, κοινού)
		Κλειστές	Κολυμβητήρια	Με θεατές
<b>Θερμική</b>	Θέρμανση χώρων	✓		✓
	Θέρμανση κολυμβητικών δεξαμενών	✓	✓	

	Εξασφάλιση ΖΝΧ	✓	✓	
<b>Ηλεκτρική</b>	Φωτισμός	✓	✓	✓
	Ψύξη χώρων	✓		✓
	Κλιματισμός χώρων	✓		✓
	Ανάγκες εστίασης / Μαγείρεμα	✓		✓
	Πρόσθετες παροχές και υπηρεσίες	✓		✓

Για να συνεχιστεί η διαδικασία επίτευξης του ενεργειακού ελέγχου, απαιτείται το ωράριο λειτουργίας του κολυμβητηρίου. Λόγω του ότι δεν έχει λειτουργήσει ποτέ, θα χρειαστεί να γίνει η παραδοχή για ένα υποτιθέμενο ωράριο λειτουργίας, το οποίο θα μπορούσε να διαμορφωθεί με βάση τις ενεργειακές απαιτήσεις της συγκεκριμένης αθλητικής μονάδας. Επομένως, όπως φαίνεται παρακάτω γίνεται μία ουσιαστική προσέγγιση του ζητήματος:

- Όλους τους μήνες του έτους, εκτός από τον Οκτώβριο (συντήρηση)
- Τρεις ημέρες την εβδομάδα Τρίτη, Πέμπτη και Σάββατο
- Ώρες από 09:00 π.μ. έως 21:00 μ.μ.

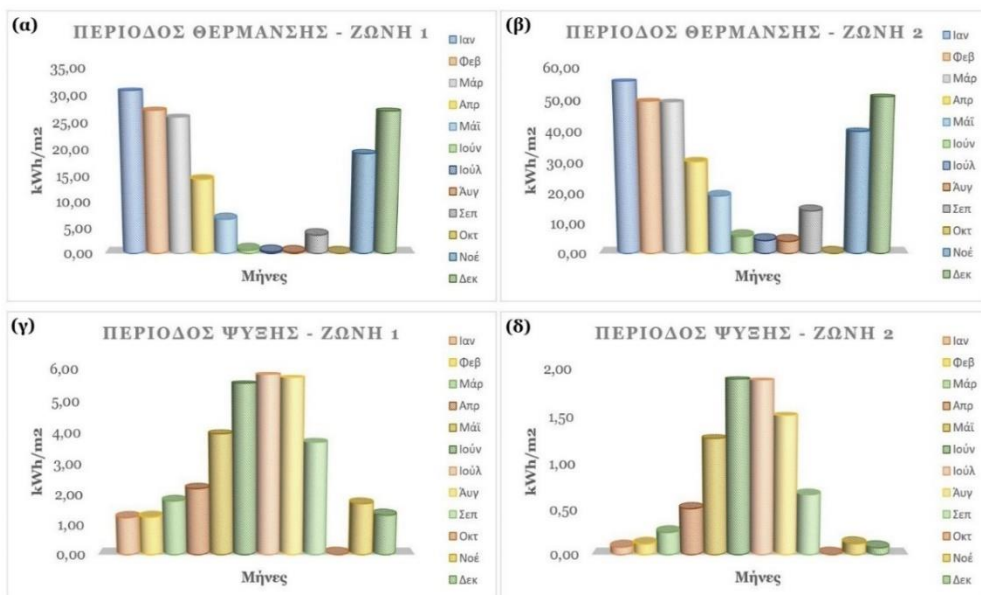
Σειρά έχει ο υπολογισμός των ενεργειακών απαιτήσεων του κολυμβητηρίου, όπου για τις ανάγκες εκτίμησής τους κρίνεται απαραίτητη η συμβολή της εργασίας της Κωνσταντινίδη (2011), έχοντας υπολογίσει τις ενεργειακές απαιτήσεις σε περιόδους θέρμανσης και ψύξης αντίστοιχα για ολόκληρο το έτος. Άρα, για το τελικό αποτέλεσμα γίνονται οι κατάλληλες «αναμίξεις» ώστε να βρεθούν οι ενεργειακές ανάγκες βάση της παραδοχής του ωραρίου λειτουργίας.

Για την περαιτέρω ανάλυση των αναγκών, χρειάζεται η προσθήκη δεδομένων ανά θερμική ζώνη, που αφορούν στοιχεία του κελύφους του κτηρίου. Κατά συνέπεια, με βάση τα κριτήρια διαίρεσης του εσωτερικού χώρου της υποδομής σε διαφορετικές θερμικές ζώνες, επικρατούν οι εξής ζώνες (Κωνσταντινίδη, 2011):

- Ζώνη 1: Αίθουσα πισίνας – αποδυτήρια – τουαλέτες
- Ζώνη 2: Χώρος εισόδου – καταστημάτων – αναψυκτήριου

- Ζώνη 3: Υπόγειος χώρος εγκαταστάσεων (μη θερμαινόμενος, οπότε δεν προσμετράται για τον υπολογισμό των ενεργειακών απαιτήσεων)

Οι μηνιαίες ενεργειακές απαιτήσεις είναι βασισμένες στις ήδη υπάρχουσες, που αφορούν 14 ώρες για 7 ημέρες ολόκληρο το χρόνο (5110 ώρες χρήσης). Οπότε,



**Διάγραμμα 20.** (α), (β) τιμές ενεργειακών απαιτήσεων ανά μήνα για περίοδο θέρμανσης και (γ), (δ) για περίοδο ψύξης

χρειάστηκε η μεσολάβηση ενός καθολικού ημερολογιακού έτους, να υποστηρίξει το υποτιθέμενο ωράριο λειτουργίας (1716 ώρες χρήσης) και να υπολογιστούν οι ανάγκες για 3 ημέρες ανά εβδομάδα, με τη βοήθεια ενός υπολογιστικού φύλλου εργασίας.

Αφού εκτιμήθηκαν οι μηνιαίες ενεργειακές απαιτήσεις της υφιστάμενης αθλητικής μονάδας για την περίοδο θέρμανσης και ψύξης, προκύπτουν οι συνολικές ενεργειακές απαιτήσεις για κάθε περίοδο ξεχωριστά, με δεδομένη την επιφάνεια του κτηρίου για τις δύο θερμικές ζώνες (Ζώνη 1: 700.45m<sup>2</sup>, Ζώνη 2: 117.94m<sup>2</sup>) (Κωνσταντινίδη, 2011).

**Πίνακας 6.** Συνολικές ενεργειακές απαιτήσεις κτηρίου

Περίοδος θέρμανσης (kWh)	Περίοδος ψύξης (kWh)
147336,77	24960,88

## 5. Σενάριο ενεργειακής αναβάθμισης

Στην παρούσα ενότητα, παρουσιάζεται το σενάριο ενεργειακής αναβάθμισης για το Δημοτικό κολυμβητήριο Μετσόβου. Το σενάριο περιλαμβάνει την τοποθέτηση ισοθερμικού καλύμματος στην πισίνα τις ώρες που δεν λειτουργεί, την αντικατάσταση συμβατικού λέβητα πετρελαίου με λέβητα βιομάζας και τέλος εγκατάσταση φωτοβολταϊκών πάνελ οροφής. Παράλληλα, αξιολογείται η αποτελεσματικότητα των επεμβάσεων αυτών, ενώ για κάθε επέμβαση υπολογίζεται το ανάλογο κόστος. Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις προτείνεται, ή ήδη έχει ακολουθηθεί, η ανάθεση της ενεργειακής διαχείρισης του κολυμβητηρίου σε κατάλληλα καταρτισμένο άτομο.

### 5.1. Τοποθέτηση ισοθερμικών καλυμμάτων στη δεξαμενή

Περιλαμβάνει την κάλυψη της κολυμβητικής δεξαμενής με ισοθερμικό κάλυμμα κατά τις ώρες που δε λειτουργεί το κολυμβητήριο (21:00 έως 09:00). Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται:

- Ελαχιστοποίηση των απωλειών εξάτμισης.
- Μείωση των θερμικών απωλειών, διατηρεί τη θερμοκρασία του νερού (κυρίως κατά τη διάρκεια της νύχτας), οπότε εξοικονομείται θερμική ενέργεια. Σε μία θερμαινόμενη πισίνα, όπως στο κτήριο μελέτης, μειώνει σημαντικά το λειτουργικό κόστος θέρμανσης.
- Ελάττωση του νερού ανανέωσης.
- Μείωση των επιπέδων υγρασίας στο χώρο.
- Σταθερότητα στις ποσότητες χλωρίου.
- Αύξηση της θερμοκρασίας σε περιόδους ηλιοφάνειας.
- Σύντομος χρόνος απόσβεσης.

Η επιλογή του καλύμματος χαρακτηρίζεται από υλικό πολυαιθυλενίου και πιο συγκεκριμένα από φυσαλίδες (συμπιεσμένες κλειστές κυψέλες), ενώ αποτελείται από τρεις στρώσεις ισχυρά θερμοκολλημένες μεταξύ τους, με την άνω στρώση να διακρίνεται από ανθεκτικότητα στο σχίσμο και τον εφελκυσμό και την κάτω να είναι αδιαπέραστη από υδρατμούς. Διαθέτει συνολικό πάχος 6 mm (στρώμα φυσαλίδων 4 mm + φιλμ 2mm), ο αριθμός των φυσαλίδων ανά τ.μ. ανέρχεται σε 1029 και το βάρος του ανά τ.μ. είναι 736γρ±10%. Η τοποθέτησή του, καθώς και η αφαίρεση, πραγματοποιείται ενίοτε χειροκίνητα ή αυτόματα, αναλόγως τον μηχανισμό περιτύλιξης. Τέλος, κατά μήκος κάθε φύλλου του καλύμματος υπάρχει ενσωματωμένο συρματοσχοίνο που δένει στις άκρες της πισίνας και με τη βοήθεια σφικτήρων προστατεύεται και μένει σταθερό καθ' όλη τη διάρκεια εφαρμογής του (Αρυμπλιά, 2012). Το μέγιστο μήκος του είναι 17m, επομένως θα χρειαστεί η τοποθέτηση δύο καλυμμάτων διαστάσεων 12.5 x 8m.

Το κόστος της προτεινόμενης παρέμβασης συνοψίζεται στον παρακάτω πίνακα. Οι τιμές είναι προσεγγιστικές (συμπεριλαμβάνεται ο ΦΠΑ) και όχι απόλυτα ακριβείς.

**Πίνακας 7.** Κοστολόγηση παρέμβασης

<b>Κόστος επένδυσης</b>				
<b>Υλικό</b>	<b>Μονάδα μέτρησης</b>	<b>Ποσότητα</b>	<b>Τιμή μονάδας (€)</b>	<b>Δαπάνη (€)</b>
Κάλυμμα διαστάσεων 12.5 x 8 m	m <sup>2</sup>	200	19	3800
Μηχανισμός περιτύλιξης	τμχ.	1	15000	15000
Σετ οδηγού άκρου καλύμματος	τμχ.	10	85	850
<b>Σύνολο</b>				<b>19650</b>

### **5.2. Εγκατάσταση φωτοβολταϊκών (Φ/Β) συστημάτων**

Αφορά την εγκατάσταση φωτοβολταϊκών πλαισίων –το κτήριο του κολυμβητηρίου βρίσκεται εκτός οικισμού, οπότε καλύπτεται νομοθετικά η συγκεκριμένη παρέμβαση– για την υποστήριξη ενός ποσοστού των απαιτήσεων σε ηλεκτρική ενέργεια για τα φορτία φωτισμού, θέρμανσης και ZNX. Η τοποθέτησή τους προτείνεται στην οροφή του στεγάστρου του παγοδρομίου, το οποίο δεν λειτουργεί και βρίσκεται όμορα του κολυμβητηρίου. Η συνολική έκταση του χώρου αυτού ανέρχεται στα 651m<sup>2</sup>, αλλά θα τοποθετηθούν μόνο στο ήμισυ λόγω της κεκλιμένης φοράς του στεγάστρου, δηλαδή σε 325.5m<sup>2</sup> και στα βασικά της πλεονεκτήματα συγκαταλέγεται ο ιδανικός προσανατολισμός που μπορεί να προσφέρει στα πλαίσια, αφού δεν καλύπτεται ή εμποδίζεται από καμία πλευρά. Ο βαθμός απόδοσης και η λειτουργία των φωτοβολταϊκών συστημάτων εξαρτάται από (Μπασνάς, Τσολάκης, 2018):

- το ποσοστό της αξιοποίησης της ακτινοβολίας του ήλιου πάνω στην προσπίπτουσα επιφάνειά τους,
- την τεχνολογία του τύπου των ηλιακών πάνελ,
- τον προσανατολισμό τους και
- την κλίση που θα έχουν ανάλογα με τη θέση του ηλίου.

Από την άλλη, η απόδοσή τους πέφτει με την πάροδο του χρόνου (υποβάθμιση) και αγγίζει τα ποσοστά των 0.7 έως 1.5% ετησίως.

Μετά από έρευνα αγοράς και επιλογή της επικρατέστερης ενεργειακά λύσης για την εγκατάσταση του Φ/Β συστήματος, προτείνεται το τριφασικό φωτοβολταϊκό σύστημα αυτοπαραγωγής 40kWp, όπου σύμφωνα με τον κατασκευαστή παράγει μέχρι 66000kWh ετησίως, αναλόγως την περιοχή συμψηφίζοντας αντίστοιχη

κατανάλωση και εξοικονομώντας αντίστοιχο ποσό από το λογαριασμό του ρεύματος. Το σύστημα εκμηδενίζει την κατανάλωση ενός κολυμβητηρίου για 25 έτη.

Πρόκειται για σύστημα net metering (αυτοπαραγωγή), κατά το οποίο πραγματοποιείται ενεργειακός συμψηφισμός της παραγόμενης ενέργειας από τα φωτοβολταϊκά στο στέγαστρο με την ενέργεια που καταναλώνεται από το κολυμβητήριο. Ουσιαστικά καλύπτεται ένα σημαντικό μέρος της καταναλισκόμενης ενέργειας ενώ παράλληλα του δίνεται η δυνατότητα να χρησιμοποιείται το δίκτυο (ΔΕΗ) για έμμεση αποθήκευση της πράσινης ενέργειας που παράγει το φωτοβολταϊκό. Από την άλλη, η ενέργεια που περισσεύει δε χάνεται διότι συμψηφίζεται για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα οπότε και γίνεται η τελική εκκαθάριση. Στην περίπτωση της υφιστάμενης αθλητικής μονάδας που η ετήσια κατανάλωση είναι μεγάλη, το net metering φαντάζει ιδιαίτερα συμφέρον (αφού είναι ήδη συνδεδεμένο με το δίκτυο) με όφελος τόσο στον χρήστη όσο και στο ίδιο το κτήριο. Στα βασικά πλεονεκτήματα είναι ότι με την επιλογή αυτή η ενέργεια δεν πηγαίνει ποτέ χαμένη (όπως σε ένα αυτόνομο φωτοβολταϊκό σύστημα με γεμάτες μπαταρίες), ενώ ο δήμος θα έχει «ανοσία» στις αυξήσεις τιμολογίων της ΔΕΗ καθώς όπως προαναφέρθηκε ο συμψηφισμός είναι ενεργειακός και όχι λογιστικός.

Σημειωτέο είναι το γεγονός, ότι η ετήσια απόδοση ενός Φ/Β συστήματος (ανά εγκατεστημένο kW ισχύος) για την πόλη των Ιωαννίνων είναι 1290kWh.

**Πίνακας 8.** Τεχνικά χαρακτηριστικά φωτοβολταϊκού πλαισίου

<b>Χαρακτηριστικά στοιχεία φωτοβολταϊκού πάνελ</b>	
<b>Τύπος</b>	Μονοκρυσταλλικό
<b>Ονομαστική ισχύς</b>	450W
<b>Παραγόμενη ενέργεια</b>	1kWh χειμώνα / 3kWh καλοκαίρι
<b>Βαθμός απόδοσης</b>	19.9%
<b>Προτεινόμενες θερμοκρασίες</b>	-40°C έως 85°C
<b>Θερμοκρασιακός συντελεστής ισχύος</b>	-0.347%
<b>Προσανατολισμός</b>	Νοτιοανατολικά
<b>Γωνία κλίσης</b>	30°
<b>Διαστάσεις</b>	2108mm x 1048mm x 35mm
<b>Βάρος</b>	25.5kg

Το κόστος της προτεινόμενης παρέμβασης συνοψίζεται στον παρακάτω πίνακα. Οι τιμές είναι προσεγγιστικές (συμπεριλαμβάνεται ο ΦΠΑ) και όχι απόλυτα ακριβείς. Το σύνολο της επένδυσης προκύπτει από επιλεγμένο πακέτο net metering φωτοβολταϊκών συστημάτων ειδικό για υποδομές με μεγάλη κτηριακή επιφάνεια αλλά και απαιτητικές ενεργειακές ανάγκες.



**Πίνακας 9.** Κοστολόγηση παρέμβασης

<b>Κόστος επένδυσης</b>				
<b>Υλικό</b>	<b>Μονάδα μέτρησης</b>	<b>Ποσότητα</b>	<b>Τιμή μονάδας (€)</b>	<b>Δαπάνη (€)</b>
Φωτοβολταϊκό πλαίσιο	τμχ.	90	272.80	24552
Αντιστροφέας (Inverter)	τμχ.	2	3847	7694
Ηλεκτρολογικό υλικό (καλώδια, ασφάλειες, πίνακες DC-AC)	τμχ.	Απαιτούμενη ποσότητα για την εγκατάσταση 90 πάνελ	---	13754
Βάσεις στήριξης (προφίλ αλουμινίου, ίποχ άγκιστρα)				
<b>Σύνολο</b>				<b>50000</b>

### **5.3. Αντικατάσταση λέβητα πετρελαίου με λέβητα βιομάζας**

Αρχικά, στο κτήριο για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών για θέρμανση χρησιμοποιείται πετρέλαιο. Πιο συγκεκριμένα, στον χώρο της δεξαμενής χρησιμοποιούνται δύο λέβητες, ένας κύριος και ένας εφεδρικός, με ονομαστική ισχύ 200kW. Επιπλέον, χρησιμοποιούνται και δύο λέβητες ονομαστικής ισχύος 30kW, όπου ένας εξ αυτών έχει αναλάβει το ρόλο να θερμαίνει το νερό της πισίνας. Οι λέβητες αυτοί, δεν έχουν λειτουργήσει ποτέ από την ημέρα εγκατάστασής τους. Ο εποχιακός βαθμός απόδοσής τους σύμφωνα με τον Πίνακα 4.1. της Τ.Ο.Τ.Ε.Ε. 20701-1/2017 είναι 85% και 81.40% αντίστοιχα. Στην προκειμένη περίπτωση, παρουσιάζεται ως ενεργειακή παρέμβαση η αντικατάσταση των υπαρχόντων καυστήρων με λέβητα βιομάζας. Η συγκεκριμένη εναλλακτική είναι σχετικά εύκολη στην εγκατάσταση μιας και ήδη υπάρχει ο λοιπός εξοπλισμός οπότε δε θα χρειαστεί να αλλάξει κάτι πέραν του νέου λέβητα και καυστήρα. Η αντικατάσταση ενός υφιστάμενου συστήματος συμβατικών καυσίμων με λέβητα βιομάζας (πέλλετ) για θέρμανση των χώρων και παραγωγή ΖΝΧ, είναι εφικτό να εξασφαλίσει εξοικονόμηση ενέργειας της τάξεως του 50%, ανάλογα με την απόδοση που χαρακτηρίζει το υφιστάμενο και το νέο σύστημα (Οδηγός «Για την ανάπτυξη καθαρών τεχνολογιών και μέτρων στις αθλητικές εγκαταστάσεις στην Ελλάδα», Γενική Γραμματεία Αθλητισμού, 2021).

Ένας τυπικός εξοπλισμός καυστήρα βιομάζας περιλαμβάνει κυρίως:

- Ηλεκτρονικό πίνακα ελέγχου για ακριβείς χειρισμούς και ρυθμίσεις
- Ασφάλεια υπερθέρμανσης μέσω του ηλεκτρονικού πίνακα
- Μηχανική βαλβίδα σε συνδυασμό με αυτόματο σύστημα πυρόσβεσης για προστασία επιστροφής φλόγας στο σιλό

- Μειωτήρα βαρέως τύπου με αισθητήρα διακοπής λειτουργίας σε περίπτωση αύξησης πίεσης στον κοχλία λόγω ύπαρξης ξύλου, πέτρας κ.α. στο καύσιμο

Επιπροσθέτως, το σύστημα καυστήρας – λέβητας βιομάζας θα πρέπει να συνοδεύεται από μία αποθήκη πέλλετ (σιλό) για την αποθήκευση του βιοκαυσίμου, χωρητικότητας τουλάχιστον 250 κιλών και θα τοποθετείται στο πλάι τους.

Επιλέγεται λοιπόν, η τοποθέτηση δύο λεβήτων βιομάζας, ένας κύριος με ονομαστική ισχύ 290kW για την κάλυψη ενός ποσοστού φορτίων θέρμανσης χώρων, ΖΝΧ, δεξαμενής και φωτισμού, ιδιαιτέρως για τις ημέρες χωρίς ηλιοφάνεια που δεν παράγει ενέργεια το Φ/Β σύστημα, και ένας εφεδρικός ονομαστικής ισχύος 116.6kW με στόχο την παραλαβή των φορτίων θέρμανσης της δεξαμενής σε σπάνιες περιπτώσεις και όταν επικρατεί συμφόρηση στο κολυμβητήριο από τους ενδιαφερόμενους. Ο καυστήρας είναι νέας τεχνολογίας και αποτελείται από:

- την εστία καύσης από πυρίμαχο υλικό,
- ειδικό κοχλία (σπείρωμα) και μανδύα για τη μεταφορά του αέρα και του πυρήνα,
- βάση σιλό με πυροπαγίδα,
- σιλό 700lt,
- ηλεκτρομειωτήρα, και
- πιεστικό φυσητήρα

**Πίνακας 10.** Τεχνικά χαρακτηριστικά συστήματος λέβητα

<b>Χαρακτηριστικά στοιχεία λέβητα βιομάζας</b>		
<b>Τύπος</b>	<b>Κύριος</b>	<b>Εφεδρικός</b>
Ονομαστική ισχύς (kW)	290	116.6
Θερμική ισχύς (kcal/h)	250000	100000
Ισχύς κινητήρα (kW)	5.5	1.5
Χωρητικότητα σιλό (lt)	700	700
Απόδοση (%)	>91	>91
Ύψος (cm)	190	160
Μήκος (cm)	325	310
Πλάτος (cm)	90	70

Το κόστος της προτεινόμενης παρέμβασης συνοψίζεται στον παρακάτω πίνακα. Οι τιμές είναι προσεγγιστικές (συμπεριλαμβάνεται ο ΦΠΑ) και όχι απόλυτα ακριβείς. Σε αυτό το ποσό περιλαμβάνονται τα κόστη για την προμήθεια του συνόλου του ηλεκτρομηχανολογικού εξοπλισμού του λεβητοστασίου και του δικτύου διανομής, καθώς και η εργασία για την εγκατάσταση αυτών.

**Πίνακας 11.** Κοστολόγηση παρέμβασης

<b>Κόστος επένδυσης</b>				
<b>Υλικό</b>	<b>Μονάδα μέτρησης</b>	<b>Ποσότητα</b>	<b>Τιμή μονάδας (€)</b>	<b>Δαπάνη (€)</b>
Καυστήρας-λέβητας 290kW	τιμχ.	1	19419.80	19419.80
Καυστήρας-λέβητας 116.6kW	τιμχ.	1	7169.80	7169.80
Ηλεκτρικός πίνακας καυστήρα	τιμχ.	1	2100	2100
Δεξαμενή αποθήκευσης καύσιμης ύλης	τιμχ.	1	1000	1000
Γαλβανισμένη καμινάδα	τιμχ.	1	3430	3430
Σύστημα αυτόματης ανάφλεξης με bowler	τιμχ.	1	900	900
Πυροσβεστική βαλβίδα ασφαλείας	τιμχ.	1	320	320
Σύστημα απομάκρυνσης στάχτης	τιμχ.	1	1330	1330
Σύστημα παραγωγής ZNX	τιμχ.	1	500	500
Πολυκλωνικό φίλτρο καμινάδας	τιμχ.	1	9500	9500
<b>Σύνολο</b>				<b>45669.60</b>

**Πίνακας 12.** Συνολικό κόστος παρεμβάσεων

<b>Κόστος επενδύσεων</b>	
<b>Παρέμβαση</b>	<b>Δαπάνη (€)</b>
Τοποθέτηση ισοθερμικών καλυμμάτων στη δεξαμενή	19650
Εγκατάσταση φωτοβολταϊκών (Φ/Β) συστημάτων	50000
Αντικατάσταση λέβητα πετρελαίου με λέβητα βιομάζας	45669.60
<b>Σύνολο</b>	<b>115319.60</b>

## 6. Συμπεράσματα

Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν η αξιολόγηση της ενεργειακής συμπεριφοράς του κλειστού Δημοτικού κολυμβητηρίου Μετσόβου και η πρόταση

μέτρων αναβάθμισης αυτού, με σκοπό την κατά το δυνατόν μέγιστη μείωση της ενεργειακής κατανάλωσης των συμβατικών καυσίμων. Το κέρδος θα είναι πολλαπλό, τόσο σε οικονομικό επίπεδο, αλλά και περιβαλλοντικό, με δεδομένη την υφιστάμενη ενεργειακή και κλιματική κρίση. Κατά την ανάλυση της τρέχουσας ενεργειακής κατάστασης, αποτυπώθηκαν οι ιδιαιτερότητες που αφορούν τη χρήση, το ωράριο λειτουργίας και τις αυξημένες ενεργειακές απαιτήσεις του κτηρίου, τονίζοντας την ενίσχυση της προσπάθειας λειτουργίας του προτείνοντας εναλλακτικές λύσεις. Οι «δυσμενείς» συνθήκες που επικρατούν στο κολυμβητήριο του Μετσόβου αλλά και γενικότερα στις πισίνες στην Ελλάδα, έδωσε το έναυσμα για τη μελέτη αυτή.

Όπως παρατηρήθηκε, η κατανάλωση ενέργειας στο κλειστό κολυμβητήριο δεν περιορίζεται μόνο στην κατανάλωση πετρελαίου για θέρμανση της δεξαμενής. Απαιτείται επίσης θέρμανση στις βοηθητικές εγκαταστάσεις της πισίνας (αποδυτήρια, τουαλέτες κ.λπ.) καθώς και ζεστό νερό για τα ντους. Ιδιαίτερα αυξημένη είναι η κατανάλωση ηλεκτρικού ρεύματος για κάλυψη αναγκών φωτισμού, κυρίως κατά τις βραδινές ώρες (χειμώνας) αλλά και τις ώρες της ημέρας, λόγω του ότι η αθλητική μονάδα είναι κλειστή. Επιπλέον, στο κλειστό κολυμβητήριο, ιδιαίτερη προσοχή απαιτεί η σωστή λειτουργία του συστήματος αερισμού και των επιπέδων υγρασίας για επικράτηση ικανοποιητικών για τους αθλητές συνθηκών, αλλά και του προσωπικού και κοινού αντίστοιχα.

Για τη βελτίωση των συνθηκών θερμικής άνεσης στο κτήριο και τη μείωση των θερμικών απωλειών, προτάθηκε η τοποθέτηση ισοθερμικών καλυμμάτων στη δεξαμενή, η εγκατάσταση φωτοβολταϊκού (Φ/Β) συστήματος και η αντικατάσταση λέβητα πετρελαίου με λέβητα βιομάζας. Επιλέχθηκαν και προτάθηκαν σενάρια αναβάθμισης με βάση την περιοχή εγκατάστασης του κτηρίου και τις υπάρχουσες οικονομικές συνθήκες της χώρας. Υπολογίστηκε το κόστος αυτών ώστε να επιλεγεί η οικονομικά πιο αποδοτική και συμφέρουσα λύση. Το τελικό αποτέλεσμα των ανωτέρω περιγραφόμενων παρεμβάσεων θα είναι η συνολική απεξάρτηση από το πετρέλαιο θέρμανσης στο κολυμβητήριο και η κάλυψη των θερμικών απωλειών στην κολυμβητική δεξαμενή και στους εσωτερικούς χώρους αποκλειστικά από ΑΠΕ (εξαιρείται το ισοθερμικό κάλυμμα). Με τη μεθοδολογία αυτή το κτήριο ουσιαστικά θα λειτουργεί αυτόνομα -με κάποιες εξαιρέσεις που θα παίρνει ενέργεια από το δίκτυο (ΔΕΗ)- και θα είναι παράδειγμα προς μίμηση και για άλλες αθλητικές μονάδες, ειδικότερα σε ορεινές περιοχές που οι ενεργειακές ανάγκες είναι αυξημένες.

Συνοψίζοντας, ο αθλητισμός σε μια ορεινή περιοχή σαν το Μέτσοβο, αποτελεί μαζί με το πολιτιστικό κομμάτι, τους εναπομείναντες τρόπους ψυχαγωγίας. Το κλειστό κολυμβητήριο είναι μια χλιδή για το Μέτσοβο, έχει γίνει μια τεράστια επέμβαση και είναι κρίμα να είναι ταυτόχρονα εγκαταλελειμμένη και παροπλισμένη. Επομένως, η προσπάθεια για λειτουργία του κολυμβητηρίου όλο το χρόνο, ώστε να χρησιμοποιείται από πολίτες αλλά και αθλητές, αποτελεί πρωταρχικό βήμα από τους εκάστοτε φορείς. Μία πρωτοβουλία που θα συμβάλλει στην αναβάθμιση της δραστηριότητας της περιοχής με πρωτοφανή περιβαλλοντικό, οικονομικό (αθλητικός τουρισμός) αλλά και κοινωνικό αντίκτυπο.

## **Βιβλιογραφία**

- Αρυμπλιά Μαρία, «Ενεργειακή ανάλυση και μέθοδοι ορθολογικής χρήσης ενέργειας σε κολυμβητήρια», Χανιά, Δεκέμβριος 2012
- Κωνσταντινίδη Ελένη, «Ενεργειακή μελέτη παγοδρομίου Μετσόβου», Μέτσοβο, Νοέμβριος 2011
- Μπασνάς Χρήστος, Τσολάκης Γεώργιος, «Διερεύνηση Ενεργειακής Αναβάθμισης Κλειστού Δημοτικού Κολυμβητηρίου Πτολεμαΐδας», Κοζάνη, Ιούνιος 2018
- Νταής Γεώργιος, «Ενεργειακή προσομοίωση και μελέτη βελτίωσης κολυμβητηρίου εσωτερικού χώρου», Χανιά, Ιούλιος 2019
- Οδηγός «Για την ανάπτυξη καθαρών τεχνολογιών και μέτρων στις αθλητικές εγκαταστάσεις στην Ελλάδα», Γενική Γραμματεία Αθλητισμού
- E. Trianti-Stoura , K. Spyropoulou, C. Theofylaktos, K. Droutsas, C.A. Balaras, M. Santamouris, D.N. Asimakopoulos, G. Lazaropoulou, N. Papanikolaou ' 'Energy conservation strategies for sports centers: Part B . Swimming pools' ', 1997
- GOOD PRACTICE GUIDE 219 ' 'Energy efficiency in swimming pools' '



**Αναβάθμιση  
ποδοσφαιρικού γηπέδου  
Μετσόβου**

**Γεώργιος Σιώμος**  
Αγρονόμος Τοπογράφος  
Μηχανικός  
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο  
Θεσσαλονίκης

**The Upgrade of Metsovo  
Football field**

**George Siomos**  
Rural and Survey Engineer  
Aristotle University  
of Thessaloniki

## **Περίληψη**

Στο πλαίσιο της ολοκληρωμένης και αξιοβίωτης ανάπτυξης μιας ορεινής περιοχής δεν πρέπει να παραλείψουμε την στήριξη στον τομέα του αθλητισμού και των υποδομών του. Τα οφέλη τεράστια, τόσο για τις νέες γενιές όσο και για το σύνολο της κοινωνίας. Η βελτίωση και η δημιουργία νέων σύγχρονων αθλητικών εγκαταστάσεων μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη του τουριστικού αθλητισμού, νέων επαγγελματικών δραστηριοτήτων και νέων θέσεων εργασίας. Ο δήμος Μετσόβου και το Μέτσοβο ως έδρα αυτού, διαθέτει ένα ποδοσφαιρικό γήπεδο που βρίσκεται εντός του συνεκτικού ιστού του οικισμού, το οποίο χρήζει αναβάθμισης και για έναν παραπάνω λόγο: την ενίσχυση της τοπικής Ερασιτεχνικής Ποδοσφαιρικής Ομάδας και των ακαδημιών Σωματείου του ΠΑΣ Μετσόβου, του οποίου αποτελεί και την έδρα στα τοπικά πρωταθλήματα. Με την παρούσα εργασία προτείνονται παρεμβάσεις για την αναβάθμιση αυτού και των εγκαταστάσεων που το πλαισιώνουν. Δίνονται εναλλακτικές προτάσεις και προσεγγίζεται ικανοποιητικά το κόστος κατασκευής τους προκειμένου να βρεθεί χρηματοδότηση για την υλοποίησή τους από τους αρμόδιους φορείς.

## **Abstract**

In the context of an integrated development towards the wellbeing of a mountainous region, we should never omit the support of local athletic clubs and their infrastructure. The benefits are significant both for the new generation, as well as for the local society as a whole. The improvement through regular maintenance, or even the development of new modern sports facilities, can contribute to the uprise of sports' tourism which will create room for new professional activities and thus new job opportunities in the area. The Municipality of Metsovo counts with a football field located in the heart of the settlement, that needs improvements for one more reason though; and that is the strengthening of the local amateur football team and the academies of PAS Metsovo, that use the said football field for the local championship games. The present study proposes interventions to upgrade the field itself, as well as the facilities surrounding it. We also propose some alternative solutions, approximating the cost of their construction, for the competent bodies to explore available funding opportunities for their completion.



## 1. Εισαγωγή

Το 1968, μόλις 2 χρόνια μετά την δημιουργία του Ποδοσφαιρικού Σωματείου του Π.Α.Σ. Γιάννινα από τη συγχώνευση δύο τοπικών ομάδων (Α.Ο.Ιωννίων και Π.Α.Σ. Αβέρωφ), ιδρύεται στο Μέτσοβο «Φίλαθλον Σωματείο με την επωνυμία ΠΑΣ ΜΕΤΣΟΒΟ με έδρα το Μέτσοβο». Στο πρώτο άρθρο του καταστατικού ιδρύσεως αναγράφεται ο σκοπός και η ιδέα της δημιουργίας του, και αποδίδεται αυτούσια παρακάτω: «Σκοπός του σωματείου είναι η σύμμετρος και αρμονική ανάπτυξη των σωματικών και ψυχικών δυνάμεων και δεξιοτήτων των μελών και η δημιουργία ισχυρών και ηθικών χαρακτήρων δια τους χρησιμοποιήσεως τους Γυμναστικής, τους Αγωνιστικής και λοιπών ασκήσεων, εν συνδυασμῶ τους την εφαρμογήν μορφωτικού προγράμματος επί των αθλουμένων». Λέξεις προσεκτικά επιλεγμένες, μέσα από τους οποίες απορρέει όλη η ιδεολογία του αθλητισμού και ο τρόπος που τους προάγει ποικιλοτρόπως τον άνθρωπο και ειδικά τον νέο, λειτουργώντας ευεργετικά τόσο στην πνευματική όσο και στη σωματική του υγεία.



(α)



(β)

**Εικόνα 2.** Ομαδικές φωτογραφίες (α) και (β) του ΠΑΣ Μετσόβου διαφορετικών ετών, τους αρχές τους δεκαετίας του 1970 από το ιστορικό αρχείο του συλλόγου.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ  
ΣΩΜΑΤΕΙΟΝ Π.Α.Σ. ΜΕΤΣΟΒΩΝ  
ΔΕΛΤΙΟΝ ΑΘΛΗΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΟΣ ΚΑΙ ΥΓΕΙΑΣ  
ΕΡΑΣΙΤΕΧΝΟΥ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΣΤΟΥ

ΕΠΩΝΥΜΟΝ: Ν. Ν. Ν.  
ΟΝΟΜΑ: Ν. Ν. Ν.  
ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΡΟΣ: Ν. Ν. Ν.  
ΟΝΟΜΑ ΜΗΤΡΟΣ: Ν. Ν. Ν.  
ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ: 1947

ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΕΛΤΙΟΥ Ε.Π.Ο.  
84477 - Αγωνίζεται από 10-3-70  
Έν. Αθήνας τη. 18-4-1970  
Ο ΓΕΝ. ΓΡΑΜ. ΤΗΣ Ε.Π.Ο.

4-11-1955

**Εικόνα 3.** Δελτίο Αθλητικής Ιδιότητας και Υγείας Αθλητή

Από τότε η Ερασιτεχνική Ομάδα του ΠΑΣ Μετσόβου ακολούθησε μια ανοδική πορεία. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία του αρχείου τους ΕΠΣΗΠ, η ομάδα από το 2014 μέχρι και το 2018 συμμετείχε στο Ερασιτεχνικό πρωτάθλημα του Β ομίλου τους Β Κατηγορίας, όταν τη χρονιά 2017-2018 κατέκτησε την πρώτη θέση στον όμιλό τους και προήχθη στην Α κατηγορία των Τοπικών Ερασιτεχνικών Πρωταθλημάτων, στην οποία συμμετέχει έως σήμερα. Με καλύτερη θέση κατάταξης τη 2<sup>η</sup>, για τη χρονιά 2020-2021 αποδεικνύει έμπρακτα την προσπάθεια των παραγόντων και των παικτών να διασφαλίσουν το θεσμό και την ύπαρξη τους. Μια προσπάθεια, που

δεν εξαντλείται στην στήριξη αποκλειστικά τους ποδοσφαιρικής ομάδας των αντρών, αφού ο σύλλογος διατηρεί και ακαδημίες παιδικών τμημάτων διαφόρων ηλικιακών κατηγοριών, Κ-10, Κ-12, και Κ-14 οι οποίες συμβάλλουν σύμφωνα με το σχέδιο τους ΕΠΟ στην ανάπτυξη του ποδοσφαίρου στην Ελλάδα και στην ανάδειξη των αυριανών σωστών αθλητών, καλλιεργώντας την άμιλλα και το “ευ αγωνίζεσθαι”. Δύο ομάδες από αυτές τους κατηγορίες, η Κ-12 με παιδιά έως 12 ετών και η Κ-14 με παιδιά έως 14 ετών, συμμετέχουν και στα πρωταθλήματα υποδομών τους ΕΠΣΗΠ. Ο συνολικός αριθμός των παιδιών τους ακαδημίες είναι περίπου 90, ενώ τους μεγάλης ομάδας είναι περίπου 27 παίκτες. Τέλος αξίζει να σημειωθεί ότι από τους τάξεις του αθλητικού σωματείου του Μετσόβου έχουν αναδειχθεί και μεταγραφεί σε σπουδαίες ομάδες των Εθνικών Επαγγελματικών Κατηγοριών σπουδαίοι ποδοσφαιριστές τους οι Μπλέτσος Κων/νος στον Διαγόρα Ρόδου, Μπλέτσος Γεώργιος και Νάκος Ιωάννης στον ΠΑΣ Γιάννινα. Στην εικόνα 2 φαίνεται το Δελτίο Αθλητικής Ιδιότητας και Υγείας του Απόστολου Μπίσα, Ιατρού σήμερα και Προέδρου του Εξωραϊστικού Συλλόγου Μετσοβιτών Αθηνών Ε.Σ.Μ.Α.<sup>1</sup>

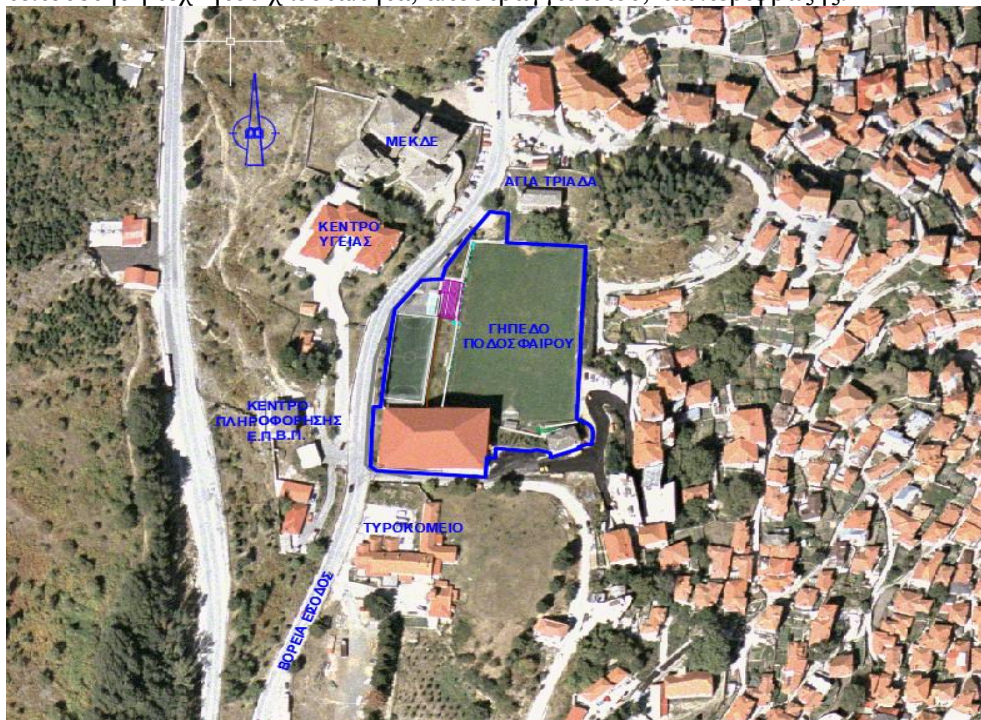


**Εικόνα 3.** Η Ομάδα του ΠΑΣ Μετσόβου τους αγωνιστικής περιόδου 2022-2023

Σχετικά με τον αγωνιστικό χώρο και την έδρα τους ομάδας, αυτή εξασφαλίστηκε από παραχώρηση δημοτικής έκτασης τους φαίνεται και στην εικόνα 4 στην οποία κατασκευάστηκαν αργότερα τη δεκαετία του 1990 το κλειστό γυμναστήριο, τα

<sup>1</sup> <https://mirc.ntua.gr/el/public-benefit-foundation> Πρόσβαση Ιούνιος 2023

αποδυτήρια και το γήπεδο 5x5 το οποίο προσφάτως αναβάθμισε ο Δήμος με την τοποθέτηση τεχνητού χλοοτάπητα, αποστραγγιστικού, και περίφραξης.



Εικόνα 4. Ορθοφωτοχάρτης Γηπέδου Ποδοσφαίρου Μετσόβου

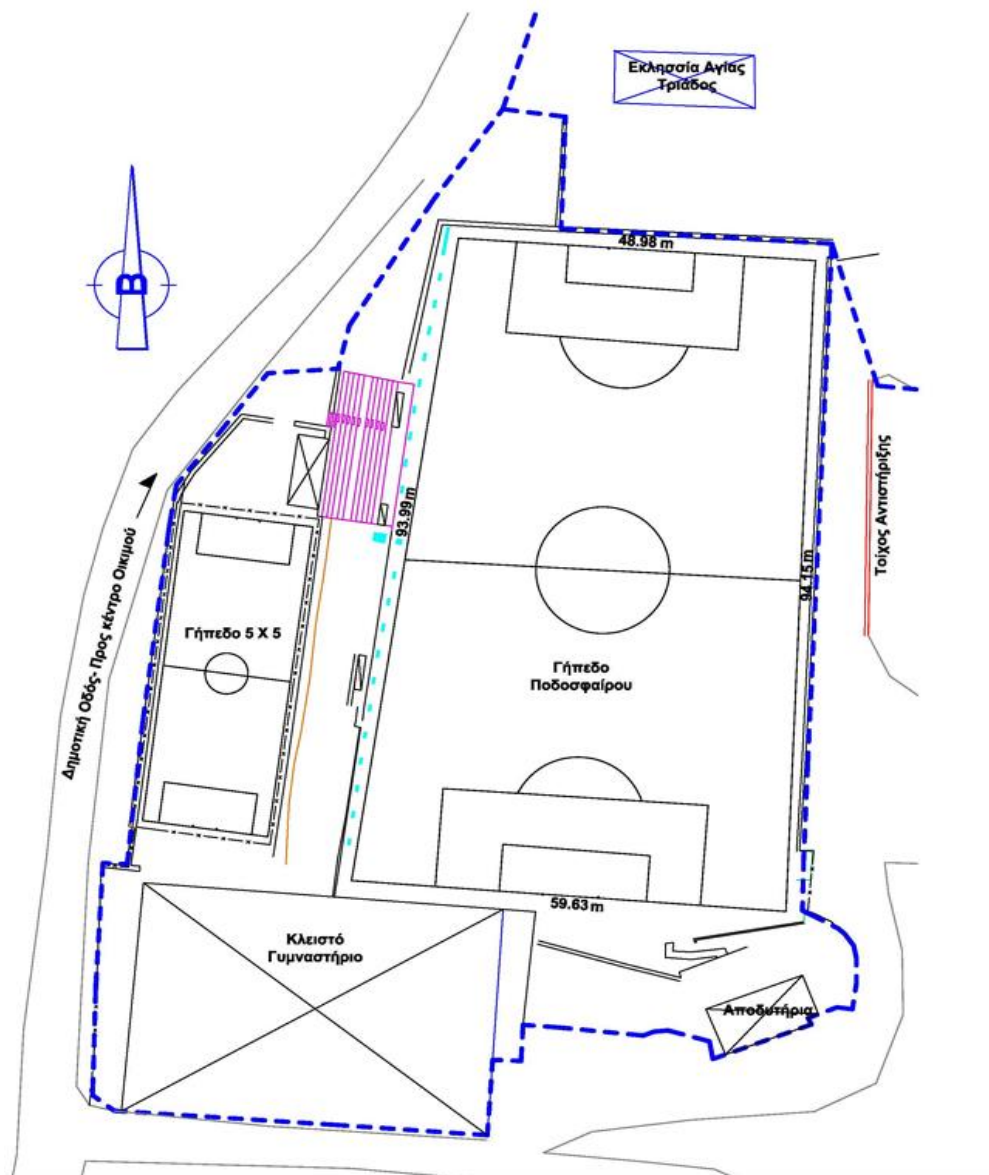
## 2. Σκοπός και Μεθοδολογία

Αντικείμενο τους παρούσας εργασίας είναι η αναβάθμιση του γηπέδου ποδοσφαίρου του Μετσόβου με στοχευμένες παρεμβάσεις, προκειμένου να ξαναγίνει λειτουργικό και ασφαλές. Στόχος τους εργασίας είναι η δημιουργία μιας ολοκληρωμένης πρότασης που θα βελτιώσει τη σημερινή κατάσταση του αγωνιστικού χώρου κυρίως, αλλά και του συνόλου των υποδομών που το συνθέτουν ώστε να φιλοξενεί τους αγώνες ερασιτεχνικού πρωταθλήματος και του πρωταθλήματος υποδομών των ποδοσφαιρικών Ακαδημιών. Τους να αποτελέσει μαζί με τους υπόλοιπες αθλητικές εγκαταστάσεις του Μετσόβου, τους είναι το Κλειστό Γυμναστήριο και το Κλειστό Κολυμβητήριο, ένα προπονητικό κέντρο υψηλού υψομέτρου που θα προσελκύει όχι μόνο επαγγελματικές ομάδες ποδοσφαίρου αλλά γενικότερα αθλητές που επιδιώκουν την βελτίωση των αθλητικών τους επιδόσεων, καθώς πλέον είναι αποδεδειγμένα τα οφέλη τους τους ειδικής μορφής άσκησης.

Αρχικά αναζητήθηκαν στοιχεία από παλαιότερες μελέτες, χωρίς θετικά αποτελέσματα. Έτσι, αποφασίστηκε να γίνει μια τοπογραφική αποτύπωση της περιοχής μελέτης με επίγεια μέσα και προέκυψε το τοπογραφικό διάγραμμα τους εικόνας 6 ενταγμένο στο εθνικό σύστημα αναφοράς ΕΓΣΑ '87.

Από την διαδικτυακή πύλη του ελληνικού κράτους gov.gr και την υπηρεσία «θέαση ορθοφωτογραφιών» του φορέα του Ελληνικού Κτηματολογίου αντλήθηκαν

τα όρια τους δημοτικής έκτασης με ΚΑΕΚ202010330006 που εμπεριέχει και το γήπεδο ποδοσφαίρου και αποδόθηκαν με τη συνεχή μπλέ γραμμή στην εικόνα 5 και



**Εικόνα 5.** Τοπογραφικό Διάγραμμα τους Δημοτικής Έκτασης που περιλαμβάνει το Γήπεδο Ποδοσφαίρου Μετσόβου

αντίστοιχα με τη διακεκομμένη γραμμή μπλε χρώματος στην εικόνα 6. Το πρόβλημα που ανέδειξε η τοπογραφική αποτύπωση αφορά το σχήμα του γηπέδου, το οποίο είναι τραπέζιο, με μια διαφορά τους τάξης των 10.5 μ περίπου μεταξύ των πλευρών των δύο εστιών. Εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς ότι οποιαδήποτε αύξηση των διαστάσεων του

αγωνιστικού χώρου τόσο τους την όμορη ιδιοκτησία τους Αγ. Τριάδος όσο και τους την ανατολική πλευρά που βρίσκεται ο υφιστάμενος κατάντι τοίχος αντιστήριξης, παραπλεύρως τους δημοτικής οδού, θα οδηγήσει σε υπέρβαση των ορίων του δημοτικού γεωτεμαχίου. Οι ίδιοι περιορισμοί ισχύουν και τους υπόλοιπες πλευρές του αγωνιστικού χώρου λόγω τους γειτνίασης με υφιστάμενες κατασκευές, τους το κτήριο του κλειστού γυμναστηρίου και τους υφιστάμενες κερκίδες.

### **3. Υφιστάμενη κατάσταση – προβλήματα – αντιμετώπιση**

Το γήπεδο ποδοσφαίρου του Μετσόβου βρίσκεται στην είσοδο του οικισμού, απέναντι από το Κέντρο Υγείας και το ΜΕΚΔΕ και συνορεύει με την ιδιοκτησία τους εκκλησίας τους Αγ. Τριάδος, την κεντρική οδό τους βόρειας εισόδου στον οικισμό και ανώνυμες δημοτικές οδούς. Στη νότια πλευρά του υπάρχει το Κτήριο του Κλειστού Δημοτικού Γυμναστηρίου και δυτικά ένα γήπεδο ποδοσφαίρου 5x5 (εικόνα 4). Αποτελεί την έδρα του τοπικού ποδοσφαιρικού συλλόγου ΠΑΣ Μετσόβου και έχει ιδανικό προσανατολισμό, με τον μεγάλο του άξονα να ακολουθεί τον αντίστοιχο άξονα Βορρά – Νότου. Η επιφάνεια του αγωνιστικού χώρου είναι από φυσικό χλοοτάπητα με δίκτυο αποστράγγισης που δεν λειτουργεί επαρκώς λόγω κακού σχεδιασμού και ελλιπούς συντήρησης. Ο κορεσμός του εδαφικού υποστρώματος από τα όμβρια ύδατα οδηγεί στη δημιουργία λιμνάζοντων περιοχών. Οι λακκούβες και οι προεξοχές τους επιφάνειας σε συνδυασμό με τους κλίσεις οι οποίες είναι μεγαλύτερες των προδιαγραφών, απειλούν όχι μόνο τη σωστή τήρηση των κανονισμών των παιχνιδιού αλλά και την ασφάλεια των παικτών που συμμετέχουν σε αυτό. Τους εικόνες 6 και 7 απεικονίζεται η κατάσταση του χλοοτάπητα σε αγώνα πρωταθλήματος.



**Εικόνα 6:** Φωτογραφία κατάστασης αγωνιστικού χώρου



**Εικόνα 7:** Φωτογραφία κατάστασης αγωνιστικού χώρου

Την όλη εγκατάσταση διασχίζει εγκάρσια και υπογείως τους σωληνωτός τοιμεντοσωλήνας φ600, που απάγει τα όμβρια ύδατα μέσω τους φρεατίου και τα οδηγεί στο δημοτικό αποχετευτικό δίκτυο, κατάντι του γηπέδου. Στο συγκεκριμένο φρεάτιο καταλήγουν εκτός από τους απορροές των υφιστάμενων σκυρόδετων καναλιών που υπάρχουν περιμετρικά στο όριο τους κονίστρας και τα επιφανειακά όμβρια του ανάντι δρόμου εισόδου στον οικισμό του Μετσόβου, μέσω συστήματος σωληνωτών αγωγών, χωρίς μέχρι σήμερα να έχουν δημιουργηθεί προβλήματα υπερχείλισης του φρεατίου.

Η ποδοσφαιρική εγκατάσταση περιλαμβάνει επίσης προσφάτως κατασκευασμένα αποδυτήρια για τους ομάδες.

Η κερκίδα είναι σωστά τοποθετημένη στη δυτική πλευρά του γηπέδου, θεμελιωμένη στο φυσικό πρανές και χωρητικότητας 200 περίπου θέσεων από τους οποίες οι 100 είναι οριοθετημένες με πλαστικά καθίσματα. Είναι κατασκευασμένη από οπλισμένο σκυρόδεμα, το οποίο λόγω τους πολυετούς έκθεσής του τους δύσκολες καιρικές συνθήκες έχει αρχίσει να εμφανίζει τοπικές αστοχίες με επιφανειακές αποσαθρώσεις και χρήζει συντήρησης. Δεν περιλαμβάνει κάποιο στέγαστρο για την προστασία των θεατών από τους καιρικές συνθήκες.

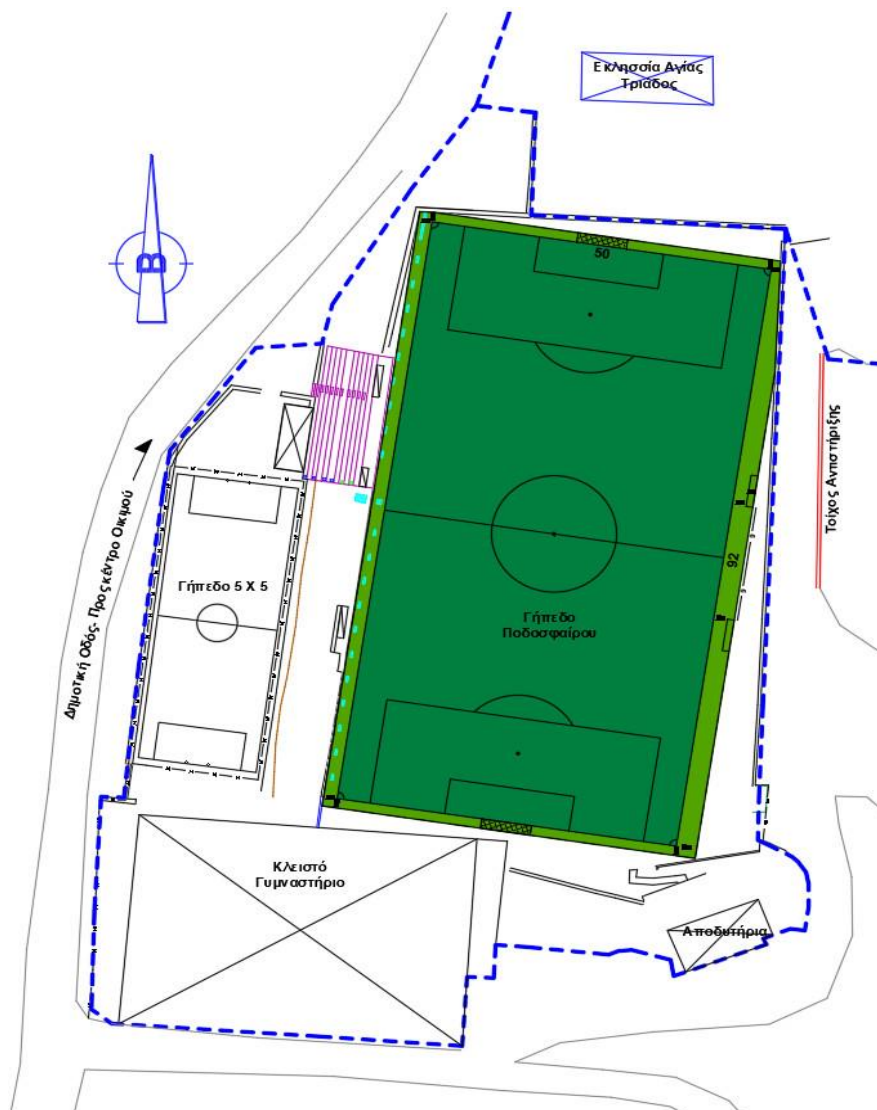
Μια ξύλινη κατασκευή διαστάσεων 4.30m x 10.25m, παραπλεύρως τους εισόδου των θεατών λειτουργεί ως κυλικείο, παραχωρώντας για χρήση από τους φιλάθλους τον χώρο αποχωρητηρίου που διαθέτει.

Η περίφραξη του αγωνιστικού χώρου κρίνεται ικανοποιητική και υλοποιεί ταυτόχρονα και τα ιδιοκτησιακά όρια, θέτοντας και τους περιορισμούς τους περαιτέρω επέκτασής του.

Κατά συνέπεια, ο σχεδιασμός βελτίωσης και αναβάθμισης των γεωμετρικών χαρακτηριστικών του γηπέδου, στηρίχτηκε στην όσο το δυνατόν καλύτερη

χωροθέτησή του εντός των υφιστάμενων ορίων, προκειμένου να αποκτήσει το προβλεπόμενο σχήμα και τους μέγιστες διαστάσεις βάσει κανονισμών.

Από τη μελέτη προέκυψε το βέλτιστο ορθογώνιο σχήμα που μπορεί να εγγραφεί εντός των υφιστάμενων ορίων με διαστάσεις αγωνιστικού χώρου 50μ x 92μ τους αυτό φαίνεται στην εικόνα 8 και πληροί τους ελάχιστες διαστάσεις που ορίζει η FIFA<sup>2</sup> και είναι 45μ x 90μ.

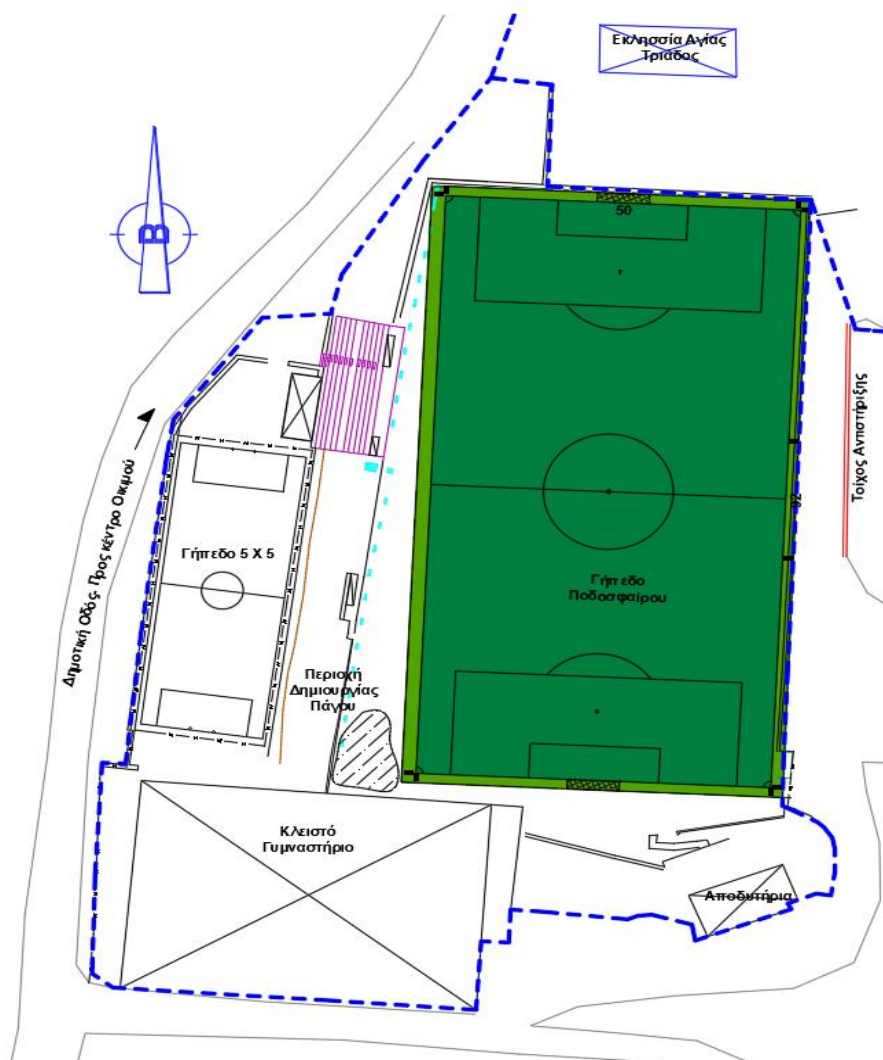


**Εικόνα 8.** Προτεινόμενη Χωροθέτηση Αγωνιστικού Χώρου 50μ x 92μ

<sup>2</sup> Σύμφωνα με το έντυπο *Laws\_of\_the\_game.pdf* που έχει αναρτημένο η ΕΠΟ:

[https://www.epo.gr/media/files/KATASTATIKO\\_KANONISMOI/2022-2023/Laws\\_of\\_the\\_game.pdf](https://www.epo.gr/media/files/KATASTATIKO_KANONISMOI/2022-2023/Laws_of_the_game.pdf)

Η συγκεκριμένη λύση επιλέχθηκε με γνώμονα την καλύτερη ορατότητα από άποψη γωνίας θέασης αφού ο μεγάλος άξονα του γηπέδου τοποθετείται παράλληλα με τον άξονα ανάπτυξης των κερκίδων των θεατών ως είθισται. Τους, πρέπει εδώ να τονιστεί ότι -προκειμένου να εξασφαλιστούν οι μέγιστες διαστάσεις του γηπέδου- δεν έχουν τηρηθεί οι ελάχιστες διαστάσεις των βοηθητικών χώρων σε όλο το εύρος τους λόγω των περιορισμών που αναφέρθηκαν παραπάνω. Οι αποστάσεις αυτές βάσει του πρότυπου σχεδίου ΠΟΣ-1<sup>3</sup> τους Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού (Γ.Γ.Α.) είναι από 2μ και πάνω για τους πλάγιες γραμμές και από 3μ έως 6μ για τους γραμμές των τερμάτων, ενώ στην πρότασή τους είναι από 1,4μ έως 3μ για τους πλάγιες και από 1,5μ έως και 5μ για τους γραμμές των εστίων. Οποιαδήποτε περαιτέρω μείωση των



**Εικόνα 9.** Εναλλακτική χωροθέτηση αγωνιστικού χώρου 50μ x 92μ

<sup>3</sup> [https://gga.gov.gr/images/stories/erevna\\_prodiagrafes/Football/POS\\_1.pdf](https://gga.gov.gr/images/stories/erevna_prodiagrafes/Football/POS_1.pdf) (πρόσβαση Ιούνιος 2023)



διαστάσεων του αγωνιστικού χώρου δεν θα ωφελούσε σημαντικά στην εξασφάλιση των επιθυμητών αποστάσεων των βοηθητικών χώρων και ούτε θα γινόταν αποδεκτή από τους αρμόδιους.

Προτείνεται τους η τοποθέτηση των πάγκων των αναπληρωματικών παικτών στη δυτική πλευρά του γηπέδου, σε απόσταση 9μ από την γραμμή των άξονα εκατέρωθεν και 2 μέτρων από την πλάγια γραμμή ώστε να εξασφαλίζεται η ευκολότερη πρόσβαση των παικτών και η αποσυμφόρηση των κερκίδων των θεατών.

Μια εναλλακτική λύση χωροθέτησης που προτάθηκε από τη διοίκηση τους ομάδας προκειμένου να αποφευχθεί το περιστασιακό και σημειακό πρόβλημα δημιουργίας πάγου, στη θέση συμβολής του κτηρίου του γυμναστηρίου με τον παράπλευρο τοίχο αντιστήριξης του πρανούς παρουσιάζεται στην εικόνα 10. Μοναδικά προβλήματα, η άβολη θέση των θεατών ως τους τη γωνία θέασης του ποδοσφαιρικού αγώνα και η αδυναμία τοποθέτησης των πάγκων των αναπληρωματικών παραπλεύρως του αγωνιστικού χώρου λόγω της μείωσης των διαστάσεων των βοηθητικών χώρων.

#### **4. Στάδια εργασιών με επιλογή τοποθέτησης Φυσικού Χλοοτάπητα**

Οι εργασίες που προτείνεται να εκτελεστούν κατά χρονικά στάδια είναι οι ακόλουθες:

##### **4.1 Γενικές Εκσκαφές**

Θα αφαιρεθούν αρχικά οι σταθερές κατασκευές τους οι εστίες με τους βάσεις εγκιβωτισμού, και τα υφιστάμενα αποστραγγιστικά φρεάτια. Στη συνέχεια θα γίνει εκσκαφή του γηπέδου και αφαίρεση του επιφανειακού χόματος με μηχανικά μέσα. Το βάθος της εκσκαφής θα είναι τέτοιο ώστε μετά την μόρφωση και συμπύκνωση της σκάφης, καθώς και τη διάστρωση των υλικών της υπόβασης συνολικού πάχους 53εκ., η επιφάνεια του χλοοτάπητα να έχει την επιθυμητή στάθμη. Τα κάθε είδους προϊόντα εκσκαφών θα απομακρυνθούν από το γήπεδο.

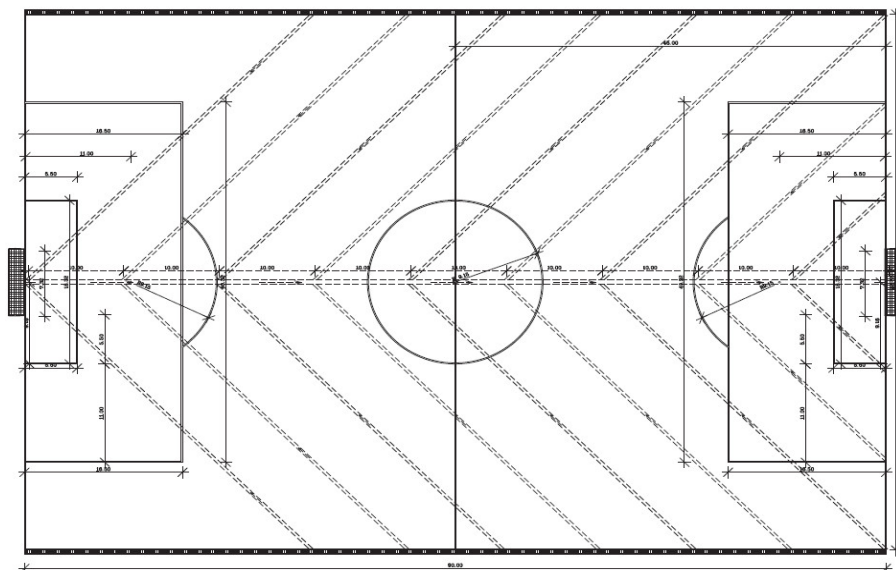
##### **4.2 Αποστραγγιστικό Δίκτυο**

Μετά την εκτέλεση των χωματοργικών εργασιών και τη μόρφωση της σκάφης τους κατάλληλες κλίσεις, περίπου 5‰ τους τον μεγάλο άξονα του γηπέδου θα κατασκευαστεί το αποστραγγιστικό δίκτυο ως εξής:

- Κατά μήκος του μεγάλου άξονα του αγωνιστικού χώρου, τους φαίνεται στην εικόνα 11, θα διανοιχθεί η κεντρική συλλεκτήρια αποστραγγιστική τάφρος πλάτους 0,60μ και ελαχίστου βάθους 0,50μ με ελάχιστη κλίση 6‰ στην οποία θα απολήγουν με γωνία 45° και σε αποστάσεις ανά 10μ περίπου οι δευτερεύουσες αποστραγγιστικές τάφροι, πλάτους 0,40μ και ελαχίστου βάθους 0,30μ με ελάχιστη κλίση 5‰. Οι δευτερεύουσες αποστραγγιστικές θα έχουν ως αρχή την εσωτερική περίφραξη του γηπέδου. Στον πυθμένα τους κύριας αποστραγγιστικής τάφρου θα τοποθετηθεί στρώση από γαρμπίλι

πάχους 10cm και πάνω σε αυτό εύκαμπτος, κυματοειδής διάτρητος σωλήνας πολυαιθυλενίου (HDPE) εσωτερικής διαμέτρου D315, ο οποίος θα καταλήγει σε συλλεκτήριο κεντρικό φρεάτιο διαστάσεων 1,30μ x 1,30μ και από εκεί θα διοχετεύεται στο υφιστάμενο δίκτυο ομβρίων. Παρόμοια τους πυθμένες των δευτερευόντων πλευρικών τάφρων θα τοποθετηθεί στρώση από γαρμπίλι και σωλήνες πολυαιθυλενίου (HDPE) εσωτερικής διαμέτρου D110. Όλα τα κανάλια θα συμπληρωθούν, με κατάλληλο θραυστό υλικό (ΠΤΠ 0180).

- Παράλληλα με τους δύο μεγάλες πλευρές του γηπέδου και στα όρια των βοηθητικών χώρων με την εξωτερική περιφραξη και του ποδαρικού τους κερκίδας θα κατασκευαστούν κανάλια απορροής ομβρίων από οπλισμένο σκυρόδεμα τα οποία θα συλλέγουν τα επιφανειακά νερά που προέρχονται από τους κλίσεις του γηπέδου και τα πρηνή και θα τα οδηγούν είτε εκτός του γηπέδου είτε μέσω του υπάρχοντος φρεατίου στον κεντρικό υφιστάμενο αγωγό ομβρίων ο οποίος θα διατηρηθεί.



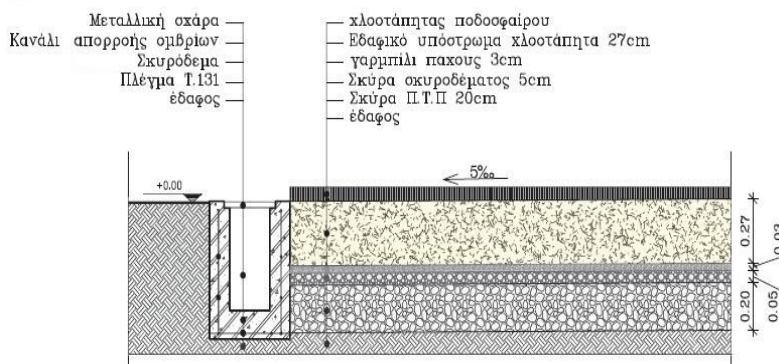
**Εικόνα 10.** Ενδεικτικό αποστραγγιστικό δίκτυο – Σχέδιο απορροής ομβρίων<sup>4</sup>

### 4.3 Υπόβαση

Σε όλη την επιφάνεια του χλοοτάπητα θα κατασκευαστούν οι στρώσεις τους υπόβασης με την ακόλουθη σειρά:

- Στρώση υλικού τους ΠΤΠ 0180 μεταβλητού πάχους (20 εκ.)
- Στρώση σκύρων σκυροδέματος σταθερού πάχους 5 εκ.
- Γαρμπίλι διαστάσεων 0.4-1 εκ. σταθερού πάχους 3 εκ.

<sup>4</sup> Πηγή Δήμος Ιωαννιτών/Σχέδια μελετών του έργου «κατασκευή Νέου Αθλητικού Κέντρου στην περιοχή των Σεισμοπλήκτων - Νεοχωρόπουλου



**Εικόνα 11.** Ενδεικτική τυπική κατασκευαστική τομή διαστρωμάτωσης γηπέδου από φυσικό χλοοτάπητα. <sup>5</sup>

#### 4.4 Εδαφικό Υπόστρωμα

Πάνω από την τελευταία στρώση τους υπόβασης, διαστρώνεται και συμπιέζεται το εδαφικό υπόστρωμα του χλοοτάπητα μέχρι πάχους 25 – 27 εκ. με τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται η μηχανική και υδραυλική συνέχεια μεταξύ των υλικών και να επιτυγχάνεται η βέλτιστη αποστράγγιση των διηθημάτων χωρίς μετακίνηση εδαφικών σωματιδίων<sup>6</sup>. Επιπρόσθετα μπορεί να χρησιμοποιηθεί και γεωύφασμα διαχωρισμού για τη μέγιστη προστασία τους υπόβασης.

##### 4.4.1 Φυσικοχημικές ιδιότητες του εδαφικού υποστρώματος

Το εδαφικό υπόστρωμα πρέπει να ανήκει στην κατηγορία των ελαφρών εδαφών με ποσοστό άμμου μεγαλύτερο του 85%, να έχει ουδέτερο ΡΗ, να έχει σε χαμηλό ποσοστό ανθρακικού ασβεστίου (CaCO<sub>3</sub>) κ.α.

##### 4.4.2 Προέλευση εδαφικού υποστρώματος

Πρέπει να προέρχεται από καλλιεργούμενο αγρό, να είναι καλής γονιμότητας, απαλλαγμένο κατά το δυνατόν από σπόρους ζιζανίων και ιδιαίτερα από ριζώματα ζιζανίων. Τους δεν πρέπει να υπάρχουν χαλίκια ή λίθοι ή υπολείμματα καλλιέργειας άλλων φυτών. Αν χρειαστεί θα γίνει βελτίωση του με προσθήκη άμμου ποταμού. Το προϊόν τους ανάμιξης ονομάζεται εδαφικό μίγμα.

##### 4.4.3 Διάστρωση – συμπύκνωση του εδαφικού μίγματος

Το εδαφικό μίγμα θα διαστρωθεί πάνω από τη στρώση γαρμπιλιού το οποίο έχει πάχος μετά τη συμπίεση 25 έως 27 cm. Η χρησιμοποίηση των μηχανημάτων για τη μεταφορά και τη διάστρωση του εδαφικού μίγματος έχει σαν αποτέλεσμα την ανομοιόμορφη συμπύκνωση του. Μακροπρόθεσμα με τους βροχές και τους αρδεύσεις θα καταστραφεί η ομοιομορφία τους επιφάνειας. Για πρόληψη του πιο πάνω

<sup>5</sup> Πηγή Δήμος Ιωαννιτών/Σχέδια μελετών του έργου «κατασκευή Νέου Αθλητικού Κέντρου στην περιοχή των Σεισμοπλήκτων - Νεοχωρόπουλου

<sup>6</sup> Ελληνική Τεχνική Προδιαγραφή (ΕΤΕΠ) : ΕΛΟΤ ΤΠ 1501-10-05-02-03 με υποχρεωτική εφαρμογή στα Δημόσια Έργα

ανεπιθύμητου αποτελέσματος θα γίνουν παρατεταμένες αρδεύσεις και οι τυχόν “λακκούβες” που θα δημιουργηθούν θα καλυφθούν με εδαφικό μίγμα.

#### **4.4.4 Προετοιμασία εδαφικού υποστρώματος για σπορά**

Μετά την ομοιόμορφη διάστρωση και “συμπύκνωση” του εδαφικού μίγματος θα γίνει κατεργασία με ειδικό άροτρο (εδαφοσχίστη) και απομάκρυνση κάθε χαλικιού με διάσταση μεγαλύτερη του 1 εκ., λίθου, ρίζας ή ριζώματος και κάθε άλλου ακατάλληλου υλικού. Στη ψιλοχωματισμένη επιφάνεια θα γίνει διάστρωση τους οργανικής ύλης, διασπορά του χημικού λιπάσματος και του εντομοκτόνου εδάφους. Ακολουθεί ενσωμάτωση των παραπάνω με φρεζάρισμα σε βάθος 5 – 10 εκ.

#### **4.4.5 Επιλογή σπόρου – Σπορά**

Η επιλογή τους σύνθεσης του μίγματος των σπόρων που θα χρησιμοποιηθούν εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, τους οι κλιματολογικές και εδαφολογικές συνθήκες, η δυνατότητα επιμελημένης συντήρησης κ.α.<sup>7</sup> και αποτελεί ευθύνη του μελετητή. Το μίγμα των σπόρων θα είναι πιστοποιημένο και συσκευασμένο σε σφραγισμένους σάκους. Πριν τη σπορά η επιφάνεια του εδαφικού υποστρώματος θα ισοπεδωθεί με ειδική σβάρνα (σανιδωτή), έτσι ώστε να εξαλειφθεί κάθε ανωμαλία. Η σπορά θα γίνει χειρωνακτικά και κατά τη διάρκεια τους δε πρέπει να φυσάει αέρας. Ο σπόρος θα καλυφθεί σε βάθος 1-2 εκ. με τσουγκράνες. Θα ακολουθήσει κυλινδρωμα με κύλινδρο διαμέτρου 50-60 εκ. και βάρους 1-1,5 χγρ. Ανά εκατοστό πλάτους εργασίας.

#### **4.4.6 Συντήρηση φυσικού χλοοτάπητα**

Μετά το τέλος τους σποράς επακολουθεί το τελευταίο στάδιο, η παρακολούθηση και συντήρηση του χλοοτάπητα που σπάρθηκε. Η διάρκεια συντήρησης λογίζεται τρίμηνη κάνοντας αρχή από την ολοκλήρωση τους σποράς και οι σπουδαιότερες εργασίες που περιλαμβάνονται σε αυτό το στάδιο είναι επιγραμματικά:

- Άρδευση
- Δίπανση
- Κούρεμα
- Βοτάνισμα
- Συμπληρωματική σπορά
- Καταπολέμηση ασθενειών

Κατά το στάδιο τους συντήρησης δεν πρέπει να γίνει χρήση του αγωνιστικού χώρου.

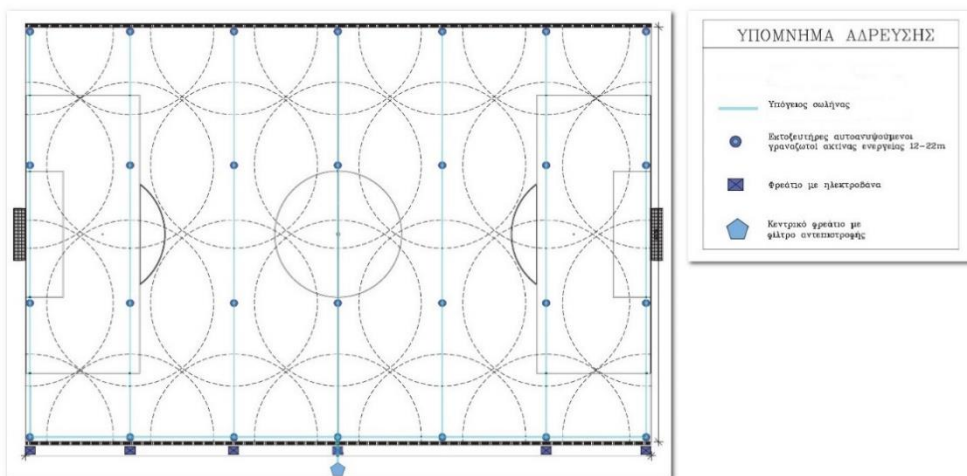
### **4.5 Δίκτυο Άρδευσης Φυσικού Χλοοτάπητα**

Η άρδευση του χλοοτάπητα θα γίνεται με καταιονισμό (τεχνητή βροχή). Το αρδευτικό δίκτυο περιλαμβάνει τη τοποθέτηση αυτοανυψούμενων εκτοξευτήρων (POP – UP) σε σταθερές θέσεις με ακτίνα εκτόξευσης από 15μ έως 22μ, οι οποίοι τροφοδοτούνται μέσω πλαστικών σωλήνων από υδατοδεξαμενή και η λειτουργία τους θα ελέγχεται από προγραμματιστή μέσω ηλεκτροβανών (εικόνα 13).

Το χείλος του ελαστικού κυπέλλου τους κεφαλής των εκτοξευτήρων και το εδαφικό υπόστρωμα που θα υπάρχει εντός του κυπέλλου θα πρέπει να βρίσκονται ακριβώς στην ίδια στάθμη με το εδαφικό υπόστρωμα του χλοοτάπητα τους γύρω περιοχής. Για τον αυτοματισμό τους άρδευσης θα χρησιμοποιηθεί τους

<sup>7</sup> ΕΤΕΠ: ΕΛΟΤ ΤΠ 1501-10-05-02-01

προγραμματιστής που θα συνδεθεί με τους ηλεκτροβάνες ενεργοποίησης των εκτοξευτήρων.



**Εικόνα 12.** Ενδεικτικό σχέδιο κάτοψης δικτύου άρδευσης χλοοτάπητα<sup>8</sup>.

#### 4.6 Δεξαμενή – Αντλιοστάσιο

Θα τοποθετηθεί δεξαμενή από σκληρό πολυαιθυλένιο με δικλείδα καθαρισμού και καπάκι με σπείρωμα και η πλήρωσή τους θα γίνεται από το δημοτικό δίκτυο ύδρευσης. Από αυτή και μέσω του αντλητικού συγκροτήματος, το νερό θα οδηγείται τους αγωγούς άρδευσης (ανάλογα με τα προγράμματα) και θα τροφοδοτούνται τα αρδευτικά δίκτυα σε πίεση και παροχή ικανές για την αποδοτική λειτουργία των εκτοξευτήρων.

#### 4.7 Συντήρηση και Αποκατάσταση Κερκίδων

Οι κερκίδες του σταδίου παρουσιάζουν εκτεταμένες φθορές στην επιφάνεια του σκυροδέματος. Προτείνονται οι κάτωθι εργασίες:

- Καθαρισμός με υδροβολή.
- Αποκατάσταση τους διατομής με ινοπλισμένο επισκευαστικό σκυρόδεμα.
- Επίστρωση δαπέδων με τσιμεντοκονία για την δημιουργία ρύσεων ελάχιστου πάχους 1,5cm ώστε να γίνεται σωστή απορροή των ομβρίων με εγκάρσια κλίση τουλάχιστον 1%.
- Τοποθέτηση κιγκλιδώματος μήκους 7μ περίπου, στο ανώτερο διάζωμα για την προστασία των θεατών.
- Αντικατάσταση σπασμένων ή φθαρμένων σταθερών πλαστικών καθισμάτων και τοποθέτηση 100 νέων, τυποποιημένων χυτών υπό πίεση, κατάλληλα για τοποθέτηση σε αθλητικούς χώρους (στάδια, γήπεδα, κολυμβητήρια, κ.λ.π.), πολλαπλών χρήσεων. Τα συγκεκριμένα πλαστικά καθίσματα θα είναι υπό

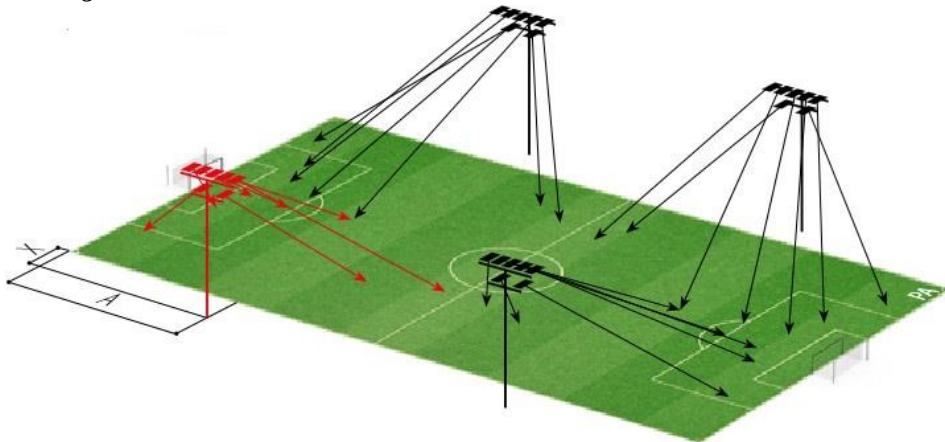
<sup>8</sup> Πηγή Δήμος Ιωαννιτών/Σχέδια μελετών του έργου «κατασκευή Νέου Αθλητικού Κέντρου στην περιοχή των Σεισμοπλήκτων - Νεοχωρόπουλου

μορφή ενιαίου κελύφους χωρίς υποβραχιόνια, θα διαθέτουν διπλή πλάτη και καμπυλωμένα τελειώματα, με λεία και αντιανακλαστική τελική επιφάνεια, δύσκολα αναφλέξιμα, καθώς και φίλτρα UV (υπεριώδους ακτινοβολίας) ώστε να μην αλλοιώνεται ο χρωματισμός τους από ηλιακή ακτινοβολία, πιστοποιημένα από UEFA – FIFA. Θα είναι ειδικά σχεδιασμένα ώστε να αποφεύγεται πιθανή πλευρική ολίσθηση του σώματος, ικανοποιώντας τους απαιτήσεις τους άνεσης του χρήστη. Δεν θα φέρουν αιχμηρές γωνίες ώστε να αποφεύγεται οποιοσδήποτε κίνδυνος τραυματισμού. Θα διαθέτουν τέσσερα σημεία στήριξης στην έδρα του καθίσματος για καλύτερη στήριξη και αντοχή σε βανδαλισμούς και για προστασία έναντι κακόβουλων πράξεων.

#### 4.8 Ηλεκτροφωτισμός

Θα γίνει πλήρη ηλεκτρολογική εγκατάσταση φωτισμού, με προβολείς LED κατάλληλης ισχύος, σε ιστούς κατάλληλου ύψους, με αντικεραυνική προστασία. Ο φωτισμός του γηπέδου θα πρέπει να παρουσιάζει ικανοποιητική ομοιομορφία. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να εκπονηθεί φωτοτεχνική μελέτη, από την οποία θα προκύψει το ύψος των ιστών, το υλικό κατασκευής τους, το είδος, η ισχύς και ο αριθμός των προβολέων που θα έχουν καθώς και η βέλτιστη τοποθέτηση και σκόπευση τους. Η επιλογή των ιστών θα πρέπει τους να συνοδεύεται και από στατική μελέτη.

Για τους ανάγκες τους εργασίας και προκειμένου να προσεγγιστεί το κόστος μιας τέτοιας εγκατάστασης προτείνεται η προμήθεια και τοποθέτηση τους 2 μεγάλες πλευρές του γηπέδου, τεσσάρων (4) γαλβανισμένων σιδηροϊστών 18 μ, με βάσεις για 6 προβολείς LED έκαστος, την απαραίτητη υπόγεια καλωδίωση για την ηλεκτρική τροφοδότηση από τον κεντρικό πίνακα διανομής, τους φαίνεται ενδεικτικά στην εικόνα 13.

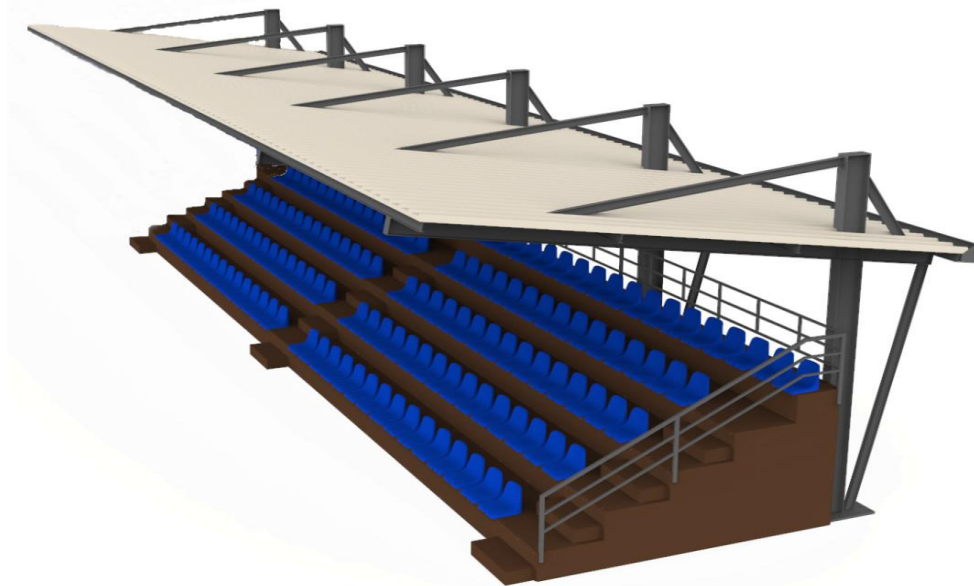


**Εικόνα 13.** Ενδεικτικό σχέδιο ηλεκτροφωτισμού γηπέδου<sup>9</sup>

<sup>9</sup>Πηγή εικόνας: [https://www.neofos.eu/images/documents/product\\_brochures/PIL/CATALOGI/pil\\_multisport\\_eng\\_20180727.pdf](https://www.neofos.eu/images/documents/product_brochures/PIL/CATALOGI/pil_multisport_eng_20180727.pdf)

#### 4.9 Κατασκευή Μεταλλικού Στεγάστρου τους Κερκίδες

Προτείνεται η προμήθεια, μεταφορά και συναρμολόγηση τους προκατασκευασμένου μεταλλικού στεγάστρου για τη στέγαση των θέσεων τους υφιστάμενης κερκίδας. Το στεγάστρο θα είναι μονόρριχτο, θα έχει ελεύθερο ύψος από την μια πλευρά του 3μ, για την είσοδο των θεατών και από την άλλη μέγιστο ύψος περίπου 10m και κατάλληλη κλίση τους τα πίσω για την απορροή των όμβριων υδάτων. Οι διαστάσεις του σε μήκος και πλάτος θα είναι τέτοιες ώστε να καλύπτονται πλήρως οι θέσεις των κερκίδων, και θα εδράζεται σε σκυροδετημένες βάσεις. Η επικάλυψη θα γίνει από έγχρωμη τραπεζοειδή λαμαρίνα.



**Εικόνα 14.** Ενδεικτικό σχέδιο-προοπτική 3D μεταλλικού στεγάστρου<sup>10</sup>

Το στεγάστρο θα φέρει ειδικά τεμάχια στα τελειώματα τόσο τους κεκλιμένης επιφάνειας τους επικάλυψης όσο και περιμετρικά των υδρορροών για την επίτευξη τους άριστου αισθητικά αποτελέσματος. Για την προστασία από επικίνδυνες τάσεις επαφής προβλέπεται η κατασκευή συστήματος θεμελιακής γείωσης, καθώς και ηλεκτρολογικής εγκατάστασης για τον φωτισμό του χώρου.

Όλα τα μεταλλικά μέρη και εξαρτήματα που αποτελούν το στεγάστρο θα είναι κατασκευασμένα σύμφωνα με τους προδιαγραφές που ορίζει η ελληνική νομοθεσία γαλβανισμένα εν θερμώ και κατάλληλα επεξεργασμένα με πολύ καλό φινίρισμα για τη μέγιστη αντοχή του σε αντίξοες καιρικές συνθήκες. Η συνολική κατασκευή θα μελετηθεί για επάρκεια στατικής και δυναμικής αντοχής σύμφωνα με την ισχύουσα εθνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία και θα συνοδεύεται από κάθε άλλη μελέτη (αρχιτεκτονική, ενεργητικής πυροπροστασίας κ.α.) που απαιτείται για την έκδοση οικοδομικής άδειας.

<sup>10</sup> Πηγή εικόνας <https://www.playmakerfactory.gr/>

## **5. Στάδια εργασιών με επιλογή τοποθέτησης Συνθετικού Χλοοτάπητα**

Οι εργασίες που προτείνεται να εκτελεστούν σε αυτή την εναλλακτική πρόταση δε διαφέρουν στα αρχικά στάδια με αυτές του φυσικού χλοοτάπητα. Πιο συγκεκριμένα αναλύονται παρακάτω:

### **5.1 Γενικές Εκσκαφές**

Θα αφαιρεθούν και σε αυτή την περίπτωση οι σταθερές κατασκευές τους οι εστίες με τους βάσεις εγκιβωτισμού, και τα υφιστάμενα αποστραγγιστικά φρεάτια. Στη συνέχεια θα γίνει εκσκαφή του γηπέδου και αφαίρεση του επιφανειακού χώματος με μηχανικά μέσα. Το βάθος τους εκσκαφής θα είναι τέτοιο ώστε μετά την μόρφωση και συμπύκνωση τους σκάφης καθώς και τη διάστρωση των υλικών τους υπόβασης συνολικού πάχους 40εκ. η επιφάνεια του χλοοτάπητα να έχει την επιθυμητή στάθμη. Τα κάθε είδους προϊόντα εκσκαφών θα απομακρυνθούν από το γήπεδο.

### **5.2 Αποστραγγιστικό Δίκτυο**

Μετά την εκτέλεση των χωματουργικών εργασιών και την μόρφωση τους σκάφης με τους κατάλληλες κλίσεις, περίπου 5‰ τους τον μεγάλο άξονα του γηπέδου θα κατασκευαστεί το αποστραγγιστικό δίκτυο τους περιγράφηκε στην παράγραφο 4.2.

### **5.3 Υπόβαση**

Σε όλη την επιφάνεια του χλοοτάπητα (αγωνιστικός και βοηθητικοί χώροι) θα κατασκευαστούν οι στρώσεις τους υπόβασης με την ακόλουθη σειρά:

- Στρώση υλικού τους ΠΤΠ Ο180 μεταβλητού πάχους (20 εκ.)
- Στρώση σκύρων σκυροδέματος σταθερού πάχους 10 εκ.
- Στρώση από λιθοσύντριμμα (γαρμπίλι) διαστάσεων 0.4 – 1 εκ. σταθερού πάχους 5εκ.
- Τελική διάστρωση με στρώση από άμμο λατομείου κοκκομετρίας 0/4 mm πάχους στρώσης 5εκ., θραυστή (διπλής θραύσεως), καθαρή και απαλλαγμένη από αργλικές προσμίξεις και λοιπά βλαπτικά στοιχεία με πλήρη και ομαλή κοκκομετρική σύνθεση.

Η τελική επιφάνεια που θα διαμορφωθεί θα έχει κλίση κατά πλάτος εκατέρωθεν του κεντρικού μεγάλου άξονα 0,05%.

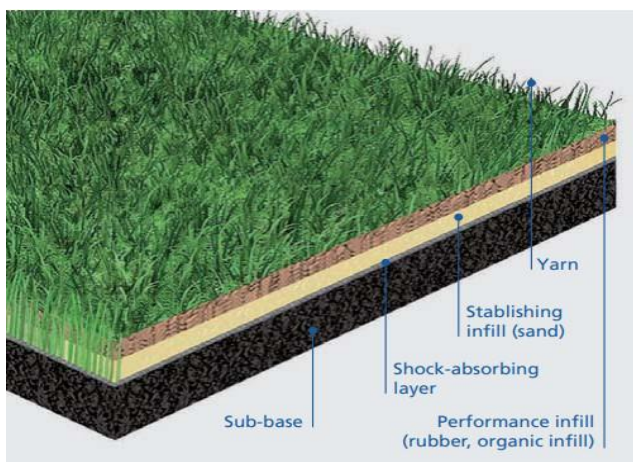
### **5.4 Συνθετικός Χλοοτάπητας**

Πάνω στην τελική επιφάνεια, θα γίνει η εγκατάσταση του συνθετικού χλοοτάπητα FIFA quality (εικόνα 16), με κάλυψη σε όλη την επιφάνεια των 5800τ. μ. Ο συνθετικός χλοοτάπητας θα είναι πράσινου χρώματος τελευταίας γενιάς με ίνες πολυαιθυλενίου, θα πρέπει να εκπληρώνει τους απαιτήσεις που έχει θέσει η Διεθνής Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου FIFA τους αυτές καθορίζονται στο αντίστοιχο τεύχος τους «FIFA Quality Programme for Football Turf- Handbook of requirements / October



2015)»<sup>11</sup>. Η εκπλήρωση των παραπάνω απαιτήσεων θα αποδεικνύεται με πιστοποιητικά εργαστηριακού ελέγχου σε αναγνωρισμένο από τη FIFA εργαστήριο. Η εγκατάσταση τους θα πρέπει να γίνει από πιστοποιημένο συνεργείο χωρίς να υπάρχουν ανωμαλίες και κυματισμοί διάστρωσης λόγω λανθασμένων συγκολλήσεων των ενώσεων των ρολών ή ανεπαρκούς τάνυσης από τα ειδικά μηχανήματα.

Στη συνέχεια θα γίνει η πλήρωση του πέλους με μείγμα χαλαζιακής άμμου και ελαστικών μικροσφαιριδίων SBR σε κατά βάρος αναλογία σύμφωνα με τους καταναλώσεις των υλικών πλήρωσης που υπάρχουν στο πιστοποιητικό εργαστηριακής εξέτασης (Laboratory test report) του τάπητα, από πιστοποιημένο-αναγνωρισμένο από την FIFA εργαστήριο (FIFA accredited laboratory test Institute). Τέλος θα γίνει η γραμμογράφηση του αγωνιστικού χώρου με λωρίδες συνθετικού χλοοτάπητα λευκού χρώματος ιδίων ακριβώς προδιαγραφών κατά τα λοιπά με εκείνες του υπόλοιπου συνθετικού χλοοτάπητα.



**Εικόνα 15.** Σύνθεση τους συστήματος συνθετικού χλοοτάπητα 3<sup>ης</sup> γενιάς από κάτω τους τα πάνω. 1. Υπόβαση (Sub-base) 2. Προαιρετικά για μέγιστη απορρόφηση κραδασμών μπορεί να τοποθετηθεί ένα ελαστομερές αντικραδασμικό στρώμα (Shock-absorbing layer) 3. Υπόστρωμα καμβά πάνω στο οποίο είναι ραμμένες οι τούφες των πολυμερών ινών (Yarn) 4. Η πρώτη στρώση πλήρωσης με χαλαζιακή άμμο για σταθεροποίηση η οποία επιπλέον συγκρατεί και τους ίνες σε όρθια θέση (Stabllishing infill sand) 5. Η τελική στρώση πλήρωσης επιδόσεων με υλικό που μπορεί να παραχθεί από συνθετικό καουτσούκ, από ανακυκλωμένα ελαστικά SBR ή οργανικά (Performance infill)

### 5-5 Αρδευτικό Δίκτυο και Περιοδική Συντήρηση

Σύμφωνα με τους οδηγίες συντήρησης από την FIFA<sup>12</sup> ο συνθετικός χλοοτάπητας θα πρέπει να αρδεύεται, έστω και λιγότερο συχνά σε σχέση με τους εργασίες που περιλαμβάνονται στη βασική του συντήρηση για τους εξής λόγους:

<sup>11</sup> «FIFA Quality Programme for Football Turf- Handbook of requirements / October 2015)» <https://digitalhub.fifa.com/m/3055006ef666454f/original/fqp-handbook-of-requirements-2015-v31-w-cover.pdf> Πρόσβαση Ιούνιος 2023

<sup>12</sup> Τεύχος «FIFA Quality Programme for Football Turf-June 2021)»

- Για τη μείωση τους θερμοκρασίας τους επιφάνειάς του, κατά την περίοδο που επικρατούν υψηλές θερμοκρασίες.
- Για τον καθαρισμό του.
- Για την σταθεροποίηση των υλικών πλήρωσής του και τη μείωση τους διασποράς του.

Ο συνθετικός χλοοτάπητας έχει την ιδιότητα να απορροφά μεγάλη ποσότητα θερμότητας κατά την έκθεσή του στην ηλιακή ακτινοβολία. Η αύξηση τους θερμοκρασίας του αγωνιστικού χώρου δημιουργεί δυσμενείς συνθήκες άθλησης. Τους το ίδιο το υλικό λόγω τους αύξησης τους θερμοκρασίας εγκυμονεί κινδύνους τραυματισμών από «καυρίματα» και εκδορές κατά την επαφή του με το δέρμα του αθλητή, αποτρέποντάς τον από το να χρησιμοποιεί παραδοσιακές τεχνικές τους είναι το τάβλι και μεταβάλλοντας έτσι τον τρόπο διεξαγωγής του αθλήματος.

Η εγκατάσταση επομένως ενός συστήματος αρδευτικού δικτύου, όχι κατά ανάγκη αυτοματοποιημένου αφού θα χρησιμοποιείται όταν θα συντρέχουν κάποιοι από τους προαναφερθέντες λόγους, κρίνεται απαραίτητη. Τους δεν απαιτείται η πλήρης αλληλοεπικάλυψη με εκτοξευτήρες αφού σκοπός είναι το δρόσισμα και η λίπανση του χλοοτάπητα και όχι ο επαρκής κορεσμός του με νερό τους στον φυσικό χλοοτάπητα. Προτείνεται λοιπόν η εγκατάσταση τους κεντρικού αγωγού του δικτύου άρδευσης περιφερειακά του γηπέδου ο οποίος θα συνδεθεί με το υπάρχον δίκτυο ύδρευσης. Επειδή δεν συνίσταται η χρήση αυτοανυψούμενων εκτοξευτήρων εντός του αγωνιστικού χώρου, αυτοί θα τοποθετηθούν περιφερειακά και έξω από αυτόν 12 περίπου σε αριθμό με μια ακτίνα διαβροχής στα 20μ και θα συνδεθούν με τον κεντρικό αγωγό και θα λειτουργούν ξεχωριστά κάθε φορά. Η εσωτερική επιφάνεια που δεν καλύπτεται από τους περιφερειακούς εκτοξευτήρες θα αρδύεται από ένα μετακινούμενο σύστημα τεχνητής διαβροχής από μάνικα και εκτοξευτήρα σε μεταλλική βάση στήριξης.

Στο πλαίσιο τους περιοδικής συντήρησης του συνθετικού χλοοτάπητα προβλέπεται το εβδομαδιαίο βούρτσισμά του από ειδικό μηχάνημα (βούρτσα) προκειμένου να διατηρείται σε καλή κατάσταση και να διαφυλάσσονται οι αγωνιστικές απαιτήσεις του αθλήματος.

Τα στάδια των εργασιών των παραγράφων 4.7 – 4.8 – 4.9 με τους αναλύσεις τους εφαρμόζονται και στην περίπτωση αυτή, με την υπόδειξη ότι οι εργασίες για την έδραση των ιστών ηλεκτροφωτισμού και των υπόγειων δικτύων ηλεκτροδότησης πρέπει να προηγηθούν τουλάχιστον τους τοποθέτησης του συνθετικού χλοοτάπητα.

## **6. Κόστος έργου – Χρηματοδότηση**

Στη συνέχεια παρατίθενται οι προσεγγιστικές εκτιμήσεις του κόστους για τους δύο προτεινόμενες εναλλακτικές και των ομοίων προτεινόμενων παρεμβάσεων που τους συνοδεύουν συγκεντρωτικά ανά πρόταση:

[https://digitalhub.fifa.com/m/69019ff5b57dfbf9/original/ma-handbook\\_20210624\\_clean-version\\_en\\_en.pdf](https://digitalhub.fifa.com/m/69019ff5b57dfbf9/original/ma-handbook_20210624_clean-version_en_en.pdf) Πρόσβαση Ιούνιος 2023

### 6.1 Κόστος έργου με τοποθέτηση Φυσικού Χλοοτάπητα και των συνοδευτικών προτεινόμενων παρεμβάσεων των παραγράφων 4.8 & 4.9

Οι εργασίες του προϋπολογισμού για την εγκατάσταση φυσικού χλοοτάπητα στο γεωτεμάχιο συνολικής έκτασης 5.800 τ.μ. με τους υποστηρικτικές υποδομές τους αυτές περιγράφονται τους παραγράφους 4.1 έως 4.7 χωρίζονται σε τρεις κύριες ομάδες:

#### Ομάδα Α: Χωματοουργικά-Τεχνικά

Στην ομάδα αυτή συμπεριλαμβάνονται τους οι εργασίες εκσκαφών, καθαιρέσεων και μεταφοράς ΑΕΚΚ (απόβλητα εκσκαφών, κατασκευών και κατεδαφίσεων), κατασκευής υποβάσεων, προμήθειας υλικών (γεωφάσματα, εστίες – γκολ πόστ-μεταλλικές εσχάρες κλπ) και κατασκευών από σκυρόδεμα.

#### Ομάδα Β: Εργασίες Πρασίνου

Περιλαμβάνει τους τους πρόδρομες εργασίες προετοιμασίας των χώρων για την εγκατάσταση χλοοτάπητα (Μόρφωση επιφάνειας, ενσωμάτωση βελτιωτικών, διάστρωση υλικών (Τύρφης – άμμου), εγκατάσταση και συντήρησης χλοοτάπητα (σπορά, αερισμό, λίπανση, κούρεμα, φυτοπροστασία, βοτάνισμα κλπ)

#### Ομάδα Γ: Αρδευτικά Δίκτυα

Περιλαμβάνει εργασίες και υλικά εγκατάστασης των αρδευτικών δικτύων τους σωλήνες πολυαιθυλενίου, εκτοξευτήρες αυτοανυψούμενους, ηλεκτροβάνες, προγραμματιστές, αντλίες, δεξαμενή, στεγανά φρεάτια κλπ.

Το κόστος συνοψίζεται στον παρακάτω πίνακα 6.1(α):

**Πίνακας 1.** Οι εργασίες του προϋπολογισμού για την εγκατάσταση φυσικού χλοοτάπητα στο γεωτεμάχιο

Είδη Εργασιών	Δαπάνη (€)
1. ΟΜΑΔΑ Α: ΧΩΜΑΤΟΥΡΓΙΚΑ-ΤΕΧΝΙΚΑ	70.000
2. ΟΜΑΔΑ Β: ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΑΣΙΝΟΥ	29.000
3. ΟΜΑΔΑ Γ: ΑΡΔΕΥΤΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ	16.000

Εργασίες Προϋπολογισμού		115.000,00
Γ.Ε. % Ο.Ε.(%)	18.00%	20.700,00
Σύνολο:		135.700,00
Απρόβλεπτα(%)	15.00%	20.355,00
Σύνολο		156.055,00
Ποσό Αναθεώρησης		1.203,07
Σύνολο		157.258,07
Φ.Π.Α. (%)	24%	37.741,93
Γενικό Σύνολο		195.000,00

Πρέπει σε αυτό το σημείο, να σημειωθεί πως στην προμελέτη δεν περιλαμβάνονται εργασίες που αφορούν τον ηλεκτροφωτισμό του γηπέδου και την κατασκευή του μεταλλικού στεγάστρου αφού προϋποθέτουν εξειδικευμένους φωτοτεχνικούς και στατικούς υπολογισμούς και πραγματοποιούνται σε ολοκληρωμένες μελέτες εφαρμογής. Παρόλα αυτά το ενδεικτικό κόστος κατασκευής από παραδοχές που έγιναν για τους ανάγκες τους εργασίας τους και το κόστος που απαιτείται για την εκπόνηση των μελετών παρατίθεται στον πίνακα 2 που ακολουθεί:

**Πίνακας 2.** Ενδεικτικά κόστη ηλεκτροφωτισμού του γηπέδου και κατασκευής μεταλλικού στεγάστρου

Είδος Εργασίας	Ενδεικτικό Κόστος Κατασκευής (χωρίς ΦΠΑ)	Ενδεικτικό Κόστος Μελέτης (Χωρίς ΦΠΑ)
Ηλεκτροφωτισμός Γηπέδου	80.000 €	6.000 €
Μεταλλικό Στέγαστρο	60.000 €	5.000 €
Σύνολα	140.000 €	11.000 €

Εργασίες Προϋπολογισμού		140.000,00
Γ.Ε. % Ο.Ε.(%)	18.00%	25.200,00
Σύνολο:		165.200,00
Απρόβλεπτα(%)	15.00%	24.780,00
Σύνολο		189.980,00
Ποσό Αναθεώρησης		632,90
Σύνολο		190.612,90
Φ.Π.Α. (%)	24%	45.747,10
Σύνολο Εργασιών Κατασκευής		236.360,00
Μελέτες		11.000,00
Φ.Π.Α. (%)	24%	2.640,00
Σύνολο Μελετών με ΦΠΑ		13.640,00
Γενικό Σύνολο		250.000,00

Άρα το συνολικό κόστος τους αναβάθμισης του γηπέδου με επιλογή φυσικού χλοοτάπητα, κατασκευή μεταλλικού στεγάστρου τους κερκίδες και τοποθέτηση ηλεκτροφωτισμού ανέρχεται στο ποσό των **445.000,00€** (195.000,00€ + 250.000,00€) **με ΦΠΑ** υπολογισμένο με τους κανόνες σύνταξης δημοσίων έργων.

### 6.2 Κόστος έργου με τοποθέτηση Συνθετικού Χλοοτάπητα και των συνοδευτικών προτεινόμενων παρεμβάσεων των παραγράφων 4.8 & 4.9

Οι εργασίες του προϋπολογισμού για την εγκατάσταση συνθετικού χλοοτάπητα στο γεωτεμάχιο συνολικής έκτασης 5.800 τ.μ. με τους υποστηρικτικές υποδομές τους αυτές περιγράφονται τους παραγράφους 5.1 έως 5.5 και 4.7 χωρίζονται σε τρεις κύριες ομάδες με το ενδεικτικό κόστος να συνοψίζεται στον παρακάτω πίνακα 3.

Πίνακας 3. Οι εργασίες του προϋπολογισμού για την εγκατάσταση συνθετικού χλοοτάπητα στο γεωτεμάχιο

Είδη Εργασιών	Δαπάνη (€)
1. ΟΜΑΔΑ Α: ΧΩΜΑΤΟΥΡΓΙΚΑ-ΤΕΧΝΙΚΑ	84.000
2. ΟΜΑΔΑ Β: ΕΠΙΣΤΡΩΣΗ ΣΥΝΘΕΤΙΚΟΥ ΧΛΟΟΤΑΠΗΤΑ <sup>13</sup>	145.000
3. ΟΜΑΔΑ Γ: ΑΡΔΕΥΤΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ	6.000

<sup>13</sup> Τιμή εμπορίου χωρίς ΦΠΑ 25€/τ.μ. για αγορά, μεταφορά επιτόπου και εγκατάσταση.(Ιούνιος 2023)

Εργασίες Προϋπολογισμού		235.000,00
Γ.Ε. % Ο.Ε.(%)	18.00%	42.300,00
Σύνολο:		277.300,00
Απρόβλεπτα(%)	15.00%	41.595,00
Σύνολο		318.895,00
Ποσό Αναθεώρησης		1266,29
Σύνολο		320.161,29
Φ.Π.Α. (%)	24%	76.838,71
Γενικό Σύνολο		397.000,00

Άρα το συνολικό κόστος τους αναβάθμισης του γηπέδου με επιλογή Φυσικού Χλοοτάπητα, κατασκευή μεταλλικού στεγάστρου τους κερκίδες και τοποθέτηση ηλεκτροφωτισμού ανέρχεται στο ποσό των **647.000,00€** (397.000,00€ + 250.000,00€) **με ΦΠΑ** υπολογισμένο με τους κανόνες σύνταξης δημοσίων έργων.

Η χρηματοδότηση του έργου μπορεί να γίνει είτε από εθνικούς πόρους είτε με συγχρηματοδότηση με την ένταξή του στο ΕΣΠΑ.

## 7. Συμπεράσματα

Οι δύο προτάσεις αναβάθμισης του ποδοσφαιρικού γηπέδου του Μετσόβου, είτε με φυσικό είτε με συνθετικό χλοοτάπητα έχουν συγκρινόμενες μεταξύ τους θετικά και αρνητικά στοιχεία.

Αρχικά θέτοντας τα οικονομικά στοιχεία το συνολικό κόστος εγκατάστασης είναι σίγουρα μικρότερο για τον **φυσικό χλοοτάπητα 445.000€** με τους τους συνοδευτικές εργασίες του έναντι του **συνθετικού 647.000€**.

Από τη μια ο συνθετικός χλοοτάπητας είναι προτιμότερος για τους κλιματολογικές συνθήκες τους περιοχής αφού είναι πιο ανθεκτικός, με μεγαλύτερο προσδόκιμο ζωής, απαιτεί λιγότερη φροντίδα και συντήρηση, με μικρότερα κόστη για τη διατήρησή του σε ικανοποιητική αγωνιστική κατάσταση με τίμημα ωστόσο σχεδόν το πενταπλάσιο κόστος κατασκευής του έναντι του φυσικού χλοοτάπητα.

Από την άλλη ο φυσικός χλοοτάπητας εναρμονίζεται καλύτερα με το φυσικό περιβάλλον του παραδοσιακού οικισμού έχει σαφώς καλύτερο ενεργειακό αποτύπωμα και αποτελεί μια πιο οικονομική λύση κατασκευής που τους αν συντηρείται σωστά θα έχει και μεγαλύτερη διάρκεια ζωής. Τους η σωστή και χωρίς προβλήματα εγκατάστασή του θα είναι πιο ελκυστική για αθλητικούς συλλόγους και αθλητές που θα το επιλέξουν για την προπόνησή τους.

Η επιλογή του χλοοτάπητα εξαρτάται από τις ανάγκες και τους πόρους κάθε έργου. Οι ανάγκες έχουν άμεση σχέση και με τους ώρες χρήσης του γηπέδου οι οποίες πρέπει να υπολογιστούν ώστε να θέσουν την βάση για την ορθότερη επιλογή. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ο φυσικός χλοοτάπητας έχει μέγιστη εβδομαδιαία

(συνιστώμενη) χρήση 6 ώρες με προσδόκιμο ζωής τα 2 χρόνια ενώ ο συνθετικός που προτείνεται στην εργασία 40 με 60 ώρες και προσδόκιμο ζωής τα 10 χρόνια περίπου<sup>14</sup>.

Άλλη σημαντική παράμετρος αποτελεί και το κόστος συντήρησης το οποίο για το φυσικό χλοοτάπητα μπορεί να είναι και οκταπλάσιο από αυτό του συνθετικού, πράγμα που σε βάθος χρόνου εξανεμίζει τη διαφορά του κόστους εγκατάστασης.

Εντέλει, όποια από τους προτάσεις κι αν επιλεγεί επιτυγχάνεται ο σκοπός και ο στόχος τους αναβάθμισης τους ποδοσφαιρικής εγκατάστασης που αποτελεί κύτταρο για μια ορεινή περιοχή τους το Μέτσοβο, ωθεί τους νέους στην ενασχόλησή τους με αθλητικές δραστηριότητες και προωθεί την βελτίωση και εξέλιξη του ΠΑΣ Μετσόβου αποτελώντας ταυτόχρονα και διαχρονικό στοιχείο ταυτότητας και διαγενεακό σημείο αναφοράς.

## Βιβλιογραφία

Fédération Internationale de Football Association FIFA, 2023, Main Page [Online]. Available: <https://www.fifa.com/> [Accessed Ιούνιος 2023]

Απόφαση Υπουργού Υποδομών και Μεταφορών με Αριθ. ΔΝΣγ/οικ.35577/ΦΝ/466/4.5.2017 «Κανονισμός Περιγραφικών Τιμολογίων Εργασιών για δημόσιες συμβάσεις έργων» – ΦΕΚ Β' 1746/19.5.2017

Πας Μέτσοβο, 2023, *Επίσημη ιστοσελίδα Σωματίου* [Online]. Available: <http://www.pasmetsovo.eu/> [Accessed Ιούνιος 2023]

Ένωση Ποδοσφαιρικών Σωματείων Ηπείρου, 2023, *Επίσημη ιστοσελίδα Ε.Π.ΣΗ.Π.* [Online]. Available: <https://www.epsip.gr/results/stats/stats.php> [Accessed Ιούνιος 2023]

Ελληνική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία, 2023, *Επίσημη ιστοσελίδα Ε.Π.Ο.* [Online]. Available: <https://www.epo.gr/> [Accessed Ιούνιος 2023]

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού/Γενική Γραμματεία Αθλητισμού, 2023, *Επίσημη ιστοσελίδα υπουργείου* [Online]. Available: <https://gga.gov.gr/> [Accessed Ιούνιος 2023]

Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών/Γενική Γραμματεία Υποδομών, 2023, *Επίσημη ιστοσελίδα υπουργείου* [Online]. Available: <https://www.ggde.gr/> [Accessed Ιούνιος 2023] Online Υπηρεσίες - Ελληνικές Τεχνικές Προδιαγραφές (ΕΤΕΠ)

<sup>14</sup>Figure 2.4.2: Pitch type and their usage: <https://publications.fifa.com/de/football-stadiums-guidelines/general-process-guidelines/design/turf-and-pitch-design/>

**Συμμετοχικές  
προσεγγίσεις για την  
ανάπτυξη των ορεινών  
περιοχών – Η περίπτωση  
της κεντρικής πλατείας  
του Μετσόβου**

**Βασιλική Κρομμύδα**  
Μηχανικός Χωροταξίας,  
Πολεοδομίας & Περιφ. Ανάπτυξης  
Παν. Θεσσαλίας, Υπ. Διδ. ΕΜΠ

**Διονυσία Κούτση**  
Μηχανικός Χωροταξίας,  
Πολεοδομίας & Περιφ. Ανάπτυξης  
Παν. Θεσσαλίας, Υπ. Διδ. ΕΜΠ

**Ιάσωνας Παπαρίζος**  
Πολιτικός Μηχανικός, ΑΠΘ  
Σπουδαστής ΜΕΚΔΕ

**Αναστασία Στρατηγέα**  
Καθηγήτρια ΕΜΠ

**Participatory approaches  
for the development of  
mountainous regions –  
The case of Metsovo  
central square**

**Vasiliki Krommyda**  
Urban & Regional Planner,  
Univ. of Thessaly  
MSc. Environment & Development,  
NTUA  
PhD Candidate, NTUA

**Dionisia Koutsi**  
Urban & Regional Planner,  
Univ. of Thessaly  
MSc. Environment & Development,  
NTUA  
PhD Candidate, NTUA

**Iason Papparizos**  
Civil Engineer  
Aristotle Univ. of Thessaloniki  
Student MEKDE

**Anastasia Stratigea**  
Professor, NTUA

## Περίληψη

Ο συμμετοχικός σχεδιασμός αποτελεί σήμερα την κρατούσα θεωρητική και μεθοδολογική προσέγγιση στη διαχείριση χωρικών και αναπτυξιακών προβλημάτων. Η παρούσα εργασία επιχειρεί να προωθήσει την προσέγγιση αυτή για τη συμμετοχική διαχείριση ζητημάτων που άπτονται των ορεινών περιοχών. Ως πεδίο εφαρμογής επιλέγεται ο οικισμός του Μετσόβου. Ειδικότερα, η συμμετοχική σχεδιαστική προσέγγιση εφαρμόζεται για τη διερεύνηση των προβλημάτων και των προοπτικών της κεντρικής πλατείας του Μετσόβου και της αξιολόγησης του ρόλου της στην τοπική ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό, συμβάλλει στη συλλογή κρίσιμων πληροφοριών και απόψεων από την τοπική κοινωνία· υλοποιείται δε με τη βοήθεια πιλοτικής έρευνας ερωτηματολογίου σε κατοίκους και επιχειρήσεις του οικισμού, καθώς και με τον σχεδιασμό και υλοποίηση μίας ‘Ομάδα Εστίασης’, με συμμετέχοντες ‘πληροφορητές-κλειδιά’ από τον οικισμό του Μετσόβου. Βασικά ζητούμενα είναι η αξιολόγηση της παρούσας κατάστασης του κέντρου του οικισμού, τα προβλήματα και οι προοπτικές του, καθώς και η διερεύνηση της ανάγκης ανάπτυξης συμπληρωματικών τοπικών κέντρων στον οικισμό του Μετσόβου. Από τα αποτελέσματα της συμμετοχικής προσέγγισης προκύπτει ότι η πλατεία έχει μετατραπεί σε ‘αρένα’ οικονομικών συμφερόντων, αλλοιώνοντας τον συμπεριληπτικό χαρακτήρα του δημόσιου χώρου. Η συνθήκη αυτή φέρνει στο προσκήνιο επιτακτικά την ανάγκη για ευρύτερο δημόσιο διάλογο σχετικά με την αναβάθμιση του χαρακτήρα της και τη δημιουργία συμπληρωματικών κέντρων στις γειτονιές του Μετσόβου, με την αξιοποίηση συμμετοχικών σχεδιαστικών προσεγγίσεων.

## Abstract

Participatory planning is currently the mainstream of the theoretical and methodological planning approaches in order for spatial and developmental problems to be properly addressed and handled. The present study attempts to promote participatory planning for coping with problems related to mountainous regions. The field of empirical work is the Metsovo settlement. In particular, the participatory planning approach, developed in this work, aims at exploring problems and perspectives of the Metsovo central square and its role in local development. Towards this end, critical information and views of the local community are collected by use of a pilot questionnaire research and the Focus Groups method of participation. Key issues explored relate to: the current state of this specific central square; its problems and perspectives; as well as the need for establishing additional, with a complementary role, local centers in Metsovo settlement. Results obtained unveil that the Metsovo central square is gradually transformed into an ‘arena’ of economic interests, a process that alters the inclusive character of the public space. This condition brings forward the necessity for a wider public discourse as to the upgrading of this central square and the establishment of additional local centers by means of participatory processes and wide local community engagement.



## 1. Εισαγωγή

Η ανάπτυξη μιας κοινότητας συνδέεται στενά με τη στάση του ανθρώπου απέναντι στον δημόσιο χώρο, δηλαδή τον κοινό τόπο δράσης και αλληλεπίδρασης της κοινωνίας. Ο δημόσιος χώρος όμως παρουσιάζει δυναμική διαρκούς επαναπροσδιορισμού (Neal 2010), ως το αποτέλεσμα των δυνάμεων που ασκούν πιέσεις σε αυτόν, αλλά και των επιρροών από το μεταβαλλόμενο ιστορικό πλαίσιο (Σαρηγιάννης 2002). Η αυξανόμενη διεύρυνση του χάσματος επικοινωνίας μεταξύ των πολιτών και των κέντρων λήψης αποφάσεων αποξενώνει την κοινωνία, μεταξύ άλλων, και από τον δημόσιο χώρο (Φραντζή 2013)· ενώ η φθίνουσα αίσθηση της οικειότητας με τον χώρο αυτό πλήττει εν τέλει την ταυτότητα της ίδιας της κοινωνίας.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι παραδοσιακές προσεγγίσεις του χωρικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού αδυνατούν να επιφέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα, καθώς αποκλείουν την ίδια την κοινωνία από τις διαδικασίες σχεδιασμού (Däne and van de Brink 2007, Στρατηγέα 2015). Η συμμετοχή των πολιτών στον σχεδιασμό είναι καταλυτικής σημασίας για την αναπτυξιακή διαδικασία και τον μετασχηματισμό των πόλεων και οικισμών υπό το φως των σύγχρονων προκλήσεων και εξελίξεων (Amado et al. 2010). Παράλληλα, παράγει προστιθέμενη αξία για την κοινωνία, καθώς αποτελεί μία διαδικασία ωρίμανσης των πολιτών (Αθανασόπουλος και Στρατηγέα 2015)· ενώ ταυτόχρονα κρίνεται ως ζωτικής σημασίας στα ζητήματα σχεδιασμού του χώρου ώστε οι τοπικές κοινωνίες να ανακτήσουν τα δικαιώματα, αλλά και να αναλάβουν τις ευθύνες που τους αναλογούν για τη διαχείριση του χώρου και δη του δημόσιου (Κρομμύδα 2017). Καθώς ο δημόσιος χώρος αποτελεί το προϊόν της συνεχούς πάλης μεταξύ του παρελθόντος και του παρόντος (Mitchell 2010), η διερεύνηση των προοπτικών μετασχηματισμού του μέσω της ενεργής συμμετοχής των πολιτών κρίνεται σημαντική και επίκαιρη για την εξέλιξη της κοινωνίας.

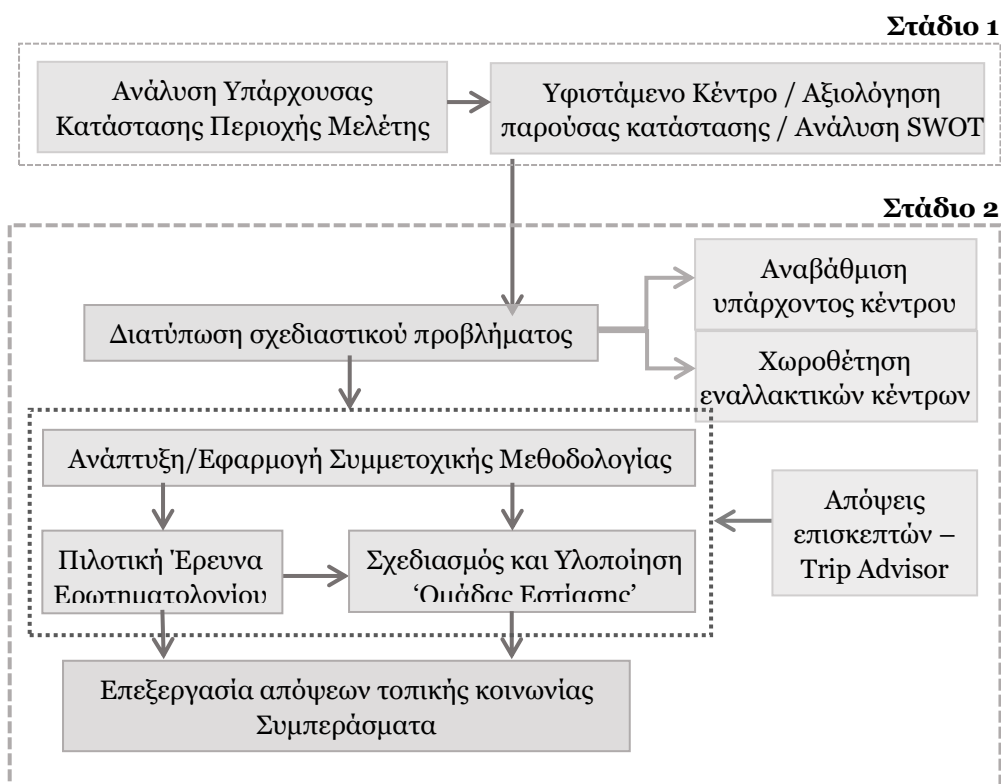
Στο πλαίσιο αυτό, η προσέγγιση του *συμμετοχικού σχεδιασμού* έρχεται στο προσκήνιο, αποτελώντας σήμερα μία ευρέως αξιοποιούμενη θεωρητική και μεθοδολογική θεώρηση σε ζητήματα χωρικού, αναπτυξιακού και τομειακού σχεδιασμού για την επιδίωξη σχετικών στόχων· υλοποιείται δε σε διαφορετικές χωρικές κλίμακες, περιβάλλοντα και σχεδιαστικά προβλήματα (Στρατηγέα 2015, Krommyda et al. 2019). Η υλοποίηση της προσέγγισης αυτής, πέραν της εξειδικευμένης γνώσης γύρω από τα ζητήματα, το υπόβαθρο και την πρακτική του σχεδιασμού, απαιτεί τη χρήση ποιοτικών μεθόδων και εργαλείων συμμετοχής. Τα εργαλεία αυτά ολοκληρώνονται στα διάφορα στάδια του σχεδιασμού· στοχεύουν στην ανάπτυξη ενός δομημένου και συνεργατικού διαλόγου ανάμεσα στα κέντρα λήψης απόφασης, τους σχεδιαστές και τις τοπικές κοινωνίες / αποδέκτες των σχεδιαστικών παρεμβάσεων· αποσκοπούν δε στη βελτίωση των αποτελεσμάτων του σχεδιασμού και την εναρμόνισή τους με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις προσδοκίες των τοπικών κοινοτήτων.

Η παρούσα εργασία αξιοποιεί τη συμμετοχική προσέγγιση του σχεδιασμού για τη *διαχείριση του δημόσιου χώρου* με τη συμμετοχή των πολιτών, καθώς και 'πληροφορητών-κλειδιά'. Το πεδίο αναφοράς της είναι η κεντρική πλατεία του οικισμού του Μετσόβου. Η συμμετοχική προσέγγιση που αναπτύσσεται επιδιώκει τη συλλογή ποιοτικής πληροφορίας και απόψεων σχετικά με την παρούσα κατάσταση της εν λόγω πλατείας, τα προβλήματα και τις προοπτικές της, καθώς και την διερεύνηση της αναγκαιότητας διεύρυνσης του αριθμού των τοπικών κέντρων του εν

λόγω οικισμού με τη δημιουργία συμπληρωματικών κέντρων. Η δομή της εργασίας έχει ως ακολούθως: στην ενότητα 2 καταγράφεται συνοπτικά η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθείται· στην ενότητα 3 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από την εφαρμογή της μεθοδολογικής προσέγγισης στον οικισμό του Μετσόβου, η οποία υλοποιήθηκε στο πλαίσιο των εργασιών του μαθήματος “Ταυτότητα Τόπου και Ανάπτυξη: Σχεδιασμός και Συμμετοχικές Προσεγγίσεις”, ενότητα Β’ “Συμμετοχικός Σχεδιασμός και Τοπική Ανάπτυξη”, με τη στενή συνεργασία της διδακτικής ομάδας και των σπουδαστών/στριών του· τέλος, στην ενότητα 4 παρατίθενται τα κύρια συμπεράσματα της εργασίας.

## 2. Μεθοδολογική Προσέγγιση

Τα στάδια της μεθοδολογικής προσέγγισης που αναπτύσσεται για την εξυπηρέτηση των στόχων της παρούσας εργασίας παρουσιάζονται στην Εικόνα 1.



**Εικόνα 4.** Στάδια μεθοδολογικής προσέγγισης της εργασίας.

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Ειδικότερα, απαρχή της μεθοδολογικής προσέγγισης – *Στάδιο 1* – αποτελεί η εμβάθυνση στην περιοχή μελέτης, με έμφαση στα χωρικά χαρακτηριστικά της και ειδικότερα σε αυτά της πλατειάς. Στο πλαίσιο αυτό, αξιολογούνται επίσης τα χαρακτηριστικά της πλατειάς και υλοποιείται μία ανάλυση SWOT, έτσι ώστε να

κατανοηθεί η υπάρχουσα κατάσταση της πλατείας και τα προβλήματα από τη λειτουργία της.

Με βάση τα αποτελέσματα του Σταδίου 1 αναπτύσσεται το κυρίως μέρος της συμμετοχικής μεθοδολογίας – Στάδιο 2. Στο στάδιο αυτό διατυπώνεται το σχεδιαστικό ερώτημα και οι εν δυνάμει λύσεις προς διερεύνηση. Δομείται η συμμετοχική μεθοδολογία, η οποία αποτελείται από δύο φάσεις και συγκεκριμένα: α) την πιλοτική έρευνα ερωτηματολογίου, τα ερωτήματα της οποίας απευθύνονται προς κατοίκους και επιχειρήσεις της περιοχής μελέτης, και β) την υλοποίηση μίας “Ομάδας Εστίασης” (μέθοδος συμμετοχής Focus Groups) (Burgess 1996, Kitzinger 1994, Myers 1998), η οποία απευθύνεται σε ομάδα ‘πληροφορητών-κλειδιά’ από την τοπική κοινωνία, θέτοντας ανάλογα ερωτήματα για τη, σε μεγαλύτερο βάθος, διερεύνηση και μεταξύ τους αλληλεπίδραση στο πλαίσιο των προς συζήτηση θεμάτων.

Η επεξεργασία των αποτελεσμάτων των δύο αυτών συμμετοχικών διαδικασιών οδηγεί στην αποτύπωση των απόψεων της τοπικής κοινωνίας και μπορεί να τροφοδοτήσει τη χάραξη σχετικών πολιτικών σε τοπικό επίπεδο, σε αρμονία με τις επιθυμίες και προσδοκίες της κοινωνίας του Μετσόβου. Τα αποτελέσματα από την εφαρμογή της μεθοδολογικής προσέγγισης παρουσιάζονται στην επόμενη ενότητα.

### **3. Υλοποίηση Συμμετοχικής Προσέγγισης - Αποτελέσματα**

Η υλοποίηση της παραπάνω περιγραφόμενης συμμετοχικής διαδικασίας διενεργήθηκε στο διάστημα 3-5 Μαΐου 2023 από σπουδαστές του ΜΕΚΔΕ, σε συνεργασία με την εκπαιδευτική ομάδα, στο πλαίσιο του μαθήματος “Ταυτότητα Τόπου και Ανάπτυξη: Σχεδιασμός και Συμμετοχικές Προσεγγίσεις”, Ενότητα Β’ “Συμμετοχικός Σχεδιασμός και Τοπική Ανάπτυξη”.

Η περιγραφή της εφαρμογής και των αποτελεσμάτων των επιμέρους σταδίων της μεθοδολογικής προσέγγισης δίνεται στη συνέχεια.

#### **3.1. Υλοποίηση Σταδίου 1**

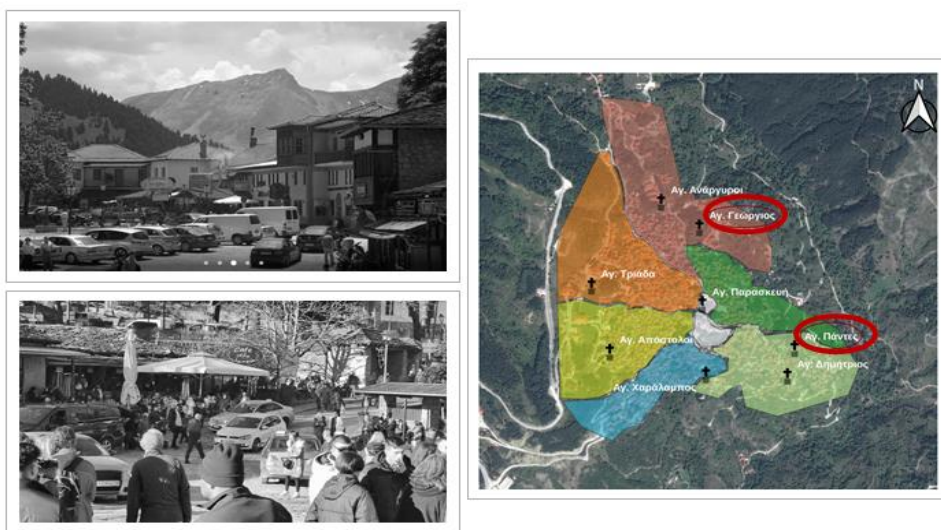
Στο στάδιο αυτό, αξιολογούνται τα χαρακτηριστικά της περιοχής μελέτης, με έμφαση στα χαρακτηριστικά της πλατείας και υλοποιείται μία ανάλυση SWOT (Πίνακας 1), έτσι ώστε να κατανοηθεί η υπάρχουσα κατάσταση της πλατείας και τα προβλήματα από τη λειτουργία της.

Η εμβάθυνση αυτή παρέχει το απαραίτητο υπόβαθρο για τη διατύπωση του προς αντιμετώπιση *σχεδιαστικού προβλήματος* και των *σχετικών ερωτημάτων*, τα οποία αποτέλεσαν αντικείμενο διερεύνησης στο πλαίσιο της συμμετοχικής προσέγγισης. Επίσης, με βάση την ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης της περιοχής μελέτης και τα χωρικά της χαρακτηριστικά, διερευνήθηκαν εναλλακτικές θέσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν *εν δυνάμει νέα τοπικά κέντρα* του οικισμού του Μετσόβου, με συμπληρωματικό ρόλο ως προς το υφιστάμενο κέντρο. Ως τέτοιες κρίθηκαν κατάλληλες οι θέσεις στις γειτονιές του Αγ. Γεωργίου και των Αγ. Πάντων (Εικόνα 2), οι οποίες απετέλεσαν επίσης πληροφορία ‘εισόδου’ στο Στάδιο 2.

**Πίνακας 1.** SWOT ανάλυση κεντρικής πλατείας Μετσόβου.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
<ul style="list-style-type: none"> <li>- Κεντρική θέση στον οικισμό</li> <li>- Συγκέντρωση διοικητικής δραστηριότητας</li> <li>- Τραπεζική δραστηριότητα</li> <li>- Παρουσία κοινωνικών υποδομών (ΚΑΠΗ, ΚΕΠ, Σχολεία κτλ)</li> <li>- Χώρος παλιού φρουρίου</li> <li>- Μουσεία - Πινακοθήκη</li> <li>- Προσβασιμότητα</li> <li>- Σημείο έλξης τουριστικών δραστηριοτήτων</li> <li>- Κέντρο εστίασης</li> <li>- Πολιτιστικό κέντρο</li> <li>- Οικονομικό κέντρο</li> <li>- Αφετηρία αθλητικής διοργάνωσης με ευρύ κοινό</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Έλλειψη χώρων στάθμευσης σε περιόδους αιχμής</li> <li>- Κυκλοφοριακή συμφόρηση</li> <li>- Ρύπανση (αισθητική, ατμοσφαιρική, ηχορύπανση)</li> <li>- Έλλειψη διαθέσιμου χώρου</li> <li>- Αποκλεισμός κατοίκων σε περιόδους τουριστικής αιχμής</li> <li>- Ασφάλεια πεζών και οχημάτων</li> <li>- Κυριαρχία τομέα εστίασης</li> <li>- Απουσία θεσμοθετημένου πολεοδομικού σχεδιασμού</li> <li>- Απουσία συγκοινωνιακής μελέτης</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Τουριστικός πόλος ανάπτυξης</li> <li>- Πρόσβαση – Εγνατία οδός</li> <li>- Πολιτικές στήριξης εναλλακτικού τουρισμού</li> <li>- Αγροδιατροφή – ανάδειξη προϊόντων</li> <li>- Άγνοιας &amp; β'γενούς τομέα</li> <li>- Ανάπτυξη τοπικών ποιοτικών αγροτικών προϊόντων</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Κλιματική αλλαγή</li> <li>- Οικονομική κρίση</li> <li>- Ενεργειακή κρίση</li> </ul>

Πηγή: ίδια επεξεργασία

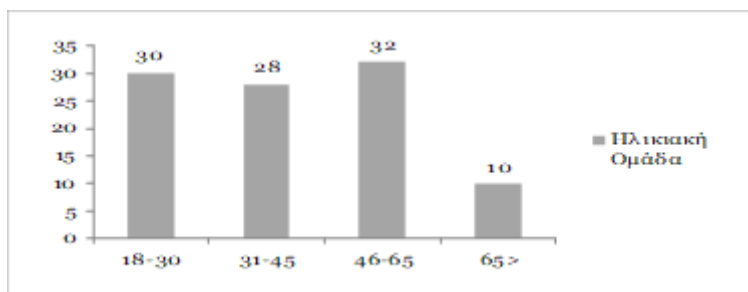


**Εικόνα 2.** (αριστερά) Το ‘αντικείμενο’ της συμμετοχικής μεθοδολογικής προσέγγισης – Η κεντρική πλατεία του Μετσόβου, (δεξιά) Οι γειτονιές του Μετσόβου – Θέσεις προτεινόμενων νέων τοπικών κέντρων / διερεύνηση των απόψεων των εμπλεκομένων στη συμμετοχική διαδικασία σχετικά με τις θέσεις αυτές.

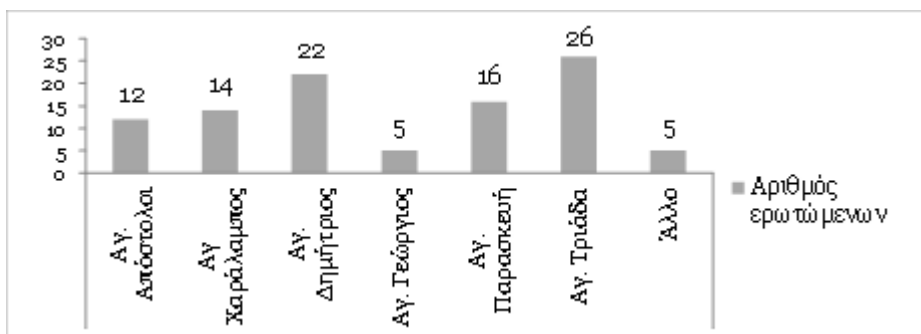
Πηγή: α) [https://www.tripadvisor.com.gr/LocationPhotoDirectLink-g736014-d10176908-i206103734-Metsovo\\_Central\\_Square-Metsovo\\_Ioannina\\_Region\\_Epirus.html](https://www.tripadvisor.com.gr/LocationPhotoDirectLink-g736014-d10176908-i206103734-Metsovo_Central_Square-Metsovo_Ioannina_Region_Epirus.html), β) Εργασία σπουδαστών στο πλαίσιο του μαθήματος.

### 3.2. Υλοποίηση Σταδίου 2

Έχοντας οριοθετήσει το σχεδιαστικό πρόβλημα και τις εν δυνάμει λύσεις του με τη βοήθεια του Σταδίου 1, στο Στάδιο 2 υλοποιήθηκε πιλοτική έρευνα ερωτηματολογίου, από την οποία συλλέχθηκε πληροφορία από ένα σύνολο 100 συμμετεχόντων και ειδικότερα 47 κατοίκων και 53 μελών της τοπικής επιχειρηματικής κοινότητας. Οι ερωτώμενοι ήταν σχετικά ομοιόμορφα κατανομημένοι ως προς το φύλο (53 άνδρες και 47 γυναίκες), ενώ η ηλικιακή τους κατανομή φαίνεται στην Εικόνα 3. Επιπλέον, ζητούμενο ήταν οι ερωτώμενοι να προέρχονται από όλες τις γειτονιές του οικισμού του Μετσόβου (Εικόνα 4).



**Εικόνα 3.** Ηλικιακές ομάδες συμμετεχόντων στην έρευνα ερωτηματολογίου.  
Πηγή. Ίδια επεξεργασία από πιλοτική έρευνα ερωτηματολογίου (2023).

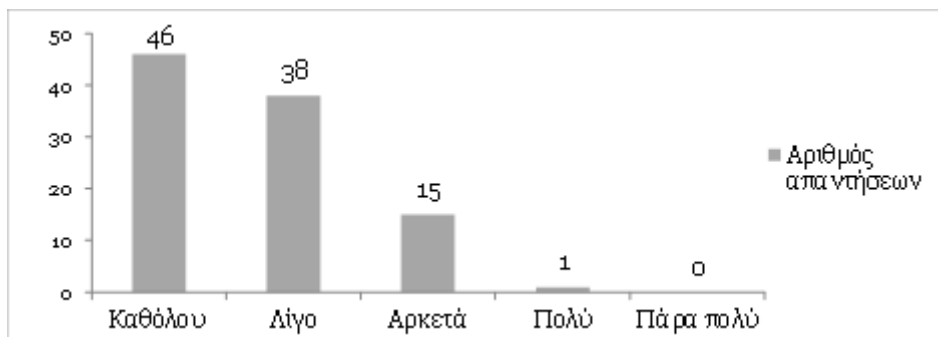


**Εικόνα 4.** Κατανομή των ερωτώμενων στις γειτονιές του Μετσόβου.  
Πηγή. Ίδια επεξεργασία από πιλοτική έρευνα ερωτηματολογίου (2023).

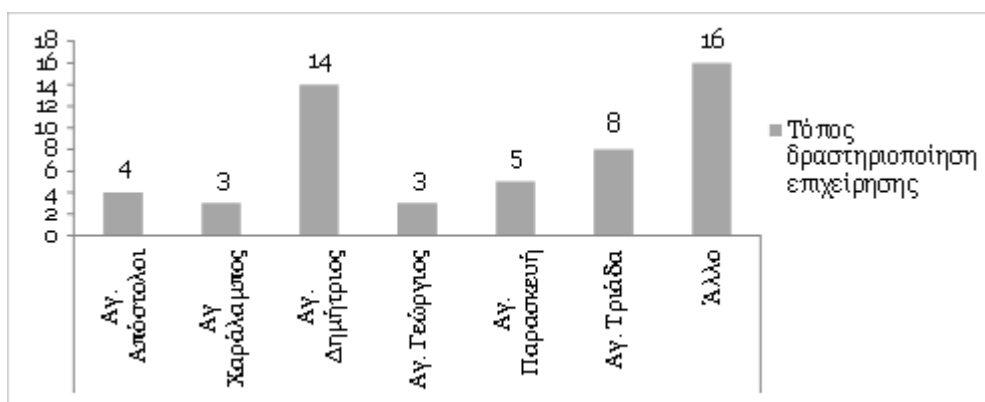
Ακόμη από τους 53 συμμετέχοντες στην έρευνα ερωτηματολογίου που προέρχονταν από την τοπική επιχειρηματική κοινότητα, 72% δραστηριοποιούνταν στον γ'γενή τομέα, 15% στον β'γενή και 13% στον α'γενή· ενώ ο τόπος άσκησης της δραστηριότητάς τους (γειτονιές του Μετσόβου) φαίνεται στην Εικόνα 5.

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα ερωτηματολογίου κλήθηκαν ακόμη να απαντήσουν στο ερώτημα “πόσο ευχαριστημένοι ήταν από την παρούσα κατάσταση της κεντρικής πλατείας του Μετσόβου”. Τα αποτελέσματα στο ερώτημα αυτό παρουσιάζονται στην Εικόνα 6, από τα οποία συμπεραίνεται ότι ένα σημαντικό

ποσοστό (84%) είναι λίγο ή καθόλου ευχαριστημένοι από την παρούσα κατάσταση της πλατείας.



**Εικόνα 5.** Τόπος δραστηριοποίησης συμμετεχόντων – μελών της τοπικής επιχειρηματικής κοινότητας. Πηγή: Ίδια επεξεργασία από πιλοτική έρευνα ερωτηματολογίου (2023).



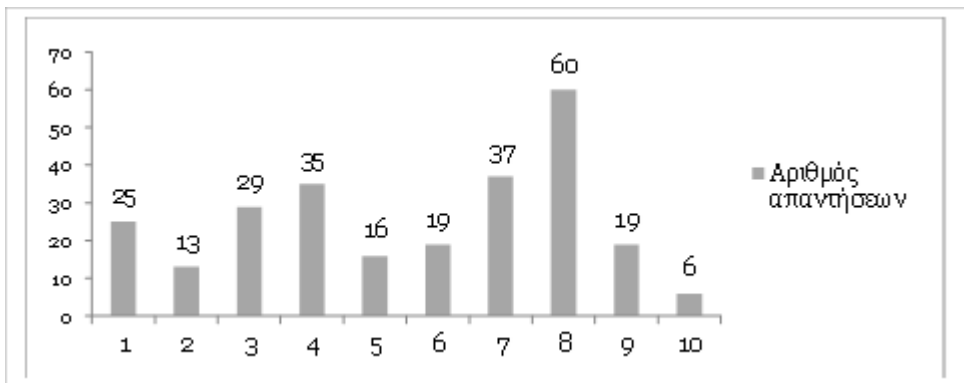
**Εικόνα 6.** Βαθμός ικανοποίησης ερωτώμενων από την παρούσα κατάσταση της πλατείας. Πηγή: Ίδια επεξεργασία από πιλοτική έρευνα ερωτηματολογίου (2023).

Για τη διερεύνηση των λόγων αυτής της δυσaréσκειας, οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να επιλέξουν τα τρία πιο σημαντικά για αυτούς προβλήματα της κεντρικής πλατείας. Τα προβλήματα που τέθηκαν προς επιλογή στην πιλοτική έρευνα ερωτηματολογίου ήταν απόρροια της ανάλυσης της υπάρχουσας κατάστασης της περιοχής μελέτης και της ανάλυσης SWOT του Σταδίου 1. Εικότερα, οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να επιλέξουν τα τρία σημαντικότερα εκ των δέκα, κάτωθι αναφερομένων, προβλημάτων:

1. Έλλειψη ελεύθερου/δημόσιου χώρου
2. Αποκλεισμός κατοίκων σε περιόδους τουριστικής αιχμής
3. Κυριαρχία επιχειρήσεων εστίασης (εστιατόρια, café)
4. Ασφάλεια μετακίνησης πεζών ή/και οχημάτων
5. Διαχείριση έκτακτων αναγκών (π.χ. κίνηση ασθενοφόρου)
6. Περιορισμένη προσβασιμότητα ευάλωτων ομάδων (ηλικιωμένοι/ες, ΑμεΑ)
7. Έλλειψη χώρων στάθμευσης
8. Κυκλοφοριακή συμφόρηση
9. Ρύπανση (ατμοσφαιρική, ηχητική, αισθητική)

## 10. Άλλο

Οι απόψεις των συμμετεχόντων παρουσιάζονται στην Εικόνα 7. Από αυτές φαίνεται ότι κυρίαρχο πρόβλημα αποτελεί η κυκλοφοριακή συμφόρηση στον χώρο της κεντρικής πλατείας. Δεύτερο σε προτεραιότητα πρόβλημα συνιστά η ασφάλεια της μετακίνησης πεζών και οχημάτων, ενώ ακολουθούν η κυριαρχία των επιχειρήσεων εστίασης και η έλλειψη ελεύθερου/δημόσιου χώρου.



**Εικόνα 7.** Βαθμός ικανοποίησης ερωτώμενων από την παρούσα κατάσταση της πλατείας στα 10 προαναφερθέντα προβλήματα. Πηγή: Ίδια επεξεργασία από πιλοτική έρευνα ερωτηματολογίου (2023).

Η δημιουργία εναλλακτικών τοπικών κέντρων, με ρόλο συμπληρωματικό ως προς την κεντρική πλατεία, φαίνεται να βρίσκει πολύ θετική ανταπόκριση ανάμεσα στους ερωτώμενους. Τα δύο προτεινόμενα εναλλακτικά κέντρα, που πληρούν κάποιες βασικές προϋποθέσεις για ένα τέτοιο ρόλο (γεωμορφολογία, προσβασιμότητα, διαθέσιμος χώρος στάθμευσης, κτιριακά κελύφη προς αξιοποίηση, χωρική κατανομή/θέση στον οικισμό) βρίσκονται στη γειτονιά του Αγ. Γεωργίου (Αβερώφειος Κήπος) και στη γειτονιά των Αγ. Πάντων (Εικόνα 2).

Η ανταπόκριση των ερωτώμενων ως προς την πρόταση αυτή υπήρξε θετική. Ειδικότερα, θετική άποψη στην πρόταση αυτή είχε το 82% των ερωτώμενων, ενώ το υπόλοιπο 18% είχε αρνητική θέση. Συγκεκριμένα, η ανταπόκριση των ερωτώμενων ως προς τα δύο προτεινόμενα τοπικά κέντρα έχει ως ακολούθως:

- γειτονιά του Αγ. Γεωργίου (Αβερώφειος Κήπος): 60 εξ αυτών θεωρούν ως κατάλληλη τη θέση αυτή, ενώ 10 εξ αυτών την αξιολογούν ως μη κατάλληλη, και
- γειτονιά των Αγ. Πάντων: 28 εξ αυτών θεωρούν ως κατάλληλη τη θέση αυτή, ενώ 24 εξ αυτών την αξιολογούν ως μη κατάλληλη.

Τέλος, αξίζει να επισημανθεί ότι ο περιορισμένος χρόνος υλοποίησης των εργασιών πεδίου απέκλεισε τη δυνατότητα αξιοποίησης των απόψεων επισκεπτών του Μετσόβου σχετικά με το υπό μελέτη αντικείμενο. Εν τούτοις, μία ενδεικτική εικόνα των απόψεων αυτών σκιαγραφήθηκε μέσα από την αναζήτηση σχετικών σχολίων στο Trip Advisor (Πίνακας 2), ως ενός μέσου παροχής πληροφοριών – Word-of-Mouth επικοινωνία (Jeacle and Carter 2011) – από τους ίδιους τους χρήστες (user-

generated content). Από τη διερεύνηση αυτή φαίνεται οι επισκέπτες να συμμαρρίζονται τα ζητήματα που τίθενται από την τοπική κοινότητα, παρά το γεγονός ότι η συλλεγείσα πληροφορία είναι απολύτως ενδεικτική.

**Πίνακας 2.** Η πλατεία του Μετσόβου με τη ‘ματιά’ των επισκεπτών - Ενδεικτικές απόψεις.

**Σχόλιο**

Ιαν 2020

Ναι, υπάρχει μεγάλη κίνηση και πολλά μπουτλιαρίσματα. Ναι υπάρχουν παντού κράχτες. Ναι δεν έχεις που να παρκάρεις. Εάν παραβλέψεις τα παραπάνω, τότε ήρθε η ώρα να απολαύσεις ένα πραγματικά όμορφο μέρος. Όμορφα γραφικά δρομάκια και σπίτια, μία υπέροχη πλατεία στο κέντρο του χωριού, και ένα καταπληκτικό χιονοδρομικό κέντρο ...

Ιαν 2020

Πολύ ωραία πλατεία, με αρκετό ελεύθερο χώρο και καθαρή! Αρκετά μαγαζιά με παραδοσιακά προϊόντα καθώς και καφέ/φαγητό! Τεράστιο πρόβλημα το παρκάρισμα αυτοκινήτων δυστυχώς ...

Απρ 2019

Η εμπορευματοποίηση του τουρισμού σε όλο του το χάλι. Ενώ είναι πολύ ωραία πλατεία με κτίρια ξεχωριστής αρχιτεκτονικής, μια κωμόπολη με πολιτισμό και ιστορία. Αυτό όμως που χαλάει τον επισκέπτη είναι ότι είναι γεμάτα τα μαγαζάκια ταυτόχρονα από τυριά, ξυλόγλυπτα, μαγνητάκια και πίτες και κράχτες. Κρίμα... αλλά το χαλάνε οι ίδιοι. Πήγα μια φορά, το είδα και δεν θέλω να ξαναπάω και ευτυχώς πήγαμε για φαγητό απέναντι στο Ανήλιο ...

Οκτ 2019

Πολύ όμορφη γραφική πλατεία στο αγαπημένο Μέτσοβο με πολλά εστιατόρια και μαγαζάκια γύρω γύρω. Γεμίζει όμως με πολλά αυτοκίνητα και επικρατεί χάος.

Δεκ 2019

Ενώ είναι μια όμορφη πλατεία με θέα την πόλη από τη μια και την οροσειρά από την άλλη έχουν κολλήσει επάνω της τα τουριστικά μαγαζιά (ναι ναι τη δουλειά τους κάνουν οι άνθρωποι, κατανοητό και ανθρώπινο, ίσως όμως λίγο πιο μαζεμένα) και της κλέβουν κάτι από την ομορφιά της. Προσφέρεται για ωραίες φωτογραφίες, αρκεί να μην πέσετε σε ώρα αποβίβασης τουριστικού λεωφορείου. Αρνητικό και οι «κράχτες» των καταστημάτων εστίασης.

Δεκ 2018

Εντάξει είναι ένα υπέροχο μέρος, γραφικότατο, το θέμα είναι να το πετύχεις σε σωστή μέρα και εποχή. Δηλαδή αν πας κάποια μέρα και έχει πολλή κίνηση, ούτε πάρκινγκ θα βρεις ούτε τη βόλτα θα ευχαριστηθείς στην πλατεία. Ενώ αν τύχει να μην έχει πολύ κόσμο τότε θα το απολαύσεις και θα βγάλεις κάτι τέλειες φωτογραφίες.. Το μέρος δεν είναι και πολύ μεγάλο, οπότε ο συνωστισμός δεν βοηθάει και πολύ..

Δεκ 2018

Πολύ όμορφο τοπίο γραφικό και με ωραία θέα!!! Πρέπει όμως να διαχειριστούν την τόσο πολύ κίνηση αμαξιών στην πλατεία ... χαλάει όλη την ατμόσφαιρα και κάνει το τοπίο αποπνικτικό ...

Πηγή: [https://www.tripadvisor.com.gr/Attraction\\_Review-g736014-d10176908-Reviews-Metsovo\\_Central\\_Square-Metsovo\\_Ioannina\\_Region\\_Epirus.html#REVIEWS](https://www.tripadvisor.com.gr/Attraction_Review-g736014-d10176908-Reviews-Metsovo_Central_Square-Metsovo_Ioannina_Region_Epirus.html#REVIEWS)



Τα αποτελέσματα της πιλοτικής έρευνας ερωτηματολογίου του Σταδίου 2 βρίσκονται σε αρμονία με τα προβλήματα που αρχικά εντοπίστηκαν και καταγράφηκαν στο πλαίσιο της ανάλυσης της υπάρχουσας κατάστασης της περιοχής μελέτης και της ανάλυσης SWOT – Στάδιο 1, που υλοποιήθηκε με επίκεντρο την κεντρική πλατεία του Μετσόβου (Πίνακας 1)· αποτελούν δε είσοδο στη δόμηση ενός δομημένου διαλόγου στο πλαίσιο μίας “Ομάδας Εστίασης”, που υλοποιήθηκε στις εγκαταστάσεις του ΜΕΚΔΕ στις 5.5.2023 και περιγράφεται στη συνέχεια.

Στο πλαίσιο αυτό, έξι συμμετέχοντες – *‘πληροφορητές-κλειδιά’* – ενεπλάκησαν στην “Ομάδα Εστίασης”, οι οποίοι προέρχονταν από την επιχειρηματική κοινότητα, τον χώρο του πολιτισμού και του αθλητισμού, τον χώρο της εκπαίδευσης και την τοπική διοίκηση (Πίνακας 3). Η “Ομάδα Εστίασης” είχε στο επίκεντρο της δομημένης συζήτησης την πλατεία του Μετσόβου και στόχο να:

- αφουγκραστεί τους διαφορετικούς προβληματισμούς των συμμετεχόντων σχετικά με τα προβλήματα του υπάρχοντος κέντρου του οικισμού,
- αντιληφθεί τον ρόλο της κεντρικής πλατείας στην τοπική πραγματικότητα και την ανάπτυξη του τόπου μέσα από τη ματιά των εμπλεκομένων,
- καταγράψει, μέσα από την οπτική των συμμετεχόντων, τα προβλήματα και τις προοπτικές της εν λόγω πλατείας,
- διερευνήσει απόψεις σχετικά με τη δημιουργία νέων τοπικών κέντρων στον οικισμό του Μετσόβου, με ξεχωριστή ταυτότητα και συμπληρωματικό ρόλο ως προς το ήδη υπάρχον κέντρο.

**Πίνακας 3.** Κατάλογος και πεδίο εξειδίκευσης των συμμετεχόντων στην ‘Ομάδα Εστίασης’

Συμμετέχων	Πεδίο	Συμμετέχων	Πεδίο
1. Ν.Κ.	αθλητισμός	4. Σ.Τ.	επιχειρηματική κοινότητα
2. Ε.Σ.	εκπαίδευση	5. Α.Κ.	τοπική διοίκηση
3. Γ.Χ.	πολιτισμός	6. Σ.Κ.	επιχειρηματική κοινότητα

Στιγμιότυπα από την υλοποίηση της “Ομάδας Εστίασης” αποτυπώνονται στην Εικόνα 8.

Η δομημένη συζήτηση επικεντρώθηκε στα ακόλουθα *τρία βασικά ζητήματα/ερωτήματα* προς τους συμμετέχοντες:

- Ποια είναι τα *σημαντικότερα προβλήματα* της κεντρικής πλατείας?
- Ποια *μέτρα* θα μπορούσαν να περιορίσουν τα προβλήματα αυτά?
- Ποιά είναι η άποψή τους σχετικά με την *ανάπτυξη συμπληρωματικών τοπικών κέντρων* και ποιές οι σκέψεις τους σχετικά με τα δύο προτεινόμενα εναλλακτικά τοπικά κέντρα (γειτονιά του Αγ. Γεωργίου και γειτονιά των Αγ. Πάντων).

Στο πλαίσιο της συζήτησης μεταξύ των συμμετεχόντων ακούστηκαν πολλές και διαφορετικές απόψεις σχετικά με τα προβλήματα της πλατείας, καθώς και μέτρα που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν από την τοπική διοίκηση για την άμβλυνση των προβλημάτων αυτών. Ιδιαίτερα σημαντική φαίνεται να είναι η σύγκλιση που υπήρχε

μεταξύ των συμμετεχόντων σχετικά με την κατανόηση του κυρίαρχου ρόλου που διαδραματίζει η πλατεία σήμερα στην εξέλιξη του Μετσόβου, εις βάρος του υπόλοιπου οικισμού. Σύγκλιση επίσης αποτυπώθηκε σχετικά με τη δυσμενή εικόνα της παρούσας κατάστασης της πλατείας. Αξιοσημείωτη ήταν η συμφωνία των συμμετεχόντων στα προβλήματα της κεντρικής πλατείας του Μετσόβου, η οποία φαίνεται να συνοψίζεται στις ακόλουθες δύο προτάσεις:

*“Δεν είναι η πλατεία το μέλλον του Μετσόβου. Είναι η καταστροφή του” (Σ.Τ.)*

*“Το Μέτσοβο δεν είναι μόνο η πλατεία” (Σ.Κ.)*



(α) προετοιμασία δόμησης και υλικού της “Ομάδας Εστίασης”<sup>1</sup> (Ο.Ε.)



(β) οι συμμετέχοντες (ΜΕΚΔΕ, Μάιος 2023)



(γ) οι σπουδαστές του ΜΕΚΔΕ συντονίζουν τον διάλογο της ‘Ομάδας Εστίασης’



(δ) αλληλεπίδραση μελών της ‘Ομάδας Εστίασης’ με σπουδαστές/στριες

**Εικόνα 8.** Στιγμιότυπα από την υλοποίηση της “Ομάδας Εστίασης” στις εγκαταστάσεις του ΜΕΚΔΕ. Πηγή: Φωτογραφικό υλικό εκδήλωσης – Μέτσοβο 5.5.2023



**Εικόνα 9.** Word cloud με τα κύρια ζητήματα/προβλήματα που τέθηκαν στο πλαίσιο του δομημένου διαλόγου της “Ομάδας Εστίασης”.

Πηγή: ίδια επεξεργασία από υλικό Ο.Ε. (ΜΕΚΔΕ, Μάιος 2023).

Σημαντικά ζητήματα που αναδείχθηκαν παρουσιάζονται με τη βοήθεια ενός word cloud (Εικόνα 9) και συνοψίζονται στα ακόλουθα:

- Η πλατεία του Μετσόβου σήμερα αποτελεί ένα πεδίο σημαντικών οικονομικών συμφερόντων, που συνιστούν “φραγμό” για κάθε νέα απόπειρα άσκησης επιχειρηματικότητας.
- Το Μέτσοβο εν γένει έχει απωλέσει τον παραδοσιακό του χαρακτήρα και, σε μεγάλο μέρος, την επισκεψιμότητα με μακρότερη παραμονή. Τείνει να γίνει ένας προορισμός για ημερήσια επίσκεψη με έμφαση στην εστίαση, ιδιαίτερα μετά τη βελτίωση της πρόσβασης μέσω της Εγνατίας, εντείνοντας έτσι περαιτέρω τον ρόλο της κεντρικής πλατείας.
- Οι γειτονιές του Μετσόβου έχουν απωλέσει τον πρότερο χαρακτήρα τους, ο πληθυσμός έχει μεταναστεύσει λόγω περιορισμένων ευκαιριών απασχόλησης, εν τούτοις το ενδιαφέρον της τοπικής διοίκησης επικεντρώνεται μόνο στην πλατεία.
- Υπάρχει άμεση ανάγκη δημιουργίας ενός αφηγήματος για τους επισκέπτες, που θα στηρίζεται στη φύση, την παράδοση και τον εναλλακτικό τουρισμό και όχι στην εστίαση και δη στην κεντρική πλατεία. Η δημιουργία “μονοπατιών” εντός του οικισμού για τη διάχυση των επισκεπτών και τη γνωριμία/επαφή με το σύνολο του οικισμού και τις γειτονιές του θα βοηθούσε στην ανάκτηση της αίγλης και της αξίας της παράδοσης του Μετσόβου, στοιχείο κρίσιμο για μία μελλοντική βιώσιμη και ανθεκτική αναπτυξιακή πορεία.
- Η κυκλοφοριακή συμφόρηση και η στάθμευση στην πλατεία αποτελούν παράγοντες υποβάθμισης του Μετσόβου, δημιουργίας κυκλοφοριακού χάους, αλλοίωσης του παραδοσιακού του χαρακτήρα και υποβάθμισης των παρεχόμενων υπηρεσιών προς πολίτες και επισκέπτες. Η πεζή μετακίνηση εντός του οικισμού, με την εξεύρεση κατάλληλων λύσεων (συγκοινωνία, θέσεις στάθμευσης περιμετρικά κ.ά.) κρίνεται επιτακτική.

- Απαιτείται εφαρμογή των κανονιστικών αποφάσεων του Δήμου σχετικά με την κυκλοφορία/στάθμευση στην κεντρική πλατεία.
- Σημαντική είναι η ανάγκη στήριξης από τις επιχειρήσεις της πλατείας των τοπικών παραδοσιακών προϊόντων. Ο στόχος της αύξησης του κέρδους τους λειτουργεί εις βάρος παραδοσιακών δραστηριοτήτων / επαγγελμάτων στην περιοχή, τα οποία καταρρέουν σταδιακά.
- Κρίσιμο θέμα αποτελεί η αναζωογόνηση των γειτονιών, καθώς ακόμη και τα παιδιά για να παίξουν πρέπει να πάνε στην κεντρική πλατεία.

#### **4. Συμπεράσματα**

Τα προβλήματα της κεντρικής πλατείας του Μετσόβου σήμερα αποτελούν ένα χαρακτηριστικό δείγμα της άκρατης εμπορευματοποίησης του χώρου με γνώμονα το κέρδος· και της σταδιακής αλλοίωσης του χαρακτήρα του τόπου εις βάρος των κατοίκων, αλλά και των επισκεπτών του οικισμού. Από τη συμμετοχική μεθοδολογική προσέγγιση που υιοθετήθηκε και υλοποιήθηκε στην περιοχή μελέτης καθίσταται ανάγλυφη μία νέα και ταχέως εξελισσόμενη δυσάρεστη πραγματικότητα, η οποία πέραν των προβλημάτων που δημιουργεί, δρομολογεί μία μελλοντική πορεία για τον οικισμό του Μετσόβου που αλλοιώνει την παράδοση, τη ζωντάνια, τον τρόπο ζωής και τον κώδικα αξιών της τοπικής κοινωνίας. Ως αποτέλεσμα, σύμφωνα με τα ευρήματα του δομημένου διαλόγου της “Ομάδας Εστίασης”, ο οικισμός αποδυναμώνεται σταδιακά, ενώ όλο και περισσότερο λιγοστεύουν οι ευκαιρίες απασχόλησης και κοινωνικής ζωής στην περιοχή.

Ο χωρικός και αναπτυξιακός σχεδιασμός, με τη σημερινή εξέλιξη του μέσα από συμμετοχικές και ανοικτές διαδικασίες διάδρασης και αλληλεπίδρασης με γνώμονα την οριοθέτηση του κοινού οφέλους και την ανάληψη δράσης για την επιδίωξή του, φαίνεται να αποτελεί μονόδρομο· παράγει δε πληροφορία σημαντική για τη χάραξη πολιτικής στο τοπικό – και όχι μόνο – επίπεδο. Κρίσιμη είναι, στο πλαίσιο αυτό, η συμμετοχική θεώρηση του σχεδιασμού για τη διαχείριση ενός “κοινού αγαθού” όπως αυτό του δημόσιου χώρου, μία διαχείριση σε κάθε περίπτωση περίπλοκη, καθώς από τη φύση του ο δημόσιος χώρος συνιστά δυναμικό πεδίο χωρο-κοινωνικών μετασχηματισμών (Neal 2010) από τις, συχνά αντίρροπες, δυνάμεις που ασκούν πιέσεις σε αυτόν (π.χ. χρήστες, επιχειρήσεις, τοπική διοίκηση) και τα χαρακτηριστικά της εκάστοτε χρονικής περιόδου. Όπως αναφέρει ο Σαρηγιάννης (2002), σε περιόδους ακμής, η αίσθηση συλλογικότητας είναι υψηλά ιεραρχημένη σε αντίθεση με την ιδιώτευση· ενώ, αντίθετα, σε περιόδους παρακμής τα ιδιωτικά συμφέροντα επισκιάζουν το συλλογικό συμφέρον. Το τελευταίο καθίσταται πλέον ορατό στον οικισμό του Μετσόβου, μεταβάλλοντας τον κοινωνικοπολιτικό χαρακτήρα του δημόσιου χώρου της πλατείας σε “αρένα” οικονομικών συμφερόντων, με σοβαρούς τριγμούς σε κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό και πολιτιστικό επίπεδο· και αλλοίωση της βασικής λειτουργίας του δημόσιου χώρου, που είναι η πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική αλληλεπίδραση των χρηστών του.

#### **Ευχαριστίες**

Οι συγγραφείς της εργασίας επιθυμούν να εκφράσουν τις ευχαριστίες τους σε όλους τους σπουδαστές/στριες του μαθήματος “Ταυτότητα Τόπου και Ανάπτυξη: Σχεδιασμός και Συμμετοχικές Προσεγγίσεις”, ενότητα Β’ “Συμμετοχικός Σχεδιασμός και Τοπική Ανάπτυξη”. Οι σπουδαστές/στριες συμμετείχαν ενεργά στην υλοποίηση της παρούσας έρευνας, συμβάλλοντας ουσιαστικά τόσο στις εργασίες πεδίου, όσο και στον σχεδιασμό και τη διενέργεια της ‘Ομάδας Εστίασης’, που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών δράσεων του μαθήματος στο ΜΕΚΔΕ.

## Βιβλιογραφία

Amado, M.P., et al. 2010. Public Participation in Sustainable Urban Planning. *International Journal of Human and Social Sciences* 5(2), pp. 102-108.

Burgess, J. 1996. Focusing on Fear: The Use of Focus Groups in a Project for the Community Forest Unit. Countryside Commission, *Area*, 28(2), 130-135.

Däne S. and van den Brink, A. 2007. Perspectives on citizen participation in spatial planning in Europe in *Geo-visualisation for participatory spatial planning in Europe. Imaging the future*. Mansholt Publications Series – Volume 3. The Netherlands: Wageningen Academic Publishers.

Jeacle, I. & Carter, C. 2011. In TripAdvisor we trust: Rankings, calculative regimes and abstract systems. *Accounting Organizations and Society*, 36, 293-309.

Kitzinger, J. 1994. The Methodology of Focus Groups: The Importance of Interaction between Research Participants. *Sociology of Health and Illness*, 16(1), 103-121.

Krommyda, V., Somarakis, G. and Stratigea, A. 2019. Integrating Offline and Online Participation Tools for Engaging Citizens in Public Space Management – Application in the Peripheral Town of Karditsa-Greece, In A. Stratigea and B. Murgante (Eds.) (2019), Potential of Participatory Urban Planning and Governance, Special Issue, *International Journal of Electronic Governance*, 11(2):1, Doi 10.1504/IJEG.2019.10015502.

Mitchell, D. 2010. The End of Public Space? People’s Park, Definitions of the Public, and Democracy. In Orum, A. and Neal, Z. (Eds.), *Common Ground? Readings and Reflections on Public Space*. Routledge, New York and Abingdon, pp. 83-99.

Myers, G. 1998. Displaying Opinions: Topics and Disagreement in Focus Groups. *Language in Society*, 27, 85-111.

Neal, Z. 2010. Locating Public Space. In *Common Ground?* In Orum, A. and Neal, Z. (Eds.). *Readings and Reflections on Public Space*. Routledge, New York and Abingdon, 1-10.

Αθανασόπουλος, Κ. και Στρατηγέα, Α. 2015. Η συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων στο νέο θεσμικό πλαίσιο χωρικού σχεδιασμού και περιβάλλοντος. 4<sup>ο</sup> Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης. Σεπτέμβριος 2015. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Βόλος (ηλεκτρονικά πρακτικά).

Κρομμύδα, Β. 2017. Σχέδιο Διαχείρισης και Αναγέννησης του Δημόσιου Χώρου με Συμμετοχικές Διαδικασίες: Η Περίπτωση της Καρδίτσας. ΔΠΜΣ “Περιβάλλον και Ανάπτυξη”, 1<sup>η</sup> Κατεύθυνση, Ε.Μ.Π.

- Σαρηγιάννης, Γ. 2002. Η ιστορική διάσταση της αντίθεσης δημόσιου και ιδιωτικού χώρου. *Αρχιτέκτονες*. Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ – ΠΕΑ. Τεύχος 34 – Περίοδος Β. Ιούλιος/Αύγουστος 2002. Διαθέσιμο στο: [http://www.sadas-pea.gr/archive/2000-2011/ARXITEKTONES\\_34.pdf](http://www.sadas-pea.gr/archive/2000-2011/ARXITEKTONES_34.pdf).
- Στρατηγέα, Α. 2015. Θεωρία και μέθοδοι συμμετοχικού σχεδιασμού. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Αποθετήριο «Κάλλιπος». Διαθέσιμο στο: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/5428>.
- Φραντζή, Μ. 2013. Το τοπίο του δημόσιου χώρου. *Περιοδική έκδοση "Αρχιτέκτονες"*. Τεύχος 06. Οκτώβριος. Διαθέσιμο στο: <http://www.sadas-pea.gr/to-topio-tou-dimosiou-chorou-architektones/>.

**Χωροταξική  
αναδιάρθρωση στο  
Μέτσοβο: προς έναν  
πολυκεντρικό οικισμό**

**Ιάσωνας Παπαρίζος**  
Πολιτικός Μηχανικός  
Αριστοτέλειο  
Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

**Spatial  
Restructuring  
in Metsovo:  
towards a polycentric  
settlement**

**Iasonas Paparizos**  
Civil Engineer  
Aristotle  
University of Thessaloniki

## **Περίληψη**

Το Μέτσοβο αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς ορεινούς οικισμούς της χώρας μας. Η θέση που έχει σε σχέση με τους υπόλοιπους οφείλεται στην γεωγραφική του τοποθεσία που αποτέλεσε από το παρελθόν βασικό λόγο της ανάπτυξής του, από τα χρόνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τα προνόμια που του δόθηκαν και εν συνεχεία από το αναπτυξιακό μοντέλο που εφαρμόστηκε από το Ίδρυμα Τοσίτσα. Σήμερα ο οικισμός έχει αναπτυχθεί με τέτοιον τρόπο, που οι περισσότερες ανθρωπογενείς δραστηριότητες του τριτογενούς τομέα παραγωγής έχουν συγκεντρωθεί στην κεντρική πλατεία και την κεντρική οδό του, γεγονός που δημιουργεί χωρικές ανισότητες εντός του. Λαμβάνοντας υπόψη την ιστορία του οικισμού και το γεγονός ότι για να έχει μέλλον μια οποιαδήποτε οικιστική δομή, θα πρέπει να έχει σχετικά ισόποση ανάπτυξη σε όλα τα επίπεδα, στην παρούσα εργασία προτείνεται η κατεύθυνση της χωροταξικής αναδιάρθρωσης του οικισμού του Μετσόβου, ως μια αρχή και μέρος μια στρατηγικής που σκοπό έχει να μειώσει τις χωρικές ανισότητες αλλά και να αναδείξει τα ιδιαίτερα τοπικά χαρακτηριστικά του.

## **Abstract**

Metsovo is one of the most important mountain settlements in our country. It's position in relation to the others is due to it's geographical location, which has been the main reason for it's development in the past, from the years of the Ottoman Empire with the privileges given to it and then from the development model implemented by the Tossizza Foundation. Today the settlement has developed in such a way that most of the man-made activities of the tertiary production sector are concentrated in it's main square and main street, which creates spatial disparities within the settlement. Taking into account the history of the settlement and the fact that for any residential structure to have a future, it should have relatively equal development at all levels, this paper proposes the direction of spatial restructuring of the Metsovo settlement as a principle and part of a strategy that aims to reduce spatial inequalities but also to highlight it's specific local characteristics.



## **1. Εισαγωγή: Αντικείμενο, στόχος και μεθοδολογία της εργασίας**

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελεί η αναγνώριση της ιδιαίτερης και μοναδικής ταυτότητας του οικισμού του Μετσόβου, με στόχο την διατύπωση προτάσεων, ως μέρους μιας στρατηγικής «αλλαγής» μοντέλου ανάπτυξης, για την προστασία και ανάδειξη του, στο πλαίσιο μιας ισόρροπης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης. Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας και η ταυτότητα του τόπου συγκροτείται από τα φυσικά, χωρικά και ανθρώπινα δεδομένα του. Οι ανθρωπογενείς αλλοιώσεις στα χαρακτηριστικά του οικισμού και η μονομερής «διόγκωση» του κέντρου (δημοσιές υπηρεσίες, τουριστικές χρήσεις εστίασης και εμπορίου, στάθμευση κλπ.) επιβαρύνει τον οικισμό δημιουργώντας τεράστια προβλήματα στη λειτουργικότητα του. Παράλληλα, καθώς ο σημερινός επισκέπτης του Μετσόβου έχει ως μοναδικό κίνητρο να επισκεφτεί την κεντρική πλατεία, χάνει την ευκαιρία να «αντιληφθεί» την πραγματική εικόνα του οικισμού, της ζωής σε έναν ορεινό οικισμό και να βιώσει μια ουσιαστική χωρική εμπειρία με πολλές παραμέτρους, οι οποίες δεν καθορίζονται μόνο από τα συνήθη μιας μονοδιάστατης τελικά τουριστικής ανάπτυξης.

Στο πλαίσιο αυτό η παρούσα εργασία επιχειρεί να διατυπώσει σκέψεις για την «αναδιάρθρωση» του οικισμού, την ανασύνταξη της «κρυμμένης» φυσιογνωμίας του και να «συστήσει» εκ νέου τον οικισμό τόσο στους επισκέπτες όσο και στους ίδιους τους κάτοικους. Με βαθιά πεποίθηση ότι, αξιοποιώντας τις ευκαιρίες που υπάρχουν σήμερα, ενεργοποιώντας την τοπική κοινωνία και χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα εργαλεία, ο οικισμός μπορεί να αναπτυχθεί ισόρροπα και παράλληλα να προστατευτεί ολοκληρωμένα για να παραδοθεί σε χρήση στις επόμενες γενιές.

Σε σχέση με τη μεθοδολογία, η εργασία επιχειρεί να ανιχνεύσει την ιδιαίτερη ταυτότητα του οικισμού, τα στοιχεία που τη συγκροτούν διαχρονικά αλλά και τη σημερινή κατάσταση, μέσα από τη βιβλιογραφία και την έρευνα πεδίου, απαραίτητα στοιχεία πριν οποιαδήποτε πρόταση. Σημαντικό εργαλείο αποτελούν οι συνεντεύξεις διότι οι άμεσα ενδιαφερόμενοι θα πρέπει να έχουν γνώση των ενδεχόμενων αλλαγών αλλά και να παίρνουν μέρος σε αυτές, αλλά και επειδή έχουν γνώση του τόπου τους καλύτερα από οποιονδήποτε.

## **2. Εξέλιξη του οικισμού του Μετσόβου**

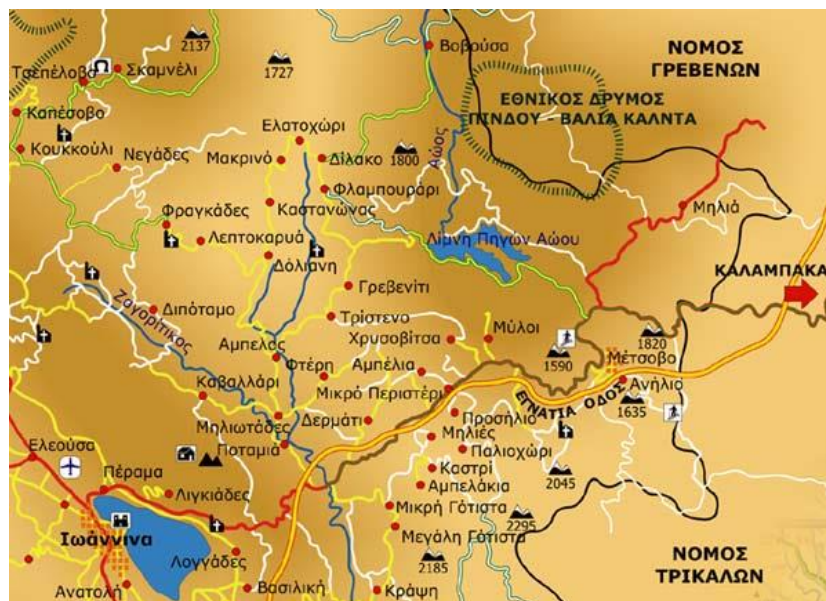
### **2.1 Γεωγραφικά και γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά**

Ο οικισμός του Μετσόβου βρίσκεται στην κεντρική Πίνδο, σε απόσταση 59 χλμ. βορειοανατολικά των Ιωαννίνων και περιβάλλεται από τα όρη Λάκμος, Ζυγός και Μαυροβούνι. Το υψόμετρό του οικισμού κυμαίνεται από τα 1010 έως τα 1260 περίπου μέτρα, ως εκ τούτου είναι ένας οικισμός με αρκετά επικλινές έδαφος που εμφανίζει ιδιαιτερότητες στην δόμησή του και την ανάπτυξή του γενικότερα.

Έχει δομηθεί σε έδαφος που συναντάται ο φλύσσης φαμμιτικής φάσης, γεγονός που έχει οδηγήσει στη δημιουργία ασυνεχειών μέσω των οποίων διέρχονται υπόγεια ύδατα, κάτι που γίνεται εμφανές κι από τις πολυάριθμες κρήνες που υπάρχουν. Φυσικά η ευρύτερη περιοχή χαράσσεται από πλούσιο υδρογραφικό δίκτυο. Κατ' επέκταση και εντός του οικισμού συμβαίνει το ίδιο. Εντός του δομημένου

περιβάλλοντος διέρχονται 5 ρέματα τα οποία έχουν διαδραματίσει τον δικό τους ρόλο στην ανάπτυξη του οικισμού (βλ. χάρτη Εικόνας 5) (Βαβαλιού, κλπ, 2013).

Είναι ένας αμιγώς ορεινός οικισμός με αρκετές κλίσεις, σε περιοχή που επικρατεί ο φλύσχος, με πολλά υπόγεια και επιφανειακά ύδατα. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά, όπως αναλύεται και παρακάτω, διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο τόσο στην ιστορική όσο και στην οικιστική εξέλιξη του οικισμού.



Εικόνα 1. Η θέση του Μετσόβου. (Δήμος Μετσόβου, <https://dimosmetsovou.gr>)

## 2.2 Ιστορική εξέλιξη οικισμού

Ακριβείς πληροφορίες για την κατοίκηση της περιοχής και την ίδρυση του οικισμού δεν υπάρχουν. Ωστόσο θεωρείται βέβαιο ότι η περιοχή κατοικούνταν από τους αρχαίους χρόνους εξαιτίας των συνόλων των ιστοριογραφικών πληροφοριών και των αρχαιολογικών ευρημάτων της περιοχής. Ο οικισμός ίσως χτίστηκε από τους Ρωμαίους για την εγκατάσταση φρουράς, λόγω της τοποθεσίας της περιοχής που είναι ουσιαστικά η σύνδεση Δυτικής Μακεδονίας-Ηπείρου-Θεσσαλίας μέσω του Ζυγού (Αυχένas Κατάρας). Σύμφωνα με τον Β. Χαρίση, οικισμός στην περιοχή υπήρχε σίγουρα πριν τον 10<sup>ο</sup> αιώνα μ.Χ., οπότε και αρχίζει η εποχή που τελεί υπό προνομιακό καθεστώς, ξεκινώντας από τον Κωνσταντίνο Πορφυρογέννητο. Γεγονός που θα συνεχιστεί μέχρι και τον 18<sup>ο</sup> αιώνα μ.Χ.. Κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης του Αλή Πασά, η ειδική αυτή προνομιακή μεταχείριση θα σταματήσει, οπότε και πολλοί Μετσοβίτες ξεκινούν την εμπορική τους δραστηριότητα και σε μακρινές από αυτήν περιοχές, ανά την Ευρώπη κυρίως. Ένα ακόμη γεγονός που διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο για την εξέλιξη της περιοχής ήταν η επέκταση του νεοελληνικού κράτους το 1881 μέχρι και τον Αυχένα της Κατάρας. Όπου τα τελωνειακά εμπόδια δεν βοηθούν στην αναζωογόνησή της (Καρακώστα, 2011).



**Εικόνα 2.** Η αυτόνομη χώρα του Μετσόβου του 1780 στον χάρτη. (Πλατάρης Γ., 1982)

Το Μέτσοβο κήκε μια φορά από τους Οθωμανούς το 1854 και βομβαρδίστηκε το 1940 και το 1943 από τους Ιταλούς. Από το 1948, οπότε και ιδρύεται το Ίδρυμα Τουρίσσια έπειτα από παρότρυνση του Ευάγγελου Αβέρωφ, το Μέτσοβο θα γνωρίσει την σημερινή του ανάπτυξη, η οποία θα οργανωθεί γύρω από αυτό και έπειτα από την ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα παραγωγής και πιο συγκεκριμένα του τουρισμού (Καρακώστα, 2011). Στις αρχές του 21<sup>ου</sup> αιώνα θα εγκαινιαστεί και η Εγνατία Οδός, γεγονός που θα ενισχύσει ποικιλοτρόπως την κατάσταση που είχε ήδη εδραιωθεί.

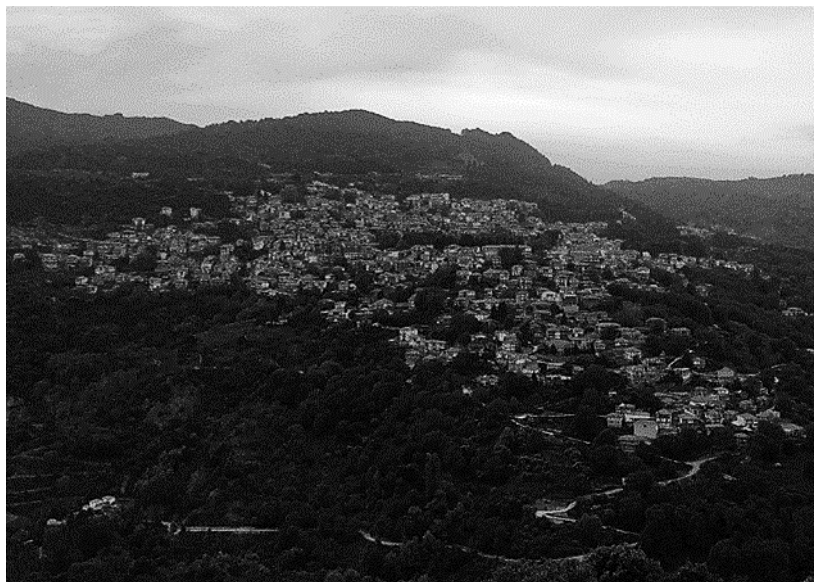
### 2.3 Οικιστική εξέλιξη οικισμού

Για την οικιστική ανάπτυξη και εξέλιξη του οικισμού πριν από το 1945 δεν υπάρχουν πολλά ή εξακριβωμένα στοιχεία. Σύμφωνα με τον Holland, ο οποίος επισκέφθηκε την περιοχή τις χρονιές 1812 και 1813, το Μέτσοβο αριθμούσε περί τα 1500 σπίτια, συμπεριλαμβανομένου και του Ανηλίου. Σύμφωνα με τον Philippson, όταν αυτός πέρασε και έμεινε στο Μέτσοβο το 1893, «Στο επάνω μέρος της πόλης βρίσκεται ένα μεγάλο οχυρό.... Περιμετρικά του οχυρού....απλώνεται μία μεγάλη πλατεία στην οποία βρίσκονται τα καφενεία.....τα καταστήματα βρίσκονται διάσπαρτα στους δρόμους της πόλης.». Στα τέλη του 19<sup>ου</sup> αιώνα το Μέτσοβο μαζί με το Ανήλιο αριθμούσε περίπου 7.000 κατοίκους, ενώ το 1888 στο Μέτσοβο υπήρχαν τέσσερις φούρνοι, επτά πανδοχεία, επτά σφαγεία, έντεκα παντοπωλεία, ένα ελληνικό σχολείο, δύο παρθεναγωγεία και δύο νηπιαγωγεία (Καχριμάνη, 2011). Στις αρχές του 20<sup>ου</sup> αιώνα, το Μέτσοβο αριθμούσε περί τα 800 σπίτια (Μηλιός & Ξιφαράς, 1995), ενώ σύμφωνα με την απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ το 2001 αριθμούσε 1080 σπίτια (Καχριμάνη, 2011).



**Εικόνα 3.** Το Μέτσοβο το 1905. (Συλλογή Βλαχοπανοράμιο Στ. Λαϊτσου, <http://archives.epcon.gr/>)

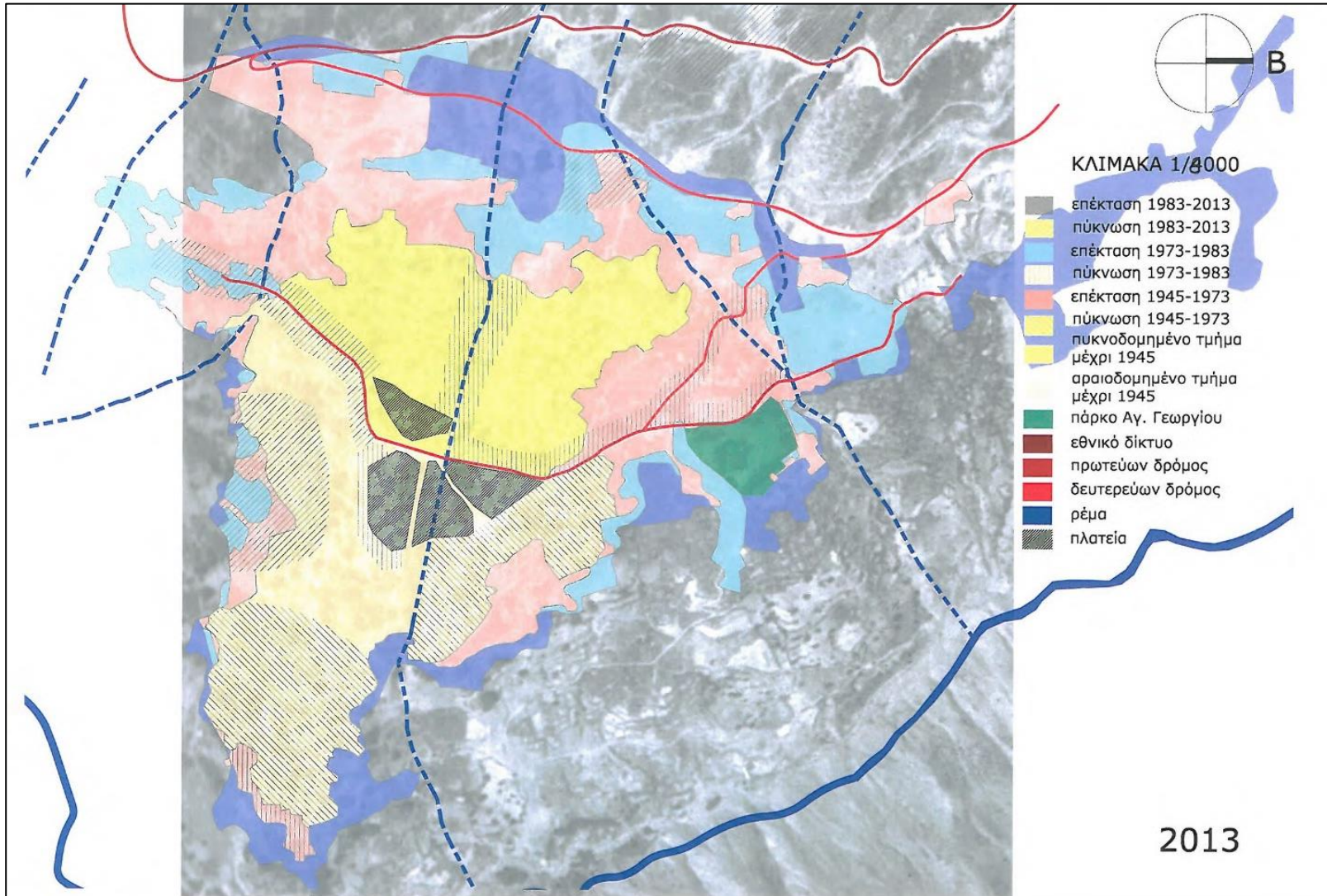
Σύμφωνα με την διπλωματική εργασία που εκπονήθηκε από την Καρακώστα Ηρώ-Αγαθή, ύστερα από επεξεργασία χαρτών και αεροφωτογραφιών, το 1959 το Μέτσοβο αριθμούσε 552 κτίρια. Το 1973 790, το 1983 854, το 1987 885 και τέλος από το 2005 μέχρι το 2011 έφτασαν τα 992 (Καρακώστα, 2011).



**Εικόνα 4.** Το Μέτσοβο το 2023. (Προσωπικό αρχείο)

Από την έρευνα που έγινε από ομάδα φοιτητών και φοιτητριών στο πλαίσιο του Δ.Π.Μ.Σ. «Προστασία Μνημείων» Α' Κατεύθυνση: Συντήρηση και Αποκατάσταση Ιστορικών Κτιρίων και Συνόλων, το 2013 βγαίνουν αρκετά συμπεράσματα για τη δομή των κτιρίων αυτών και των χρήσεών τους κατά τη διάρκεια του 20<sup>ου</sup> αιώνα. Το 1945 παρατηρείται πως το λεγόμενο «Άνω Μέτσοβο», το τμήμα του οικισμού δυτικά της κεντρικής οδικής αρτηρίας Αβέρωφ-Τζουμάκα, διαθέτει πιο συνεκτικό ιστό, μια περιοχή που ιστορικά κατοικείται από τους πιο εύπορους πολίτες, ενώ το «Κάτω Μέτσοβο», που βρίσκεται ανατολικά της κεντρικής οδικής αρτηρίας, έχει πιο αραιό ιστό, με σπίτια που διαθέτουν και χώρο για οικιακές καλλιέργειες. Από το 1945 έως το 1973 παρατηρούνται επεκτάσεις του οικισμού και στα τέσσερα σημεία του ορίζονται και διαμορφώνεται και ο κεντρικός άξονας με εμπορικές χρήσεις καθώς και η αρχή της ανάπλασης της πλατείας που σήμερα αποτελεί το κέντρο του οικισμού. Το διάστημα 1973 έως 1983 γίνονται επεκτάσεις κυρίως στο δυτικό τμήμα του οικισμού καθώς και πύκνωση του αστικού ιστού εκατέρωθεν της κεντρικής εμπορικής οδού. Από το 1983 μέχρι το 2013 παρατηρείται επέκταση του οικισμού στο βορειοδυτικό του τμήμα (όπως αναφέρει και το μη θεσμοθετημένο Γ.Π.Σ.) και επίσης σταθεροποιείται η νοτιοδυτική πλευρά του οικισμού για βιομηχανικές χρήσεις (Βαβαλιού, κλπ, 2013).

Παρατηρείται πως το Μέτσοβο ξεκίνησε να χτίζεται από τα ανατολικά προς τα δυτικά. Αυτό διαπιστώνεται αφ' ενός διότι το κάστρο-φρούριο πιθανώς όπως όλα τα φρούρια ήταν χτισμένο στο υψηλότερο σημείο του οικισμού και αφ' ετέρου διότι οι μαρτυρίες των περιηγητών αναφέρουν ότι στο σημερινό «Άνω Μέτσοβο» (δυτικά) κατοικούσαν οι εύποροι έμποροι του Μετσόβου, μια τάξη που δημιουργήθηκε σαφώς αργότερα από τις υπόλοιπες του οικισμού. Επίσης σημαντικό είναι να αναφερθεί, ότι προς υπεράσπιση του σεναρίου αυτού, λειτουργεί και το γεγονός πως τα πιο εύπορα εδάφη είναι ανατολικά, παρά το Μετσοβίτικο ρέμα, όπως και ο νερόμυλος και η νεροτριβή, αλλά και το γεγονός ότι τα σπίτια του «Κάτω Μετσόβου» έχουν και χώρο για οικιακές καλλιέργειες, μοτίβο που έχει παρατηρηθεί σε αρκετούς παλαιούς ορεινούς οικισμούς της χώρας μας. Αλλά και το γεγονός πως το «Άνω Μέτσοβο» έχει αστικού τύπου ιστό σε αντίθεση με το «Κάτω Μέτσοβο» που έχει αγροτικού τύπου ιστό.



**Εικόνα 5.** Η οικιστική εξέλιξη του οικισμού. (Βαβαλιού, κλπ, 2013)

### **3. Υφιστάμενη κατάσταση**

#### **3.1 Όρια οικισμού**

Επίσημα, θεσμοθετημένα όρια οικισμού δεν υφίστανται. Από την έρευνα που έγινε από ομάδα φοιτητών και φοιτητριών στο πλαίσιο του Δ.Π.Μ.Σ. «Προστασία Μνημείων» Α' Κατεύθυνση: Συντήρηση και Αποκατάσταση Ιστορικών Κτιρίων και Συνόλων, το 2013, έχει εκπονηθεί χάρτης που αναφέρει τις γειτονιές/ενορίες του οικισμού του Μετσόβου. Με πρότυπο αυτόν τον χάρτη και με τη χρήση Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών και τηλεπισκόπησης εκπονήθηκε ένας νέος ενημερωμένος χάρτης. Σε αυτόν φαίνονται οι γειτονιές με έντονα χρώματα, οι εκκλησίες λόγω των οποίων οι γειτονιές έχουν το όνομά τους καθώς και τα πιθανά όρια του οικισμού, όπως αυτά φαίνονται στον χάρτη της Εικόνας 6. Σε αυτό βοήθησε και επιτόπια έρευνα για τα πιθανά όρια του οικισμού.

#### **3.2 (Μη θεσμοθετημένο) Γενικό Πολεοδομικό Δήμο**

Στο μη θεσμοθετημένο και «απαρχαιωμένο» Γ.Π.Σ. που είχε εκπονηθεί για τον καποδιστριακό δήμο Μετσόβου, γίνεται αναφορά στην ύπαρξη κέντρου πόλεως και να μείνει ως έχει και ίσως γίνει επέκταση αυτού. Δεν γίνεται αναφορά στην αποσυμφόρηση αυτού με δημιουργία «συμπληρωματικών» τοπικών κέντρων ή οποιαδήποτε άλλη στρατηγική προς αυτήν την κατεύθυνση.

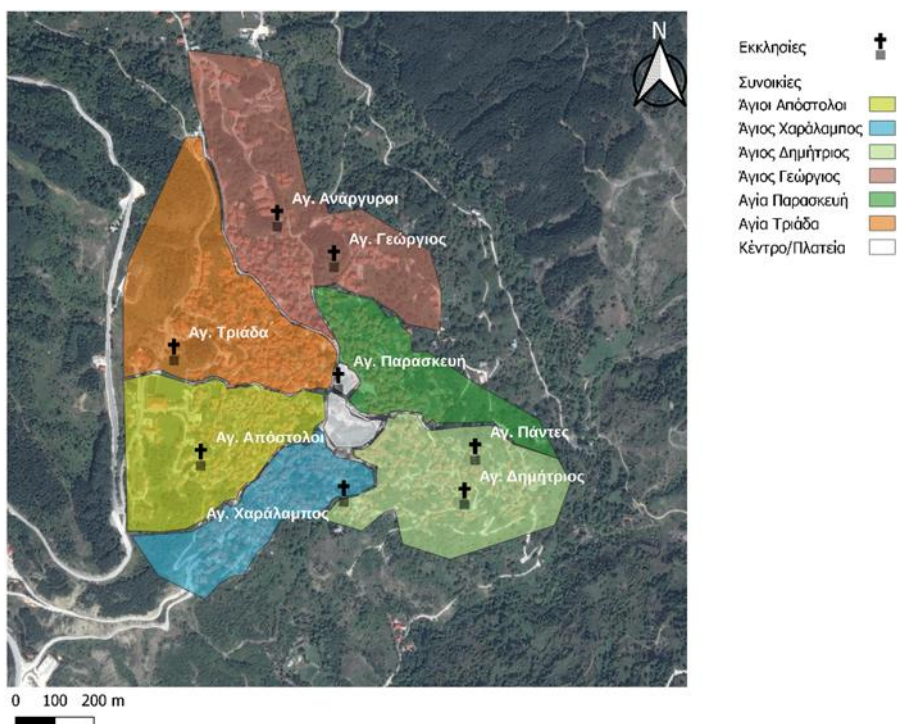
#### **3.3 Δομή πολεοδομικού ιστού του οικισμού**

Η δομή και η ανάπτυξη του πολεοδομικού ιστού του οικισμού, είναι σε άμεση σχέση με την γεωμορφολογία και το επιφανειακό υδρογραφικό δίκτυο της περιοχής. Το πιο πυκνοδομημένο τμήμα του οικισμού, όπως προαναφέρθηκε, είναι αυτό που αναπτύχθηκε αργότερα, κυρίως δυτικά της Κεντρικής Πλατείας και είναι αστικό χαρακτήρα.

Το-ίσως-προγενέστερο τμήμα του οικισμού έχει αναπτυχθεί παρά το υδάτινο στοιχείο, κυρίως στα ανατολικό τμήμα του και είναι σαφώς πιο αραιοδομημένο και είναι αγροτικού χαρακτήρα. Αυτό συνέβαινε λόγω της άμεσης εξάρτησης της οικίας από το νερό για όλες τις χρήσεις. Η συνοικία του Αγίου Χαράλάμπους αποτελεί την εξαίρεση του «Κάτω Μετσόβου», λόγω του ακόμα πιο έντονου ανάγλυφου της που δεν επιτρέπει άλλου είδους δόμηση από την πυκνή. Στις 6 εκκλησίες του οικισμού παρατηρείται δόμηση γύρω από αυτές, λογικά διότι στο παρελθόν αποτελούσαν τα επιμέρους κέντρα των συνοικιών και συνάθροισης των κατοίκων. Ο κύριος οδικός άξονας που διέρχεται και από την κεντρική πλατεία χωρίζει νοητά το Μέτσοβο στο Άνω(Δυτικά) και στο Κάτω(Ανατολικά). Έτσι σήμερα μπορεί να ειπωθεί πως ο ιστός του οικισμού είναι πυκνός στο «Άνω Μέτσοβο» ενώ όσο πιο ανατολικά τόσο πιο αραιός γίνεται. Το κέντρο του οικισμού είναι εμφανές και σε θέση που η πρόσβασή του είναι όσο το δυνατόν πιο εύκολη από παντού.

Ο δημόσιος/ελεύθερος χώρος εντός του οικισμού είναι σαφώς περιορισμένος. Το μεγαλύτερο μέρος αυτού συναντάται στην κεντρική πλατεία, ενώ υπάρχουν και περιοχές όπως τα προαύλια των εκκλησιών που μπορούν να χαρακτηριστούν και να

χρησιμοποιηθούν έτσι. Κατά τ' άλλα ο μόνος δημόσιος/ελεύθερος χώρος είναι το οδικό δίκτυο, το δίκτυο των καλντεριμιών καθώς και οι κρήνες.



**Εικόνα 6.** Η δομή του οικισμού σήμερα χωρισμένου σε συνοικίες. (Βαβαλιού, κλπ, 2013, Ηλιοπούλου, κλπ, 2023, Ίδια επεξεργασία)

### 3.4 Υπερσυγκέντρωση δραστηριοτήτων στο κέντρο του οικισμού και υφιστάμενες χρήσεις γης

Η κεντρική πλατεία του οικισμού προϋπήρχε σαν τοποθεσία άγνωστο ακριβώς από πότε, σίγουρα υπήρχε προ του 1511 η Ιερά Μονή που σήμερα είναι η εκκλησία και ενορία της Αγίας Παρασκευής, όπως επίσης σίγουρα στην περιοχή αυτή κατασκευάστηκε το 1868 το φρουρίο. Από τους περιηγητές ξέρουμε επίσης ότι στην περιοχή στα τέλη του 19<sup>ου</sup> αιώνα υπήρχαν εκεί κάποια καφενεία, πέραν του φρουρίου. Τη σημερινή της μορφή ξεκίνησε να την παίρνει από το 1954, όποτε και εκπονήθηκε μια πολεοδομική ανάπλαση του Μετσόβου, κάτι όμως που δεν ολοκληρώθηκε ποτέ (Λέκκα, 2011).

Από την έρευνα που έγινε στα πλαίσια του Δ.Π.Μ.Σ. «Περιβάλλον και Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών», το 2011 από την Λέκκα Χ., προκύπτουν οι χρήσεις γης γύρω από την πλατεία, όπου παρατηρείται μια εναλλαγή χρήσεων και δραστηριοτήτων του τριτογενούς τομέα παραγωγής αλλά και κάποιων κατοικιών. Όσο μεγαλύτερη είναι η απομάκρυνση από την κεντρική πλατεία τόσο αραιώνουν οι χρήσεις και εμφανίζονται και αυτές του δευτερογενούς τομέα παραγωγής. Γενικότερα στον οικισμό του Μετσόβου δεν έχουν θεσμοθετηθεί ζώνες για τις επιτρεπόμενες χρήσεις,





## 4. Εργαλεία ανάλυσης

### 4.1 SWOT Analysis υφιστάμενης κατάστασης

Η υφιστάμενη κατάσταση όπως έχει δημιουργηθεί αξίζει ανάλυσης, ώστε να φανούν τα πλεονεκτήματά της, οι αδυναμίες, οι ευκαιρίες αλλά και οι απειλές. Στα πλεονεκτήματα του κέντρου του οικισμού εμφανίζεται η θέση αυτό καθ' αυτό που έχει σε σχέση με τον υπόλοιπο οικισμό, θέση που βοήθησε στο γεγονός ότι έγινε διοικητικό, οικονομικό, πολιτιστικό κέντρο. Επίσης εκεί βρίσκεται η πλειονότητα των δραστηριοτήτων εστίασης, αλλά επίσης από εκεί ξεκινάει και το *Ursa Trail*, μια δραστηριότητα που ελκύει πολλούς επισκέπτες στην περιοχή. Η θέση του στον οικισμό, συνεπάγεται και πιο εύκολη πρόσβαση σε αυτό σε σχέση με άλλες περιοχές.

Οι αδυναμίες που εμφανίζονται στην περιοχή οφείλονται στον ανθρώπινο παράγοντα και στο μοντέλο ανάπτυξης που ακολουθήθηκε στην περιοχή. Αφορούν κυρίως στη διαχείριση της κυκλοφορίας στην περιοχή, που απορρέει από την υπερσυγκέντρωση οχημάτων, την έλλειψη συγκοινωνιακής μελέτης, χώρου αλλά και χώρων στάθμευσης στον οικισμό. Απόρροια όλων αυτών είναι η ρύπανση τόσο η τοπική όσο και η υπερτοπική, η μη αίσθηση ασφάλειας από τα διερχόμενα οχήματα αλλά και ο αποκλεισμός των κατοίκων σε περιόδους αιχμής.

Παρόλα αυτά μιλάμε για μια περιοχή που είναι ήδη πόλος έλξης τουριστικών δραστηριοτήτων και που υπάρχει η ευκαιρία αλλαγής του τουριστικού μοντέλου ανάπτυξης. Απέναντι σε όλα αυτά βρίσκονται οι κλιματική, ενεργειακή και οικονομική κρίση.

**Εικόνα 8.** Πίνακας ανάλυσης SWOT για την υφιστάμενη κατάσταση της κεντρικής πλατείας του οικισμού. (Ομάδα σπουδαστών ΜΕ.Κ.Δ.Ε. 2022-2023)

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ
<ul style="list-style-type: none"> <li>➤ Κεντρική Θέση στον οικισμό</li> <li>➤ Διοικητική Δραστηριότητα</li> <li>➤ Τραπεζική δραστηριότητα</li> <li>➤ Κοινωνικές υποδομές (ΚΑΠΗ-ΚΕΠ-Σχολεία κτλ)</li> <li>➤ Κεντρική πλατεία</li> <li>➤ Χώρος παλαιού φρουρίου</li> <li>➤ Μουσεία-πινακοθήκη</li> <li>➤ Προσβασιμότητα</li> <li>➤ Σημείο έλξης τουριστικών δραστηριοτήτων</li> <li>➤ Κέντρο εστίασης</li> <li>➤ Πολιτιστικό κέντρο</li> <li>➤ Αφετηρία αθλητικής διοργάνωσης με ευρύ κοινό( π.χ. Ursa Trail)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>➤ Πόλος έλξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού</li> <li>➤ Ανάπτυξη τοπικών ποιοτικών αγροτικών προϊόντων</li> </ul>

ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
<ul style="list-style-type: none"> <li>➤ Έλλειψη χώρων στάθμευσης σε περιόδους αιχμής</li> <li>➤ Κυκλοφοριακή συμφόρηση</li> <li>➤ Ρύπανση (ατμόσφαιρα ,ηχορύπανση)</li> <li>➤ Έλλειψη χώρου κίνησης επισκεπτών και κατοίκων</li> <li>➤ Αποκλεισμός κατοίκων σε περιόδους τουριστικής αιχμής</li> <li>➤ Ασφάλεια</li> <li>➤ Κυριαρχία γαστρονομικού μοντέλου τουρισμού</li> <li>➤ Απουσία θεσμοθετημένου πολεοδομικού σχεδιασμού</li> <li>➤ Απουσία συγκοινωνιακής μελέτης</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>➤ Κλιματική αλλαγή</li> <li>➤ Οικονομική κρίση</li> <li>➤ Ενεργειακή κρίση</li> <li>➤ Μόλυνση Υ.Υ.Ο</li> </ul>

#### 4.2 Επιτόπια έρευνα

Για να μπορέσει να γίνει σωστή ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης αλλά και να προταθούν κάποιες λύσεις ώστε να μπορέσει να γίνει μια αρχή για την λύση του προβλήματος του κέντρου του Μετσόβου, έγινε επιτόπια έρευνα τόσο στην κεντρική πλατεία, όσο και στις υπό μελέτη περιοχές που θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν κάποιες δραστηριότητες για την επίτευξη του στόχου της έρευνας.

Τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας για να βγουν τα συμπεράσματα για την υφιστάμενη κατάσταση της κεντρικής πλατείας παρατέθηκαν στο παραπάνω κεφάλαιο.

Παρακάτω παρατίθενται τα αποτελέσματα για τις πιθανές περιοχές που θα μπορούσαν να έχουν ένα τοπικό κέντρο, σε συνδυασμό με τα χαρακτηριστικά της εκάστοτε περιοχής και να φιλοξενήσουν υπάρχουσες και νέες δραστηριότητες. Οι περιοχές αυτές επιλέχθηκαν διότι αποτελούσαν παλαιότερα σημεία συνάντησης της εκάστοτε συνοικίας/ενορίας, αλλά και επειδή διαθέτουν τις κατάλληλες μορφολογικές συνθήκες. Τα «συμπληρωματικά» αυτά τοπικά κέντρα έχουν ρόλο αποσυμφόρησης του φόρτου της κεντρικής πλατείας, να αποτελέσουν ουσιαστικά πολεοδομικά κέντρα δευτέρου επιπέδου. Σκοπός του θα είναι με τη δημιουργία δραστηριοτήτων τριτογενούς τομέα παραγωγής και για την ακρίβεια δραστηριοτήτων εστίασης και ίσως πολιτισμού, να απορροφήσουν αυτόν τον φόρτο. Το διοικητικό κέντρο προβλέπεται να μείνει ως έχει στην κεντρική πλατεία, που θα παραμείνει το πολεοδομικό κέντρο πρώτου επιπέδου κυρίως λόγω της θέση του στον οικισμό.

**Άγιος Γεώργιος/ Αβερώφειος Κήπος:** Βρίσκεται βόρεια της κεντρικής πλατείας. Στην τοποθεσία υπάρχει ο Αβερώφειος Κήπος, εντός του οποίου βρίσκεται η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. Από εκεί περνούσε ο δρόμος εισόδου παλαιότερα στον οικισμό, και σύμφωνα με την βιβλιογραφική έρευνα αλλά και τους ντόπιους,

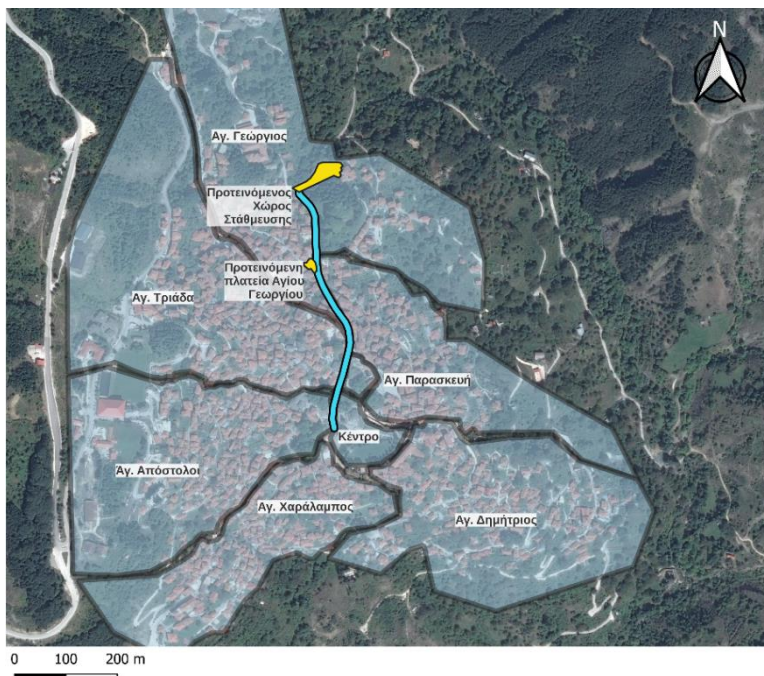
υπήρχαν και καφενεία στην τοποθεσία που σήμερα είναι η μικρή τριγωνική πλατεία αφιερωμένη στους Κρήτες εθελοντές. Επί της οδού Αβέρωφ που διέρχεται δυτικά του Κήπου και φτάνει έως την κεντρική πλατεία, εδράζονται και λειτουργούν κάποια καταστήματα, όπως συνέβαινε και στο παρελθόν, γεγονός που οδήγησε και στην περιοχή αυτή να ονομάζεται και «πιάτσα». Βόρεια του τριγώνου των Κρητών εθελοντών υπάρχει και μια κρήνη, του Αγίου Γεωργίου. Επίσης βόρεια του Κήπου υπάρχει πλάτωμα που ήδη χρησιμοποιείται ως χώρος στάθμευσης όπως επίσης υπάρχει εκπονημένη μελέτη από τον Δήμο Μετσόβου που προβλέπει την κατεδάφιση των παλαιών σφαγείων και κατασκευή ενός ακόμα χώρου στάθμευσης.

Η τοποθεσία αυτή επιλέγεται λόγω της σύνδεσής με την νεότερη ιστορία του οικισμού καθώς, όπως αναφέρθηκε στο παρελθόν λειτουργούσαν καταστήματα και καφενεία. Επίσης επιλέγεται λόγω της γεινιάσής της με χώρο στάθμευσης αλλά και επειδή υπάρχει το κτιριακό απόθεμα ώστε να λειτουργήσαν ξανά καταστήματα εκεί.

Ο χώρος που προτείνεται να αλλάξει χρήση και να λειτουργήσει ως «συμπληρωματικό» τοπικό κέντρο είναι το τρίγωνο των Κρητών εθελοντών καθώς και τμήματα των οδών Ζαμάνη και Φλόκα από το ύψος της κρήνης έως τη συμβολή τους με την οδό Αβέρωφ. Η οδική σύνδεση η οποία εξυπηρετεί η οδός Ζαμάνη, δηλαδή η σύνδεση των οδών Τοσίτσα και Αβέρωφ θα γίνεται περιφερειακά και το τμήμα που θα συνεχίσει να λειτουργεί θα χρησιμοποιείται για τις ανάγκες των επί της οδού κατοίκων.



**Εικόνα 9.** Η προτεινόμενη τοποθεσία για δημιουργία «συμπληρωματικού» τοπικού κέντρου-πλατείας στην περιοχή του Αγίου Γεωργίου/Αβερώνφειου Κήπου. (Προσωπικό αρχείο)



**Εικόνα 10.** Αποτύπωση στον χάρτη του οικισμού της προτεινόμενης θέσης του «συμπληρωματικού» τοπικού κέντρου-πλατείας στην περιοχή του Αγίου Γεωργίου/Αβερώφειου Κήπου, του χώρου στάθμευσης και της διαδρομής από και προς την κεντρική πλατεία. (Βαβαλιού, κλπ, 2013, Ίδια επεξεργασία)

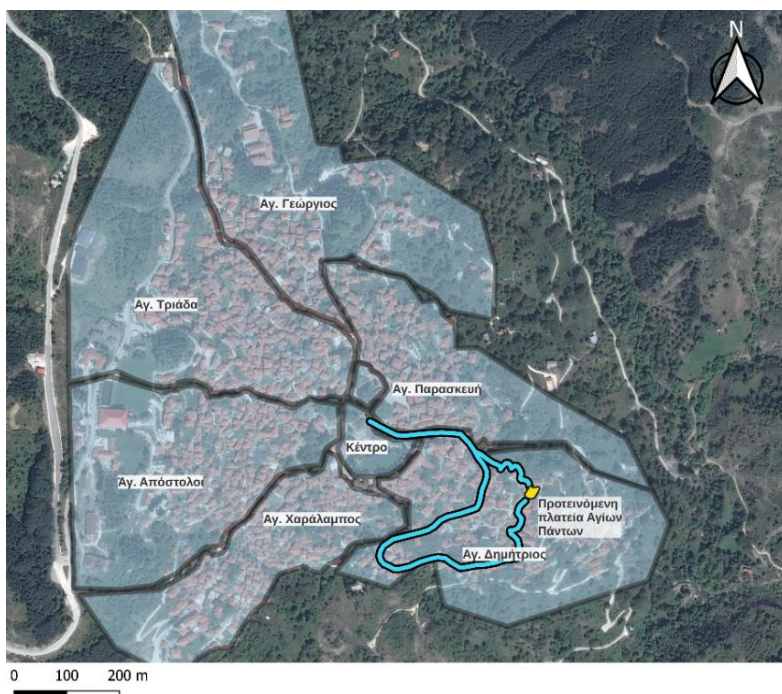
**Άγιοι Πάντες:** Βρίσκεται ανατολικά της κεντρικής πλατείας, στην περιοχή του «Κάτω Μετσόβου». Βόρεια της περιοχής διέρχεται ένα από τα 5 ρέματα που διαπερνούν τον οικισμό. Είναι ένα από τα πολλά κεντρικά σημεία των γειτονιών του Μετσόβου, σημεία που αποτελούσαν τόπο συνάθροισης στο παρελθόν για τους ανθρώπους των γειτονιών αυτών. Σύμφωνα με τους κατοίκους του οικισμού, και στον προαύλιο χώρο των Αγίων Πάντων συνέβαινε αυτό. Δεν είναι τοποθεσία που είχε στο παρελθόν οικονομικές δραστηριότητες. Ωστόσο έχει θεωρηθεί κατάλληλη η τοποθεσία διότι διαθέτει Δημοτικό κτήριο, το οποίο σήμερα φιλοξενεί το «Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού» στον έναν όροφό του, που δύναται να χρησιμοποιηθεί για εμπορικές ή και άλλες δραστηριότητες. Τέλος θεωρείται σημαντικό η ανάδειξη τοποθεσίας με δημιουργία ενός ακόμα «συμπληρωματικού» τοπικού κέντρου στο λεγόμενο «Κάτω Μέτσοβο», ώστε να προωθηθεί και η ανάδειξη αυτής καθ' αυτής της γειτονιάς.

Η τοποθεσία είναι προσπελάσιμη με δύο διαδρομές, μία εκ των οποίων γίνεται από οδικό δίκτυο μέσω των οδών Πάσχου, Πολίτη και Λουκά. Η άλλη μέσω καλντεριμιού το οποίο διέρχεται και από κτήρια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής τα οποία, σύμφωνα με την έρευνα που έγινε από ομάδα φοιτητών και φοιτητριών στο πλαίσιο του Δ.Π.Μ.Σ. «Προστασία Μνημείων» Α' Κατεύθυνση: Συντήρηση και Αποκατάσταση Ιστορικών Κτιρίων και Συνόλων, το 2013, έχουν κατηγοριοποιηθεί ως

δείγματα της τοπικής αρχιτεκτονικής και έχουν διατηρήσει σε μεγάλο βαθμό τα αρχικά τους χαρακτηριστικά.



**Εικόνα 11.** Η προτεινόμενη τοποθεσία για δημιουργία «συμπληρωματικού» τοπικού κέντρου-πλατείας στους Άγιους Πάντες. (Προσωπικό αρχείο)



**Εικόνα 12.** Αποτύπωση στον χάρτη του οικισμού της προτεινόμενης θέσης του «συμπληρωματικού» τοπικού κέντρου-πλατείας στους Άγιους Πάντες και δύο ενδεικτικών διαδρομών από και προς την κεντρική πλατεία. (Βαβαλιού, κλπ, 2013, Ίδια επεξεργασία)



**Εικόνα 13.** Αποτύπωση στον χάρτη του οικισμού του υφιστάμενου κέντρου και των δύο «συμπληρωματικών» τοπικών κέντρων. (Βαβαλιού, κλπ, 2013, Ίδια επεξεργασία)

## 5. Συζήτηση-Συμπεράσματα

Η ανάπτυξη του οικισμού του Μετσόβου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την τοποθεσία στην οποία βρίσκεται. Όντας το πέρασμα που ένωνε Δυτική Μακεδονία-Ήπειρο και Θεσσαλία, τύγχανε και προνομιακής διαχείρισης από τον 10<sup>ο</sup> ήδη μ.Χ. αιώνα μέχρι και τα τέλη του 18<sup>ου</sup>, όπου και ανακόπηκε αυτή του η ανάπτυξη για να έχει πάλι στο δεύτερο μισό του 20<sup>ου</sup> αιώνα μια διαφορετικού είδους ανάπτυξη.

Η ανάπτυξη αυτή οφείλεται αρχικά στις ευεργεσίες των επιφανών Μετσοβιτών που βοήθησαν τους κατοίκους να συνεχίσουν τις δραστηριότητες του πρωτογενούς αλλά και του δευτερογενούς τομέα παραγωγής. Ύστερα αναπτύχθηκε και ο τριτογενής τομέας παραγωγής κυρίως στον κλάδο του τουρισμού, κι έτσι σήμερα έχουμε το Μέτσοβο με τη μορφή του και τις δραστηριότητες που κυριαρχούν.

Οικιστικά, όλες οι ενδείξεις τείνουν στο συμπέρασμα πως το Μέτσοβο αναπτύχθηκε από τα ανατολικά προς τα δυτικά, δηλαδή από την τοποθεσία που σήμερα καλείται Κάτω Μέτσοβο. Η δομή του σήμερα είναι ενός αστικού κυρίως

οικισμού που χωρίζεται σε 6 συνοικίες που χωρίζονται με βάση τις άλλοτε ενορίες. Με την οικονομική ανάπτυξη που έκανε την εμφάνισή της κατά το δεύτερο μισό του 20<sup>ου</sup> αιώνα, φάνηκε να δίδεται βαρύτητα στο λεγόμενο Άνω Μέτσοβο και στο κέντρο του οικισμού όπου βρίσκεται η κεντρική πλατεία. Έτσι ο υπόλοιπος οικισμός άρχισε να «χάνει» τις παλαιότερες ανθρωπογενείς δραστηριότητες και ακολούθως είτε οι ίδιες είτε οι νεότερες συγκεντρώθηκαν στο κέντρο του.

Έτσι παγιώθηκε μια κατάσταση που σήμερα προκαλεί δυσφορία σε κατοίκους αλλά και σε επισκέπτες, ειδικά τις περιόδους αιχμής. Τα προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί ποικίλουν και αφορούν τόσο στην υφιστάμενη κατάσταση του κέντρου τόσο και στην παραμέληση του υπόλοιπου οικισμού και κατ'επέκταση του χαρακτήρα του.

Με την πρόταση ανάπτυξης δύο ακόμα τοπικών κέντρων στον οικισμό συμπληρωματικού χαρακτήρα, αλλά και με διαφορετικό τρόπο προσέγγισης των δραστηριοτήτων που θα λαμβάνουν χώρα εκεί, ίσως δοθεί μια κατεύθυνση που στο μέλλον μπορεί να βοηθήσει στην επίλυση-μέρους ή και τελειώσ- των ανωτέρω προβλημάτων. Σίγουρα θα «δώσουν ζωή» στις περιοχές που πρόκειται να αναπτυχθούν καθώς και θα βοηθήσουν τον επισκέπτη αλλά και τον ντόπιο πληθυσμό να επανεξετάσει τη σχέση του με το σύνολο του οικισμού.

## Βιβλιογραφία

- Βαβαλιού Α., Γιαννέλος Χ., Δαμπολιά Α., Δουκέρη Μ.-Ε., Καρπάνου Χ., Μιχαηλίδης Ν., Μόρμωρη Χ., Παρασκευοπούλου Γ., *Προστασία και Συντήρηση σε Κλίμακα Αστικού Κέντρου ή Ιστορικού Οικισμού: Το Παράδειγμα του Μετσόβου.*, Αθήνα, Δήμος Μετσόβου, <https://dimosmetsovou.gr/politikos-chartis/>, Ημερομηνία ανάκτησης 15/05/2023
- Ηλιοπούλου Β., Παπαποστόλου Β., Παπαρίζος Ι., Στάππα Π.-Φ., *Εκκλησίες και παραδοσιακές τέχνες στο Μέτσοβο.*, ΜΕ.Κ.Δ.Ε, Μέτσοβο, Ιανουάριος 2023, <https://storymaps.arcgis.com/stories/9c26ca42552d4f3594ac4012a1e9b06d>
- Ίδρυμα Εγνατία Ηλείου, [http://archives.epcon.gr/tokens/category/history&images\\_offset=50](http://archives.epcon.gr/tokens/category/history&images_offset=50), Ημερομηνία ανάκτησης 05/05/2023
- Καχριμάνη Μ.Π., *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στο Νέο Δήμο Μετσόβου.*, Μέτσοβο, 2011
- Καρακώστα Η.Α., *Διερεύνηση της Διαχρονικής Οικιστικής Εξέλιξης των Ορεινών Περιοχών. Το Παράδειγμα του Μετσόβου.*, Μέτσοβο, 2011
- Κονδύλης Θ., *Οι Πόλεις της Ηλείου στα Κείμενα των Ξένων Περιηγητών (Μέσα 17<sup>ου</sup> – Μέσα 19<sup>ου</sup> αιώνα).*, Α.Ε..
- Λέκκα Χ., *Ανάπλαση της Κεντρικής Πλατείας του Μετσόβου.*, Αθήνα, Μάρτιος 2012
- Μαϊστρου Ελ., Μαρίνου Γ., Μπαλοδήμου Μ., *Η ανάδειξη της κρυμμένης ιστορικής φυσιογνωμίας του Μετσόβου και η σημασία της στη σημερινή κρίση για μια ολοκληρωμένη αναπτυξιακή στρατηγική.*, 2013



- Μέλιος Ν., Μπαφούνη Ε., *Ιστορικό Αρχείο Μετσόβου και Συλλογή του Εμπορικού Οίκου Τσανάκα. Συνοπτικός Οδηγός, Σειρά 3. Τοπική Ιστορία. Αριθμός 1*, Ινστιτούτο Μελέτης της Τοπικής Ιστορίας και της Ιστορίας των Επιχειρήσεων (Ι.Μ.Τ.Ι.Ι.Ε.), Πειραιάς, 2002
- Μηλιός Γ. & Ξιφαράς Δ., *Η διαμόρφωση της «βλάχικης» αστικής τάξης και η ενσωμάτωσή της στον ελληνικό αστισμό. Πρακτικά του 1<sup>ου</sup> Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου του Ε.Μ.Π. «Το Ε.Μ.Πολυτεχνείο για το Μέτσοβο. Επιστρέφοντας ένα μέρος του Χρέους.»*, Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, 5-7 Μαΐου 1995
- Phlippson Α., *Θεσσαλία και Ήπειρος. Ταξίδια και εξερευνήσεις στην Βόρεια Ελλάδα.*, Τρίκαλα, 2014
- Πλατάρης Γ., *Κώδικας Χώρας Μετσόβου των ετών 1708-1907.*, Αθήνα, 1982



**Ιστορία και Μουσικο-  
χορευτική παράδοση  
Δήμου Μετσόβου: η  
περίπτωση του  
Ανθοχωρίου.**

**Παναγιώτα-Φωτεινή Στάππα**  
Οικονομολόγος  
Εθνικό και Καποδιστριακό  
Πανεπιστήμιο Αθηνών

**History, Music and  
dancing tradition of  
Municipality of Metsovo:  
Anthochori case study.**

**Panagiota-Foteini Stappa**  
Economic Sciences  
National and Kapodistrian  
University of Athens

*“Το δημοτικό τραγούδι έχει το μοναδικό γνώρισμα να μη μολύνεται από τον εγωισμό του ενός. Οι ήπιοι, κατά βάση, εγωισμοί των πολλών ανωνύμων, που συμμετείχαν στη διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος αλληλοεξουδετερώνονται κι αυτό που προκύπτει, τόσο στη μουσική, όσο και στο λόγο είναι άχρονο, αληθινό και οδηγεί σε ανάταση και σε στιγμιαία αθανασία”.*

Θανάσης Παπακωνσταντίνου, σύγχρονος τραγουδοποιός

## **Περίληψη**

Αντικείμενο της εργασίας αποτελεί η αναγνώριση και καταγραφή της μουσικοχορευτικής παράδοσης του Δήμου Μετσόβου, ως βασικό στοιχείο της ιδιαίτερης και μοναδικής ταυτότητας της περιοχής. Μιας ταυτότητας που συγκροτείται τόσο από υλικά όσο και από άυλα στοιχεία, φυσικά, χωρικά αλλά και ανθρώπινα δεδομένα. Ως μελέτη περίπτωσης επιλέχθηκε ο οικισμός του Ανθοχωρίου, σε μια προσπάθεια ανάδειξης της ιδιαίτερης πολιτιστικής του κληρονομιάς, η οποία με μεγάλες δυσκολίες έχει επιβιώσει ως σήμερα. Αφενός λόγω του έντονου δημογραφικού προβλήματος που οδηγεί σε συρρίκνωση τους ορεινούς οικισμούς της χώρας, αφετέρου γιατί βρίσκεται δίπλα στην έδρα του Δήμου, το Μέτσοβο, το οποίο έχει αναπτυχθεί ασύμμετρα έναντι των υπόλοιπων οικισμών του Δήμου. Γεγονός που αποτυπώνεται και στην ανάπτυξη του πολιτιστικού κεφαλαίου της περιοχής.

## **Abstract**

The object of the study is the recognition and recording of the music and dance tradition of the Municipality of Metsovo as a basic element of the special and unique identity of the region. An identity that is made up of both material and immaterial elements, natural, spatial and human data. Anthochori settlement was chosen as a case study in an effort to highlight its particular cultural heritage which has survived until today with great difficulty. On the one hand, due to the intense demographic problem that leads to the shrinking of the mountainous settlements of the country and on the other hand, because it is located next to the seat of the municipality, Metsovo, which has developed asymmetrically compared to the other settlements of the municipality. This is reflected in the development of the cultural capital of the area.

## 1. Εισαγωγή

Τα βουνά είναι εστίες βιοποικιλότητας. Αντίστοιχα, οι ορεινές κοινότητες χαρακτηρίζονται από πολιτιστική και πολιτισμική ποικιλότητα, ειδικά όταν βρίσκονται σε εμπορικό σταυροδρόμι. Ο Δήμος Μετσόβου είναι ένα τέτοιο παράδειγμα, μιας που αποτελεί πέρασμα μεταξύ Θεσσαλίας, Ηπείρου και Μακεδονίας, ήδη από τους αρχαίους χρόνους. Οι ηπειρωτικές ορεινές κοινότητες διαμόρφωσαν και παραμένουν να έχουν μια ισχυρή παρουσία στην ελληνική χορευτική παράδοση, το παραδοσιακό τραγούδι και τα μουσικά ηχοχρώματα, με βασιλιά των ηπειρωτικών οργάνων το κλαρίνο.

Με τον ευρύτερο όρο “κοινότητα”, όπως αναφέρει ο Β. Νιτσιάκος<sup>15</sup>, αναδίδονται έννοιες όπως: κοινωνική συνοχή, αλληλογνωριμία, συλλογικότητα, αλληλεγγύη, κοινωνική μνήμη, αυτάρκεια, κοινωνική και οικολογική ισορροπία. Χαρακτηριστικά τα οποία εξελίχθηκαν δυναμικά κατά τον 20<sup>ο</sup> αι. και αποδυναμώθηκαν στον 21<sup>ο</sup> αι.

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση της ιστορικής εξέλιξης και της μουσικοχορευτικής παράδοσης του Δήμου Μετσόβου από την Οθωμανική αυτοκρατορία έως σήμερα. Η μουσικοχορευτική παράδοση ως σημαντικό στοιχείο της συγκρότησης της ταυτότητας και της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας του τόπου. Επιλέχθηκε ως μελέτη περίπτωσης το Ανθοχώρι, ως ο μοναδικός οικισμός του τέως Καποδιστριακού Δήμου Μετσόβου, που δεν έχει βλαχόφωνο πληθυσμό από το 17ο αιώνα κι έπειτα, ωστόσο έχει αφομοιώσει κάποια βλάχικα στοιχεία και παρουσιάζει ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Ενδεικτικός είναι ο παρακάτω χάρτης στα 1900 (Κουκουδής 2003:51), που απεικονίζει τα Βλαχοχώρια να πλειοψηφούν στην Πίνδο, με το Ανθοχώρι να μην ανήκει σε αυτά.

Στόχος της εργασίας είναι η καταγραφή των βασικών ιστορικών γεγονότων του Ανθοχωρίου από το 15<sup>ο</sup> αιώνα έως σήμερα και η ανάδειξη και προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς του, στο πλαίσιο μιας ισόρροπης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης του Δήμου Μετσόβου. Αξιοποιώντας τις ευκαιρίες που υπάρχουν σήμερα, ενεργοποιώντας την τοπική κοινωνία και χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα εργαλεία, ο οικισμός μπορεί να αναπτυχθεί ισόρροπα και παράλληλα να προστατευτεί ο χαρακτήρας του για να παραδοθεί σε χρήση στις επόμενες γενιές.

Η μεθοδολογία που ακολουθείται είναι εκείνη της επιτόπιας έρευνας πεδίου με συνεντεύξεις κατοίκων. Πραγματοποιήθηκαν επισκέψεις στην παλιά και σύγχρονη τοποθεσία του οικισμού και έγινε χρήση εποπτικού υλικού, όπως: φωτογραφίες, ηχογραφήσεις τραγουδιών, χάρτες, ημερολόγια. Η απουσία γραπτών πηγών που αφορούν τον οικισμό μελέτης (πλην της *Εισαγωγής* ενός φωτογραφικού λευκώματος), δημιούργησαν δυσκολίες στην προσπάθεια κατανόησης σε βάθος της κοινότητας. Όπως αναφέρει σε αντίστοιχο παράδειγμα ο Β. Νιτσιάκος (Αθήνα, 1995, σελ. 152) “με βάση αυτή τη διαπίστωση κρίθηκε αναγκαία η εκπόνηση [...] εκτεταμένης επιτόπιας έρευνας, η οποία δεν περιορίζεται σε απλές ερευνητικές επισκέψεις, αλλά στηρίζεται και σε συμμετοχική παρατήρηση που αποσκοπεί στη βίωση καταστάσεων «από μέσα». Σε αυτή την κατεύθυνση, η συνέντευξη, ως ποιοτική τεχνική έρευνας, βασίζεται στην σχέση που δημιουργείται μεταξύ ερευνητή και συνεντευξιαζόμενου.

<sup>15</sup> Νιτσιάκος Γ. Βασίλης, *Οι ορεινές κοινότητες της Βόρειας Πίνδου: Στον απόηχο της μακράς διάρκειας*, Αθήνα, 1995, εκδ. Πλέθρον, σελ. 16



Εικόνα 1: Χάρτης βλαχόφωνων οικισμών Πίνδου στα 1900 (Koukoudis 2003:51)<sup>16</sup>

<sup>16</sup> <http://www.vlachs.gr/el/various-articles/chartografontas-ti-vlachiki-diaspora-sta-valkania>

Οι πληροφορίες που αντλούνται είναι το προϊόν αυτής της επικοινωνίας<sup>17</sup>. Από μεθοδολογική άποψη, προβλήματα όπως η επιλογή δείγματος και η αντιπροσωπευτικότητα δεν αφορούν τόσο την παρούσα εργασία, γιατί απορρέουν κυρίως από συλλογιστικές ποσοτικού χαρακτήρα.<sup>18</sup>

Στο πλαίσιο αυτό, δόθηκαν οι εξής ατομικές συνεντεύξεις Ανθοχωριτών: στις 18/01/2023 από τον πρόεδρο της κοινότητας Χρήστο Σιόκα, στις 29/03/2023 από την γιαγιά Αντιγόνη Γκοργκόλη-Μπούμπα, προκειμένου να συμπεριληφθεί η μνήμη της τρίτης ηλικίας. Στις 1/4/2023 και 13/5/2023 από τον πρόεδρο του Πολιτιστικού Συλλόγου Ανθοχωρίου, Αλέξανδρο Σαχίνη και στις 1/4/2023 από τον χοροδιδάσκαλο Ανθοχωρίου, Δημήτρη Γιαννούλη. Οι δύο τελευταίοι εκπροσωπούν τη νέα γενιά που έχει μετοικήσει στην πόλη (Ιωάννινα) και, μέσα από την ιδιότητά τους και τις συχνές επισκέψεις τους στο χωριό, αγωνίζονται για την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου καταγωγής τους. Επίσης, πραγματοποιήθηκε μία συλλογική συνέντευξη από μόνιμους κατοίκους στο καφενείο της πλατείας, μετά την Κυριακάτικη λειτουργία στις 7/5/2023, όπου - μεταξύ των άλλων πληροφοριών που καταγράφηκαν - τραγούδησαν ομαδικά το συρτό “*Λεβέντης πέτρα πελεκά*” και το “45 Κυριακές και 62 Δευτέρες” (οι ερασιτεχνικές αυτές ηχογραφήσεις ακολουθούν στην ενότητα 4.2.2). Τέλος, ως συγκριτική ματιά, δόθηκε μια συνέντευξη στις 7/2/2023 για τη μουσικοχορευτική παράδοση του Ανθοχωρίου από τον χοροδιδάσκαλο του Μετσόβου, Γιώργο Μέτσιο. Η μαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων ήταν συνολικής διάρκειας περίπου δώδεκα ωρών.

## 2. Φυσικό περιβάλλον

Ξεκινώντας, θα γίνει αναφορά στη γεωγραφία και τη γεωμορφολογία του τόπου, γιατί το φυσικό περιβάλλον ανέκαθεν καθόριζε το ανθρωπογενές περιβάλλον, καθώς και την πολιτισμική ταυτότητα των κατοίκων του.

Το Ανθοχώρι είναι οικισμός του νομού Ιωαννίνων και ανήκει στη Δημοτική Ενότητα Μετσόβου του ομώνυμου Δήμου. Απέχει 47 χλμ από την πόλη των Ιωαννίνων και 7 χλμ από την έδρα του Δήμου, το Μέτσοβο. Η πρόσβαση γίνεται είτε μέσω της παλαιάς εθνικής οδού Ιωαννίνων-Τρικάλων, όπου στο χωριό Βοτονόσι στρίβουμε δεξιά, είτε μέσω της Εγνατίας οδού, βγαίνοντας από τον κόμβο Μικρού Περιστερίου ή από τον κόμβο Μετσόβου. Το Ανθοχώρι είναι χαρακτηρισμένο ως αγροτικός ορεινός οικισμός με έκταση 20.215 χλμ<sup>2</sup>. Βρίσκεται στους πρόποδες του όρους Περιστερίου (ή Λάκμου) σε υψόμετρο 1.040μ, με κάποιες καλλιεργήσιμες εκτάσεις του να βρίσκονται στα 1.300μ.

Στην απογραφή του 2011 της ΕΛΣΤΑΤ είχε 159 μόνιμους κατοίκους, ενώ το 2021 απογράφησαν 167 κάτοικοι. Παρατηρούμε μια ελαφρώς αυξητική τάση στον επίσημο πληθυσμό του Ανθοχωρίου, η οποία δεν ακολουθεί την τάση του Δήμου Μετσόβου, που μειώθηκε κατά 12,3% (από 6.196 σε 5.432 κατοίκους) την τελευταία δεκαετία. Ωστόσο, οι πραγματικοί μόνιμοι κάτοικοι του Ανθοχωρίου σήμερα υπολογίζονται στους 70-75, βάσει μαρτυριών κατοίκων<sup>19</sup>. Από αυτούς, η πλειονότητα είναι συνταξιούχοι και υπερήλικες.

Σε μια προσπάθεια συμπερίληψης της ιστορίας και της θρησκευτικής-πολιτιστικής ζωής των Ανθοχωριτών κατά τους τελευταίους αιώνες, ορίζονται τα

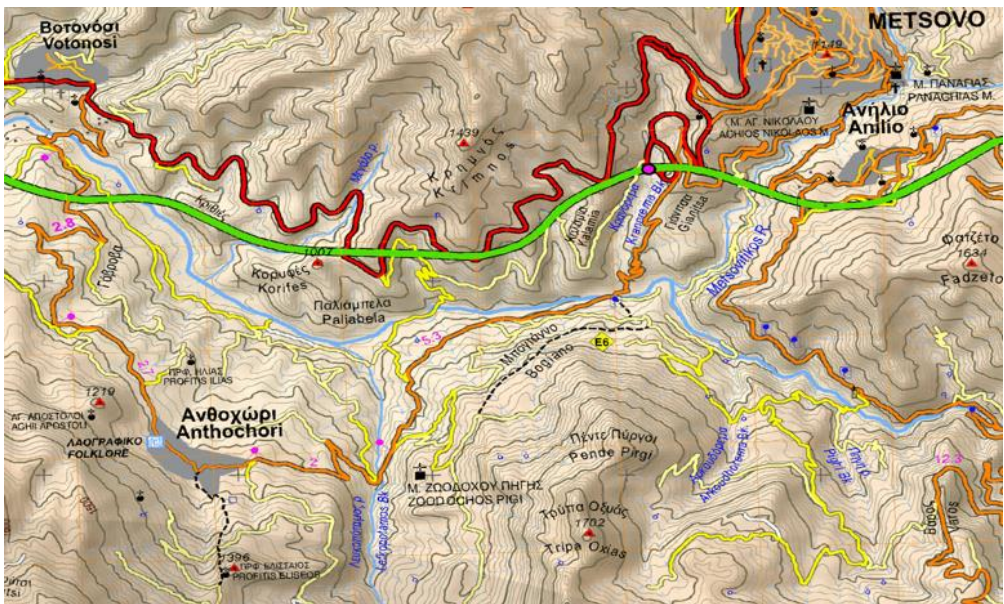
<sup>17</sup> Β. Νιτσιάκος (1995), σελ. 79.

<sup>18</sup> Ως ανωτέρω σελ. 81.

<sup>19</sup> Ιδιοκτήτες ταβέρνας “το Μαντάνι”.

γεωγραφικά όρια του χωριού ως ακολούθως. Βόρεια οριοθετείται από τον Προφήτη Ηλία, πλησίον του Μετσοβίτικου ποταμού. Ανατολικά από το ιστορικό μοναστήρι της Ζωοδόχου Πηγής ή Κιάτρα Ρόσα (“κόκκινος βράχος” στα βλάχικα), που πήρε το όνομά του από τα παρακείμενα κόκκινα πετρώματα. Το μοναστήρι βρίσκεται πάνω σε λόφο, στο πλάι του οποίου κυλάει ο μικρός παραπόταμος του Μετσοβίτικου: *Λευκοπόταμος ή Λέσεντζα* (“ποτάμι που περνάει από δύσβατο πέτρινο μέρος” στα σλαβικά) (Μ. Τρίτος, Γιάννενα 1984, σελ. 7). Οι ντόπιοι τον γνωρίζουν ως *Λέντζα*, κατόπιν πιθανής παραφθοράς. Ο ποταμός Λέντζα πηγάζει από το όρος Περιστερί και χωρίζει το Ανθοχώρι από τη μια από τη Μονή Ζωοδόχου Πηγής από την άλλη, καθώς και το δάσος της *Παράσας* στα δύο. Στα νότια όρια του Ανθοχωρίου βρίσκεται ο Προφήτης Ελισσαίος στα 1.390μ, ανάμεσα στα βοσκοτόπια των κτηνοτρόφων, ενώ στη δύση το χωριό οριοθετείται με την εκκλησία των Αγ. Αποστόλων στα 1.219μ., στην πιο επιβλητική θέση του οικισμού.

Ακολουθούν χάρτες με το οδικό δίκτυο, τα ποτάμια και τις εκκλησίες-σημεία οριοθέτησης και τη γεωμορφολογία που περιβάλλει το Ανθοχώρι σε τρισδιάστατο επίπεδο.



Εικόνα 2: Απόσπασμα χάρτη Περιστερίου-Κακαρδίτσας-Τζουμέρκων<sup>20</sup>

<sup>20</sup> Σύνθεση χάρτη: Πηνελόπη Ματσούκα, Έρευνα πεδίου: Πην. Ματσούκα, Τρ. Αδαμακόπουλος, Τάσος Μήτσιος, Συμπληρωματικά στοιχεία: Χρ. Λάμπρης, Νικ. Νέζης. Προβολικές συντεταγμένες σε μέτρα (ΕΓΣΑ87), Γεωγραφικές συντεταγμένες σε μοίρες (WGS84).





**Εικόνα 3:** Ορθοφωτοχάρτης google earth της περιοχής του Ανθοχωρίου.

### 3. Ιστορία

Από το 19<sup>ο</sup> αι. άρχισε ένας επιστημονικός διάλογος μεταξύ κοινωνικής ανθρωπολογίας, λαογραφίας και ιστορίας, μετασχηματίζοντας το *λαϊκό πολιτισμό* σε πεδίο διεπιστημονικότητας. Στην Ελλάδα ο διάλογος αυτός απέκτησε ισχύ και διαστάσεις μετά το 1974, τοποθετώντας την *ιστορικότητα* ως *de facto* έννοια της επιστήμης της λαογραφίας<sup>21</sup>. Στο πλαίσιο αυτό, αναδεικνύεται η χρήση της ιστορίας όχι μόνο ως εθνική ιστορία, αλλά και ως ιστορία του πολιτισμού που παράγει ο κάθε λαός.<sup>22</sup> Έτσι, θεωρήθηκε σκόπιμο σε αυτή την ενότητα να γίνει μια καταγραφή των ιστορικών γεγονότων της περιοχής μελέτης, τα οποία σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την εξέλιξη της κοινωνίας του Ανθοχωρίου, συνεπώς με τη μουσικο-χορευτική του παράδοση. Στην κατεύθυνση αυτή, υιοθετείται η άποψη του Β. Νιτσιάκου (Αθήνα, 1995, σελ. 16) ότι “η κοινότητα πάνω απ’ όλα είναι μια ιστορική κατηγορία και ως τέτοια πρέπει να αντιμετωπίζεται” στις εκάστοτε κοινωνικοπολιτικές συνθήκες.

Μετά τα μέσα του 15<sup>ου</sup> αι., θεωρείται πιθανότερο από ιστορικούς η Πίνδος να εντάχθηκε στο Οθωμανικό κράτος, δεδομένου ότι η Θεσσαλία βρισκόταν σε Οθωμανική κυριαρχία από τα τέλη του 14<sup>ου</sup> αι. και τα Γιάννενα από το 1431<sup>23</sup>. Διακρίνονται, λοιπόν, δύο βασικές χρονικές περιόδους έρευνας: η Οθωμανική αυτοκρατορία και το ανεξάρτητο Ελληνικό Βασίλειο, στο οποίο προσαρτήθηκε τμηματικά ο νομός Ιωαννίνων κατά τον Α΄ Βαλκανικό πόλεμο (Οκτώβρης 1912-Μάιος 1913).

<sup>21</sup> Βασιλική Ρόκου, *Η παραδοσιακή κοινωνία: Από τη μεγάλη συνέχεια στη μεγάλη διάρκεια*, εκδ. Ταξιδευτής, Αθήνα, 2005, σελ. 9-11.

<sup>22</sup> Σελ. 21 ως ανωτέρω.

<sup>23</sup> Δασούλας Γ. Φάνης, *Ο αγροτικός κόσμος των Βλάχων της Πίνδου “Χώρα Μετζόβου” (18ος-19ος αι.)*, Θεσσαλονίκη, 2019, σελ. 74

### 3. 1 Οθωμανική αυτοκρατορία

Η παλιά ονομασία του οικισμού είναι *Δερβεντίστα* και προέρχεται από την τουρκική λέξη *ντερβέν* (παραφθορά της περσικής *ντερμπέντ/derbend*) και τη σλαβική κατάληξη *-ίστα*<sup>24</sup>. Η ονομασία χρησιμοποιούνταν ευρέως καθ' όλη τη διάρκεια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και διατηρήθηκε έως το 1924.

Η τουρκική ονομασία του οικισμού υποδηλώνει τη σημασία της γεωγραφικής θέσης του, δεδομένου ότι *δερβένι* ή *ντερβένι* είναι το στενό πέρασμα διαμέσου ορεινών όγκων και είσοδος-έξοδος προς μια περιοχή. Συγκεκριμένα, από τη Δερβεντίστα περνούσε η *Βασιλική οδός* επί Τουρκοκρατίας, κάτι σαν τη σημερινή Εγνατία, που ένωνε την Κατάρα με το Μέτσοβο και το Μαλακάσι<sup>25</sup>. Ο οικισμός, επομένως, λειτούργησε ως σταθμός διέλευσης ανθρώπων και εμπορευμάτων. Ενδεικτική είναι η προφορική μαρτυρία της κυρίας Αντιγόνης Γκοργκόλη-Μπούμπα, ετών 86, ότι “στη Δερβεντίστα”, το χωριό της, “τ’ άλογα των κερατζηδων περνούσαν από τις στράτες ή ντερβένια, φορτωμένα με αλάτι από τη Θεσσαλία που αντάλλασσαν με στάρι”.

Αρχικά ο οικισμός ήταν κτισμένος σε χαμηλότερη τοποθεσία, ανάμεσα στο Μετσοβίτικο ποταμό και τον Προφήτη Ηλία, κοντά στο διατηρημένο πέτρινο γεφύρι της Βίγλας ή γεφύρι Μπαλκάν. Η θέση αυτή λέγεται *Γκάβροβο* (σλαβικής προέλευσης). Έτσι, οι κάτοικοι εξασφάλιζαν εύκολη πρόσβαση στα λιγότερο επικλινή και καλλιεργήσιμα εδάφη. Όταν το 1430 ο Σινάν Πασάς πέρασε από εκεί, με κατεύθυνση προς τα Ιωάννινα, οι κάτοικοι του χωριού αντιστάθηκαν, με αποτέλεσμα το κάψιμο του χωριού. Κατόπιν αυτού, ο οικισμός μετεγκαταστάθηκε πιο ψηλά προς το όρος Περιστερί, στη σημερινή του θέση<sup>26</sup>, το πιθανότερο για καλύτερη ορατότητα και προστασία από επιθέσεις. Στην πλατεία ξανακτίστηκε ο κεντρικός ναός της Αγίας Παρασκευής, ο οποίος σώζεται ως σήμερα ανακατασκευασμένος.

Ο Σινάν Πασάς, ερχόμενος από το Ζυγό, είχε περάσει πρώτα από το Μέτσοβο, το οποίο δεν έκαψε, γιατί διευκόλυναν τη διέλευση των στρατευμάτων του. Για το λόγο αυτό, την ίδια χρονιά ο τότε σουλτάνος (Μουράτ Β) παραχώρησε προνόμια στην Επαρχία Μετσόβου, στην οποία άνηκε και το Ανθοχώρι.<sup>27</sup> Τα προνόμια αυξήθηκαν το 1659 (επί Μεχμέτ Δ') και οι Μετσοβίτες φρόντιζαν να τα ανανεώνουν σε κάθε αλλαγή σουλτάνου έως το 1795, ώστε να περιφρουρούν την αυτονομία τους. Σύμφωνα με τα αυξημένα προνόμια, η επαρχία Μετσόβου: α) έγινε τιμάριο των ιερών πόλεων Μέκκας και Μεδίνας, με οικονομικά γι' αυτήν οφέλη, β) δεν καταδιωκόταν ποτέ όποιος κατέφευγε στην περιοχή για οποιαδήποτε αιτία, γ) δεν έμενε κανένας Τούρκος στρατιώτης, δ) η διατήρηση και φύλαξη των στενών διαβάσεων ήταν έργο των κατοίκων, ε) η εκκλησία δεν εξαρτιόταν ούτε από τα Τρίκαλα, ούτε από τα Ιωάννινα, αλλά υπαγόταν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και τη διοικούσε έξαρχος που εκλεγόταν από τους εφόρους και τους ιερείς του Μετσόβου και στ) η περιοχή υπαγόταν διοικητικώς στην Εύβοια και δικαστικώς στη Λιβαδειά.

Αποτέλεσμα των προνομίων ήταν η δημιουργία, την ίδια χρονιά (1659), μιας δημοκρατίας<sup>28</sup> στο μεταίχμιο της Ηλείου, της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας, με την ονομασία: *Χώρα Μετζόβου*. Μια αυτόνομη πολιτεία, τύπου ομοσπονδίας, που

<sup>24</sup> Σε Οθωμανική φορολογική απογραφή του Σαντζακίου των Τρικάλων του 1454/55 το χωριό αναγράφεται ως *Tiravatista* (Δασούλας, 2019, σελ. 70).

<sup>25</sup> Μαρτυρία Χρήστου Σιόκα, προέδρου Ανθοχωρίου (18/1/2023).

<sup>26</sup> *Ανθοχώρι (Δερβεντίστα)...στιγμές και πορεία μέσα από το φακό*, έκδ. Πολιτιστικός Σύλλογος Ανθοχωρίου, Ιωάννινα, 2013, σελ. 9

<sup>27</sup> *Ιστορικό Αρχείο Μετσόβου και Συλλογή του Εμπορικού Οίκου Τσανάκα*, Νικ. Μέλιος, Ευαγγ. Μπαφούνη, Πειραιάς, 2002, σελ. 21

<sup>28</sup> Βασίλειος Σκαφιδάς, *Ιστορία του Μετσόβου*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2016, σελ. 33

περιελάμβανε την πόλη του Μετσόβου και τα γύρω χωριά: Μηλιά, Ανήλιο, Δερβεντίστα, Βοτονόσι, Παλιά Κουτσούφλιανη (Πλατανιστός). Αρχικά, η Δερβεντίστα είχε συμπεριληφθεί στα σύνορα της *Χώρας Μετζόβου* για ιστορικούς και γεωγραφικούς λόγους. Στην πάροδο των ετών, όμως, εμφανίζεται ως μη υπαγόμενη στα σύνορα της *Χώρας*, όπως διασώζεται σε διάφορα έγγραφα από το 1750 και μετά (Δασούλας, 2019, σελ. 129-130). Ένα τέτοιο έγγραφο αναφέρει<sup>29</sup> τους οικισμούς: Μηλιά Ανήλιο, Βοτονόσι, Μαλακάσι και Κουτσούφλιανη, ως εκείνους που είχαν αποκτήσει τα προνόμια του Μετσόβου κατά το έτος 1753, χωρίς να γίνεται αναφορά στη Δερβεντίστα. Βάσει μαρτυρίας<sup>30</sup> του προέδρου του Πολιτιστικού Συλλόγου Ανθοχωρίου, Αλέξανδρου Σαχίνη, ο οικισμός βγήκε από τη Χώρα Μετσόβου λίγο αργότερα, επί ηγεμονίας Αλή Πασά στα Ιωάννινα (1788-1822), επειδή ήθελε τον οικισμό ως τσιφλίκι του.

Από εκείνη την περίοδο ξεκίνησε μια οικονομική και πολιτική σταθερότητα και συνθήκες κοινωνικής συνοχής στη *Χώρα Μετζόβου*, κάτι που σε καμία σχεδόν περιοχή της Πίνδου δεν κατέστη δυνατό (Δασούλας, 2019, σελ. 89). Ο πληθυσμός αυξήθηκε σημαντικά, λόγω μετεγκατάστασης δεκάδων οικογενειών στην αυτόνομη Χώρα από όλη την Πίνδο, την Κρήτη, αλλά και την Αλβανία και Ιταλία, συμβάλλοντας έτσι στην πνευματική άνθηση της περιοχής<sup>31</sup>. Ωστόσο, τον αιώνα που ακολούθησε την εφαρμογή των προνομίων, καταγράφεται μια ανισομερής ανάπτυξη μεταξύ των οικισμών Γραικών και Βλάχων. Αναφέρεται χαρακτηριστικά (Δασούλας, 2019, σελ. 127) ότι “τα χωριά των Γραικών είναι μικρά, των δε Βλάχων μεγάλα. Διότι το μεγαλύτερο από των Γραικών τα χωριά μόλις φθάνει τα 150 σπίτια, καθώς η Χρυσοβίτσα, η Γότσιστα και καθεξής. Τα βλάχικα δε είναι τόσον μεγάλα όπου ημπορείς να τα ειπής κωμοπόλεις και όχι χωριά, καθώς Μέτσοβον όπου έχει 800 σπίτια, το Μαλακάσι 300 και καθεξής”. Το Ανθοχώρι την περίοδο των αυξημένων προνομίων αριθμούσε 80 οικογένειες και 500 κατοίκους περίπου.<sup>32</sup>

Το 1659 ιδρύθηκε, επίσης, ο θεσμός της πατριαρχικής *Εξαρχίας Μετσόβου*, που διατηρήθηκε έως το 1924. Κύριο μέλημα της Εξαρχίας ήταν η αντιμετώπιση της Ρουμανικής προπαγάνδας, η οποία διεκδικούσε το βλαχόφωνο στοιχείο που κατοικούσε στην περιοχή, κυρίως κατά τον 17<sup>ο</sup>-19<sup>ο</sup> αιώνα<sup>33</sup>, μέχρις ότου διαλύθηκε η Οθωμανική Αυτοκρατορία και οι Βλάχοι διασπάστηκαν κυρίως σε τέσσερα βάλκανικά κράτη<sup>34</sup>. Το Ανθοχώρι, όντας μη βλαχόφωνο, θεωρούμε ότι δεν είχε άμεσες συνέπειες από τέτοιες γεωπολιτικές εθνικές στρατηγικές.

<sup>29</sup> Σελ. 39 ως ανωτέρω.

<sup>30</sup> Ιωάννινα, 1/4/2023.

<sup>31</sup> Σκαφιδάς, 2016, σελ. 33-34 και ιστοσελίδα: <http://vlahoi.net/vlahoi-kai-ellinismos/metsovo-i-diamorfosi-tis-vlahikis-astikis-taksis>

<sup>32</sup> *Ανθοχώρι (Δερβεντίστα)...στιγμές και πορεία μέσα από το φακό*, έκδ. Πολιτιστικός Σύλλογος Ανθοχωρίου, Ιωάννινα, 2013, σελ. 10

<sup>33</sup> Μιχαήλ Τρίτος, “Η Εξαρχία του Μετσόβου”, 1989, διδακτορική διατριβή.

<sup>34</sup> Πρώτο Πανελλήνιο Επιστημονικό Συνέδριο ΕΕΜΠΒ “Οι Βλάχοι της Ελλάδας: Ταυτότητες και ετερότητες στον χώρο και τον χρόνο”, Κοζάνη, 11-12 Νοεμβρίου 2022, Αναστασία Ταναμπάση, Διδάκτορας Ιστορικός στο Παν/μιο Δυτ. Μακεδονίας: “Η περίπτωση των Βλάχων της Βέροιας”, <https://www.youtube.com/watch?v=0BAb3eVsBXk&t=17477s>. Τα τέσσερα κύρια βάλκανικά κράτη που διασπάστηκαν οι Βλάχοι τον 20<sup>ο</sup> αιώνα ήταν: η Π.Γ.Δ.Μ. (νυν Βόρεια Μακεδονία) π.χ. Μοναστήρι και Κρούσοβο, η Αλβανία π.χ. Μοσχόπολη, η Βουλγαρία π.χ. Τύρνοβο και η Ελλάδα π.χ. Θεσσαλονίκη, όπως συμπεραίνουμε από τις στατιστικές του Οικουμενικού Πατριαρχείου στον ιστότοπο: <http://www.vlachs.gr/el/the-vlachs-metropolis-and-diaspora/metanastefikes-kiniseis>

Ένας ακόμη αναγκαστικός ξεριζωμός των κατοίκων της Δερβεντίστας συνέβη γύρω στα 1611<sup>35</sup> ή βάση άλλης καταγραφής - του Αθανάσιου Ξεπουλιά - στα 1686, όταν δολοφονήθηκε ο Οθωμανός διοικητής του οικισμού, ονόματι Βοϊβόδας ή Βοϊβόκας (κατά τους κατοίκους), ο οποίος λεηλατούσε τις περιουσίες των κατοίκων, συχνά σκοτώνοντάς τους. Τη δολοφονία του τυράννου του χωριού διέπραξε ένας νεαρός κάτοικος στο πανηγύρι του Προφήτη Ελισαίου, λόγω της κατ' εξακολούθηση εκμετάλλευσης του αλόγου της χήρας μητέρας του από το Βοϊβόδα. Όπως αναφέρει στο ημερολόγιό του<sup>36</sup> ο μορφωμένος στην Αίγυπτο κομμουνιστής Ανθοχώριτης, ονόματι Αθανάσιος Ξεπουλιάς, με το ψευδώνυμο *Ορεινός*: “*Το Ανθοχώριον (...) ήτο ανέκαθεν χωρίον ατίθασον και πάντοτε ανθίστατο κατά της Τουρκικής κυριαρχίας, εκ της αντιστάσεώς του δε ταύτης πολλάκις έχει καταστραφή ολοσχερώς και πολλάκις οι κάτοικοι του εκ της αιτίας ταύτης διεσπάρησαν εις απώτερα χωρία*”.

Μετά τη δολοφονία, οι κάτοικοι εγκατέλειψαν το χωριό για να σωθούν, παίρνοντας μαζί τα ζώα τους και διεσκορπίστηκαν, άλλοι προς τον Κόζιακα και τα Χάσια Τρικάλων και οι περισσότεροι στον οικισμό Κοκκινοπ(η)λό Ελασσόνας, στους πρόποδες του Ολύμπου. Η μετεγκατάσταση στον Κοκκινοπηλό έγινε από το βλαχόφωνο πληθυσμό της Δερβεντίστας, οι οποίοι παρέμειναν εκεί έως σήμερα, συνεχίζοντας τις παραδόσεις της γενέτειράς τους. Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Α. Ξ. Ορεινός: “όταν τις των κατοίκων Ανθοχωρίου, τυχαίως διέλθη δια του Κοκκινοπλού, γίνεται δεκτός μετά μεγίστης χαράς παρά των απογόνων, ως εκπρόσωπος τρόπος τινά της μητροπόλεως προς την αποικίαν και κατά το συμπόσιον όπερ επακολουθεί, οι γεροντότεροι διηγούνται υπερηφάνως την ως άνω ιστορικήν διήγησιν”.

Όσοι επέστρεψαν αργότερα από την περιοχή των Τρικάλων ήταν το ελληνόφωνο τμήμα του πληθυσμού. Έτσι, το Ανθοχώρι παρέμεινε αποκλειστικά ελληνόφωνο, παρότι υπάρχουν ακόμη και σήμερα τοποθεσίες με βλάχικες ονομασίες, δείγμα ότι ο οικισμός παλιά κατοικούνταν και από Βλάχους. Τέτοια παραδείγματα τοποθεσιών είναι: η θέση *Γκορντουμάρι* (παραφθορά του βλάχικου *Γκάρντου μάρε* =μεγάλος φράκτης) στην είσοδο του οικισμού από το Μέτσοβο, ο ποταμός *Λέντζα* (ή *Λέσιντζα*), η θέση *Βίνερι* (=Παρασκευή) στην παλιά τοποθεσία του χωριού όπου ήταν κτισμένη η Αγ. Παρασκευή, η *Μεγάλη Πάδη* ή *Πάντε Μάρε* (=πλάτωμα) στη θέση πάνω από το Μοναστήρι της Ζωοδόχου Πηγής.

Γύρω στα 1840-1850, συνέβησαν κάποιες προσμίξεις με Σαρακατσάνους (π.χ. σημερινά επίθετα Γιαννούλης, Σιόκας), οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στο Ανθοχώρι, εμπλουτίζοντας την τοπική παράδοση<sup>37</sup>. Επίσης, στο πέρασμα των ετών, το Ανθοχώρι στάθηκε καταφύγιο για Πελοποννήσιους κατατρεγμένους (αγνώστου αιτίας) και συγκεκριμένα από το νομό Ηλείας. Εξού και τα επίθετα *Διαμαντόπουλος* και *Γιαννακόπουλος* που σώζονται ως σήμερα ή το επίθετο *Γεωργόπουλος* που έχει εκλείψει.

Επανερχόμενοι στο ιστορικό και οικονομικό πλαίσιο της Χώρας Μετσόβου, το 1795 ο Αλή πασάς κατήγγησε τα ειδικά προνόμια και ξεκινά η παρακμή της περιοχής με επιβολή επαχθών φόρων<sup>38</sup>. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά ότι, προ Αλή πασά, οι Μετσοβίτες πλήρωναν ετησίως 5.000 γρόσια, ενώ επί κυριαρχίας του υποχρεώθηκαν να πληρώνουν 27.000 γρόσια το χρόνο και να διατηρούν αλβανική φρουρά<sup>39</sup>. Η παρακμή της περιοχής **συνεχίστηκε μετά την ελληνική**

<sup>35</sup> *Ανθοχώρι (Δερβεντίστα)...στιγμές και πορεία μέσα από το φακό*, έκδ. Πολιτιστικός Σύλλογος Ανθοχωρίου, Ιωάννινα, 2013, σελ. 9

<sup>36</sup> “Από τα χρόνια της σκλαβιάς-Τοπικά Ηπειρωτικά Ιστορικά”, Δωδεκανησιακό Ημερολόγιο 1929

<sup>37</sup> *Μαρτυρία Αλέξανδρου Σαχίνη, προέδρου Πολιτιστικού Συλλόγου Ανθοχωρίου (1/4/2023)*

<sup>38</sup> *Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος 21, σελ. 689, Μόσχα, 1981, Συμπλήρωμα Ελληνικής έκδοσης*

<sup>39</sup> Σκαφιδάς, 2016, σελ. 63

**επανάσταση του 1821 και κορυφώθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα.** Μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας (1881), τα τελωνειακά σύνορα στο Μέτσοβο-Μαλακάσι ματαιώσαν κάθε ελπίδα αναζωογόνησης του εμπορίου του Μετσόβου. Στα 1911 ο αριθμός των σπιτιών του Μετσόβου δεν ξεπερνούσε τα 800<sup>40</sup>, με τους κατοίκους να αριθμούν μεταξύ 7.000-8.000.<sup>41</sup>

### **3.2 Ανεξάρτητο Ελληνικό κράτος**

Στις 31 Οκτωβρίου 1912 η πόλη του Μετσόβου απελευθερώνεται από τους Τούρκους. Στην εννιάωρη μάχη της απελευθέρωσης συνέδραμαν οι δυνάμεις του τακτικού Ελληνικού στρατού, των Κρητών εθελοντών προσκόπων και των Ηπειρωτών εθελοντών. Ακολούθησε η δημιουργία πολιτοφυλακών στα χωριά Ανήλιο, Βοτονόσι, Μηλιά και Κρανιά, με σκοπό την προστασία τους από επιθέσεις Τουρκαλβανών.<sup>42</sup>

Στις 9 Νοεμβρίου 1912 πραγματοποιήθηκε ανεπιτυχής προσπάθεια επανακατάληψης του Μετσόβου από τον οθωμανικό στρατό που ήρθε από τα Ιωάννινα, δίνοντας μάχη στην περιοχή “Τρία Χάνια”, κοντά στο χωριό Βοτονόσι. Στη μάχη θριάμβευσαν τα Κρητικά εθελοντικά σώματα και οπλισμένοι άνδρες ερχόμενοι από τη Δερβεντίστα, το Βοτονόσι και το Προσγόλι (σημερινός οικ. Περιστερίου). Την επομένη, δόθηκε η τελευταία νικηφόρα μάχη στον Προφήτη Ηλία Μετσόβου. Κατόπιν και την πολύμηνη μάχη για την απελευθέρωση των Ιωαννίνων (29/11/1912 - 21/02/1913), οι Τούρκοι διώχθηκαν οριστικά από τη γύρω περιοχή.<sup>43</sup>

Έξω από τον περίβολο του μοναστηριού της Ζωοδόχου Πηγής Ανθοχωρίου υπήρχε το 1910-11 τούρκικο ταμπουρί, στο οποίο είχε εγκατασταθεί λόχος με 150 άνδρες. Ο λόχος αυτός έλεγχε όλη την περιοχή. Στις 31 Οκτωβρίου 1912, που απελευθερώθηκε το Μέτσοβο, ο λόχος έφυγε από το λόφο του μοναστηριού. Την ίδια περίοδο, κάηκε το Μεγάλο Περιστέρι, το Γρεβενίτι και το Φλαμπουράρι από τον οθωμανικό στρατό. Τότε, όλα τα γυναικόπαιδα αυτών των οικισμών βρήκαν προστασία στη Μονή και παρέμειναν εκεί ως το Φεβρουάριο 1913, που προσαρτήθηκαν τα Ιωάννινα στο Ελληνικό κράτος. Τέλος, πολλοί οδοιπόροι έβρισκαν καταφύγιο στη Ζωοδόχο Πηγή, όπως ο γνωστός από το ομώνυμο τραγούδι “Ρόβας”, όταν πήγαινε με τα караβάνια του στη Βλαχιά.<sup>44</sup>

Το 1924 ο οικισμός Δερβεντίστα μετονομάστηκε με Βασιλικό διάταγμα (τεύχος Β' αρ. 54/1924)<sup>45</sup> σε *Ανθοχώρι*, κατόπιν σχετικής κατεύθυνσης που είχε δοθεί από το ελληνικό κράτος να εξελληνιστούν οι τουρκικές και σλαβικές ονομασίες των οικισμών της χώρας, σε μια προσπάθεια δημιουργίας εθνικής συνείδησης. Επιλέχθηκε η ονομασία *Ανθοχώρι*, λαμβάνοντας υπόψη παλιότερες αναφορές του οικισμού (πιθανόν από την αρχαιότητα ακόμη) ως *Ανθηόρη* και *Ανθιστά*<sup>46</sup>. Ωστόσο, στο θυμικό των κατοίκων η παλιά ονομασία *Δερβεντίστα* είναι ισχυρά καταγεγραμμένη έως σήμερα. Μια επιπλέον ονομασία για τον οικισμό που χρησιμοποιούν τα γειτονικά

<sup>40</sup><http://vlahoi.net/vlahoi-kai-ellinismos/metsovo-i-diamorfosi-tis-vlahikis-astikis-taxis>  
*Εισήγηση των Γιάννη Μηλιού και Δημήτρη Ξιφαρά σε Συνέδριο του ΕΜΠ στο Μέτσοβο, 6/5/1995).*

<sup>41</sup> Μιχαήλ Γ. Τρίτου, *Η απελευθέρωση του Μετσόβου*, έκδ. Δήμου Μετσόβου, Γιάννινα, 1984, σελ. 10.

<sup>42</sup> Μιχαήλ Γ. Τρίτου, *Η απελευθέρωση του Μετσόβου*, έκδ. Δήμου Μετσόβου, Γιάννινα, 1984, σελ. 7,20,26.

<sup>43</sup> Ως άνω, σελ. 30, 42.

<sup>44</sup> Μιχαήλ Γ. Τρίτου, *Το μοναστήρι της Κόκκινης Πέτρας Ανθοχωρίου Μετσόβου*, έκδ. Αν. Γερμανοπούλου, β' έκδοση, Γιάννινα, 1984, σελ. 11-13.

<sup>45</sup> *Ανθοχώρι (Δερβεντίστα)...στιγμές και πορεία μέσα από το φακό*, έκδ. Πολιτιστικός Σύλλογος Ανθοχωρίου, Ιωάννινα, 2013, σελ. 10

<sup>46</sup> Σύμφωνα με το σωζόμενο σημειωματάριο του προστού του χωριού, Κώστα Μήτρου (1815-1890?), όπως αναφέρεται στο παραπάνω λεύκωμα του Πολιτιστικού Συλλόγου (σελ. 9).

βλάχικα χωριά είναι *Τριππίστε*, από τη λέξη *τράπου* που σημαίνει χείμαρρος, λόγω της εκτεταμένης παρουσίας του νερού. Ενώ τους κατοίκους τους λένε *Τριππιστάνους*.

#### 4. Άυλη Πολιτιστική κληρονομία

Το 2003 καταρτίστηκε η Διεθνής Σύμβαση για τη διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς τη UNESCO, με τη χώρα μας να συμμετέχει ενεργά με Εθνική Επιτροπή. Η άυλη πολιτιστική κληρονομία περιλαμβάνει ζωντανές εκφράσεις και παραδόσεις ομάδων και κοινοτήτων από όλο τον κόσμο, τις οποίες έχουν κληρονομήσει από τους προγόνους και μεταδίδουν στους απογόνους τους, στις περισσότερες περιπτώσεις από στόμα σε στόμα.<sup>47</sup> Συνήθη παραδείγματα είναι τα ήθη και έθιμα, οι μουσικές και οι χοροί ενός τόπου.

##### 4.1 Πανηγύρια-θρησκευτικές γιορτές

Τα πανηγύρια των θρησκευτικών εορτών, τα γλέντια στα καφενεία και οι πατινάδες των γάμων αποτελούσαν ανέκαθεν για έναν ορεινό οικισμό το πρωτεύον μέσο κοινωνικοποίησης, εξωστρέφειας, ψυχαγωγίας και καλλιτεχνικής έκφρασης. Στα Ανθοχωρίτικα πανηγύρια και στο χοροστάσι μπορούσαν να γλεντήσουν οι άνδρες και οι γυναίκες όλων των ηλικιών, οπότε ήταν μια ευκαιρία νέων γνωριμιών ή προξενιών. Αντίθετα, στα γλέντια που στήνονταν σε τακτική βάση στα καφενεία του χωριού, συμμετείχαν μόνο οι άνδρες.

Συνολικά, ο οικισμός έχει σήμερα 13-14 εκκλησίες, συνυπολογίζοντας τα παρεκκλήσια και τη Μονή της Ζωοδόχου Πηγής. Οι βασικές εκκλησιαστικές εορτές που γιορτάζονταν με πανηγύρια και χορούς, κατά τον 20<sup>ο</sup> αιώνα είναι:

i) Η Μονή της Ζωοδόχου Πηγής εκκλησιαστικά ανήκει στην Ι.Μ. Βουτσά του Δήμου Ζαγορίου. Είναι το μοναδικό κτίσμα βυζαντινού ρυθμού στο Δήμο Μετσόβου και είναι ιστορικά διατηρητέο μνημείο. Η πρώτη ανακαίνιση της Μονής έγινε το 1707, ενώ η αρχική κτίση παραμένει άγνωστη.<sup>48</sup> Κατά τον 20<sup>ο</sup> αι., εκεί συνέρρεαν πιστοί από όλα τα γύρω χωριά: Μέτσοβο, Ανήλιο και Βοτονόσι και έστηναν ολόημερο πανηγύρι με φαγητό και χορό (βλ. *Παράρτημα: Εικόνα 1*). Μάλιστα, ο κάθε οικισμός έφερνε δικές τους ορχήστρες για να παίζουν τα δικά τους τραγούδια και χορούς. Αυτή είναι μια χαρακτηριστική περίπτωση, όπου οι Ανθοχωρίτες έρχονταν σε επαφή και αλληλεξάρτηση με το βλάχικο πολιτιστικό στοιχείο, ενώ δεν έλειπαν τα συνοικέσια των ντόπιων με Μετσοβίτες και Ανηλιώτες. Εκτός από τον εορτασμό της Ζωοδόχου Πηγής πανηγύρι στη Μονή γινόταν και ανήμερα της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος. Ο ρόλος της Μονής κατά τον προεπαναστατικό αγώνα ήταν σημαντικός, γιατί από εκεί πέρασαν πολλοί σημαντικοί χριστιανοί αγωνιστές (1984, Μ. Τρίτος). Κατά τον 17<sup>ο</sup> αιώνα λειτουργούσε εκεί κρυφό σχολείο (μαρτυρία κ. Θανάση Τσιάμη).

ii) Η Αγ. Παρασκευή είναι ο κεντρικός ναός στην πλατεία του χωριού, με τις εικόνες του ξυλόγλυπτου τέμπλου του να χρονολογούνται τον 17<sup>ο</sup> αιώνα. Ο ναός ανά τους αιώνες υπέστη πολλές ζημιές, λόγω καθιζήσεων του εδάφους. Ξανακτίστηκε το 1895 με τουρκικό φιρμάνι, ενώ η σημερινή εκκλησία κατασκευάστηκε το 1934<sup>49</sup>. Εκεί διεξάγονταν το Κυριακάτικο χοροστάσι μετά τη λειτουργία της εκκλησίας. Ως τόποσημο/σημείο αναφοράς υπήρχε μια μεγάλη καρυδιά, όπου οι άνδρες κρεμούσαν τις γκλίτσες τους για να στήσουν το χορό<sup>50</sup>. Επίσης, στον προαύλιο χώρο της Αγ.

<sup>47</sup> <https://unescogreece.gr/άυλη-πολιτιστική-κληρονομία>

<sup>48</sup> Μαρτυρία του πάτερ Μόδεστου, ιερέα στο Ανθοχώρι.

<sup>49</sup> Λεύκωμα Πολιτιστικού Συλλόγου Ανθοχωρίου, σελ. 10.

<sup>50</sup> Μαρτυρία του Σπύρου Γκοργκόλη

Παρασκευής οι γυναίκες ντυμένες με παραδοσιακές φορεσιές και πιασμένες σε κύκλο, τραγουδούσαν την επομένη του Πάσχα κομμάτια όπως “Τα λιβάδια πρασινίζουν”.

iii) Ο Προφήτης Ηλίας βρίσκεται χαμηλότερα από το χωριό, σε ένα λόφο προς το Μετσοβίτικο ποταμό. Η επιλογή της θέσης ανοικοδόμησής του δεν αποτελεί παράδοξο, γιατί εκεί ήταν αρχικά κτισμένος ο οικισμός και συγκεκριμένα στην τοποθεσία “Γκάβροβο” (βλ. παραπάνω ενότητα 3). Ανακαινίστηκε το 1850, ενώ αγνοείται η αρχική κτίση του ναού.<sup>51</sup> Στη γιορτή του Προφήτη Ηλία ήταν το κύριο πανηγύρι -πριν καθιερωθεί αυτό της Αγίας Παρασκευής- και εκτός από Ανθοχωρίτες, έρχονταν κάτοικοι από το διπλανό Βοτονόσι, το Μικρό και το Μεγάλο Περιστέρι (βλ. *Παράρτημα: Εικόνα 2*).

iv) Ο Ι.Ν. Αγ. Αποστόλων ανακαινίστηκε το 1951 με δαπάνη των ξενιτεμένων στη Μαδαγασκάρη αδερφών Κωστούλα<sup>52</sup>. Αγνοείται η αρχική του κτίση. Όπως προαναφέρθηκε στην ενότητα 2, βρίσκεται στην πιο επιβλητική θέση του οικισμού. Στους Αγ. Αποστόλους γινόταν, επίσης, χοροστάσι και εκεί έπαιζε συνήθως ο Μετσοβίτης κλαρινίστας Γιώργος Μπάος.

v) Ο Άγ. Χαράλαμπος είναι μια εκκλησία μέσα στο βράχο, από την οποία επιβιώνει ένα μικρό στέγαστρο κατασκευής του 1795. Ο αρχικός ναός καταστράφηκε από προγενέστερους σεισμούς<sup>53</sup>. Είναι από τις λίγες εκκλησίες του χωριού, που δε διεξάγονταν πανηγύρι. Ο λόγος είναι ότι γιόρταζε το χειμώνα που οι καιρικές συνθήκες ήταν αντίξοες και όλοι οι άνδρες κτηνοτρόφοι έλειπαν στα χειμαδιά. Στον λόφο μεταξύ των ναών Αγίων Αποστόλων και Αγίου Χαράλαμπος υπάρχουν ερείπια της ακρόπολης που είχε ο βασιλιάς Πύρρος για να ελέγχει τα σύνορα Ηπείρου-Θεσσαλίας.<sup>54</sup> Μάλιστα έχουν βρεθεί πολλά αρχαία νομίσματα της συμμαχίας του Κοινού των Ηπειρωτών ή “Κοινόν Απειρωτάν” (231π.Χ.-168π.Χ), (μαρτυρία Θανάση Τσιάμη).

vi) Ο Προφήτης Ελισσαίος πρωτοκτίστηκε το έτος 1640, καταστράφηκε με το σεισμό του 1967 και ξανακτίστηκε 3 χρόνια αργότερα στη σημερινή του μορφή. Βρίσκεται πάνω σε μια κορυφή (ή τσουνά στη ντοπιολαλιά των βλάχων) στα 1.396μ., δηλαδή είναι ο ναός με το υψηλότερο υψόμετρο. Γι’ αυτό αποτελούσε κυρίως πανηγύρι των κτηνοτρόφων, οι οποίοι είχαν τα καλοκαιρινά βοσκοτόπια τους από τους πρόποδες έως λίγο πιο κάτω από την κορυφογραμμή του Περιστερίου. Από εκεί και πάνω ξεκινούσαν τα βοσκοτόπια των κτηνοτρόφων από το Χαλίκι Ασπροποτάμου, στη Θεσσαλική πλευρά του βουνού. Στον Ανθοχώρι οι γυναίκες με τα παιδιά των κτηνοτρόφων παρέμεναν το χειμώνα στον οικισμό, προκειμένου τα παιδιά να παρακολουθούν το δημοτικό σχολείο. Τα βοσκοτόπια που ξεχειμώνιαζαν οι άνδρες με τα κοπάδια τους (πρόβατα και κατσίκια) βρίσκονταν είτε στις πεδινές και παραθαλάσσιες περιοχές της Ηπείρου, όπως στη Φιλιππάδα και τα Σύβοτα (παλιά ονομασία Μούρτου), είτε έφταναν μέχρι τη Βόνιτσα της Αιτωλοακαρνανίας. Κάποιοι από τους παλιούς, αλλά και οι ελάχιστοι σύγχρονοι μετακινούμενοι κτηνοτρόφοι πηγαίνουν στη Θεσσαλία π.χ. στα Φάρσαλα.

vii) Ο ναός της Αγ. Τριάδας ανακαινίστηκε το 1840 (αγνοείται η αρχική κτίση), ενώ στη σημερινή του μορφή κτίστηκε το 1972 ύστερα από καταστροφικό σεισμό.

<sup>51</sup> Σελ. 11 ως ανωτέρω παραπομπή.

<sup>52</sup> Μαρτυρία κας Αντιγόνης Γκοργκόλη-Μπούμπα

<sup>53</sup> Λεύκωμα Πολιτιστικού Συλλόγου Ανθοχωρίου, σελ. 11

<sup>54</sup>

[https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%B8%CE%BF%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%B9\\_%CE%9C%CE%B5%CF%84%CF%83%CF%8C%CE%B2%CE%BF%CF%85\\_%CE%99%CF%89%CE%B1%CE%BD%CE%BD%CE%AF%CE%BD%CF%89%CE%BD](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%B8%CE%BF%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%B9_%CE%9C%CE%B5%CF%84%CF%83%CF%8C%CE%B2%CE%BF%CF%85_%CE%99%CF%89%CE%B1%CE%BD%CE%BD%CE%AF%CE%BD%CF%89%CE%BD)

Εκεί βρίσκεται το ιστορικό μνημείο τριών ανταρτών που σκοτώθηκαν κατά τη διάρκεια της Εθνικής Αντίστασης κατά των Ιταλών κατακτητών.

viii) Άλλες εκκλησίες του Ανθοχωρίου είναι ο Αγ. Αθανάσιος, ο πιο παλιός ναός του οικισμού, κτισμένος τον 14<sup>ο</sup> αιώνα, οι Αγ. Θεόδωροι που στήνονταν χορός και τραγούδια της τάβλας περισσότερες από μία φορά το χρόνο, γιατί είχε στεγασμένο χώρο, που προστάτευε από δυσμενείς καιρικές συνθήκες<sup>55</sup>, οι Αγ. Ταξιάρχες κ.ά.

Η περίοδος της Αποκρίας ήταν μια ακόμη ευκαιρία γιορτής και συνέντευξης για τους κατοίκους. Άναβαν μια μεγάλη φωτιά, χόρευαν και τραγουδούσαν όλοι μαζί τραγούδια με το στόμα στην κεντρική πλατεία, δίπλα στο Δημοτικό σχολείο. Στις Αποκριές παιζόταν και το έθιμο της *χάψας*. Δηλαδή κάποιος κρατούσε ένα βρασμένο αυγό αλειμμένο με γιαούρτι και δεμένο με σχοινί και το κουνούσε στον αέρα. Οι υπόλοιποι, άνδρες και γυναίκες, ήταν καθιστοί στη σειρά κι όποιος το έπιανε με το στόμα, δικαιούνταν να φάει το αυγό. Αυτό το έθιμο διαδραματιζόταν σε όλο το Δήμο Μετσόβου και στην ευρύτερη Ήπειρο.

Τέλος, οι Ανθοχωρίτες γλεντούσαν και εκτός χωριού, στα πανηγύρια Βοτονοσίου και Μικρού Περιστερίου που πήγαιναν με τα πόδια Επίσης, το Δεκαπεντάγουστο πήγαιναν με τα άλογα και μουλάρια στην Παναγία της Χρυσοβίτσας, διανυκτέρευαν εκεί την παραμονή και επέστρεφαν ανήμερα μετά το πανηγύρι.<sup>56</sup>

#### **4.2. Παραδόσεις: παραδοσιακοί χοροί, τραγούδια, ορχήστρες**

Το Ανθοχώρι έχει αναδείξει πολλούς μερακλήδες χορευτές και χορεύτριες, ερασιτέχνες καλλίφωνους τραγουδιστές και τραγουδίστριες, ενώ οι ορχήστρες ήταν “δάνειο” των γειτονικών βλάχικων χωριών Μέτσοβο και Βοτονοσί. Η έλλειψη ντόπιων οργανοπαικτών ήταν ένας ακόμη παράγοντας, που το Ανθοχώρι ενσωμάτωσε βλάχικες επιρροές στη μουσικοχορευτική του παράδοση, οπότε δεν έλειπαν οι συγκαθιστοί και ο μετσοβίτικος χορός από τα τοπικά γλέντια.

Ένα ιδιαίτερο λαογραφικό στοιχείο των χορευτών στο Ανθοχώρι, όπως και όλου του Δήμου Μετσόβου, είναι το λεγόμενο “χουχούτωμα” (όπως λέγεται στο Ανθοχώρι) ή “χουχούτισμα” (στο Μέτσοβο). Αυτός ο ήχος, είναι τύπος λαρυγγισμού που παράγεται με το στόμα, όταν η χορεύτρια ή ο χορευτής φτάσει σε μεγάλο κέφι. Δεν μπορούν όλοι να παράξουν εύκολα τον ήχο από το “χουχούτωμα”.

Ο οικισμός διέθετε μόνιμο κάτοικο επαγγελματία φωτογράφο, τον Δημήτριο Ντόκο (γεννηθείς το 1915). Αυτός είναι ο βασικός λόγος που έχουν διασωθεί στο χωριό περισσότερες από χίλιες φωτογραφίες, που απαθανατίζουν όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής των κατοίκων. Γάμοι, πανηγύρια-χοροί, παραδοσιακές φορεσιές, επαγγέλματα, εκπαίδευση, στρατιωτική θητεία, ξενιτιά, οικογενειακές φωτογραφίες, τοπία έχουν αποτυπωθεί στο φωτογραφικό φακό στην πορεία ενός αιώνα και έχουν εκδοθεί σε φωτογραφικό λεύκωμα (2013), με επιμέλεια του Πολιτιστικού Συλλόγου Ανθοχωρίου. Το βιβλίο αυτό αποτελεί τη μοναδική έντυπη/γραφτή πηγή της παρούσας έρευνας, σε ότι αφορά τη λαογραφία του Ανθοχωρίου στο πέρασμα ενός και πλέον αιώνα. Αξίζει να σημειωθεί ότι χρειάστηκαν δύο χρόνια μέχρι να συλλεχθεί το σπάνιο φωτογραφικό υλικό και να εκδοθεί σε βιβλίο.

<sup>55</sup> Μαρτυρία Χρήστου Σιόκα, προέδρου κοινότητας Ανθοχωρίου (18/1/2023).

<sup>56</sup> Μαρτυρία από συλλογική συνέντευξη στο καφενείο της πλατείας στις 7/5/2023.



#### 4.2.1 Παραδοσιακοί χοροί

Στους παραδοσιακούς χορούς που ξεχώριζαν στα τοπικά γλέντια του 20ου και 21ου αι., συγκαταλέγονται: τα τσάμικα, το “νάι νάι” – έτσι λέγεται ο μετσοβίτικος στο Ανθοχώρι, οι συγκαθιστοί, τα μπεράτια, τα γιαννιώτικα, τα συρτά στα δύο και συρτά στα τρία.

Ο τσάμικος είναι ένας βαρύς κυκλικός χορός, π.χ. το τραγούδι “Οι κλέφτες απ’ τα Άγραφα” και “Τρικαλινή μου πέρδικα”. Πρωτοχορευτές σε αυτό το χορό ήταν λίγοι μερακλήδες, όπως ο Δημήτριος Γιωτάκης.<sup>57</sup>

Ο Μετσοβίτικος ή “νάι νάι” είναι εξίσου βαρύς κι αρχοντικός κυκλικός χορός. Στο Ανθοχώρι το “νάι νάι” χορευόταν αποκλειστικά με οργανικά κομμάτια, λόγω του ότι ο Μετσοβίτικος σκοπός έχει βλάχικους στίχους.<sup>58</sup> Ενώ το γύρισμα που ακολουθεί το οργανικό μέρος, γίνεται συνήθως με το τραγούδι “Θάλασσα Πλατιά” και ο ρυθμός επιταχύνεται. Σήμερα τον χορεύουν και οι γυναίκες μπροστά, παλιά μόνο άνδρες. Χορεύεται στον τόπο από λίγους καλούς χορευτές και από τα τιμώμενα πρόσωπα.

Για το συγκαθιστό χορό του Μετσόβου αναφέρει σχετικά (Γιάννενα, 2020) ο χοροδιδάσκαλος του Μετσόβου, Γιώργος Μέτσιος: “Σχηματίζεται από μια αλυσίδα χορών με διαφορετικό ρυθμό-μορφή-μελωδία στον καθένα. Κοινό στοιχείο αυτής της αλυσίδας χορών είναι η συγκαθιστή κίνηση των χορευτών. Χορεύεται ελεύθερα από ζευγάρια ανδρών και γυναικών, με την κίνηση των χορευτών να είναι αντίθετη του ενός προς τον άλλον, με μικρή στροφή του κορμιού αριστερά-δεξιά. Τα χέρια της γυναίκας βρίσκονται στη μεσολαβή με κλειστή παλάμη και ελάχιστες φορές ελεύθερα, ενώ του άνδρα στην έκταση ανοικτά ή δεμένα πίσω. Το γλέντι άρχιζε και τέλειωνε με συγκαθιστό χορό”.<sup>59</sup> Αυτό εξακολουθεί να ισχύει. Τα γλέντια του Ανθοχωρίου εξακολουθούν να κλείνουν με συγκαθιστό χορό. Ένα διαδεδομένο τραγούδι συγκαθιστού σκοπού είναι το “Αιντε μωρ’ μηλιά” (παιζεται και στο Μέτσοβο), ενώ ένας ορχηστρικός σκοπός συγκαθιστού που ακούγεται μόνο στο Ανθοχώρι είναι το “Καραπατάκη”.

Τα μπεράτια χορεύονται ελεύθερα σε ζευγάρια χορευτών, όπως ο συγκαθιστός. Είναι επιρροή από τη Θεσσαλία και Γρεβενά, όπου βρίσκονταν τα χειμαδιά πολλών κτηνοτρόφων του Ανθοχωρίου. Παλιότερα τα ζευγάρια στα μπεράτια, όπως και στο συγκαθιστό, απαρτιζόνταν από συγγενείς – το αντίθετο θα σχολιαζόταν αρνητικά. Χαρακτηριστικό του χορού είναι τα έντονα σουσταρίσματα και καθίσματα των ανδρών, ενώ η κίνηση των γυναικών είναι πιο περιορισμένη.

Τα συρτά είναι κυκλικοί χοροί ευρέως διαδεδομένοι, που διακρίνονται σε *συρτό στα δύο* και *συρτό στα τρία*. Ο συρτός στα δύο χορεύεται όλο μπροστά. Παραδείγματα τραγουδιών αυτού του ρυθμού που ακούγονται στο Ανθοχώρι είναι το “Λεβέντης πέτρα πελεκά” και “Ξεβγαίνουν τρία σύννεφα”. Ο συρτός στα τρία έχει συνήθως θεματολογία της αγάπης ή του γάμου, όπως είναι τα Ανθοχωρίτικα τραγούδια: “Ν’ ανοίξω τα χειλάκια μου”, “Ο Κωσταντής παντρεύεται”, “Τα λιβάδια πρασινίζουν” και “Τα παλλικάρια κρέμασαν”.

<sup>57</sup> Παππούς του συνεντευξιζόμενου ψάλτη Κωνσταντίνου Γεωργ. Φάβα, στη συλλογική συνέντευξη στο καφενείο της πλατείας στις 7/5/2023.

<sup>58</sup> Μαρτυρία Χρήστου Σιόκα στις 18/1/2023.

<sup>59</sup> Σελ. 25 ως ανωτέρω.

Ο κοριτσιστικός χορός με παράλληλο αντιφωνικό τραγούδι δεν υπήρχε στο Ανθοχώρι. Είναι κατ' εξοχήν Μετσοβίτικη παράδοση, ως τρόπος επικοινωνίας μεταξύ αγοριών και κοριτσιών.

#### 4.2.2 Τραγούδια

Καλλιφωνες ερασιτέχνες τραγουδίστριες του 20ου και 21ου αιώνα, που συμμετείχαν ενεργά στα - εκτός καφενείων – Ανθοχωρίτικα γλέντια είναι, μεταξύ άλλων, οι εξής: η Γκούσιου Σταυρούλα (εν ζωή), οι αδελφές Αντιγόνη Γκοργκόλη-Μπούμπα (εν ζωή) και Χρυσούλα Γκοργκόλη-Διαμαντοπούλου (απεβ.), η Μαργαρίτα Συνδρεβέλη (απεβ.), η Όλγα Συνδρεβέλη, η Μαρία Σπύρου-Τζαλονίκου (απεβ.), Αθηνά Φάβα (εν ζωή) και η Ευαγγελία Μπίλα.<sup>60</sup> Στα γλέντια που γίνονταν στα καφενεία, συμμετείχαν μόνο οι άνδρες και τραγουδούσαν ομαδικά. Η θεματολογία των τραγουδιών ήταν κυρίως: της αγάπης, του γάμου, της ξενιτιάς, ιστορικά, της αγροτιάς, φυσιολατρικά, κλέφτικα.

Στις αρχές της δεκαετίας του '80, με πρωτοβουλία του Παύλου Κ. Γιωτάκη, Ανθοχωρίτη χορευτή - μόνιμου κατοίκου Αθηνών, ο οποίος έχει αποβιώσει, ηχογραφήθηκε κασέτα από τη Φοίνιξ SOUND, με τίτλο “Ανθοχωρίτικη παράδοση Νο 1 με το συγκρότημα του Στέργιου Μαυρογιώργου” (βλ. *Παράρτημα, Εικόνα 4*). Οι μουσικοί είναι από το Βοτονόσι: ο Στέργιος Μαυρογιώργος (απεβ.) στο κλαρίνο και στο τραγούδι τα αδέρφια Βασίλης & Δημήτρης (Τάκης) Μίχος (εν ζωή). Τα τραγούδια που περιλαμβάνονται στην κασέτα είναι τα υπ' αρ. 1-9 και 14 της παρακάτω λίστας. Στην κασέτα υπήρχαν ακόμη δύο ορχηστρικά κομμάτια: “Μπεράτι” και “Παλαμάκια”, τα οποία δεν είναι διαθέσιμα. Την ίδια περίοδο, το έτος 1981, ιδρύεται ο Πολιτιστικός Σύλλογος Ανθοχωρίου, με σκοπό την ανάδειξη της μουσικοχορευτικής παράδοσης του χωριού (βλ. *Παράρτημα: Εικόνα 5*). Μέχρι στιγμής δεν έχει ακολουθήσει δευτέρα ηχογράφιση, ωστόσο υπάρχει στα plána του Συλλόγου.

Τα Ανθοχωρίτικα τραγούδια που έχουν ηχογραφηθεί στο studio και όσα ηχογραφήθηκαν ερασιτεχνικά κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων της παρούσας εργασίας είναι τα εξής:

1. “Θέλω ν' ανθίσουν τα κλαριά” (επιτραπέζιο νοσταλγικό, της αγάπης, της Άνοιξης. Δεν είναι μόνο Ανθοχωρίτικο, τραγουδιέται και στην Πελοπόννησο)
2. “Λεβέντης πέτρα πελεκά” (συρτό, της αγάπης. Δεν είναι μόνο Ανθοχωρίτικο, τραγουδιέται και στην Πελοπόννησο με παραφθορές πχ άγουρος, αντί λεβέντης)
3. “Ν' ανοίξω τα χειλάκια μου” (στα τρία, της αγάπης)
4. “Ξευγαίνουν τρία σύννεφα” (συρτό, της αγάπης, της φύσης)
5. “Ο Κωσταντής παντρεύεται” (στα τρία, του γάμου)
6. “Όσα βουνά θέ να διαβώ” (επιτραπέζιο, της ξενιτιάς)
7. “Τα λιβάδια πρασινίζουν” (στα τρία, της αγάπης)
8. “Τα παλικάρια κρέμασαν” (στα τρία της αγάπης και ιστορικού περιεχομένου)

<sup>60</sup> Μαρτυρίες συλλογικής συνέντευξης στο καφενείο της πλατείας στις 7/5/2023 και επαναληπτικής συνέντευξης Αλέξανδρου Σαχίνη στις 13/5/2023.

9. “Μια πέρδικα Τρικαλινή” (τσάμικο, της αγάπης)
10. “Σαράντα πέντε Κυριακές και εξήντα δυο Δευτέρες” (επιτραπέζιο ή/και χορευτικό στα τρία, της αγάπης)
11. “Μια Παρασκευή κι ένα Σάββατο βράδυ” (επιτραπέζιο του γάμου, δεν είναι μόνο Ανθοχωρίτικο, τραγουδιέται ευρέως)
12. “Σαν πας στην Καλαμάτα<sup>61</sup> (δεν είναι μόνο Ανθοχωρίτικο, χορεύεται ευρέως)
13. “Οι κλέφτες από τ’ Άγραφα” (τσάμικο, κλέφτικο)
14. “Καραπατάκη” (συγκαθιστό ορχηστρικό)

Αξίζει να αναφερθεί ότι πραγματοποιήθηκαν ερασιτεχνικές ηχογραφήσεις των τραγουδιών “45 Κυριακές και 62 Δευτέρες” & “Λεβέντης πέτρα πελεκά” από την ομαδική συνέντευξη στο καφενείο της πλατείας Ανθοχωρίου στις 7/5/2023 (βλ. στίχους στο Παράρτημα).

#### 4.2.3 Ορχήστρες

Το Ανθοχώρι δεν είχε δικές τους ορχήστρες, αλλά χρησιμοποιούσε δάνειο τους μουσικούς από τα διπλανά χωριά, Βοτονόσι και Μέτσοβο. Η απουσία μουσικών στον οικισμό κατέστησε αναγκαία και καλλιέργησε τις φωνητικές δυνατότητες κυρίως των γυναικών, οι οποίες τραγουδούσαν a cappella σε πολλές εξωτερικές κοινωνικές συνάξεις (στα καφενεία τραγουδούσαν μόνο οι άνδρες). Τα μουσικά όργανα του Δήμου Μετσόβου, όπως και όλης της Ηπείρου, είναι το κλαρίνο, το βιολί, το λα(γ)ούτο και τα κρουστά. Το νταούλι και το ηπειρώτικο ντέφι επικρατούν στα κρουστά. Το πρώτο σε ανοικτούς χώρους, το δεύτερο σε μαγαζιά για πρακτικούς/ακουστικούς λόγους. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Σούλης για τη σύσταση της Ηπειρώτικης ορχήστρας ή ζυγιάς (1929, σελ. 149): “τα όργανα τα οποία παίζουν οι Γύφτοι της Ηπείρου είναι το βιολί, το κλαρίνο, το λαβούτο και το ντέφι. Όλα αυτά αποτελούν τη ζυγιά ή το τακίμ”<sup>62</sup>.

Οι μουσικοί που έπαιζαν στο Ανθοχώρι ήταν συνήθως από μουσικές οικογένειες, που συνεχίζουν την παράδοση έως σήμερα. Στο Μέτσοβο, η ξακουστή μουσική οικογένεια, που ανήκει σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα, είναι οι Μπααίοι. Ήταν γνωστοί στο πανελλήνιο από τα μέσα του 20ου αι., κυρίως για τη δεξιοτεχνία του Αυγερινού (Αυγέρα) Μπάου στο κλαρίνο. Στο ελλάγγελμα, εκτός από μουσικοί, ήταν σιδεράδες, χαλκωματάδες και γανωτζήδες. Μάλιστα κάποιοι Μπααίοι είχαν τον ελαγγελματικό τους χώρο στο Ανθοχώρι, δίπλα από την εκκλησία των Αγ. Θεοδώρων. Μια άλλη αυθεντία στο Μετσοβίτικο κλαρίνο της ίδιας περιόδου ήταν ο Στέργιος Τσούτσος ή Μάσιος. Οι συγκεκριμένοι δεξιοτέχνες δεν έπαιζαν εύκολα εκτός Δήμου Μετσόβου, μόνο σε σχετικά κοντινά μέρη π.χ. στο πανηγύρι της Αγ. Παρασκευής στο Χαλίκι Ασπροποτάμου ή σπανιότερα στη Βωβούσα<sup>63</sup>.

Άλλοι καταξιωμένοι μουσικοί που έπαιζαν σε Ανθοχωρίτικα γλέντια υπήρχαν στο Βοτονόσι, όπως ο Στέργιος Μαυρογιώργος (ή Γούσιος) και ο Αναστάσιος (Σίκας)

<sup>61</sup> Μαρτυρία κας Αντιγόνης Γκοργκόλη-Μπούμπα στις 29/3/2023.

<sup>62</sup> Διονύσης Ζώης, “Τα κρουστά του Μετσόβου: ο Μετσοβίτης μουσικός Σωτήρης Μπάος”, μεταπτυχιακή εργασία ΕΚΠΑ, 2020, σελ. 35

<sup>63</sup> Διονύσης Ζώης, 2020, σελ. 55-56.

Καραντζάς στο τραγούδι και στο λαούτο. Βάσει μαρτυριών των κατοίκων<sup>64</sup> αλλά και των φωτογραφιών του Λευκώματος του Πολιτιστικού Συλλόγου, οι μουσικοί που έπαιζαν στους Ανθοχωρίτικους γάμους, πανηγύρια και γλέντια στα καφενεία ήταν κυρίως οι παρακάτω:

Μουσικοί από Βοτονόσι

Στέργιος Μαυρογιώργος (ή Γούσιος) κλαρίνο (απεβ.) ,  
Χρήστος Μαυρογιώργος (ή Γούσιος), γιος Στέργιου, τραγούδι (εν ζωή)  
Αναστάσιος (Σίκας ) Καραντζάς τραγούδι και λαούτο (απεβ.),  
Μήτρος Τασίκας λαούτο,  
Δημήτρης Μίχος (ή Νταβέλης) ντέφι,  
Βασίλης Μίχος (ή Νταβέλης) τραγούδι  
Δημήτρης (Τάκης) Μίχος (ή Νταβέλης) τραγούδι και κιθάρα (εν ζωή)

Μουσικοί από Μέτσοβο (βλ. Παράρτημα: Εικόνα 3)

Αυγερινός (Αυγέρας) Μπάος κλαρίνο (απεβ.)  
Στέργιος Τσούτσος (ή Μάσιος) κλαρίνο (απεβ.)  
Τριαντάφυλλος (Ντάφης) Αβραάμ νταούλι  
Σπύρος Τσούτσος βιολί – αδερφός Στέργιου  
Κώστας Χρόνης νταούλι και ντέφι  
Θανάσης Μπάος κλαρίνο  
Νίκος Μπάος λαούτο (απεβ.) – αδερφός Στέργιου  
Στέργιος Μπάος τραγούδι και λαούτο (εν ενεργεία)  
Δημήτρης Μπάος νταούλι  
Κώστας Μπάος κλαρίνο  
Σωτήρης Μπάος κλαρίνο, νταούλι και ντέφι (εν ζωή)  
Δημήτριος Μπάος (Γιασάς) βιολί (απεβ.)  
Γιάννης Μπάος βιολί

Σύγχρονες μπάντες που παίζουν σε Ανθοχωρίτικα γλέντια είναι δύο. Η μία είναι η ζυγιά του Ηλία Πλαστήρα, ο οποίος παίζει κλαρίνο και τραγουδάει. Στο λαούτο και στο τραγούδι είναι ο Δημήτρης Κωνσταντής, στο βιολί ο Δημήτρης Γκόγκος και στα κρουστά ο Διονύσης Ζώης. Είναι εν ενεργεία ορχήστρα πάνω από 20 χρόνια, παίζουν σε όλο το νομό Ιωαννίνων, σε βλαχόφωνα και μη γλέντια. Η άλλη ορχήστρα είναι του Απόστολου Πεξομάτη, γνωστού ως *Μετσοβίτη*, στο κλαρίνο. Με το γιο του επίσης στο κλαρίνο, τον αδερφό του Μιχάλη στο λαούτο και τον Κωνσταντίνο Πεξομάτη στο βιολί.

## 5. Συμπεράσματα

Το Ανθοχώρι Μετσόβου είναι ένας ορεινός ηπειρώτικος οικισμός με πλούσια ιστορία, λαϊκούς μύθους και πολιτιστικό πλούτο. Παρότι γειτνιάζει με το ισχυρό

<sup>64</sup> της Αντιγόνης Γκοργκόλη-Μπούμπα, του Χρήστου Σικόκα, του Αλεξ. Σαχίνη και του Δημήτρη Γιαννούλη

πολιτισμικά και οικονομικά Μέτσοβο, με τα χωριά του Ασπροποτάμου που βρίσκονται στην πίσω μεριά του όρους Περιστέρι και με τα Τζουμερκιώτικα χωριά Συρράκο και Καλαρρύτες, έχει δική του μουσικοχορευτική ταυτότητα και αρκετές διαφορές από τα βλάχικα αυτά χωριά. Ωστόσο, οι ορχήστρες απαρτίζονται από τα ίδια μουσικά όργανα και μουσικολογικό ύφος. Οι επιρροές είναι εμφανείς σε ρυθμούς, χορούς και τραγούδια, όσο είναι και οι διαφοροποιήσεις τους από χωριό σε χωριό. Η ιεραρχία στο χορό (πρεσβύτεροι, τιμώμενα πρόσωπα και παντρεμένοι πρώτοι, ανύπανδροι και ανήλικοι έπονται), ο διπλός χορός με τους άνδρες να προστατεύουν τις γυναίκες που χορεύουν σε εσωτερικό κύκλο (κατάλοιπο από την Τουρκοκρατία), ο τρόπος πιασίματος των γυναικών (θηλυκωτά/αγκαζέ στο Μέτσοβο - πιάσιμο με τα χέρια κάτω, πιο ελεύθερη κίνηση στο Ανθοχώρι) είναι κάποια από τα παραδείγματα ομοιοτήτων και διαφοροποιήσεων.

Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο King (2018, σ. 88): “Ακουγα ότι στην Ήπειρο τα πράγματα ήταν αλλιώς. Η περιοχή είχε έναν ενιαίο πολιτισμό και έναν ενιαίο ήχο, όμως κάθε ελληνικό χωριό ήταν απομονωμένο κι η μουσική που παιζόταν στο κάθε πανηγύρι, είχε τον δικό της ξεχωριστό ήχο και τους δικούς της ξεχωριστούς χορούς. Αν πέρανες από την άλλη μεριά ενός βουνού η μουσική και τα όργανα θα ήταν διαφορετικά από τον τόπο που είχες αφήσει πίσω σου, ακόμα και αν τα δύο μέρη απείχαν μεταξύ τους λίγα μόλις χιλιόμετρα”.

Στην κατεύθυνση μιας ολοκληρωμένης και ισόρροπης ανάπτυξης του Δήμου Μετσόβου, η ανάδειξη και προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς του οικισμού του Ανθοχωρίου μπορεί να δημιουργήσει ένα δίαυλο επικοινωνίας, αφενός σε επίπεδο Δήμου, π.χ. μεταξύ κέντρου (Μέτσοβο) και μικρότερων οικισμών, αφετέρου σε επίπεδο δια-περιφερειακών ενοτήτων, π.χ. Π.Ε. Ιωαννίνων, Λάρισας, Τρικάλων, Θεσπρωτίας λόγω της ιστορικής και κοινωνικο-οικονομικής σύνδεσης του Ανθοχωρίου με αυτές τις περιοχές. Με αυτό τον τρόπο, μπορεί να προστατευτεί ο χαρακτήρας του οικισμού και να παραδοθεί σε χρήση εμπλουτισμένος για τις επόμενες γενιές.

## Παράρτημα

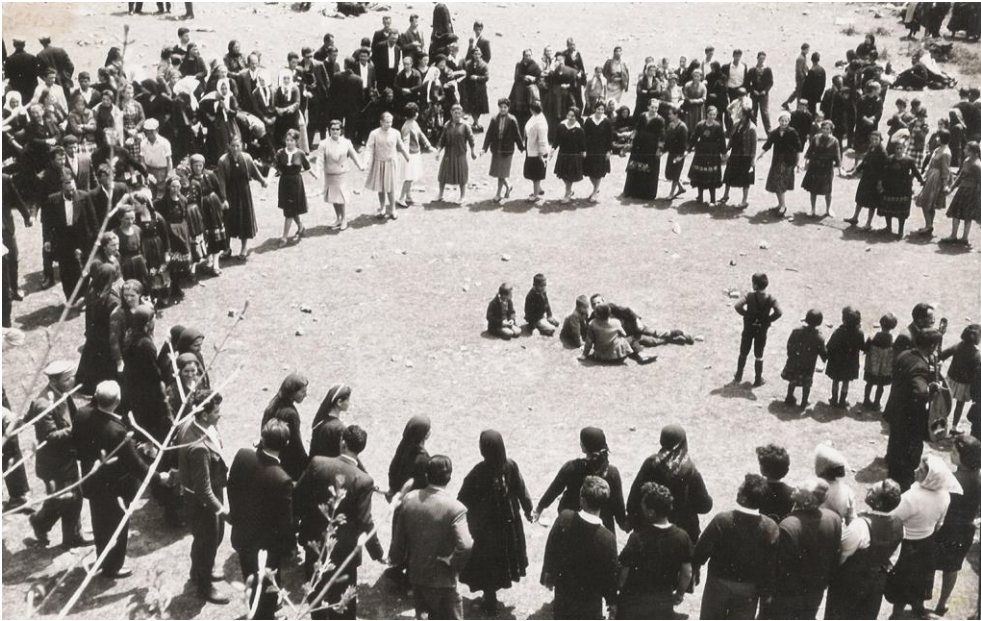
### **Λεβέντης πέτρα πελεκά**

Λεβέντης πέτρα πελεκά με το ‘να του το χέρι  
Κι άλλος λεβέντης πέρασε και τον καλημεράει  
Λεβέντη πού ‘ν’ το χέρι σου και πελεκάς με το ‘να  
Μαυρά ματάκια φίλησα και μου ‘κοψαν το ένα  
Ας τα φιλούσα ακόμα μια κι ας μου κοβαν και τ’ άλλο

### **45 Κυριακές και 62 Δευτέρες**

Σαράντα πέντε Κυριακές και εξήντα δυο Δευτέρες  
Δεν είδα την αγάπη μου την αγαπητικιά μου  
Μια Κυριακίτσα το πρωί την είδα στολισμένη  
Με δυο μαντήλια στο λαιμό και τέσσερα στα χέρια  
Και στο χορό που χόρευε κι όλο μπροστά χορεύει

Και με το μάτι της πατώ και με τα χείλη λέγω  
Πού 'σουν εφές πού 'σουν προφές  
Εφές ήμουν στη μάνα μου, προφές στην αδερφή μου  
Κι απόψε θα 'μαστε τα δυο, τα δυο αγκαλιασμένα  
Σου 'χω ψαράκι στον ταβά και πέρδικα ψημένη  
Σου 'χω κι ένα γλυκό κρασί.



**Εικόνα 1:** Χορός στη Μονή Ζωοδόχου Πηγής, 1969 (οικ. αρχ. Μ.Χ. Λιάκου, Λεύκωμα σ. 79)



**Εικόνα 2:** Χορός στον Προφήτη Ηλία, 1940 (Πηγή: οικ. αρχείο Δημήτριου και Μαργαρίτας Συνδρεβέλη, Λεύκωμα σελ. 81.)



**Εικόνα 3:** Μετσοβίτες μουσικοί Στέργιος Τσούτσος (ή Μάσιος) κλαρίνο, Τριαντάφυλλος (Ντάφης) Αβραάμ νταούλι (Πηγή: οικ. αρχείο Μαρίας Χ. Λιάκου, ενθύμιο Ανθοχωρίτικου γάμου 1960, Λεύκωμα σελ. 62.)



Εικόνα 4: Πρόσθια και πίσω όψη κασέτας



Εικόνα 5: Παράσταση Πολιτιστικού Συλλόγου Ανθοχωρίου στην Κω, 2018 (Πηγή φωτ.: σελίδα facebook “Ανθοχώρι Μετσόβου”)

## Βιβλιογραφία

King, C. C. 2019. *Ηπειρώτικο Μοιρολόι*, Αθήνα, εκδ. Δώμα.

*Ανθοχώρι (Δερβεντίστα)...στιγμές και πορεία μέσα από το φακό*, Ιωάννινα, 2013, έκδ. Πολιτιστικός Σύλλογος Ανθοχωρίου.

Ανθοχώρι Μετσόβου Ιωαννίνων, Διαθέσιμο στο: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%B8%CE%BF%CF%87%CF%8E>



- %CF%81%CE%B9\_%CE%9C%CE%B5%CF%84%CF%83%CF%8C%CE%B2%CE%BF%CF%85\_%CE%99%CF%89%CE%B1%CE%BD%CE%BD%CE%AF%CE%BD%CF%89%CE%BD, (Πρόσβαση, 4/3/2023)
- ΑΝΘΟΧΩΡΙ ΜΕΤΣΟΒΟΥ, Διαθέσιμο στο: <https://www.facebook.com/groups/184883074972/media>, (Πρόσβαση, 4/3/2023)
- Αύλη Πολιτιστική Κληρονομιά, Διαθέσιμο στο: <https://unescogreece.gr/%CE%AC%CF%85%CE%BB%CE%B7-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%AC/>, (Πρόσβαση, 4/3/2023)
- Βλάχοι και ελληνισμός, Μέτσοβο - Η διαμόρφωση της "βλάχικης" αστικής τάξης και η ενσωμάτωση της στον ελληνικό αστισμό, Διαθέσιμο στο: <http://vlahoi.net/vlahoi-kai-ellinismos/metsovo-i-diamorfosi-tis-vlahikis-astikis-taksis>, (Πρόσβαση, 4/3/2023)
- Γύφτων της Ηπείρου*, Ηπειρωτικά Χρονικά, τεύχος 4, σελ. 146-156.
- Δασούλας Γ. Φάνης. 2019. *Ο αγροτικός κόσμος των Βλάχων της Πίνδου "Χώρα Μετζόβου" (18ος-19ος αι.)*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Κ.&Μ. Σταμούλη, Ι. Αρχ. Χαρπαντίδης.
- Ζώης Γ. Διονύσης. 2020. *Τα κρουστά του Μετσόβου: ο Μετσοβίτης μουσικός Σωτήρης Μπάος*, Αθήνα, ΕΚΠΑ Τμήμα Μουσικών Σπουδών.
- Ιστορικό Αρχείο Μετσόβου και Συλλογή του Εμπορικού Οίκου Τσανάκα. 2002. Νικ. Μέλιος, Ευαγγ. Μπαφούνη, Πειραιάς.
- Ματσούκα Πηνελόπη. 2012. *Χάρτης Περιστερίου-Κακαρδίτσας-Τζουμέρκων*, Πην. Ματσούκα, Τρ. Αδαμακόπουλος, Τάσος Μήτσιος: έρευνα πεδίου, Χρ. Λάμπρης, Νικ. Νέζη: συμπληρωματικά στοιχεία, εκδ. Ανάβαση.
- Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαιδεία. 1981. Τόμος 21, σελ. 689, *Μόσχα, Συμπλήρωμα Ελληνικής έκδοσης*.
- Μεταναστευτικές κινήσεις κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα και μέχρι το 1912, Διαθέσιμο στο: <http://www.vlachs.gr/el/the-vlachs-metropolis-and-diaspora/metanastefikes-kiniseis>, , (Πρόσβαση, 4/3/2023)
- Μέτσιος Γεώργιος. 2020. *Η μουσικοχορευτική παράδοση του Μετσόβου*, Ιωάννινα, εκδ. Θεοδωρίδη.
- Νιτσιάκος Γ. Βασίλης. 1995. *Οι ορεινές κοινότητες της Βόρειας Πίνδου: Στον απόηχο της μακράς διάρκειας*, Αθήνα, εκδ. Πλέθρον.
- Νιτσιάκος Γ. Βασίλης. 1997. *Λαογραφικά Ετερόκλητα*, Αθήνα, εκδ. Οδυσσέας.
- Ξεπουλιάς Αθανάσιος. 1929. *Από τα χρόνια της σκλαβιάς-Τοπικά Ηπειρωτικά Ιστορικά, Δωδεκανησιακό Ημερολόγιο*.
- Οι Βλάχοι της Ελλάδας, Συνέδριο ΕΕΜΠΒ, Σάββατο 11/11/2022, Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=oBAb3eVsBXk&t=17477s>, (Πρόσβαση, 4/3/2023)
- Ρόκου Βασιλική. 2005. *Η παραδοσιακή κοινωνία: Από τη μεγάλη συνέχεια στη μεγάλη διάρκεια*, Αθήνα, εκδ. Ταξιδευτής.
- Σκαφιδάς Βασίλειος. 2016. *Ιστορία του Μετσόβου*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση.
- Σούλης Ι. Χρίστος. 1929. *Τα Ρόμκα της Ηπείρου, ήτοι περί της συνθηματικής γλώσσας των*

Τραγούδι, «ΜΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΚΙ ΕΝΑ ΣΑΒΒΑΤΟ ΒΡΑΔΥ» [καθιστικό τραγούδι του γάμου] ~ Δόμνα Σαμίου, , Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=X91KvScQVzk>, (Πρόσβαση, 4/3/2023)

Τραγούδια – Χοροί, Γλέντια στο Μέτσοβο με τον Αυγέρα και τον Μάσιο..., Διαθέσιμο στο: <http://vlahoi.net/tragoudia-xoroi/glentia-sto-metsovo-me-ton-avgera-kai-ton-masio?fbclid=IwAR1MYGV84SpfvZqND4UP4wWd9XMLskvijZbcMAnEBOcbpcjVkj3rXMrqXno>, (Πρόσβαση, 4/3/2023)

Τρίτος Γ. Μ. 1984. *Η Απελευθέρωση του Μετσόβου (31 Οκτωβρίου 1912)*, Γιάννινα, έκδ. Δήμου Μετσόβου.

Τρίτος Γ. Μ. 1984. *Το Μοναστήρι της Κόκκινης Πέτρας Ανθοχωρίου Μετσόβου (Κιάτρα Ρόσια)*, Γιάννινα, έκδ. Αννέτας Γερμανοπούλου, Β' έκδοση.

Τρίτος Γ. Μ. 1989. *Η Εξαρχία του Μετσόβου*, διδακτορική διατριβή.

Χαρτογραφώντας τη βλάχικη διασπορά στα Βαλκάνια, , Διαθέσιμο στο: <http://www.vlachs.gr/el/various-articles/chartografontas-ti-vlachiki-diaspora-sta-valkania>, (Πρόσβαση, 4/3/2023)

## Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τις/τους παρακάτω για τις μνήμες, γνώσεις ή οδηγίες τους, χωρίς τις οποίες δεν θα είχε πραγματοποιηθεί η παρούσα εργασία. Ιδιαίτερες ευχαριστίες στην κυρία Αντιγόνη Γκοργκόλη-Μπούμπα και τον Αλέξανδρο Σαχίνη, που αφιέρωσαν πολύ χρόνο, εμπιστοσύνη και μου ενέπνευσαν την αγωνία να διαφυλαχθεί για τις επόμενες γενιές η πολιτιστική παράδοση της ιδιαίτερης πατρίδας τους.

Αντιγόνη Ν. Γκοργκόλη-Μπούμπα (ετών 86), Αλέξανδρος Σαχίνης, Χρήστος Σιόκας Δημήτρης Α. Γιαννούλης, Σπύρος Γκοργκόλης (ετών 88), Κωνσταντίνος Γ. Φάβας Θανάσης Τσιάμης, Λαμπρινή Λύγγα-Γκοργκόλη (σύζυγος Σπύρου Γκοργκόλη), πάτερ Μόδεστος, Έλενα Κωνσταντινίδου, Ελευθερία Τσακανίκα, Γιώργος Μέτσιος, Ελένη Στριπέλη, Γιώργος Γάσιος, Δημήτρης Ναζίρης, Σωτήρης Ντζιαβός, Γιάννης Δ. Γεωργίου, Γιώργος Δ. Γεωργίου, Αναστάσιος Μπαλάσκας, Φάνης Δασούλας.

**Το ξύλο βγήκε από τη  
...Μηλιά**

**Βασιλική Ηλιοπούλου**

Αρχιτέκτων Μηχανικός  
Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

**The wood came out of the  
... Milia**

**Vasiliki Pliopoulou**

Architectural Engineer  
National Technical University of  
Athens

## Περίληψη

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελεί η καταγραφή και η αναγνώριση της βιοτεχνίας ξύλου στον οικισμό της Μηλιάς Μετσόβου ως καθοριστικό στοιχείο της ταυτότητάς της αλλά και ως κινητήριος παραγωγικός οικονομικός και πολιτιστικός πόρος. Η καταγραφή σύγχρονων υπηρεσιών (τουριστικών και μη) άλλων βιοτεχνικών χωριών γίνεται το υπόβαθρο για την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό, με νέες ιδέες, του βιοτεχνικού κλάδου της Μηλιάς, τα οποία θα υπηρετήσουν τη βιωσιμότητα του, αλλά και συνολικότερα του οικισμού. Η πρόταση περιλαμβάνει το σχεδιασμό μιας σειράς σύγχρονων προϊόντων καθώς και υπηρεσιών όπως workshop, περιηγήσεων κ.ά. στα πλαίσια του Βιοτεχνικού Τουρισμού. Ένα τέτοιο βήμα θα αναλυθεί στην πορεία της εργασίας, μέσα από ιδέες και προτάσεις μπορεί να επιφέρει τη δικτύωση των τεχνιτών ξύλου από διάφορα μέρη και την δυναμικότερη ένταξη τους στη τοπική αλλά και υπερτοπική αγορά.

## Abstract

The object of this study is the recording and recognition of the wood industry in the settlement of Milia of Metsovo as a decisive element of its identity and as a driving productive economic and cultural resource. The recording of modern services (tourist and non-tourist) of other craft villages becomes the basis for the development and modernization, with new ideas, of the craft sector of Milia, which will serve its sustainability, but also that of the settlement as a whole. The proposal includes the design of a range of modern products and services such as workshops, tours, etc. in the context of craft tourism. Such a step will be analyzed in the course of the work, through ideas and proposals can bring about the networking of wood artisans from different places and their more dynamic integration in the local and supra-local market.

## 1. Εισαγωγή

Ο οικισμός της Μηλιάς ανεπτυγμένος σε έναν από τους σημαντικότερους εθνικούς δρυμούς της Ελλάδας αποτελεί μέρος του βλαχόφωνου πολιτισμού της Ηπείρου. Η ιστορία, ο πολιτισμός του χωριού σε συνδιασμό με την πλούσια γεωμορφολογία του αιτιολογεί την έντονη παραγωγική δραστηριότητα των κατοίκων με το ξύλο. Ο βασικότερος οικονομικός, παραγωγικός και πολιτιστικός πόρος του οικισμού βασίζεται στη βιοτεχνία του ξύλου για είδη λαϊκής τέχνης τον τελευταίο αιώνα ενώ από το 1800 ξεκινά το ενδιαφέρον για υλοτομικές εργασίες. Ωστόσο, παρα το μοναδικό φαινόμενο τόσο έντονης δραστηριοποίησης των κατοίκων με το ξύλο και τον τεράστιο αριθμό εργαστηριών, τα ίδια ερημώνουν με τον καιρό. Ο κλάδος σιγά σιγά αποδυναμώνεται με τους γηραιότερους τεχνίτες να αποχωρούν από τις επαγγελματικές υποχρεώσεις και τους νεότερους να στρέφονται στην πόλη και να αναζητούν διαφορετικά επαγγέλματα.

Αφορμή λοιπόν, στάθηκε το μεγάλο ανεκμετάλλευτο εργαστηριακό απόθεμα και οι γνώσεις των έμπειρων τεχνιτών ξύλου της περιοχής, οι οποίες μπορούν να αξιοποιηθούν περισσότερο με τα σύγχρονα μέσα και με ένα νέο περιεχόμενο, το οποίο θα μπορεί να αποτελέσει 'το κλειδί' για τη βιώσιμη ανάπτυξη του χωριού. Η τελευταία καθώς και η αναζωογόνηση του παραδοσιακού επαγγέλματος του τεχνίτη ξύλου επιτυγχάνεται μέσω της ενίσχυσης της τοπικής οικονομίας, του εκσυγχρονισμού των εργαστηρίων ξύλου, της παραγωγής σύγχρονων 'αντικειμένων-υπηρεσιών' και της προώθησης τους μέσω του βιοτεχνικού τουρισμού (craft tourism). Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτό το εγχείρημα τοποθετείται και λαμβάνει δράση απέναντι στο σημαντικότερο μέλημα της εποχής στην 'φυγή' των νέων από τις μικρές ορεινές κοινωνίες δημιουργώντας θέσεις εργασίας και μια πιο ελκυστική προσέγγιση του βιοτεχνικού κλάδου.

### 1.1 Φυσικό και δομημένο περιβάλλον

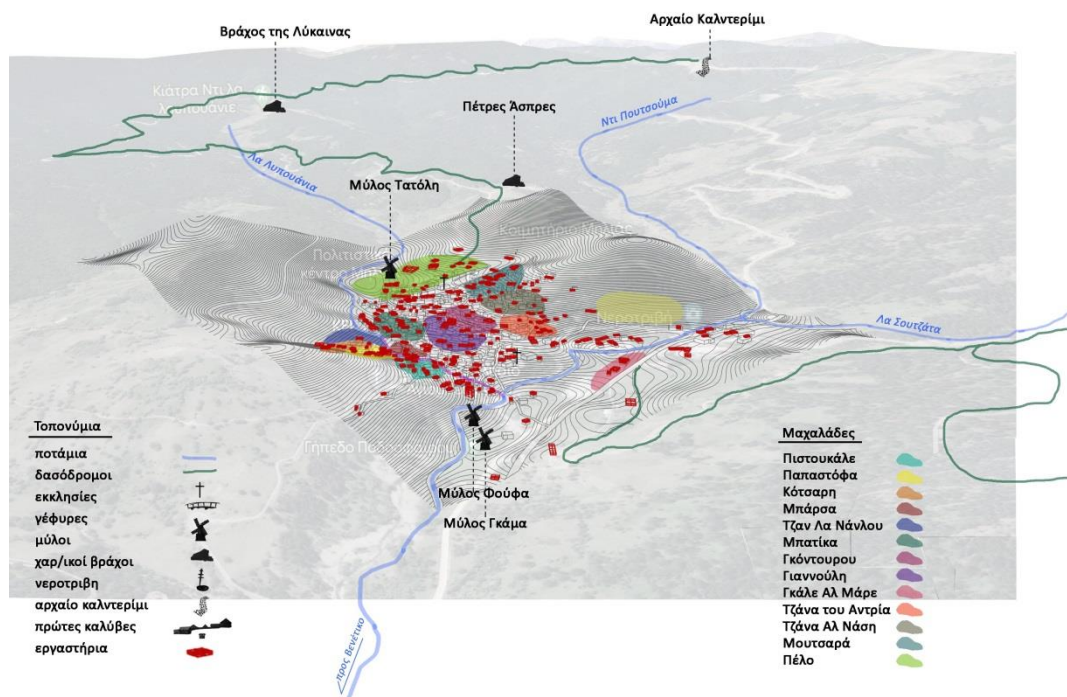
Η Μηλιά ή όπως τη φωνάζουν οι κάτοικοι του, Αμερού βρίσκεται σε υψόμετρο 1.150 μ. και απέχει από το Μέτσοβο περίπου 20 χλμ. Είναι χτισμένη σε δυο αντικριστές πλαγιές, όπου ανάμεσα τους κυλάνε τρία ποτάμια, 'Λα Λυπουάνια' που πηγάζει από την περιοχή της Λυπουάνιας, 'Ντι Πουτσούμα' που πηγάζει από τον αυχένα του Ζυγού- Κατάρας και 'Λα Σουτζάτα', το οποίο πηγάζει από τις 'Βρυσούλες' του απέναντι βουνού, Κανίτζα. Αξίζει να σημειωθεί η σημαντικότητα της τοποθεσίας του ως κόμβος των τριών ηπείρων (Μακεδονία, Θεσσαλία, Ήπειρος) σε συνδιασμό με το πέρασμα της Παραεγνατίας οδού από το χωριό. Η κοινότητα της Μηλιάς καλύπτει έκταση 55 τ. χλμ. και από αυτά τα 36 τ. χλμ. είναι δάση.

Η Μηλιά δημιουργήθηκε από νομάδες οι οποίοι δημιούργησαν τον 12<sup>ο</sup> έως 13<sup>ο</sup> αιώνα τους πρώτους καλοκαιρινούς καταυλισμούς στη Βόρεια Πίνδο. Συγκεκριμένα, οι πρώτες καλύβες του οικισμού βρίσκονταν στην περιοχή 'Χάνι' στα πεύκα, επι Τουρκοκρατίας, αλλά λόγω των πολλών φιδιών τα επόμενα χρόνια το χωριό μεταφέρθηκε σταδιακά στην σημερινή θέση. Ο οικισμός της Μηλιάς καταστράφηκε δύο φορές από τους Γερμανούς κατακτητές, το 1943 και το 1944 με αποτέλεσμα μετά και τη δεύτερη επιδρομή να σωθεί μόνο η εκκλησία του Αγίου Νικολάου (Χατζής,

2007). Ύστερα, πολλοί κάτοικοι επέστρεψαν και ανασυγκρότησαν τον οικισμό. Με προεδρικά διατάγματα το '79 και '95, η κοινότητα της Μηλιάς χαρακτηρίστηκε παραδοσιακός οικισμός και καθορίστηκαν ειδικοί όροι και περιορισμοί στη δόμηση.

## 1.2 Κοινωνία

Οι σκληρές περιβαλλοντικές συνθήκες της περιοχής, καθώς και το καθοριστικό στοιχείο της βλάχικης ντοπιολαλιάς διαμόρφωσαν την κοινωνική φυσιογνωμία του τόπου. Ως προς τα δημογραφικά στοιχεία, το 1995 κατοικούσαν περίπου 1400 Μηλιώτες ενώ σήμερα έχουν απομείνει γύρω στους 190 κατοίκους το χειμώνα ενώ το καλοκαίρι αυξάνεται ο πληθυσμός. Οι Μηλιώτες της διασποράς η οποίοι άρχισαν να εγκαταλείπουν το χωριό από τα χρόνια των πολέμων, είναι εξαπλωμένοι σε πολλά μέρη του κόσμου (Αυστραλία, Καναδάς, Τορόντο, Κωνσταντινούπολη κλπ.) και διατηρούν ζωντανούς τους εξωραϊστικούς συλλόγους τους εντός και εκτός Ελλάδας μέχρι σήμερα. (Χατζής, 2007)



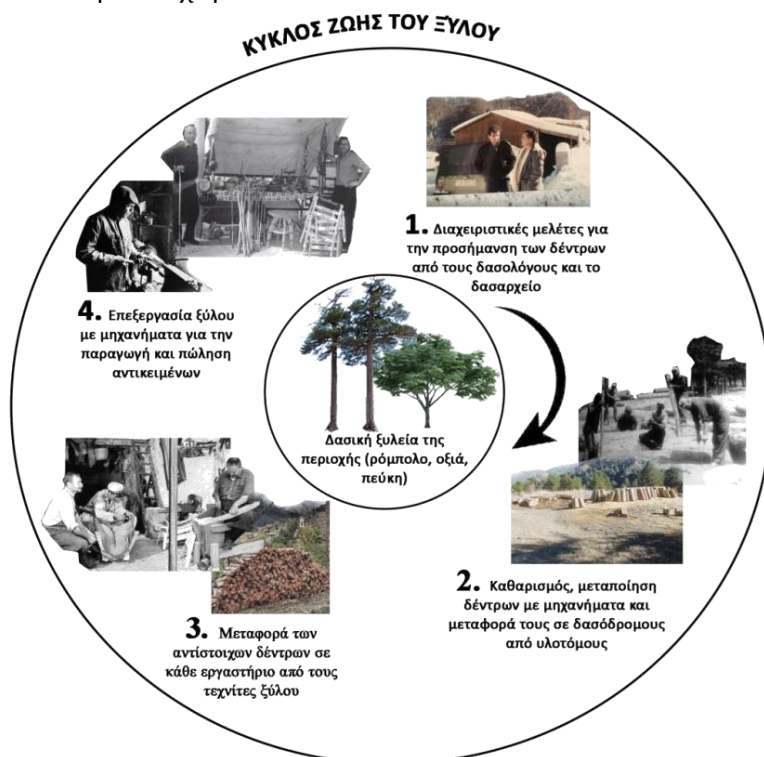
**Εικόνα 1.** Χάρτης τοπωνύμων του οικισμού της Μηλιάς. Η ιδιομορφία του εδάφους του οικισμού δημιουργεί επιμέρους γειτονίες, τους μαχαλάδες, οι οποίοι μαζί με άλλα τοπωνύμια και τον μεγάλο αριθμό αργαστηρίων ξύλου αποτελούν μέρος της λαογραφίας της [Πηγή: προσωπικό αρχείο]

## 2. Ιστορική αναδρομή της βιοτεχνίας ξύλου μέχρι σήμερα

### 2.1 Γενικά στοιχεία για τη λαϊκή ξυλογλυπτική της Μηλιάς

Οι πρώτοι κάτοικοι της Μηλιάς όπως και όλων των χωριών της Βόρειας Πίνδου ήταν κτηνοτρόφοι και ζούσαν Νομαδική ζωή. Το 1800 περίπου όμως ξεκίνησαν να ασχολούνται με υλοτομικές εργασίες και εκμετάλευση του δάσους, πράγμα που ενίσχυσε σημαντικά την οικονομία τους και ανέβασε το επίπεδο ζωής. Κυρίως τον 18<sup>ο</sup> αιώνα σημειώνεται η μεγάλη ανάπτυξη της ξυλογλυπτικής, πιθανά από τις κοινωνικές ανακατατάξεις, την άνοδο του πληθυσμού και την γενικότερη ευμάρεια της περιοχής. Η ακτίνα δράσης των Μηλιώτων ξυλογλύπτων έφτανε μέχρι και την Μικρά Ασία, τη Συρία και τη Ρουμανία επιδρώντας στις τοπικές συνήθειες αλλά και δεχόμενοι επιδράσεις. (Καπέτης, 2023)

Σήμερα, είναι το μοναδικό χωριό που όλοι σχεδόν οι κάτοικοι ασχολούνται αποκλειστικά με την κατασκευή ειδών Λαϊκής τέχνης, οικιακής χρήσης και διακόσμησης, ενώ λειτουργούν 30 εργαστήρια. Χρησιμοποιούν το 80% ξύλο από δικά τους δάση με βασικό το ξύλο από τα ρόμπολα της Πίνδου και την οξιά για γουδιά και πιο σπάνια το ελαφρύ ξύλο της ελάτης και το βαρύ του πεύκου. Όλοι οι ξυλογλύπτες άνω των 18 ετών είναι εγγεγραμμένοι και ασφαλισμένοι στον Αγροτικό δασικό συναιτερισμό με αριθμό σήμερα 58 μέλη, ο οποίος στεγάζεται στο Πολιτιστικό Κέντρο του χωριού.

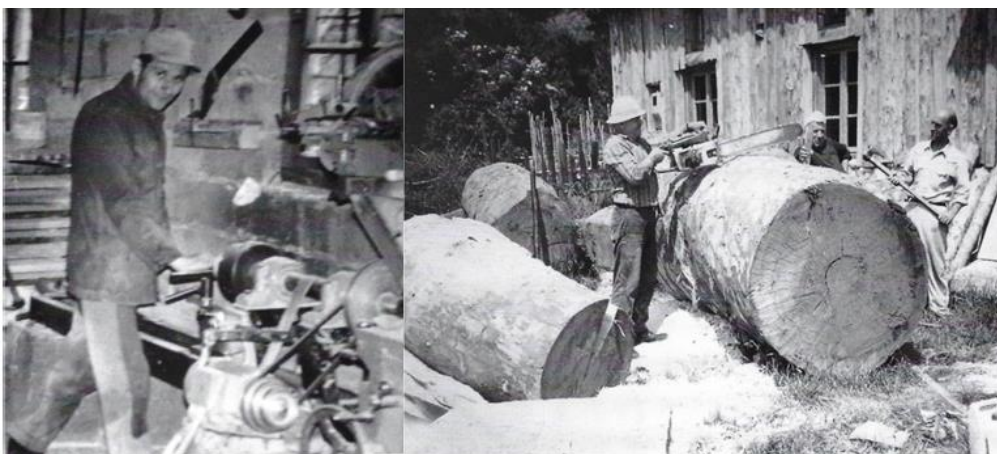


**Εικόνα 2.** Η πορεία του ξύλου από δέντρο σε προϊόν για αγορά [Πηγή: προσωπικό αρχείο]

### 2.3 Το επάγγελμα του λαϊκού τεχνίτη στο χρόνο

Η δουλειά του λαϊκού ξυλογλύπτη αρχίζει με το διάλεγμα του δέντρου, με το κόψιμο που γίνεται πάντα το χειμώνα, πριν ανέβουν οι χυμοί από τις ρίζες και το 'σκότωμα' του ξύλου για να χάσει τους χυμούς του και να μην σκεβρώνει με τον καιρό. Υπήρχε σε κάθε συντροφιά ο αρχιμάστορας που φιλοτεχνούσε τα σχέδια, σκάλιζε τα δυσκολότερα μέρη και παρακολουθούσε τη δουλειά των άλλων. Τα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν στην αρχή ήταν όλα χειροκίνητα όπως τσεκούρια, χειροπρίονα, κόφτες, χειροτρύπανα, κουφόσκερπνα κ. ά. Τα εργαστήρια τους ήταν στο βουνό και μετακινούμενα απο περιοχή σε περιοχή. Παρείγαγαν ξυλεία για σπίτια, φτυάρια, σκαφίδια, σκάφες για πλύσιμο και ζύμωμα ψωμιού, καθώς και τυροβάρελα, νεροβάρελα, κρασοβάρελα, μπουτινέλλα, πλαστήρια και ό,τι άλλο χρειαζόντουσαν για το νοικοκυριό εκείνης της εποχής. (Καπέτης, 2023)

Τα ποτάμια που ρέουν γύρω από το χωριό βοήθησαν στην κατασκευή νεροπρίονων, τα οποία ήταν απαραίτητα για την επεξεργασία ξύλου την εποχή που ακόμα δεν είχε ηλεκτροδοτηθεί. Με την ηλεκτροδότηση του χωριού το 1967, δημιουργήθηκαν πολλές οικοτεχνίες οι οποίες λειτουργούν έως σήμερα και πουλάνε τα προϊόντα τους σε όλη την Ελλάδα. Η σύνδεση της Μηλιάς με το ηλεκτρικό δίκτυο της ΔΕΗ άλλαξε ριζικά το τρόπο επεξεργασίας ξύλου. Το 1971 δημιουργήθηκαν και οι πρώτες βιοτεχνίες ξύλου. Νέα αυτοματοποιημένα μηχανήματα μπορούσαν να παράξουν έως και 3.000 αντικείμενα το δωρο, όπως τόρνοι, πλάνες, σβούρες, πριονοκορδέλες, τρυπάνια, τριβεία, αεροσυμπιεστές μπήκαν σε καθημερινή χρήση και άλλαξαν άρδην όχι μόνο τον τρόπο παραγωγής αλλά έδωσαν μια μεγάλη ποικιλία και ποιότητα σε νέα, πρωτοποριακά προϊόντα. Σημαντική ήταν η επίσκεψη στην έκθεση του Μιλάνου, FURNIDEC, για την κατεργασία του ξύλου και την βαρελοποιία. Οι Μηλιώτες τεχνίτες ενημερώθηκαν για τα σύγχρονα μηχανήματα και εργαλεία σχετικά με την επεξεργασία του ξύλου. Επίσης, συμμετέχοντας στο πρόγραμμα 'Δια βίου μάθηση' επισκέφτηκαν τεράστια συγκροτήματα κατασκευής ειδών από ξύλο με σύγχρονα και αυτόματα μηχανήματα μαζικής παραγωγής στη MONZA της Ιταλίας. (Καπέτης, 2023)



**Εικόνα 3.** Ο Μηλιώτης Γεώργιος Δ. Γκάμα στο εργαστήριο του. (Εικόνα αριστερά)

**Εικόνα 4.** Μηλιώτες υλοτόμοι με τα σύνεργα τους. (Εικόνα δεξιά) [Πηγή: Μαγειρίας, 2009]



### **3.Βιοτεχνικά χωριά, ανάγκες, τάσεις και σύγχρονα τουριστικά μοντέλα**

#### **3.1 Εισαγωγή- Οι προκλήσεις της τοπικής αγοράς**

Η τοπική κουλτούρα στις διάφορες μορφές και εκφράσεις της είναι ένα σημαντικό στοιχείο της μοναδικότητας και της ελκυστικότητας μιας περιοχής. Αυτή η μοναδικότητα της κάθε περιοχής είναι ολόενα και πιο σημαντική για αυτές που επιδιώκουν να διατηρήσουν και να ενισχύσουν την αγορά τους, δεδομένης της αύξησης του ανταγωνισμού παγκοσμίως, καθώς και των μεταβαλλόμενων καταναλωτικών αναγκών που επηρεάζουν την τοπική προσφορά και ζήτηση.

Συνεπώς, η τοπική κουλτούρα ενισχύεται μέσα από την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας σε ένα πλαίσιο αποκέντρωσης της αγοράς. Η τοπική οικονομική ανάπτυξη της περιοχής υπονομεύεται όταν ευνοείται η αγορά δήθεν 'τοπικών' προϊόντων, αναμνηστικών και σουβενιρ με το όνομα του τόπου προέλευσης, αλλά στην πραγματικότητα χωρίς να κατασκευάζονται στη χώρα προέλευσης. Αυτή η ικανότητα των διεθνών προμηθευτών να παρέχουν φθηνό, 'γενόσημο' προϊόν έχει επηρεάσει σοβαρά και μειώσει τις επιχειρηματικές ευκαιρίες για τους ντόπιους τεχνίτες, απειλώντας τόσο τα προς το ζην τους όσο και τη βιωσιμότητα του κλάδου. Το πιο σημαντικό είναι ότι αυτή η πρακτική εάν συνεχίσει, μπορεί να υπονομεύσει την αξία και των τοπικών τεχνών και βιοτεχνιών, καθώς και των εγγενών πρακτικών και μορφών τέχνης, συμβάλλοντας στην ενδεχόμενη απώλεια της πολιτιστικής κληρονομιάς και παραδόσεων.

Σύμφωνα με την ιστοσελίδα [www.acs-aec.org](http://www.acs-aec.org), έρευνες ως προς την αξιολόγηση των αναγκών και των προκλήσεων του κλάδου των τοπικών βιοτεχνιών, αποκάλυψαν ότι οι τοπικοί τεχνίτες ενημερώνονται ανεπαρκώς σχετικά με τα συμφέροντα των αγοραστών, τα καταναλωτικά πρότυπα και τις πρακτικές αγορών. Επίσης, παρατηρείται έλλειψη τεχνογνωσίας και κεφαλαίου που απαιτείται για την καινοτομία στο σχεδιασμό και την ανάπτυξη προϊόντων, για την επέκταση της παραγωγής, καθώς και την απορρόφηση στην αγορά σε έναν κατακερματισμένο και παγκοσμιοποιημένο τομέα εμπορίου.

#### **3.2 Ο όρος του Βιοτεχνικού Τουρισμού**

Διερευνώντας οικονομικά και τουριστικά μοντέλα τα οποία θα μπορούσαν να διαχειριστούν τις παραπάνω προκλήσεις της τοπικής οικονομίας και να την ενισχύσουν λαμβάνοντας υπόψη την ταυτότητα βιοτεχνικών χωριών εντοπίσαμε την ύπαρξη ενός τουριστικού μοντέλου, τον Βιοτεχνικό Τουρισμό ευρέως γνωστό ως *Craft Tourism*. Ο όρος βιοτεχνικός τουρισμός, πρωτοεμφανίστηκε το 2009 από την τάση των κατοίκων των σύγχρονων πόλεων να επιστρέψουν σε ήσυχα περιβάλλοντα και στις παραδοσιακές αξίες μακριά από το άγχος και την πίεση της πόλης. (Minh. Rasovska, 2017). Αναφέρεται σε τουριστικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται κυρίως σε βιοτεχνικά χωριά με σημαντικότερο τουριστικό πόρο τα παραδοσιακά προϊόντα βιοτεχνίας και την πολιτιστική ταυτότητα των χωριών. Τα βιοτεχνικά χωριά έχουν έντονο πολιτιστικό, πολιτισμικό υπόβαθρο και ανοιχτό-διαθέσιμο προς το τουριστικό κοινό (διεθνείς τουρίστες και εγχώριοι ταξιδιώτες). Ο βιοτεχνικός τουρισμός παρέχει υπηρεσίες ψυχαγωγίας που σχετίζονται με την

ενημέρωση, την εκπαίδευση έως και την παραγωγή παραδοσιακών κατασκευών, τεχνικών όπως ύφανση καλαθιού, πλέξιμο μαλλιών κ.ά. και τοπικής γαστρονομίας από τοπικούς επιχειρηματίες συμπεριλαμβανομένων καλλιτεχνών, πωλητών και παραγωγών προϊόντων. Μπορεί επίσης να περιλαμβάνει περιηγήσεις στο χώρο εργασίας και επιδείξεις παραγωγής, ειδικά εργαστήρια και μαθήματα π.χ. αρτοποιία, κέντημα, συμμετοχή σε εκθέσεις και φεστιβάλ.

### 3.3 Case Study craft tourism - Vietnam Craft Villages

Από τα σημαντικότερα παραδείγματα βιοτεχνικού τουρισμού είναι τα χωριά του Βιετνάμ τα οποία άρχισαν πολύ νωρίς να ενσωματώνουν τη βιοτεχνία στην αγροτική οικονομία και σταδιακά σχημάτισαν εξειδικευμένα βιοτεχνικά χωριά. Το Βιετνάμ σύμφωνα με την ιστοσελίδα 'vietnamplus.vn' έχει 5.100 βιοτεχνικά χωριά με 4.823 ανταγωνιστικά προϊόντα, χωρισμένα σε έξι κατηγορίες: Τρόφιμα, Ποτά, Βότανα, Κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, Σουβενίρ-Διακόσμηση σπιτιού και υπηρεσίες αγροτικού τουρισμού.

Αυτά τα προϊόντα και οι υπηρεσίες έχουν μεγάλες δυνατότητες να γίνουν εθνικές- τοπικές μάρκες, συμβάλλοντας στη βιώσιμη αγροτική ανάπτυξη. Οι βιοτεχνίες του Βιετνάμ είναι μικρής κλίμακας, βιώσιμες και προσβάσιμες στους τουρίστες. Οι ολοκληρωμένες περιηγήσεις βιοτεχνίες βοηθούν τους τουρίστες να εμπλουτίσουν τις πολιτιστικές τους εμπειρίες και οι ντόπιοι τεχνίτες να διατηρήσουν την τεχνογνωσία των προγόνων τους. Τα μικρά καταστήματα διαθέτουν χειροποίητα δώρα και αναμνηστικά με καινοτόμα σχέδια, βιώσιμη παραγωγή για να αγοράσουν οι τουρίστες πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την περιοδεία.

### 3.4 Η φιλοσοφία του Slow Travel Hue

Η ανάδειξη των βιοτεχνικών χωριών του Βιετνάμ πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια ενός τουριστικού μοντέλου του 'Αργού Τουρισμού', 'Slow Tourism' και την οποία ανέλαβε το πρόγραμμα Slow Travel Hue. Το Slow Travel Hue είναι μια ταξιδιωτική εταιρία με καινοτόμο σκέψη και έμπνευση από την αρχαία τέχνη του ταξιδιού, η οποία απομακρύνει άτομα και μικρές ομάδες από την πεπατημένη και τους παροτρύνει να ταξιδέψουν «*πιο αργά, μακρύτερα και βαθύτερα*», όπως αναφέρει η ιστοσελίδα [www.acs-aec.org](http://www.acs-aec.org). Πέρα από το ότι πετυχαίνει την αναβίωση των παραδοσιακών βιοτεχνιών και τεχνών, υποστηρίζει ότι οι ταξιδιώτες αξίζει να βιώσουν την τοπική κουλτούρα, να αφεθούν στη φύση, να «μάθουν, να κάνουν, να αισθανθούν, να μοιραστούν» με τις τοπικές κοινότητες. Αφιερώνοντας χρόνο για να αλληλεπιδράσουν με τους ντόπιους, όπως το μαγείρεμα ενός γεύματος στο σπίτι, η κατασκευή αντικειμένων βιοτεχνίας, βοηθά τους ταξιδιώτες να αισθάνονται την πραγματική ευτυχία. Η φιλοσοφία της ταξιδιωτικής εταιρίας στηρίζεται στην Δειφορία για να προωθήσει έναν «τουρισμό που σέβεται τόσο τους **ντόπιους** όσο και τον **ταξιδιώτη**, την **πολιτιστική κληρονομιά** και το **περιβάλλον**».

#### 4 Δράσεις και 4 Χαρακτηριστικά του προγράμματος 'Slow Travel Hue'

- ο Δημιουργία διαδικτυακού προφίλ βιοτεχνίας και ψηφιοποίηση προϊόντων
  - ο Σχεδιασμός αργού πακέτου διακοπών ή αργής περιήγησης που συνδιάζει τοπικά χαρακτηριστικά και δραστηριότητες όπως ποδηλασία, περπάτημα, κωπηλασία σε μια βάρκα ή ιππασία για μια πιο ολοκληρωμένη εμπειρία και σύνδεση με την τοπική κουλτούρα και τους ανθρώπους
  - ο Οργάνωση ψηφιακών και βιωματικών περιηγήσεων από βιοτέχνες και πολιτιστικές ομάδες
  - ο Εμπλουτισμός με πρακτικές εμπειρίες
- 
- ο *Συναισθηματική σύνδεση*\_ Έχει να κάνει με τη σύνδεση ανθρώπων και τη δημιουργία αναμνήσεων από στιγμές.
  - ο *Οδηγοί αφήγησης*\_ Κάθε ταξίδι προβάλλει μια μοναδική θεματική με τοπικά χαρακτηριστικά, με οδηγούς αφήγησης και οικοδεσπότες.
  - ο *Αυθεντικές ανακαλύψεις*\_ Εκτός από τα τουριστικά μονοπάτια υπάρχει η δυνατότητα για εξερεύνηση σε λιγότερο γνωστά μέρη με «πιο αργό, μακρύ και βαθύτερο» ταξιδιωτικό πνεύμα.
  - ο *Πρακτικές εμπειρίες*\_ Διασκεδαστικές και ασφαλείς δραστηριότητες είναι πανταχού παρούσες για την προώθηση της τοπικής τεχνογνωσίας και για να εμπλουτίσουν την εμπειρία του επισκέπτη.



**Εικόνα 5.** Σκηνές από βιοτεχνικά εργαστήρια του Βιετνάμ. 2017. [Πηγή: <https://slowtravelhue.com/portfolio/craft-tourism/>]

#### 4. Σχεδιασμός ενός νέου βιοτεχνικού μοντέλου του οικισμού



Εικόνα 6. Brainstorming για τη στοιχειοθέτηση της ιδέας [Πηγή: Προσωπικό αρχείο]

##### 4.1 Ανάδειξη βιοτεχνίας στη Μηλιά- Στοιχειοθέτηση της ιδέας

Μεταβαίνοντας στο επόμενο κεφάλαιο της εργασίας το οποίο αποτελεί και ένα σημαντικό σκέλος της, θα αναλύσουμε τους δυο πυλώνες της πρότασης. Η ιδέα προσανατολίστηκε περισσότερο και στην παραγωγή νέων σύγχρονων αντικειμένων που η αξία τους θα αντανακλά περισσότερο στην αγορά και στη δημιουργία εργαστηριακών δράσεων και επισκέψεων στον οικισμό μέσω του βιοτεχνικού τουρισμού για να ξεκινήσει να οικοδομείται το Placebranding των βιοτεχνιών του οικισμού. Η κοινωνική δικτύωση των τεχνιτών μεταξύ τους μέσα από τις επισκέψεις και τα σεμινάρια θα δημιουργήσει ένα κλίμα ανταλλαγής ιδεών, ενημέρωση για τις νέες τεχνολογίες και τις σύγχρονες ανάγκες της αγοράς, πράγμα που θα ωφελήσει ιδιαίτερα το στήσιμο της νέας παραγωγής σειράς αντικειμένων.

- Πρόταση μιας σειράς σύγχρονων ξύλινων προϊόντων με σκοπό το 'άνοιγμα' στην αγορά
- Πρόταση εργαστηρίων/ workshop, που σχετίζεται με την ανάδειξη, την παραγωγή και την κατανάλωση των αντικειμένων

##### 1<sup>ος</sup> Πυλώνας- Σχεδιασμός μια σειράς από σύγχρονα ξύλινα αντικείμενα

Το πλαίσιο της πρότασης περιλαμβάνει τον εκσυγχρονισμό στις ιδέες για το σχεδιασμό και την παραγωγή ξύλινων αντικειμένων, όχι μόνο αναμνηστικών/

‘souvenir’ αλλά και άλλων σύγχρονων χρηστικών που αναταποκρίνονται στις σύγχρονες τάσεις της αγοράς. Πρόκειται δηλαδή, για το ‘στήσιμο’ μια νέας παραγωγής σειράς αντικειμένων και ένταξη τους στην αγορά με στόχο να αποτελέσει γέφυρα ανάμεσα στους τεχνίτες της Μηλιάς και τη σύγχρονη αγορά. Η μετάβαση από κάποια ίσως παροχημένα αντικείμενα σε κάποια άλλα, είναι μάλλον μια πιο βιώσιμη κατεύθυνση για να κρατήσει και να στηρίξει τους νέους τεχνίτες στο επάγγελμα. Οι ιδέες μπορούν μάλιστα να προκύψουν μέσα από την αλληλεπίδραση των τεχνιτών μεταξύ τους και άλλων σχεδιαστών προϊόντων ξύλου.

- **Σκέυη οικιακής χρήσης και επιτραπέζια παιχνίδια** -> Η Λαϊκή τέχνη της Μηλιάς από το παρελθόν μέχρι σήμερα επικεντρώνεται σε είδη οικιακής χρήσης. Οι ιδιότητες του ξύλου στη μαγειρική είναι εξαιρετικές: δεν γρατσουνίζει τα μαγειρικά σκεύη, δε μεταδίδει θερμότητα, είναι ανθεκτικό στη χρήση και θεωρείται ένα βιώσιμο ‘sustainable’ υλικό καθώς είναι ένας φυσικός ανανεώσιμος πόρος. Συνεπώς, θα άξιζε ο σχεδιασμός μεγαλύτερης ποικιλίας και πιο σύγχρονων ξύλινων ειδών οικιακής χρήσης. Αυτή η κατηγορία μάλιστα, είναι πιο εύκολη στην παραγωγή του, πράγμα που δίνει τη δυνατότητα να κατασκευαστεί από οποιονδήποτε αρχάριο ή μη σχετικό με το επάγγελμα, με μια μικρή καθοδήγηση.



**Εικόνα 7.** Σκεύη οικιακής χρήσης και επιτραπέζια παιχνίδια (πλαστήρια, κουτάλες, καλαμάκια, σβούρες, παιχνίδια). [Πηγή: <https://www.etsy.com/>]



**Εικόνα 8.** Προϊόντα υπαίθριας δραστηριότητας και παιχνίδια ισορροπίας (σανίδες για σκι, snowboard, ισορροπία, γυμναστική, παιχνίδι). [Πηγή: <https://www.etsy.com/> ]

- **Προϊόντα υπαίθριας δραστηριότητας και παιχνίδια ισορροπίας->** Η Μηλιά λόγω του ιδιαίτερου αναγλύφου και τοποθεσίας της μπορεί να προσφέρει μεγάλη γκάμα υπαίθριων δραστηριοτήτων. Ξύλινα πέδιλα π.χ., στη Μηλιά, συναντάμε από τα παλιά χρόνια. Συνεπώς, μπορούμε να αναβιώσουμε αυτή την κουλτούρα με μια καλύτερη πλέον τεχνολογία που παρουσιάζει πολλές δυνατότητες στην τεχνική του αθλήματος.



**Εικόνα 9.** Προϊόντα τεχνολογίας (ξύλινα ποντίκια, ξύλινο πληκτρολόγιο, usb στικάκια, κ.ά.). [Πηγή: <https://www.etsy.com/> ]

- **Προϊόντα τεχνολογίας**-> Αυτή η κατηγορία επικεντρώνεται στην εξέλιξη της τεχνολογίας και ως συνέπεια της αγοράς μαζί με τη ζήτηση και τις ανάγκες της κοινωνίας. Συνεπώς, το άνοιγμα της αγοράς για όλους μέσω δικτύου χωρίς γεωγραφικά και πολιτισμικά όρια, η χρήση ποικιλίας προϊόντων και υπηρεσιών με υψηλές τεχνολογίες, επιβεβαιώνει την ανάγκη και τη ζήτηση για μια σειρά αντικειμένων της 3<sup>ης</sup> Βιομηχανικής επανάστασης (ξύλινα ποντίκια, ηλεκτρολόγιο κ.ά.)

## **2<sup>ος</sup> Πυλώνας -Δημιουργία εργαστηρίων/ workshop για την ανάδειξη της βιοτεχνίας ξύλου**

Για μπορέσει να οικοδομείται σιγά σιγά ένα Placebranding των προϊόντων που παράγονται στις βιοτεχνίες του οικισμού προωθείται και ενισχύεται ο Βιοτεχνικός Τουρισμός. 'Προϊόντα' αυτού του τουριστικού μοντέλου μπορεί να είναι κάποια εργαστήρια/ workshop που στοχεύουν στην εκπαίδευση και την κατασκευή προϊόντων από τον τεχνίτη ή τον ίδιο τον επισκέπτη σε επιλεγμένο εργαστηριακό χώρο που παρέχει τον εξοπλισμό και την ασφάλεια που απαιτείται. Ρωτώντας παλιούς ξυλογλύπτες αν είναι εφικτή αυτή η ιδέα, εξέφρασαν την έγκριση και το ενδιαφέρον τους για ένα τέτοιο σενάριο εξασφαλίζοντας την ασφάλεια του με χρήση των πιο ασφαλών μηχανημάτων διότι ο χρόνος εκπαίδευσης και το επίπεδο δυσκολίας πρέπει να είναι χαμηλό. Με αυτό τον τρόπο προσφέρει στον επισκέπτη μια πιο ολοκληρωμένη εμπειρία, να οικειοποιηθεί τα εργαστήρια του χωριού, να δημιουργήσει με βάση τη φαντασία του και στο τέλος να πάρει μαζί του την εμπειρία αυτή μέσα σε ένα αντικείμενο- αναμνηστικό (souvenir) που θα έχει κατασκευάσει ίδιος. Ακολουθώντας αυτή την ιδέα, κερδισμένος βγαίνει και ο τεχνίτης ο οποίος μετέδωσε την εμπειρία και τη γνώση του αλλά και το ίδιο το παραδοσιακό επάγγελμα στη Μηλιά το οποίο με αυτο τον τρόπο παραμένει ενεργό και διαφυλλάσσεται. Παράλληλα, ο οικισμός γίνεται ολόκληρος ένα πεδίο επίσκεψης συμβάλλοντας σε μια συνολικότερη αναβάθμιση του.

Το μοντέλο του workshop που προτείνεται συγκροτείται με τα εξής χαρακτηριστικά:

### **Τι κάνουμε**

- ο Σεμινάρια- εργαστήρια με θεωρητικό και πρακτικό μέρος στα πλαίσια του Βιοτεχνικού Τουρισμού -> εκπαιδευτικός χαρακτήρας του workshop με στόχο την κατάρτιση και την ανάδειξη της παραδοσιακής αυτής τέχνης του ξύλου (π.χ. ομάδα παραδοσιακής οικοδομικής πέτρας 'Βουλouki')
- ο Αισθητηριακοί, βιωματικοί περίπατοι -> στα πλαίσια των εκπαιδευτικών εργαστηρίων, περιήγηση στους μαχαλάδες, προφορική ιστορία του τόπου, οπτική οικισμού απο διαφορετικά σημεία με στόχο την κατανόηση του τόπου και την ενημέρωση για τα χαρακτηριστικά του κάθε ξύλου και τη διαδικασία υλοτόμησης του από τους ξυλουργούς (συλλογή ρεταλιών ή ξύλων στο δάσος από τους συμμετέχοντες για τη μετέπειτα επεξεργασία του και την τελική δημιουργία του 'souvenir')

### **Για ποιούς**

- Επισκέπτες που σχετίζονται με το επάγγελμα του τεχνίτη, του designer ή ασχολούνται με τον τομέα του Marketing και ταξιδεύουν στο χωριό με στόχο να διευρύνουν τις γνώσεις τους αλλά και να αναβαθμίσουν το σχεδιασμό και την προώθηση των προϊόντων -> προχωρημένα workshop
- Επισκέπτες που δεν σχετίζονται με το επάγγελμα και ταξίδεψαν στο χωριό είτε για να μάθουν τον πολιτισμό του και κάποιες στοιχειώδεις γνώσεις ξυλουργικής, είτε για άλλους λόγους (π.χ. πολιτιστικές εκδηλώσεις όπως αντάμωμα, αθλητικές όπως Urso Trail, σκι και ψυχαγωγικές) -> αρχάρια workshop

### **Που**

- Σε σχέση με το θεωρητικό μέρος τα σεμινάρια μπορούν να γίνονται σε εξωτερικό χώρο (επίσκεψη στον δασικό συνεταιρισμό, μικρές πεζοπορίες στο δάσος κοντά στον οικισμό για την ανάδειξη του δασικού πλούτου, παλιών νεροπρίονων κ.ά.) είτε σε εσωτερικό, σε κάποιο εργαστήριο
- Σε σχέση με το πρακτικό μέρος σε επιλεγμένα εργαστήρια τεχνιτών που μπορούν να αναλάβουν την εκπόνηση του εργαστηρίου και διαθέτουν τον κατάλληλο εξοπλισμό
- Για την επιλογή των εργαστηρίων μπορούν να επιλεγούν ανα 2-3 μαχαλάδες ένα εργαστήριο που να αναλαμβάνει ένα τύπο εργαστηρίου π.χ. του προχωρημένου workshop, έτσι ώστε ανάλογα με τη θεματική και τις απαιτήσεις να αλλάζει και το εργαστήριο. (μετακινούμενα εργαστήρια- προσπάθεια ένταξης μαχαλάδων στο σενάριο της πρότασης)

### **Τεχνικές, μέσα**

Για να καλυφθούν οι ανάγκες των συμμετεχόντων ιδιαίτερα για αυτούς που επισκέπτονται το μέρος με σκοπό το εργαστήριο και δεν διαμένουν προσωρινά σε γειτονικά μέρη χρειάζεται να δημιουργηθεί ένα πρόγραμμα φιλοξενίας που να καλύπτει διαμονή και διατροφή:

- Πρόγραμμα φιλοξενίας από την κοινότητα -> θα μπορούσε να παραχωρήσει άδεια κοινοτικά κτήρια για τη διαμονή καλλιτεχνών, κατασκευαστών κ.λπ. με σκοπό την παραγωγή έργου και στο τέλος τη δημόσια έκθεση των έργων
- Πρόγραμμα φιλοξενίας από το παλιό ιστορικό ξενοδοχείο και εστιατόριο 'Έγνατία' στην είσοδο του οικισμού σε μια ενδεχόμενη επαναλειτουργία του
- Πρόγραμμα φιλοξενίας από ντόπιους-> οι συμμετέχοντες θα διαμένουν μέσα στα σπίτια των κατοίκων μαζί με τις οικογένειες από όπου θα παρέχεται και η διατροφή (πλήρης ενσωμάτωση των επισκεπτών στη ζωή και τον πολιτισμό των κατοίκων)
- Διαμονή σε καταλύματα του γειτονικού Μετσόβου

### **Χρηματοδοτικά εργαλεία**

- Ευρωπαϊκά προγράμματα περιβάλλοντος και διαφύλαξης της πολιτισμικής κληρονομιάς
- Εθνικά προγράμματα, από το υπουργείο περιβάλλοντος και αγροτικής ανάπτυξης
- Τον κοινοτικό συνεταιρισμό ο οποίος θα αναλάβει να οργανώσει και να προγραμματίσει όλο το εγχείρημα του Βιοτεχνικού Τουρισμού
- Εξοραϊστικοί σύλλογοι της Μηλιάς εντός και εκτός Ελλάδας



- Από τους ίδιους τους συμμετέχοντες- επισκέπτες που θα πρέπει να προσκομούν ένα μικρό ποσό για τη συμμετοχή τους

#### 4.3 Άνοιγμα στην αγορά-παγκόσμιο δίκτυο εμπόρων και παραγωγών

Πέρα από το σχεδιασμό και την παραγωγή κάποιων σύγχρονων αντικειμένων, βασικό ρόλο παίζει η έκθεση και η διαφήμιση τους, παράγοντες που θα καθορίσουν την επιτυχία της πώλησης. Για τον εκσυγχρονισμό των εργαστηρίων και την επέκταση της αγοράς για μεγαλύτερης εμβέλειας πελατών επιβάλλεται η ένταξη των τεχνιτών σε ένα παγκόσμιο δίκτυο εμπόρων και παραγωγών ξύλινων ειδών. Χαρακτηριστικές ηλεκτρονικές βιτρίνες καταστημάτων από μικρές επιχειρήσεις χειροποίητων ειδών με μεγάλη προβολή και ενσωματωμένο κοινό είναι το Etsy, το Amazon Handmade και το Craigslist, Marketplace, Bonanza κ.ά.

The image shows a screenshot of the Etsy website. At the top, there is a search bar with the text "Search for anything" and a search icon. Below the search bar, there are navigation links for various categories: Back to School, Jewelry & Accessories, Clothing & Shoes, Home & Living, Wedding & Party, Toys & Entertainment, Art & Collectibles, Craft Supplies, and Vintage. The main content area features a grid of images showing children playing with wooden toys. Below the images, there are two shop profiles: TreeSounds and KIBODOshop. TreeSounds is a Star Seller with 14,408 sales and a 5-star rating. KIBODOshop has 129 sales and a 5-star rating. Below the shop profiles, there is an announcement section and a section for featured items. The featured items include a bamboo wireless keyboard and mouse for €119.99, a handmade bamboo wireless mouse for €39.99, and a bamboo wireless charger for €39.99.

**Εικόνα 10.** Χαρακτηριστικά παραδείγματα ιστοσελίδων τοπικών επιχειρήσεων με ξύλινα χειροποίητα είδη. [Πηγή: <https://www.etsy.com/>]

Πέρα από τα παγκόσμια αναγνωρισμένα e-shop στα οποία διάφοροι παραγωγοί του 1ογενή και 2ογενή τομέα συνεργάζονται και εκθέτουν τα εμπορεύματα τους προς πώληση, έχουν δημιουργηθεί και κάποιες άλλες ηλεκτρονικές πλατφόρμες πώλησης που στηρίζουν τους παραγωγικούς τομείς των ορεινών και ημιορεινών περιοχών στην

Ελλάδα. Μια τέτοια πλατφόρμα είναι η 'Λούπυ' στην οποία μπορεί κάποιος να βρει προϊόντα ορεινών και ημιορεινών παραγωγών ανωτέρας ποιότητας, ενισχύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την οικονομία αυτών. Η ιδέα αναπτύχθηκε με δύο βασικούς πυλώνες της να είναι η υποστήριξη της ορεινής οικονομίας σε παραγωγικό (βρώσιμα προϊόντα) και μεταποιητικό επίπεδο (καλλυντικά, διακοσμητικά προϊόντα). Η 'Λούπυ' παρέχει τα απαραίτητα τεχνολογικά μέσα, έτσι ώστε να δώσει τη δυνατότητα στους παραγωγούς να διαθέτουν οι ίδιοι τα προϊόντα τους στο ηλεκτρονικό εμπόριο (e-commerce), μέσω μιας κινητής εφαρμογής, εκμηδενίζοντας το μέχρι πρότινος τεχνολογικό χάσμα που υπήρχε, χωρίς μεσάζοντες που ελέγχουν τις τιμολογιακές και εμπορικές πολιτικές.



**Εικόνα 11.** Λογότυπο και ιστοσελίδα της Λούπυ [Πηγή: <https://lupie.gr/>]

Τέλος, θα ήταν χρήσιμο να σημειωθεί ότι οι νέοι παραγωγοί/ τεχνίτες που επιλέξουν να διευρύνουν το εμπορικό κοινό τους με αυτό τον τρόπο, θα έχουν τη δυνατότητα να αξιολογούνται και να παίρνουν 'feedback' από τους πελάτες με σκοπό τη διαρκή βελτιστοποίηση των προϊόντων τους και την καλύτερη απόδοση της επιχείρησής τους. Οι νέοι τεχνίτες σήμερα έχουν τα μέσα για να ενσωματωθούν στο παγκόσμιο εμπόριο, να μαθαίνουν και να ενημερώνονται διαρκώς, πράγμα που καταστά περισσότερο ελκυστική και βιώσιμη μια μικρή τοπική επιχείρηση.

## 5. Συμπεράσματα

Η Μηλιά ως ένας μικρός απομονωμένος ορεινός χώρος, παρα την τάση της εποχής– την 'φυγή' των νέων, και την αποδυνάμωση των παραγωγικών κλάδων, διαθέτει τα μέσα να επαναζωντανέψει μέσα από την άνθιση του βιοτεχνικού κλάδου. Στα παραπάνω κεφάλαια έγινε η περιγραφή όλων των σταδίων για το πως θα μπορούσε να γίνει εφικτή μια τέτοια επαναλειτουργία του.

Τα πολλαπλά οφέλη που μπορούν να προκύψουν από την αναβάθμιση του κλάδου της βιοτεχνίας, συμβάλλουν σε μια ολοκληρωμένη ανάπτυξη της περιοχής. Ο εκσυγχρονισμός του βιοτεχνικού κλάδου όπως αναλύει η εργασία, μπορεί να επιτευχθεί μέσω μια νέας παραγωγής σύγχρονων αντικειμένων και ένταξη τους στα

παγκόσμια μέσα αγοράς και εμπορίου από τους νέους τεχνίτες. Η υποστήριξη της ορεινής οικονομίας, η ανάπτυξη έξυπνων τρόπων παραμονής των νέων, με τις σύγχρονες τεχνολογίες, τις θέσεις εργασίας και τις νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες παραγωγής τοπικών πολιτιστικών προϊόντων μπορεί να αποτελέσει το ύψιστο δέλεαρ για να επιτευχθεί αυτό.

Σχετίζοντας τη βιοτεχνία με έναν βιώσιμο και εναλλακτικό 'αργό' τουρισμό, θα μπορέσει να φέρει ζωή και σε άλλους τομείς (κοινωνία, πολιτισμός, οικονομία, τεχνολογία), καθώς η μονοδιάστατη τουριστική βιομηχανία απο μόνη της δεν μπορεί να ανακάμψει την υποβάθμιση του οικισμού. Ενισχύοντας επομένως, τη βιοτεχνία μέσα από τον βιοτεχνικό τουρισμό και τα προϊόντα του (workshop, περιηγήσεις κ.ά.), επιτυγχάνεται η διατήρηση και η διαφύλαξη του πολιτιστικού 'αρχείου' του οικισμού και προσφέρει στον επισκέπτη μια ανώτερη βιωματική εμπειρία του τόπου καθ' όλη τη διάρκεια του έτους καθώς και από απόσταση. (οι τουρίστες μπορούν να αγοράζουν τα προϊόντα ακόμη και στις χώρες καταγωγής τους)

Η βιοτεχνία αφηγείται την ιστορία του τόπου και των ανθρώπων του, δημιουργώντας έτσι ενδιαφέρον και αναμνήσεις από τις επισκέψεις. Τα προϊόντα του βιοτεχνικού τουρισμού λοιπόν, είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την εμπειρία του τόπου από τον οποίο προέρχονται. Όπως αναφέρει και η ιστοσελίδα [www.acs-aec.org](http://www.acs-aec.org) <<Είναι το αντικείμενο ή η 'μνήμη' που εξάγεται μετά από μια επίσκεψη στον τόπο και ως εκ τούτου είναι επιτακτική ανάγκη να αντιπροσωπεύει την αυθεντικότητα του τόπου και την έμφυτη πολιτιστική κληρονομιά>>.

Τέλος, σαν μια σκέψη παραπέρα για την μελλοντική ανάπτυξη του βιοτεχνικού τουρισμού όχι μόνο της Μηλιάς αλλά και της ευρύτερης περιοχής είναι ότι θα μπορούσε να συνδεθεί με άλλες βιοτεχνίες της περιοχής όπως η υφαντουργία και η εκκλησιαστική ξυλογλυπτική του Μετσόβου. Ο βιοτεχνικός τουρισμός έπειτα θα μπορούσε να συνδεθεί και με άλλες εναλλακτικές μορφές τουρισμού όπως ο ορειβατικός τουρισμός στα γύρω δάση και να πλαισιωθεί με ένα δίκτυο διαδρομών από περιοχή σε περιοχή με βιοτεχνικό ενδιαφέρον και όχι μόνο, στην κατεύθυνση του 'αργού' βιωματικού τουρισμού.

## **Ευχαριστίες**

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Ιωάννη Καπέτη, τον Μιχάλη Νίστα καθώς και άλλους Μηλιώτες για τη πολύτιμη βοήθεια τους στην εκπόνηση της εργασίας και για τις ενδιαφέρουσες κουβέντες που μοιραστήκαμε.

## **Βιβλιογραφία**

- Χατζής, Ν.. 2007. Εμείς οι Μηλιώτες: Γενεαλογικά δέντρα όλων των κατοίκων και η ιστορία της Μηλιάς- Μετσόβου
- Καπέτης, Ι. 2023. Η προσφορά μου στην ιστορική Μηλιά μετσόβου
- Μαγειρίας, Μ. 2009. Ένας αιώνας κοινωνικής και κοινοτικής ζωής: Φωτογραφικό Οδοιπορικό ACS AEC. 2017. The Craft Sector in Tourism [Online]. Available: <http://www.acs-aec.org/index.php?q=sustainable-tourism/the-craft-sector-in-tourism> [ Accessed Μάϊος 2023]
- ResearchGate. 2017. Craft villages and tourism development a case study in Phu Quoc island of Vietnam [Online]. Available.

- [https://www.researchgate.net/publication/318151789\\_Craft\\_villages\\_and\\_tourism\\_development\\_a\\_case\\_study\\_in\\_Phu\\_Quoc\\_island\\_of\\_Vietnam](https://www.researchgate.net/publication/318151789_Craft_villages_and_tourism_development_a_case_study_in_Phu_Quoc_island_of_Vietnam) [ Accessed Μάιος 2023]
- Vietnam. 2017. Vietnam to develop 301 tourism- linked craft villages by 2030. [Online]. Available: <https://en.vietnamplus.vn/vietnam-to-develop-301-tourismlinked-craft-villages-by-2030/233856.vnp> [ Accessed Μάιος 2023]
- Slow Travel Hue. 2014-2023. Craft Tourism. [Online]. Available: <https://slowtravelhue.com/portfolio/craft-tourism/> [ Accessed Μάιος 2023]
- ΕΓΝΑΤΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ. 2012. Μηλιά Μετσόβου- Τοπογραφικό Διάγραμμα. [Online]. Available: [http://archives.epcon.gr/tokens/category/history&images\\_offset=50/&fbclid=IwAR2jqjmVW-gvo\\_O5fEaeDcww3Ke8ziRholVIDfjrtMxrPcR8rKLupX1GCew](http://archives.epcon.gr/tokens/category/history&images_offset=50/&fbclid=IwAR2jqjmVW-gvo_O5fEaeDcww3Ke8ziRholVIDfjrtMxrPcR8rKLupX1GCew) [ Accessed Μάιος 2023]
- Μηλιά Μετσόβου Αμέρου, Facebook group. 2023. [Online]. Available: <https://www.facebook.com/groups/23838919048/members/> [ Accessed Μάιος 2023]
- Etsy. [Online]. Available: [https://www.etsy.com/de-en/listing/1122252901/fingers-safe-wooden-balance-board-gakker?click\\_key=oe878cbda48e1729e0a96b913914d525ff8abbb5%3A1122252901&click\\_sum=f4f3c507&ref=hp\\_rv-3&frs=1](https://www.etsy.com/de-en/listing/1122252901/fingers-safe-wooden-balance-board-gakker?click_key=oe878cbda48e1729e0a96b913914d525ff8abbb5%3A1122252901&click_sum=f4f3c507&ref=hp_rv-3&frs=1) [ Accessed Μάιος 2023]
- Λούπυ. 2023. [Online]. Available: <https://lupie.gr/> [ Accessed Ιούνιος 2023]

**Μετσοβίτικες πίτες:  
προς ένα νέο επιχειρείν**

**Νίκος Τριανταφύλλου**  
Οικονομολόγος  
Οικονομικό Πανεπιστήμιο  
Ιωαννίνων

**Metsovite pies: towards  
a new business**

**Nikolaos Triantafyllou**  
Economist  
Economic University of  
Ioannina

## **Περίληψη**

Η δραστηριότητα παρασκευής παραδοσιακών πιτών διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε επίπεδο τοπικής και εθνικής οικονομίας. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για την περιοχή του Μετσόβου, η οποία φημίζεται για τις παραδοσιακές πίτες της. Στην παρούσα μελέτη εξετάζεται η οικονομική βιωσιμότητα μιας μικρής οικογενειακής μονάδας παραγωγής παραδοσιακών πιτών στο Δήμο Μετσόβου, με χειροποίητο φύλλο, έτοιμο φύλλο και με μηχάνημα παραγωγής έτοιμου φύλλου στο στάδιο παρασκευής πιτών στο εργαστήριο και διάθεση της περίσσειας φύλλο σε χονδρικούς και λιανικούς πελάτες. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης δείχνουν ότι η συγκεκριμένη επένδυση κρίνεται οικονομικά επωφελής, αν και εξασφαλίζει οριακά ικανοποιητικό εισόδημα, χωρίς την πώληση της περίσσειας έτοιμου φύλλου. Αξίζει ωστόσο να διερευνηθεί ως μία αναπτυξιακή δυνατότητα προς την ενίσχυση της οικονομίας της περιοχής.

## **Abstract**

The activity of making traditional pies plays an important role in the local and national economy. This is especially true for the area of Metsovo, which is famous for its traditional pies. The present study examines the economic viability of a small family unit producing traditional pies in the Municipality of Metsovo, with handmade sheet, ready-made sheet and with a machine to produce ready-made sheet for making pies in the workshop and distribution of excess sheet to wholesale and retail customers. The results of the analysis show that this specific investment is considered economically beneficial, although it ensures a marginally satisfactory income, without the sale of the excess ready-made sheet. However, it is worth investigating as a development possibility to strengthen the region's economy.

## 1. Εισαγωγή

Πέρα από το πολύ όμορφο και ξεχωριστό φυσικό τοπίο του, το Μέτσοβο διακρίνεται και για το γευστικό τοπίο του. Οι κάτοικοι του Μετσόβου, χρησιμοποιώντας ως πρώτες ύλες στις συνταγές τους το αλεύρι, το κρέας και τα τυροκομικά, έχουν δώσει μεγάλη σημασία και αξία στη γαστρονομία, και στα παραδοσιακά τοπικά προϊόντα που τα διατηρούν αναλλοίωτα στο πέρασμα του χρόνου.

Ιδιαίτερο κεφάλαιο στη γαστρονομική ταυτότητα του Μετσόβου αποτελούν οι παραδοσιακές πίτες, που συνήθως είναι φτιαγμένες με χειροποίητο φύλλο και αγνά φρέσκα υλικά που παράγονται στην περιοχή όπως γάλα, βούτυρο, τυρί και αυγά. Η πιο φημισμένη μετσοβίτικη πίτα είναι η **κασάτα**, η οποία είναι τυρόπιτα με φέτα, που γίνεται με χειροποίητα φύλλα. Λιγότερο ίσως γνωστές στο ευρύ κοινό, είναι η **χορτόπιτα** ή λαχανόπιτα, η **κολοκυθόπιτα**, η **πισπιλίτα** ή **μπλατσάρα**, οι οποίες γίνονται χωρίς φύλλο.

Λαμβάνοντας υπόψη τη γαστρονομική παράδοση του Μετσόβου και ιδιαίτερα τις παραδοσιακές πίτες του, η παρούσα εργασία εξετάζει τη βιωσιμότητα μιας οικογενειακής μονάδας παρασκευής πιτών και, εναλλακτικά, πιτών και φύλλου στο Μέτσοβο. Με τον τρόπο αυτό δίνεται η δυνατότητα αναβάθμισης της περιοχής, οικονομικής ανάπτυξης, δημιουργίας θέσεων εργασίας μελλοντικά στους κατοίκους της και κατά συνέπεια μία τέτοια εγκατάσταση θα μπορούσε να συμβάλει στην εξασφάλιση ενός υψηλότερου εισοδήματος για τους κατοίκους της περιοχής, σε σχέση με την υφιστάμενη κατάσταση.

## 2. Ο κλάδος των παρασκευαστηρίων στο Μέτσοβο

Η παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων αποτελεί βασικό πυλώνα στην οικονομία του Μετσόβου. Η δραστηριότητα αυτή αφορά τόσο στα ζυμαρικά, π.χ. τραχανάς και χυλοπίτες, όσο και στα τυροκομικά και γαλακτοκομικά προϊόντα, όπως γάλα, τυριά και γιαούρτι. Οι ντόπιοι παραγωγοί έχουν ιδρύσει μονάδες και παράγουν σημαντικές ποσότητες παραδοσιακών τοπικών προϊόντων που εμπορεύονται εντός και εκτός Ελλάδας. Στο πλαίσιο διατήρησης της ποιότητας, της παράδοσης και της στήριξης της τοπικής οικονομίας, το μεγαλύτερο μέρος των καταστημάτων εστίασης στο Μέτσοβο χρησιμοποιεί κατά κύριο λόγο τοπικά προϊόντα.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, η ίδρυση μιας οικογενειακής επιχείρησης παρασκευής παραδοσιακών πιτών (και, εναλλακτικά, παραδοσιακού φύλλου όπως θα συζητηθεί παρακάτω) είναι μια δραστηριότητα, η οποία μπορεί με σωστό σχεδιασμό και προσεχτικά βήματα να προσφέρει ένα ικανοποιητικό εισόδημα. Από την άλλη πλευρά, βέβαια, υπάρχουν αρκετοί παράγοντες που καθιστούν δύσκολο τον δρόμο προς την επιτυχία και την επίτευξη του στόχου. Τέτοιοι παράγοντες είναι, για παράδειγμα, οι φόροι εισοδήματος, οι μισθοί, ακόμα και οι πρώτες ύλες που χρησιμοποιεί μια επιχείρησης. Τέτοιοι παράγοντες πρέπει να ληφθούν υπόψη και με κατάλληλες μεθόδους να βρεθούν λύσεις ώστε να αποφευχθούν κίνδυνοι αρνητικών εξελίξεων.

Πιο αναλυτικά, στο πλαίσιο της εργασίας διερευνώνται τρία εναλλακτικά σενάρια: Σενάριο Α: παρασκευαστήριο πιτών με χειροποίητο φύλλο, Σενάριο Β: παρασκευαστήριο πιτών με έτοιμο φύλλο, Σενάριο Γ: παρασκευαστήριο πιτών με φύλλο που θα ετοιμάζεται με μηχανήμα και η περίσσειά του θα διατίθεται προς πώληση σε άλλες επιχειρήσεις. Οι πίτες τις οποίες ότι θα παράγει η υπό μελέτη επιχείρηση είναι η κασάτα (τυρόπιτα), η σπανακόπιτα και η κολοκυθόπιτα, θεωρώντας ότι είναι εκείνες με τη μεγαλύτερη ζήτηση από το αγοραστικό κοινό. Σε κάθε ένα από τα σενάρια, έχει πραγματοποιηθεί κοστολόγηση των πρώτων υλών για την παρασκευή των πιτών, τιμολόγηση των προϊόντων και προσδιορισμός των εκτιμώμενων πωλήσεων ανά κατηγορία προϊόντος με έρευνα της τοπικής αγοράς και με βάση την εμπειρία επαγγελματική εμπειρία του συγγραφέα. Οι τεχνικές και οικονομικές παραδοχές της ανάλυσης περιγράφονται πιο αναλυτικά σε επόμενη ενότητα.

### 3. Μεθοδολογία

#### 3.1 Μέθοδοι αξιολόγησης επενδύσεων

Προκειμένου να αξιολογηθεί το επενδυτικό σχέδιο χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος των προεξοφλημένων ταμειακών ροών (Discounted Cash Flow Method) και υπολογίστηκαν τα πλέον αποδεκτά κριτήρια αξιολόγησης, ήτοι η Καθαρή Παρούσα Αξία (Net Present Value-NPV) και ο Εσωτερικός Συντελεστής Αποδοτικότητας (Internal Rate of Return-IRR).

Η Καθαρά Παρούσα Αξία (ΚΠΑ) ορίζεται ως η διαφορά της παρούσας αξίας των ετήσιων εισοδημάτων μείον την παρούσα αξία των ετήσιων εξόδων, συμπεριλαμβανομένων των επενδύσεων, σύμφωνα με τον ακόλουθο τύπο:

$$ΚΠΑ = \sum_{t=1}^v \frac{ΚΤΡ_t}{(1+r)^t} - K_0$$

όπου: ΚΠΑ = η Καθαρά Παρούσα Αξία του σχεδίου, ΚΤΡ<sub>t</sub> = η Καθαρή Ταμειακή Ροή το έτος t, K<sub>0</sub> = η αρχική επένδυση το χρόνο t=0 και v = η διάρκεια ζωής του επενδυτικού σχεδίου.

Εάν η ΚΠΑ είναι θετική τότε η επένδυση χαρακτηρίζεται οικονομικά βιώσιμη και προτείνεται η υλοποίησή της. Σε αντίθετη περίπτωση, δηλαδή εάν η ΚΠΑ είναι αρνητική, η επένδυση κρίνεται μη βιώσιμη και απορρίπτεται.

Ο Εσωτερικός Συντελεστής Αποδοτικότητας ή Εσωτερικός Βαθμός Απόδοσης (Internal Rate of Return – IRR) είναι ουσιαστικά το επιτόκιο προεξόφλησης, με το οποίο μηδενίζεται η ΚΠΑ της επένδυσης, ως ακολούθως:

$$0 = \left[ \sum_{t=1}^v \frac{ΚΤΡ_t}{(1+EBA)^t} \right] - K_0$$



όπου:  $KTP_t$  = η Καθαρή Ταμειακή Ροή το έτος  $t$ ,  $K_0$  = η αρχική επένδυση το χρόνο  $t=0$ ,  $v$  = η διάρκεια ζωής του επενδυτικού σχεδίου,  $EBA = 0$  Εσωτερικός Βαθμός της Επένδυσης, δηλ. το επιτόκιο προεξόφλησης που καθιστά την  $KPIA = 0$ .

Ο  $EBA$  εκφράζει την απόδοση του ενδεδυμένου κεφαλαίου στο συγκεκριμένο επενδυτικό σχέδιο και για το λόγο αυτό συγκρίνεται με το επιτόκιο προεξόφλησης, το οποίο εκφράζει την ελάχιστη επιθυμητή απόδοση από την πλευρά του επενδυτή σύμφωνα με το χρηματοδοτικό κόστος και την ανάληψη κινδύνου σε σχέση με την συγκεκριμένη επένδυση. Για να γίνει αποδεκτή η επένδυση, ο  $EBA$  πρέπει να είναι ίσος ή μεγαλύτερος από το ελάχιστο αυτό όριο απόδοσης (ήτοι το επιτόκιο προεξόφλησης), το οποίο ονομάζεται Συντελεστής Απόρριψης (Gropelli και Nikbakht, 2012).

### **3.2 Οικονομοτεχνικές παραδοχές της ανάλυσης**

Όπως αναφέρθηκε, τα παραγόμενα προϊόντα αφορούν σε τυρόπιτες, σπανακόπιτες και κολοκυθόπιτες που θα πωλούνται σε μορφή ολόκληρης πίτας κατεψυγμένης ή ψημένης και σε τεμάχια ψημένα. Επίσης, στο τρίτο σενάριο θα πωλείται συσκευασμένο φύλλο.

#### **3.2.1 Δυναμικότητα και κόστος επένδυσης**

Και στα τρία σενάρια, η λειτουργία της παραγωγικής μονάδας βασίζεται σε παραγωγή 6000 τεμαχίων ετησίως, ποσότητα που αποφέρει 500 τεμάχια το μήνα ή 25 σε ημερήσια βάση, λαμβάνοντας υπόψιν 280 μέρες παραγωγικής διαδικασίας ανά έτος. Πιο αναλυτικά, θα παρασκευάζονται 80 τυρόπιτες κατεψυγμένες, 50 σπανακόπιτες κατεψυγμένες και 30 κολοκυθόπιτες κατεψυγμένες. Επίσης, θα παράγονται 30 τυρόπιτες ψημένες και 500 ατομικά κομμάτια, 20 σπανακόπιτες ψημένες και 350 ατομικά κομμάτια και 10 κολοκυθόπιτες ψημένες και 150 ατομικά κομμάτια. Όλες οι πίτες θα είναι βάρους 1 κιλού και όλα τα τεμάχια βάρους 250 γρ. Για λόγους συντηρητικής εκτίμησης, θεωρήθηκε ότι κατά το 1<sup>ο</sup> έτος οι πωλήσεις θα ανέλθουν στο 75% της δυναμικότητας, το 2<sup>ο</sup> έτος στο 80%, το 3<sup>ο</sup> έτος στο 85%, στο 4<sup>ο</sup> έτος στο 90% και από το 5<sup>ο</sup> έτος έως το τελευταίο στο 100%.

Στη βάση της δυναμικότητας της μονάδας προσδιορίστηκαν οι αναγκαίες υποδομές λειτουργίας, οι οποίες αφορούν στις κτηριακές εγκαταστάσεις και στον αναγκαίο εξοπλισμό για τις διαδικασίες παραγωγής και συσκευασίας πιτών. Οι κτηριακές εγκαταστάσεις περιλαμβάνουν χώρους όπου δημιουργείται το χειροποίητο φύλλο ή το φύλλο από το μηχάνημα, είτε αποθήκευσης του έτοιμου, πάγκους με χώρο αποθήκευσης, ψυγείο και αποθήκη για τη συντήρηση της φέτας, του φύλλου, των αυγών και άλλων πρώτων υλών, χώρους παραλαβής των πρώτων υλών, αποθήκη για τα υλικά μεταποίησης και τα υλικά καθαρισμού-απολύμανσης, καθώς και υποστηρικτικούς χώρους (π.χ. γραφεία, τουαλέτες, κλπ.). Πρέπει να σημειωθεί ότι ως παραδοχή θεωρείται ότι το κτήριο θα μισθωθεί, όχι σε κεντρική περιοχή του Μετσόβου, και θα πραγματοποιηθούν κάποιες εργασίες διαμόρφωσης, ώστε να κρατηθεί σε χαμηλά επίπεδα το αρχικό κόστος επένδυσης και να αποφευχθεί η επιβάρυνση της επιχείρησης με δανειακά κεφάλαια. Για τα σενάρια Α και Β μισθώνεται ακίνητο 70 τ.μ. έναντι 800 ευρώ μηνιαίως. Το κόστος διαμόρφωσης

κτηρίου ανέρχεται στο ποσό των 10.000 ευρώ. Στο σενάριο Γ ενοικιάζεται ακίνητο 110 τ.μ., καθώς χρειαστεί χώρος για την εγκατάσταση του μηχανήματος φύλλου και η παραγωγή θα είναι μεγαλύτερη. Το κόστος διαμόρφωσης ανέρχεται σε 15.000 ευρώ και το μηνιαίο μίσθωμα σε 1.500 ευρώ. Επίσης στο σενάριο Γ υπολογίζεται ένα όχημα φορτηγό ψυγείο αξίας 5000 ευρώ για τις ανάγκες της επιχείρησης.

Ο εξοπλισμός αποτελείται από διάφορα εργαλεία όπως ζυγαριά, μαχαίρια, αναδευτήρες, φούρνο και πάγκο. Τέλος, στο κόστος επένδυσης συμπεριλαμβάνεται αρχικό κεφάλαιο κίνησης 5.000 ευρώ για τα δύο πρώτα σενάρια και 8.000 ευρώ για το τρίτο (περίπου 10% των ετήσιων εσόδων). Το απαιτούμενο ποσό επένδυσης για τα τρία σενάρια παρουσιάζεται στον Πίνακα 1.

**Πίνακας 1:** Επενδύσεις εγκατάστασης για τα τρία σενάρια

Είδος	Σενάριο Α	Σενάριο Β	Σενάριο Γ
Διαμόρφωση κτηρίου	10.000	10.000	15.000
Φούρνος	3.500	3.500	3.500
Μίξερ	900	900	900
Ψυγείο	1.000	1.000	1.000
Πάγκος	1.000	1.000	1.000
Διάφορα	1.000	1.000	1.000
Μηχάνημα φύλλου	-	-	60.000
Οχήματα	-	-	5.000
<b>Σύνολο Εξοπλισμού</b>	<b>7.400</b>	<b>7.400</b>	<b>67.400</b>
Κεφάλαιο κίνησης	<b>5.000</b>	<b>5.000</b>	<b>8.000</b>
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>22.400</b>	<b>22.400</b>	<b>95.400</b>

### 3.2.2 Λειτουργικό κόστος

Η αναλογία στις πίτες του παρασκευαστηρίου θα είναι 50% ζύμη και 50% φύλλο. Ως προς τα λειτουργικά έξοδα πρέπει να ληφθεί υπόψη η αγορά της πρώτης ύλης, δηλαδή το προς μεταποίηση αλεύρι, νερό και αλάτι σε φύλλο, αλλά και οι πρώτες ύλες επίσης που χρησιμοποιούνται για την γέμιση των πιτών. Η κασάτα γίνεται με φύλλα τυλιγμένα σαν μαντήλι. Απαιτούνται για την κάθε τυρόπιτα 250 γρ. φέτα, 2 αυγά, 250 γρ. βούτυρο και 150 γρ. λάδι με μισό κιλό φύλλο. Αντίστοιχα, για τις σπανακόπιτες θα χρησιμοποιηθούν 450 γρ. σπανάκι, 150 γρ. φέτα, 30 γρ. τραχανάς, 200 γρ. βούτυρο και 150 γρ. λάδι. Τέλος, για την κολοκυθόπιτα απαιτούνται 400 γρ. κολοκύθι, 1 αυγό, 250 γρ. φέτα, 150 γρ. βούτυρο και 150 γρ. λάδι. Αξίζει να σημειωθεί ότι επειδή οι πίτες θα παράγονται από προϊόντα της περιοχής, παρουσιάζουν μειωμένο ρίσκο αποδοχής από τους καταναλωτές. Επίσης, έτσι διατηρείται το κόστος σε χαμηλά επίπεδα καθώς αποφεύγεται το κόστος μεταφοράς των πρώτων υλών. Όσον αφορά στο κόστος των πρώτων υλών, έχουν ληφθεί υπόψη τα κάτωθι μοναδιαία κόστη:

- Βούτυρο: 8,0 ευρώ/κιλό
- Αυγά: 0,25 λεπτά /αυγό
- Λάδι: 5 ευρώ/λίτρο
- Αλεύρι: 1 ευρώ/κιλό
- Φέτα: 9,0 ευρώ/ κιλό
- Σπανάκι: 0,50 λεπτά/κιλό
- Τραχανάς: 1,5 ευρώ/κιλό
- Κολοκύθια: 1,5 ευρώ/κιλό

- Αλάτι: αμελητέο κόστος
- Έτοιμο φύλλο: 2,70 ευρώ/κιλό

Επίσης, έχει υπολογιστεί κόστος για ψήσιμο περίπου 0,3 ευρώ ανά πίτα και για αποθήκευση περίπου 0,03 ευρώ ανά πίτα (με κόστος 0,5 ευρώ ανά kWh), καθώς και κόστος συσκευασίας (ταψάκι και διαφάνεια για αποθήκευση κάθε φύλλου), 0,30 ευρώ ανά πίτα και 0,10 ευρώ ανά διαφάνεια.

Στον Πίνακα 2, παρουσιάζεται το κόστος παρασκευής (δεν συμπεριλαμβάνεται το κόστος συσκευασίας) ανά παραγόμενο προϊόν και σενάριο.

**Πίνακας 2:** Κόστος παρασκευής για τα τρία σενάρια

Προϊόν	Σενάριο Α	Σενάριο Β	Σενάριο Γ
- Τυρόπιτα (ολοκληρη κατεψ.)	4,28	5,28	4,30
- Σπανακόπιτα (ολοκληρη κατεψ.)	4,36	5,36	4,38
- Κολοκυθόπιτα (ολοκληρη κατεψ.)	4,53	5,53	4,55
- Τυρόπιτα (ολοκληρη ψημ.)	4,58	5,58	4,60
- Σπανακόπιτα (ολοκληρη ψημ.)	4,66	5,66	4,68
- Κολοκυθόπιτα (ολοκληρη ψημ.)	4,88	5,88	4,90
- Τυρόπιτα (κομμάτια)	1,15	1,40	1,15
- Σπανακόπιτα (κομμάτια)	1,17	1,42	1,17
- Κολοκυθόπιτα (κομμάτια)	1,22	1,47	1,23
- Φύλλο προς διάθεση (κιλά)	-	-	0,37

Επίσης, στο λειτουργικό κόστος έχουν συνυπολογιστεί για τα σενάρια Α και Β έξοδα διοίκησης, συγκεκριμένα έξοδα λογιστή 100 ευρώ ανά μήνα και έξοδα ασφάλισης των ιδιοκτητών 480 ευρώ ανά μήνα και για το σενάριο Γ έξοδα μισθοδοσίας τριών υπαλλήλων μερικής απασχόλησης, 800 ευρώ ανά μήνα (επί 14 μισθούς), και έξοδα λογιστή 100 ευρώ ανά μήνα.

### 3.2.3 Τιμές πώλησης

Οι τιμές πώλησης των προϊόντων παρουσιάζονται στον ακόλουθο Πίνακα 3.

**Πίνακας 3:** Τιμές πώλησης προϊόντων

Προϊόν	Τιμή πώλησης
- Τυρόπιτα (ολοκληρη κατεψ.)	13,00 ευρώ/πίτα
- Σπανακόπιτα (ολοκληρη κατεψ.)	13,00 ευρώ/πίτα
- Κολοκυθόπιτα (ολοκληρη κατεψ.)	13,00 ευρώ/πίτα
- Τυρόπιτα (ολοκληρη ψημ.)	15,00 ευρώ/πίτα
- Σπανακόπιτα (ολοκληρη ψημ.)	15,00 ευρώ/πίτα
- Κολοκυθόπιτα (ολοκληρη ψημ.)	15,00 ευρώ/πίτα
- Τυρόπιτα (κομμάτια)	3,00 ευρώ/κομμάτι
- Σπανακόπιτα (κομμάτια)	3,00 ευρώ/κομμάτι
- Κολοκυθόπιτα (κομμάτια)	3,00 ευρώ/κομμάτι
- Φύλλο προς διάθεση (κιλά)	2,70 ευρώ/κιλό

### 3.2.4 Λοιπές οικονομικές παραδοχές

Το επιτόκιο προεξόφλησης που χρησιμοποιήθηκε για την αξιολόγηση της επένδυσης, σε όλα τα σενάρια, είναι 6% και ο συντελεστής φορολόγησης 22%. Επιπλέον, οι συντελεστές απόσβεση ελήφθησαν 10% για τον εξοπλισμό και τα οχήματα, και 4% για τα κτήρια. Τέλος, η αξιολόγηση πραγματοποιείται για χρονική περίοδο 10 ετών.

## 4. Αποτελέσματα χρηματοοικονομικής ανάλυσης

### 4.1 Χρηματοοικονομική ανάλυση Σεναρίου Α

Με βάση τις οικονομοτεχνικές παραδοχές που περιεγράφηκαν στην προηγούμενη ενότητα, υπολογίστηκαν οι Καθαρές Ταμειακές Ροές (ΚΤΡ) του Σεναρίου Α για τα 10 έτη και ακολούθως οι τιμές των κριτηρίων της ΚΠΑ και του ΕΒΑ (Πίνακας 4).

**Πίνακας 4:** Αποτελέσματα χρηματοοικονομικής ανάλυσης Σεναρίου Α

Επενδύσεις εγκατάστασης	22.400
Κ.Τ.Ρ. Έτους 1	13.540
Κ.Τ.Ρ. Έτους 2	15.287
Κ.Τ.Ρ. Έτους 3	17.034
Κ.Τ.Ρ. Έτους 4	18.781
Κ.Τ.Ρ. Έτους 5-9	22.275
Κ.Τ.Ρ. Έτους 10	27.275
<b>Κ.Π.Α.</b>	<b>122.710</b>
<b>Ε.Β.Α.</b>	<b>70,7%</b>

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, η επένδυση χαρακτηρίζεται βιώσιμη. Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί, για να ληφθεί μία πιο ρεαλιστική εικόνα της οικονομικής απόδοσης της επένδυσης, ότι το εισόδημα μετά φόρων για τα δύο άτομα που απασχολούνται και είναι ιδιοκτήτες της επιχείρησης ανέρχεται σε περίπου 1.900 ευρώ μηνιαίως, όταν η δυναμικότητα ανέλθει στο 100%.

### 4.2 Χρηματοοικονομική ανάλυση Σεναρίου Β

Τα συνολτικά χρηματοοικονομικά αποτελέσματα για το σενάριο Β (ετήσιες ΚΤΡ και δείκτες οικονομικής αποδοτικότητας) παρουσιάζονται στον Πίνακα 5.

**Πίνακας 5:** Αποτελέσματα χρηματοοικονομικής ανάλυσης Σεναρίου Β

Επενδύσεις εγκατάστασης	22.400
Κ.Τ.Ρ. Έτους 1	10.241
Κ.Τ.Ρ. Έτους 2	11.768
Κ.Τ.Ρ. Έτους 3	13.295
Κ.Τ.Ρ. Έτους 4	14.822
Κ.Τ.Ρ. Έτους 5-9	17.876
Κ.Τ.Ρ. Έτους 10	22.876

<b>Κ.Π.Α.</b>	<b>93.055</b>
<b>Ε.Β.Α.</b>	<b>56,2%</b>

Συγκριτικά με το Σενάριο Α, οι χρηματοοικονομικές επιδόσεις του σχεδίου είναι μειωμένες. Η βασική αιτία για την επιδείνωση των οικονομικών μεγεθών είναι η χρήση έτοιμου φύλλου, η οποία οδηγεί σε αύξηση του κόστους παρασκευής για όλα τα προϊόντα μεταξύ 20% και 23%. Στη βάση των δύο οικονομικών κριτηρίων, η απόδοση είναι βιώσιμη. Ωστόσο, όπως και στην περίπτωση του Σεναρίου Α, πρέπει να σημειωθεί ότι το εισόδημα μετά φόρων για τα δύο άτομα που απασχολούνται και είναι ιδιοκτήτες της επιχείρησης ανέρχεται σε περίπου 1.500 ευρώ μηνιαίως, όταν η δυναμικότητα ανέλθει στο 100%.

#### 4.3 Χρηματοοικονομική ανάλυση Σεναρίου Γ

Το σενάριο Γ αφορά, όπως έχει περιγραφεί, στην παρασκευή παραδοσιακών πιτών και φύλλου. Το φύλλο που παράγεται και δεν χρησιμοποιείται για την παρασκευή των πιτών (περίπου 80% του συνολικά παραγόμενου φύλλου) θα προωθείται ως έτοιμο φύλλο μέσω σούπερ μάρκετ και άλλων καναλιών διάθεσης, συμβάλλοντας στην αύξηση του τζίρου και των κερδών. Αξίζει να επισημάνουμε ότι η δυναμικότητα του μηχανήματος είναι 25 κιλά την ώρα, οπότε δικαιολογείται η πλεονάζουσα ποσότητα. Εξαιτίας των αυξημένων αναγκών, πέραν των δύο ιδιοκτητών απασχολούνται και άλλοι τρεις εργαζόμενοι στην παραγωγή, οι οποίοι, όταν χρειαστεί αναλαμβάνουν και τη διανομή φύλλου στην αγορά εντός και εκτός Μετσόβου με τη βοήθεια μεταφορικού μέσου. Οι ΚΤΡ του επενδυτικού σχεδίου για τα 10 έτη και οι τιμές των οικονομικών δεικτών ΚΠΑ και ΕΒΑ παρουσιάζονται στον (Πίνακας 6).

**Πίνακας 6:** Αποτελέσματα χρηματοοικονομικής ανάλυσης Σεναρίου Γ

Επενδύσεις εγκατάστασης	95.400
Κ.Τ.Ρ. Έτους 1	41.860
Κ.Τ.Ρ. Έτους 2	43.603
Κ.Τ.Ρ. Έτους 3	45.345
Κ.Τ.Ρ. Έτους 4	47.088
Κ.Τ.Ρ. Έτους 5-9	50.573
Κ.Τ.Ρ. Έτους 10	58.573
<b>Κ.Π.Α.</b>	<b>259.715</b>
<b>Ε.Β.Α.</b>	<b>46,3%</b>

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, το Σενάριο Γ είναι το πιο επικερδές από τα τρία εναλλακτικά σχέδια που εξετάστηκαν και, παράλληλα, εξασφαλίζει ένα μηνιαίο εισόδημα για τους δύο ιδιοκτήτες της επιχείρησης περίπου 4.200 ευρώ. Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθούν δύο κρίσιμα σημεία. Πρώτον, το κόστος επένδυσης είναι 4-5 φορές μεγαλύτερο από το κόστος των δύο άλλων σχεδίων και αρκετά υψηλό σε απόλυτα μεγέθη (περίπου 95.000 ευρώ), γεγονός που ενδέχεται να απαιτεί τη λήψη δανείου για το επενδυτικό κεφάλαιο. Δεύτερον, το Σενάριο Γ ενέχει υψηλότερο

ρίσκο, δεδομένου ότι η επιτυχία του σχεδίου θα καθοριστεί από την ικανότητα διείσδυσης στην αγορά έτοιμου φύλλου. Στην τοπική αγορά έχουν εισχωρήσει προμηθευτές έτοιμου φύλλου από διάφορες περιοχές της Ελλάδας, όπως Σέρρες, Θεσσαλονίκη, Βόλο, Αθήνα, Κοζάνη και Εύβοια, οι οποίοι πουλούν σε τιμές υψηλές λόγω και του μεταφορικού κόστους. Συνεπώς, υπάρχει περιθώριο εισόδου στην αγορά για έναν τοπικό παραγωγό, με όπλα την ποιότητα και τις ανταγωνιστικές τιμές. Δίνεται λοιπόν δυνατότητα με την υλοποίηση μίας τέτοιας επένδυσης, να διατεθεί η περίσσεια φύλλου σε διάφορα σημεία πώλησης, όπως αλυσίδες σούπερ μάρκετ και άλλα παρασκευαστήρια πιτών.

## 5. Συζήτηση - Συμπεράσματα

Η περιοχή του Δήμου Μετσόβου διαθέτει ένα σημαντικό αγοραστικό κεφάλαιο στον κλάδο των παραδοσιακών προϊόντων, τόσο από τους μόνιμους κατοίκους όσο και κυρίως, από τους τουρίστες που επισκέπτονται την περιοχή καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τις παραδοσιακές πίτες, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων πωλείται από τοπικά αρτοποιασκευαστήρια σε τουρίστες του Μετσόβου.

Λαμβάνοντας υπόψη αφενός τα παραπάνω δεδομένα και αφετέρου ότι μία νέα παραγωγική δραστηριότητα ( και δη ένα μεγάλο παρασκευαστήριο φύλλου και πιτών) μπορεί να προσφέρει κίνητρα για τη συγκράτηση του πληθυσμού στην περιοχή και να συμβάλλει στην ανάπτυξη παράλληλων δραστηριοτήτων, η παρούσα εργασία είχε ως αντικείμενο τη μελέτη βιωσιμότητας μιας μονάδας εγκατάστασης παρασκευής παραδοσιακών πιτών και παραγωγής φύλλου. Το επενδυτικό σχέδιο εξετάστηκε υπό το πρίσμα τριών διαφορετικών σεναρίων, ήτοι παρασκευή παραδοσιακών πιτών με χειροποίητο φύλλο, παρασκευή παραδοσιακών πιτών με έτοιμο φύλλο και δημιουργία μονάδας για την παρασκευή παραδοσιακών πιτών και έτοιμου φύλλου. Και στα τρία σενάρια, βασική παραδοχή ήταν η δημιουργία μιας μικρής οικογενειακής επιχείρησης, η οποία μπορεί να παρέχει ένα ικανοποιητικό εισόδημα σε δύο άτομα. Παράλληλα, η νέα αυτή δραστηριότητα θα συνέβαλλε, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, στην αύξηση του εισοδήματος των τοπικών παραγωγών, οι οποίοι θα προμήθευαν τις πρώτες ύλες της μονάδας.

Σύμφωνα με τα δύο κριτήρια αξιολόγησης που χρησιμοποιήθηκαν (ΚΠΑ και ΕΒΑ, η υπό εξέταση επένδυση είναι βιώσιμη από οικονομικής πλευράς σε όλα τα σενάρια. Ωστόσο, στα Σενάρια Α και Β, το μηνιαίο εισόδημα που εξασφαλίζεται είναι 1.900 και 1.500 περίπου ευρώ. Το εισόδημα αυτό μπορεί να φαίνεται οριακά ικανοποιητικό, αλλά θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι στηρίζεται σε σχετικά συντηρητικές παραδοχές και, επιπλέον, ότι συνδυάζεται με ποιοτικότερες συνθήκες εργασίας και διαβίωσης σε σχέση με την εργασία σε μία μεγάλη πόλη. Το Σενάριο Γ προσφέρει μία σημαντικά διαφοροποιημένη οικονομική εικόνα, καθώς το μηνιαίο εισόδημα για τους ιδιοκτήτες ανέρχεται σε 4.200 ευρώ περίπου. Στην περίπτωση αυτή, όπως περιεγράφηκε, η διαφοροποίηση των εσόδων οφείλεται στη χρήση μηχανήματος παραγωγής φύλλου, η περίσσεια του οποίου θα διατίθεται μέσω σούπερ μάρκετ και άλλων καναλιών διάθεσης σε χονδρικούς και λιανικούς πελάτες.

Επισημαίνεται όμως ότι η επένδυση αυτή απαιτεί ένα υψηλό αρχικό κόστος και αντιμετωπίζει υψηλότερο ρίσκο.

Συμπερασματικά, η σημασία της μονάδας παραγωγής πιτών με φύλλο για την περιοχή, καθιστά επιτακτική τη διερεύνηση περαιτέρω δυνατοτήτων και προοπτικών, ειδικά ως προς το τελευταίο σενάριο, με χρήση μηχανήματος για παραγωγή μεγαλύτερης ποσότητας φύλλου πιτών. Θα μπορούσε επομένως να εξεταστεί η πιθανότητα δημιουργώντας ενός τέτοιου παρασκευαστηρίου μεγάλης δυναμικότητας, ακόμη και σε συνεταιριστική βάση, το οποίο θα παρήγαγε παραδοσιακά προϊόντα (πίτες και φύλλο) με συγκεκριμένη ονομασία προέλευσης, που θα μπορούσαν να προσφέρουν έσοδα στην τοπική κοινωνία και μεγαλύτερη ασφάλεια στο ανταγωνιστικό περιβάλλον των αρτοποιασκευασμάτων.

## **Βιβλιογραφία**

Groppelli, A.A. and Nikbakht, E. (2000). *Χρηματοοικονομική*. Εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα.





**Γυναίκες και ιδιοκτησία  
γης στο Δήμο Μετσόβου**

**Βασιλική Παπαποστόλου**  
Νομικός  
Πανεπιστήμιο Ματσεράτα, Ιταλία

**Women and land  
ownership in the  
Municipality of Metsovo**

**Vasiliki Papapostolou**  
Lawyer  
University of Macerata, Italy

## Περίληψη

Η ιδιοκτησία γης αποτελεί μια από τις πιο σημαντικές αναπτυξιακές παραμέτρους. Παγκοσμίως, η γη ανήκει κατά βάση σε άντρες, λόγω συγκεκριμένων κοινωνικών συνθηκών. Το ποσοστό ιδιοκτησίας γης που ανήκει σε γυναίκες είναι εξαιρετικά χαμηλό. Η κατάσταση είναι δυσμενέστερη ακόμη στις ορεινές περιοχές εξαιτίας των ειδικότερων κοινωνικών, ιστορικών και οικονομικών τους χαρακτηριστικών. Η παρούσα εργασία ερευνά πώς διαμορφώνεται το ιδιοκτησιακό καθεστώς των γυναικών στον Δήμο Μετσόβου. Η έρευνα αφορά τίτλους ιδιοκτησίας στο Υποθηκοφυλακείο Μετσόβου, στη Διεύθυνση Πολιτικής Γης της Περιφέρειας Ηπείρου και του Δήμου Μετσόβου που εξετάζονται σε τρεις διαφορετικές χρονικές περιόδους: η μεταπολεμική περίοδος (1946-1954), η περίοδος μετά την ψήφιση του Ν. 1329/1983 περί ισότητας των φύλων και την κατάργηση του θεσμού της προίκας 1990-2000, και η περίοδος 2010-2020 όπου χαρακτηρίζεται από μία έκρηξη ισχυρής έντασης δικτύων της επικοινωνίας, της οικονομικής ανταλλαγής και της κοινωνικής καθημερινότητας. Επιπλέον, η έρευνα αφορά σε προσωπικές συνεντεύξεις με γυναίκες του Δήμου Μετσόβου, ηλικίας 65-85ετών, προκειμένου να αποτυπωθούν τα βιώματά τους σε σχέση με τις συνθήκες ιδιοκτησίας γης, στις οικογένειές τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας αναδεικνύουν την πολύ χαμηλή ιδιοκτησία γης των γυναικών και την κατά βάση κυριότητα και διαχείριση της γης από τους άντρες.

## Abstract

Land ownership is one of the most important development parameters. Worldwide, land is mostly owned by men, due to specific social conditions. The percentage of land ownership owned by women is extremely low. The situation is even worse in mountainous areas because of their specific social, historical and economic characteristics. This project investigates how the ownership status of women in the Municipality of Metsovo is formed. The research concerns title deeds in the Metsovo Land Registry, in the Directorate of Land Policy of the Region of Epirus and the Municipality of Metsovo, which are examined in three different time periods: the post-war period (1946-1954), the period after the enactment of Law 1329/1983 on gender equality and the abolition of the institution of dowry 1990-2000, and the period 2010-2020 characterized by an explosion of strong tension of communication networks, economic exchange and social everyday life. In addition, the research concerns personal interviews with women of the Municipality of Metsovo, aged 65-85, in order to capture their experiences in relation to land ownership conditions in their families. The results of the survey highlight the very low land ownership of women and the main ownership and management of land by men.

## 1. Εισαγωγή

Η γη αποτελεί φυσικό πόρο και βασική αναπτυξιακή παράμετρο. Ιδιοκτησιακό καθεστώς γης (Land tenure) είναι η σχέση η οποία είναι είτε νομικά είτε εθιμικά καθορισμένη, μεταξύ είτε ατόμων είτε ομάδων ανθρώπων, σε ότι αφορά στη γη (ο όρος γη –land- περιλαμβάνει και άλλους φυσικούς πόρους – νερό και δέντρα). Το ιδιοκτησιακό καθεστώς της γης είναι ένας θεσμός, π.χ. κανόνες που δημιουργήθηκαν από τις κοινωνίες για να καθορίσουν τη συμπεριφορά σε σχέση με τη γη. Οι κανόνες ιδιοκτησίας καθορίζουν πως τα δικαιώματα ιδιοκτησίας γης κατανέμονται μέσα στην κοινωνία. Καθορίζουν πως η πρόσβαση υλοποιείται μέσω των δικαιωμάτων στη χρήση, τον έλεγχο και τη μεταφορά γης, καθώς και υποχρεώσεις και περιορισμούς. Με απλά λόγια, καθορίζουν ποιος μπορεί να χρησιμοποιήσει τους πόρους και πόσο χρονικό διάστημα και κάτω από ποιες συνθήκες (Αρβανίτης, 2014, FAO). Ανά τον κόσμο υπάρχει μια πληθώρα διαφορετικών ιδιοκτησιακών καθεστώτων, τα οποία έχουν διαμορφωθεί από τις ιδιαίτερες κάθε φορά, κοινωνικές, οικονομικές, ιστορικές και άλλες συνθήκες κάθε περιοχής. Ειδικά, στις ορεινές περιοχές η πολύ μεγάλη ποικιλία κοινωνικών συστημάτων που έχουν αναπτυχθεί, διαχρονικά, αντανακλάται και στην αντίστοιχη ποικιλομορφία του ιδιοκτησιακού καθεστώτος. Επίσης, παγκοσμίως τα δικαιώματα που ασκούνται στη γη δεν είναι σαφώς καθορισμένα, στο μεγαλύτερο μέρος τους. Γεγονός που αφήνει περιθώρια εκμετάλλευσης, καταπάτησης της γης και άνιση κατανομής της.

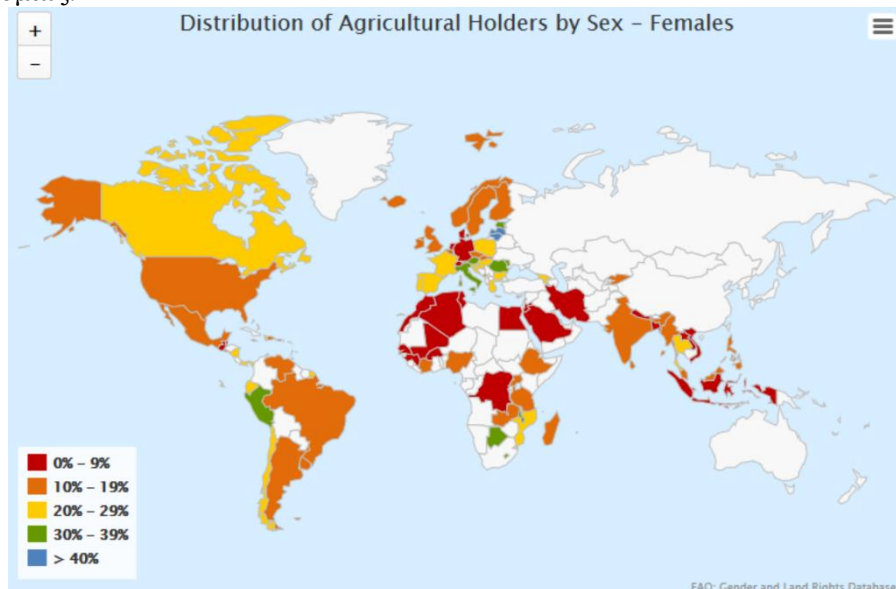
Στις ορεινές κοινωνίες, ο τρόπος πρόσβασης στη γη, πολύ συχνά, καθορίζεται από την παράδοση. Εθιμικά δικαιώματα στη γη, στις γηγενείς κοινωνίες, συνήθως δημιουργούνται στη βάση της τοπικής παράδοσης, των εθίμων και βάσει του τρόπου με τον οποίο οι τοπικοί άρχοντες κάθε κοινότητας κατανέμουν τα δικαιώματα σε κάθε μέλος της κοινότητας. Η πρόσβαση στα δικαιώματα αυτά μπορεί να έχει τις ρίζες της αιώνες πριν και να υφίσταται για μεγάλη χρονική διάρκεια. Είναι συνήθως δικαιώματα που αναπτύχθηκαν από τον τρόπο χρήσης της γης από τους προγονικούς πληθυσμούς και κληροδοτήθηκαν από γενιά σε γενιά. Έτσι, σε πολλές περιπτώσεις η μετάβαση από το εθιμικό στο θεσμικό δίκαιο γίνεται μόνο στα χαρτιά. Στην πράξη, εξακολουθούν να ισχύουν οι κανόνες της τοπικής παράδοσης.

Η γη αποτελεί καθοριστική παράμετρο για τη μείωση της φτώχειας, την εξασφάλιση τροφής και την ανάπτυξη της ορεινής και αγροτικής υπαίθρου. Ωστόσο, άντρες και γυναίκες, σε παγκόσμιο επίπεδο, δεν έχουν ίσα δικαιώματα στην κατοχή γης. Αυτό προφανώς απορρέει από τις συνολικές ανισότητες μεταξύ αντρών και γυναικών και από την πατριαρχία που διαχρονικά έχει επικρατήσει. Ιστορικά, στις παραδοσιακού τύπου αγροτικές οικονομίες (τις όχι προσανατολισμένες στην αγορά) η γη δεν ήταν ιδιοκτησιακό στοιχείο αλλά δικαιώματα χρήσης της γης ήταν παραχωρημένα σε άντρες και γυναίκες που παρήγαγαν τροφή για τις οικογένειές τους. Παγκοσμίως, 41% περίπου των μονογονεϊκών νοικοκυριών (με γυναίκα αρχηγό) ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας (το τοπικά ορισμένο). Σχεδόν το 1/3 των γυναικών, παγκοσμίως, είναι άστεγες ή ζουν σε μη-ικανοποιητικές συνθήκες στέγασης. Ο αποκλεισμός των γυναικών από την ιδιοκτησία γης τους ωθεί στη

μετανάστευση σε αστικά κέντρα, όπου συνήθως καταλήγουν σε μονογονεϊκά νοικοκυριά σε παραγκουπόλεις (slums) (Ghebru, 2019, Deere, 2003).

Είναι χαρακτηριστικά τα παραδείγματα μορφών ιδιοκτησιακού καθεστώτος που ισχύουν σε διάφορες ορεινές περιοχές στον κόσμο. Στην Ασία, για παράδειγμα, κυριότερο εμπόδιο στο να αποκτήσει μια γυναίκα γη, αποτελεί η κληρονομική νομοθεσία, η οποία πριμοδοτεί τους άντρες. Αν μια γυναίκα κληρονομήσει ιδιοκτησία, από την οικογένειά της, δεν έχει δικαίωμα διαχείρισης της γης αυτής. Τη διαχείριση την έχει ο σύζυγος της. Στην Αφρική, σε διάφορες ορεινές περιοχές, κυρίως είναι η τοπική παράδοση αυτή που αποκλείει τις γυναίκες από την ιδιοκτησία γης. Η γη κληροδοτείται στους άντρες, από γενιά σε γενιά, και ανήκει σε αυτούς. Επίσης, αν μια γυναίκα μείνει χήρα, το δικαίωμά της να παραμείνει στη γη της μετά τον θάνατο του άντρα, δεν είναι πάντα δεδομένο. Ορίζεται, κατά περίπτωση, ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες και σε αρκετές περιπτώσεις η γη επιστρέφει, με διάφορους τρόπους, στην οικογένεια του θανούντος συζύγου. Σύμφωνα με τα θεσμικά πλαίσια, ιδιοκτήτης γης μπορεί να είναι ένα άτομο που κατέχει γη αποκλειστικά ή από κοινού με κάποιον εντός ή εκτός του νοικοκυριού. Αυτή η ιδιοκτησία μπορεί να τεκμηριωθεί ως επίσημη και με ανάλογα με τη χρονική διάρκεια χρήσης από το ίδιο άτομο και νομιμοποιείται ως ιδιοκτησία από άλλα μέλη του νοικοκυριού ή της κοινότητας. Σύμφωνα με τις αντιλήψεις των χωρών της Αφρικανικής ζώνης, η γη είναι γενικά ένα κοινοτικό περιουσιακό στοιχείο που διαχειρίζεται ανεπίσημα και κυρίως, χωρίς τίτλο εγγεγραμμένο ή μη, ο άντρας, άρχοντας του νοικοκυριού, ο οποίος στη συνέχεια παραχωρεί δικαιώματα χρήσης ή και δικαιώματα ελέγχου σε άλλα μέλη της κοινότητας. Σε χώρες της Λατινικής Αμερικής, οι διακρίσεις σε βάρος των γυναικών απορρέουν, κυρίως, από τη μη ισότιμη νομική μεταχείρισή τους. Π.χ. στην ηλικία των 21, παρά την ενηλικίωση, απαιτείται να αντιπροσωπεύονται από τους συζύγους τους σε όλες τις νομικές υποθέσεις. Δεν έχουν δικαίωμα υπογραφής νομικών εγγράφων χωρίς την παρουσία αυτών, διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων κ.λπ. (FAO). Στο Νεπάλ ιδιοκτήτες γης είναι κυρίως οι άντρες ενώ στις γυναίκες ανήκει πολύ χαμηλό ποσοστό. Οι γυναίκες αποκτούν πρόσβαση σε αυτή μέσω της συγγένειας ή της συζυγικής τους σχέσης με τους άνδρες. Ο νόμος περί ιδιοκτησίας του Νεπάλ έχει τις ρίζες του σε αρχαία θρησκευτικά κείμενα όπως το Manusmriti, ή οι νόμοι του Manu, που περιγράφουν τους κανόνες της ζωής, συμπεριλαμβανομένης της θέσης της γυναίκας στην κοινωνία. Οι γυναίκες, σύμφωνα με τον Manu, δεν είναι ικανές να σκέφτονται ή να ζουν ανεξάρτητα. Στην Ινδία, η κληρονομιά είναι ένας από τους πιο συνηθισμένους τρόπους πρόσβασης και ιδιοκτησίας γης, περιουσίας και πόρων. Ωστόσο, τα δικαιώματα των γυναικών να κληρονομήσουν γη συχνά επικαλύπτονται από ένα δίκτυο νομικών, δομικών, κοινωνικοοικονομικών και πολιτιστικών παραγόντων. Οι νόμοι περί κληρονομικότητας στην Ινδία βρίσκουν τις ρίζες τους στις διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις των πολυδιάστατων κοινοτήτων που συνυπήρξαν για αιώνες. Πεποιθήσεις και πρακτικές που διέφεραν ανάλογα με τις περιοχές, τις κάστες και τα έθιμα (Δημητροκάλλη, 2022, Barns et al., 2009, Casolo, 2009, Shanta, 2010, Ghebru, 2019).

Στην Εικ. 1 φαίνεται το ποσοστό ιδιοκτησίας αγροτικής γης των γυναικών, παγκοσμίως.



**Εικόνα 1.** Ποσοστό γυναικείας ιδιοκτησίας αγροτικής γης

## 2. Μεθοδολογία

Στόχος της εργασίας είναι να εντοπιστούν και να αναδειχθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά σε σχέση με την ιδιοκτησία γης των γυναικών, στο Δήμο Μετσόβου. Για την διερεύνηση του γυναικείου ιδιοκτησιακού καθεστώτος υλοποιήθηκαν τέσσερις έρευνες: Η πρώτη στα αρχεία εγγραφών στο Υποθηκοφυλακείο Μετσόβου, η δεύτερη στο αρχείο της Διεύθυνσης Πολιτικής Γης της Περιφέρειας Ηπείρου, η τρίτη στο Τμήμα Ακίνητης Περιουσίας του Δήμου Μετσόβου. Η τέταρτη ήταν επιτόπια έρευνα με προσωπικές συνεντεύξεις με γυναίκες του Δ. Μετσόβου.

Κατά την πρώτη έρευνα πραγματοποιήθηκε δειγματοληπτικός έλεγχος στα βιβλία μεταγραφών που τηρούνται στο Υποθηκοφυλακείο Μετσόβου, όπου βρίσκονται μεταγεγραμμένες όλες οι συμβολαιογραφικές πράξεις μεταβίβασης ακινήτων του Μετσόβου, του Ανηλίου, του Ανθοχωρίου και της Χρυσοβίτσας. Το αρχείο τηρείται από το 1946 έως σήμερα και από το έτος 2018 λειτουργεί και το γραφείο κτηματογράφησης.

Οι συμβολαιογραφικές πράξεις που καταχωρούνται είναι οι αγοραπωλησίες ακινήτων δηλαδή μεταβίβαση ακινήτων έναντι χρηματικού ανταλλάγματος, οι δωρεές ακινήτων, δηλαδή η μεταβίβαση ακινήτων άνευ ανταλλάγματος, οι γονικές παροχές που είναι οι μεταβιβάσεις ακινήτων από τους γονείς προς τα τέκνα τους, ομοίως άνευ ανταλλάγματος, οι αποδοχές κληρονομιάς εκ διαθήκης ή εξ αδιαθέτου δηλαδή οι μεταβιβάσεις ακινήτων αιτία θανάτου, οι ανταλλαγές ακινήτων και τα

παραχωρητήρια που είναι μεταβιβάσεις ακινήτων από το Ελληνικό Δημόσιο προς του πολίτες.

Σκοπός αυτής της έρευνας ήταν να εξεταστεί διαχρονικά η ιδιοκτησία της γης για να εντοπιστούν τυχόν μεταβολές. Λόγω του περιορισμένου του χρόνου έρευνας (στο πλαίσιο της εργασίας), επιλέχθηκε αυτή να διεξαχθεί σε τρεις χρονολογικές περιόδους, κομβικές ωστόσο στην εξέλιξη της σύγχρονης ιστορίας της Ελλάδας, ήτοι:

1. Την μεταπολεμική περίοδο από το έτος 1946-1954, οπότε και ξεκίνησε η λειτουργία του Μεταγραφοφυλακείου στο Μέτσοβο.
2. Την περίοδο 1990-2000, δηλαδή την περίοδο αμέσως μετά την ψήφιση του Ν. 1923/1983 περί της ισότητας των φύλων με τον οποίο καταργήθηκαν όλες οι διατάξεις του Έκτου Κεφαλαίου του Τέταρτου Βιβλίου του Αστικού Κώδικα (άρθρα 1406 έως 1437), που αφορούν την προίκα και επομένως κάθε περιουσιακή επίδοση που αποτελεί σύσταση προίκας είναι άκυρη από την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού.
3. Την περίοδο 2010-2020, για να διακριβωθεί εάν μεσολάβησαν νέες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις που να αφορούν στο γυναικείο ιδιοκτησιακό καθεστώς και εάν έχουν επέλθει ουσιαστικές μεταβολές στο ως άνω καθεστώς.

Συνολικά λήφθηκαν 200 δείγματα για κάθε χρονολογική περίοδο και από αυτά αναλύθηκαν τα εξής:

- Πόσες μεταβιβάσεις έγιναν με συμβαλλόμενες γυναίκες.
- Ποιά ήταν η οικογενειακή τους κατάσταση.
- Τι είδους μεταβιβάσεις έλαβαν χώρα (δηλαδή αγοραπωλησία, δωρεά, γονική παροχή κοκ).

Ακολούθησε η ανάλυση και επεξεργασία των δεδομένων, η ερμηνεία αυτών και η εξαγωγή των βασικών συμπερασμάτων της έρευνας.

Η δεύτερη έρευνα διεξάχθηκε στο αρχείο της Διεύθυνσης Πολιτικής Γης της Περιφέρειας Ηπείρου, που τηρούνται τα παραχωρητήρια ιμλιακίων\*, τα παραχωρητήρια αγροτικής γης του Μετσόβου και οι τίτλοι ιδιοκτησίας του αναδασμού αγροτικής γης που βρίσκεται στην περιοχή του αγροκτήματος «Πολιτσιές» Χρυσοβίτσας του Δήμου Μετσόβου ΠΕ Ηπείρου, που εκδόθηκαν προς αντικατάσταση των παλαιών τίτλων ιδιοκτησίας.

Η τρίτη έρευνα πραγματοποιήθηκε στο Τμήμα Ακίνητης Περιουσίας του Δήμου Μετσόβου, όπου τηρούνται οι αποφάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου και αφορούν στις εκμισθώσεις αγροτικών ακινήτων για την ανάπτυξη σταυλικών εγκαταστάσεων.

Βιβλιογραφία σχετικά με την γυναικεία ιδιοκτησία γης στο Μέτσοβο δεν βρέθηκε, πλην κάποιων συγγραμμάτων που αφορούν στις ευεργέτιδες του Μετσόβου και στη διάθεση των περιουσιακών τους στοιχείων.

**Ιμλιάκιο:** τα κτήματα που ανήκαν στο οθωμανικό κράτος, σε ιδρύματα ή ιδιώτες και πέρασαν στην κυριότητα του ελληνικού κράτους μετά την Επανάσταση του 1821, με νόμους που εκδόθηκαν από το επαναστατικό καθεστώς.

Η επιτόπια έρευνα με προσωπικές συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκε με τη λήψη συνολικά δεκαπέντε συνεντεύξεων από γυναίκες Μετσοβίτισες, ηλικίας 65-85 χρόνων, προκειμένου να διερευνηθεί βιωματικά το καθεστώς της γυναικείας

ιδιοκτησίας. Οι συνεντεύξεις λήφθηκαν σε μαζική συγκέντρωση, στο Κέντρο Φροντίδας Ηλικιωμένων (ΚΗΦΗ) του Δήμου Μετσόβου και αναπτύχθηκε, πέραν των μεμονομένων ερωτήσεων σε κάθε ερωτώμενη, ένας ευρύτερος διάλογος για τη θέση της γυναίκας στο Μέτσοβο. Αρχικά συντάχθηκε ένα ερωτηματολόγιο που αφορούσε την περιουσιακή κατάσταση των γυναικών και τον τρόπο κτήσης της αλλά προτιμήθηκε η μέθοδος της ανοιχτής συνέντευξης, ως πιο ενδεδειγμένος τρόπος προσέγγισης των γυναικών πεπερασμένης ηλικίας και άντλησης πρωτότυπων πληροφοριών. Τα στοιχεία της έρευνας καλύπτουν χρονικά τα τελευταία 50 χρόνια και δίνουν μια καθαρή εικόνα της κατάστασης. Μετά την συλλογή των δεδομένων ακολούθησε η επεξεργασία, η ανάλυση τους και η εξαγωγή συμπερασμάτων για τη διαμορφωθείσα κατάσταση της γυναικείας ιδιοκτησίας στο Μέτσοβο σε βάθος 50ετίας.

### **3. Τα αποτελέσματα των ερευνών στα αρχεία των υπηρεσιών**

#### **3.1 Έλεγχος τίτλων ιδιοκτησίας στα βιβλία μεταγραφών του υποθηκοφυλακείου Μετσόβου**

Το Υποθηκοφυλακείο Μετσόβου λειτουργεί από το 1946 ενώπιον του οποίου τηρείται το αρχείο μεταγραφών των τίτλων ιδιοκτησίας που αφορούν σε ακίνητα κείμενα στο Δήμο Μετσόβου (αγοραπωλητήρια συμβόλαια, αποδοχές κληρονομιάς, γονικές παροχές, δωρεές κα). Όλα τα αρχεία, τα βιβλία μεταγραφών, τα ευρετήρια κλπ της υπό έρευνας περιόδου **είναι σε φυσική μορφή και τηρούνται χειρόγραφα**, δεν είναι ψηφιοποιημένα και επίσης απαγορεύεται η φωτογραφική ή με οποιαδήποτε άλλο ηλεκτρονικό μέσο αναπαραγωγή τους. Αυτό δυσχεραίνει σημαντικά την λήψη υλικού και την επεξεργασία του.

Ο έλεγχος Τίτλων Ιδιοκτησίας ενώπιον του Υποθηκοφυλακείου Μετσόβου διενεργήθηκε σε τρεις χρονικές περιόδους α. 1946-1954, β. 1990-2000 γ. 2010-2020 επί δείγματος συνολικά διακοσίων (200) μεταγραφών και ερευνήθηκε επίσης η οικογενειακή κατάσταση των συμβαλλομένων γυναικών.

*Χρονική περίοδος 1946-1954.* Κατά το χρονικό διάστημα 1946-1954, οπότε και άρχισε να λειτουργεί το Γραφείο Μεταγραφών του Μετσόβου πραγματοποιήθηκαν συνολικά 193 εγγραφές συμβολαίων (αγοραπωλησίες, δωρεές, γονικές παροχές και αποδοχές κληρονομιάς) που αφορούν αποκλειστικά ιδιοκτησίες κείμενες εντός του οικισμού του Μετσόβου. Σημειωτέον ότι εντός του οικισμού του Μετσόβου η ιδιοκτησία γης παραπέμπει σε μικρές καλλιεργήσιμες εκτάσεις (κήπους) που βρίσκονται πλησίον των κύριων κατοικιών.

- ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ: 193
- ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: 31
- ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ: 15 ΧΗΡΕΣ  
12 ΕΓΓΑΜΕΣ  
4 ΑΓΑΜΕΣ
- ΕΙΔΟΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ: 20 ΑΓΟΡΑΠΩΛΗΣΙΕΣ  
6 ΑΠΟΔΟΧΕΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

2 ΔΩΡΕΕΣ

3 ΑΝΤΑΛΛΑΓΕΣ ΑΚΙΝΗΤΩΝ

*Χρονική περίοδος 1991-2000:* Κατά το χρονικό διάστημα 1990-2000, λήφθηκε δείγμα από συνολικά 200 μεταγραφές συμβολαίων (20 ανά έτος από αγοραπωλησίες, δωρεές-γονικές παροχές, αποδοχές κληρονομιάς) που αφορούν ιδιοκτησίες κείμενες εντός το οικισμού του Μετσόβου. Ωστόσο εξαιτίας της οριοθέτησης του οικισμού του Μετσόβου οι ακάλυπτες εκτάσεις μετονομάζονται σε αστικά ακίνητα και οικοπεδοποιούνται.

ΔΕΙΓΜΑ ΣΥΝΟΛΟΥ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ: 200

ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: 49

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ: 34 ΕΓΓΑΜΕΣ

14 ΑΓΑΜΕΣ

1 ΧΗΡΑ

ΕΙΔΟΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ: 1 ΑΓΟΡΑΠΩΛΗΣΙΑ

48 ΑΠΟΔΟΧΕΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ, ΔΩΡΕΕΣ ΚΑΙ ΓΟΝ.

ΠΑΡΟΧΕΣ

*Χρονική περίοδος 2010-2020:* Κατά το χρονικό διάστημα 2010-2020, λήφθηκε δείγμα από συνολικά 200 μεταγραφές συμβολαίων (20 ανά έτος από αγοραπωλησίες, δωρεές-γονικές παροχές, αποδοχές κληρονομιάς) που αφορούν ιδιοκτησίες κείμενες εντός του Δήμου Μετσόβου. Μετά την μεταρρύθμιση του οικογενειακού δικαίου και την κατάργηση του επωνύμου του συζύγου ως στοιχείο ταυτότητας, πλέον στα συμβόλαια δεν αναφέρεται ή αναφέρεται σπανίως η οικογενειακή κατάσταση της γυναίκας για το λόγο αυτό επισημαίνεται ως απροσδιόριστη.

ΔΕΙΓΜΑ ΣΥΝΟΛΟΥ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ: 200

ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: 60

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ: ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ

ΕΙΔΟΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ: 3 ΑΓΟΡΑΠΩΛΗΣΙΕΣ

4 ΠΑΡΑΧΩΡΗΤΗΡΙΑ

53 ΑΠΟΔΟΧΕΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ, ΔΩΡΕΕΣ ΚΑΙ ΓΟΝ.

ΠΑΡΟΧΕΣ

εκ των οποίων στις 25 από αυτές μεταβιβάστηκαν ποσοστά εξ αδιαιρέτου.

Τα στοιχεία που αντλήθηκαν από την παραπάνω έρευνα σε πρώτο επίπεδο καταδεικνύουν ότι διαχρονικά οι αγοραπωλησίες με αντισυμβαλλόμενες γυναίκες είναι εντελώς ασυνήθιστες.

Είναι σημαντικό ότι τα αποτελέσματα δεν θα διαφοροποιούνταν ακόμη και εάν λαμβάνονταν δείγμα από περισσότερες μεταγραφές, καθόσον όπως επιβεβαίωσε η κα Γλυκερία Σουγλέ Πλατάρη, συνταξιούχος Υποθηκοφύλακας του Υποθηκοφυλακείου Μετσόβου, η γεωργική γη είναι περιορισμένη στο Μέτσοβο, τα περισσότερα αγροτικά ακίνητα είναι μικρής έκτασης και δεν ενδείκνυται για καλλιέργειες και ότι οι περισσότερες μεταβιβάσεις προς τις γυναίκες είναι γονικές παροχές ή αποδοχές κληρονομιάς κυρίως αστικών ακινήτων ή κήπων ενώ οι



αγοραπωλησίες απευθείας στο όνομα των γυναικών είναι παντελώς σπάνιο φαινόμενο ακόμη και στις μέρες μας.

### **3.2 Έλεγχος τίτλων ιδιοκτησίας ενώπιον της διεύθυνσης πολιτικής γης της περιφέρειας Ηλείου**

Οι αρμοδιότητες της Διεύθυνσης Πολιτικής Γης ανάγονται ιδίως στην παραχώρηση εκτάσεων σε νομικά ή φυσικά πρόσωπα και ΟΤΑ, την εκποίηση, ανταλλαγή και προστασία επικοιστικών εκτάσεων και την έκδοση και ακύρωση τίτλων κυριότητας, τη σύνταξη, τήρηση συμπλήρωση θεματικών χαρτών κοκ. Ο έλεγχος καταλαμβάνει κυρίως την Κοινότητα της Χρυσοβίτσας, όπου υπάρχει μεγαλύτερης έκτασης γεωργική γη και αναπτύσσονται συστηματικές καλλιέργειες, με κυρίαρχη την καλλιέργεια πατάτας. Η έρευνα έδειξε ότι:

- *Για τη χρονική περίοδο 1927-1936* επί συνόλου δείγματος 100 παραχωρητηρίων ιμλιακίων\* στην ΤΚ Χρυσοβίτσας,

**ΔΕΙΓΜΑ ΣΥΝΟΛΟΥ ΠΑΡΑΧΩΡΗΤΗΡΙΩΝ: 100**

**ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: 11**

**ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ: 10 ΧΗΡΕΣ**

**1 ΕΓΓΑΜΗ**

- *Για τη χρονική περίοδο 2005* επί συνολικά 33 παραχωρητηρίων του ΝΔ 1189/1972 σε συνδυασμό με το άρθρο 5 του ΝΔ 174/1974

**ΣΥΝΟΛΟ ΠΑΡΑΧΩΡΗΤΗΡΙΩΝ : 33**

**ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: 3**

**ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ: ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ**

- *Για το έτος 2019* επί συνολικά 336 Τίτλων Ιδιοκτησίας που εκδόθηκαν με βάση τις διατάξεις του άρθρου 16 του Ν. 674/1977 όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με το άρθρο 15 παρ.5 του Ν. 3147/2003 και του άρθρου 159 του Ν. 3852/2010 περί αναδασμού και σχετικά συντάχθηκε ο με αριθμ. 19352-19688 κτηματολογικός πίνακας αναδασμού που κυρώθηκε με την υπ' αριθμ. 28950/950/7.03.2019 απόφαση του Περιφερειάρχη Ηλείου αγροτικής γης που βρίσκεται στην περιοχή του αγροκτήματος «Πολιτισίες» Χρυσοβίτσας του Δήμου Μετσόβου ΠΕ Ηλείου.

**ΣΥΝΟΛΟ ΠΑΡΑΧΩΡΗΤΗΡΙΩΝ : 336**

**ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: 123**

**ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ: 29 ΧΗΡΕΣ ΚΑΙ ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ**

Οι παραπάνω Τίτλοι Ιδιοκτησίας δεν αποτελούν νέα παραχωρητήρια αλλά πρόκειται περί επανέκδοσης προϋφιστάμενων τίτλων ιδιοκτησίας με την αναγραφή των νέων και πραγματικών δικαιούχων. Επομένως, οι 123 τίτλοι ιδιοκτησίας που εκδόθηκαν στο όνομα γυναικών προέρχονται κατά κύριο λόγο είτε από γονικές παροχές είτε από αποδοχές κληρονομιάς. Σε σχετική συνομιλία που αναπτύχθηκε με την Διευθύντρια του Τμήματος Πολιτικής Γης και Γραμματέα της Επιτροπής για την

Ισότητα των φύλων, νομικού, κας Ευγενίας Μπράτη, επισημάνθηκε η δυσκολία προώθησης της ισότητας των φύλων πολλών δε μάλλον σε θέματα ιδιοκτησίας γης .

### **3.3 Έλεγχος ενώπιον του δήμου Μετσόβου - Τμήμα ακίνητης περιουσίας**

Από τον έλεγχο που διενεργήθηκε ενώπιον του Δήμου Μετσόβου στο Τμήμα Ακίνητης Περιουσίας προέκυψε ότι οι αιτήσεις για την παραχώρηση δημοτικής έκτασης για την ανάπτυξη σταυλικών εγκαταστάσεων μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι μια προς πέντε, ενώ από το ίδιο τμήμα διατυπώθηκε η άποψη ότι οι γυναίκες αυτές είναι «ενδιάμεσες» ή «παρένθετες» ιδιοκτήτριες, υπό την έννοια ότι η πραγματική εκμετάλλευση γίνεται από τους συζύγους ή τα τέκνα τους ενώ οι ίδιες συμβάλλονται κυρίως για φορολογικούς λόγους και διαφαίνεται ότι η αγροτική παραγωγή ακόμα ανδροκρατείται.

### **4. Η έρευνα με προσωπικές συνεντεύξεις στις γυναίκες**

Κατά την εκπόνηση της εργασίας λήφθηκαν συνεντεύξεις από συνολικά δεκαπέντε γυναίκες, ηλικίας από 65 έως 85 ετών, οι περισσότερες γεννημένες και μεγαλωμένες στο Μέτσοβο και κάποιες από αυτές από τα γύρω χωριά, όπως το Ανθοχώρι και το Ανήλιο.

Κατά τη συνέντευξη ερωτήθηκαν εάν έλαβαν από τους γονείς τους προίκα ή αργότερα εάν έλαβαν κάποια γονική παροχή ή εάν κληρονόμησαν τους γονείς ή τους συζύγους τους οι ίδιες ή άλλοι συγγενείς τους (π.χ. αδέρφια άντρες). Ερωτήθηκαν επίσης εάν είχαν τη δυνατότητα διαχείρισης των ακινήτων τους και τέλος πώς σκέφτονται να διανείμουν (κληροδοτήσουν) σήμερα την τυχόν υπάρχουσα ακίνητη περιουσία τους.



**Εικόνα 2.** Συνεντεύξεις με τις γυναίκες του Μετσόβου

Η μία από τις ερωτώμενες γεννήθηκε στο Ανήλιο το 1954, παντρεύτηκε το 1977 με Μετσοβίτη. Λόγω της «ταπεινής» Ανηλιώτικης καταγωγής της, έλαβε ως προίκα έναν αγρό 2 στεμμάτων στη θέση Μαντάνια Ανηλίου, ρουχισμό, μια ντουλάπα και χρήματα. Ο σύζυγός της δεν διέθετε καθόλου ακίνητη περιουσία. Για όλα τα παραπάνω συντάχθηκε προικοσύμφωνο και έχει μεταγραφεί στο Υποθηκοφυλακείο Μετσόβου. Επειδή χήρευε πολύ νωρίς για όλα τα θέματα της αρχικά αποφάσιζε ο πεθερός της. Την υπόλοιπη ακίνητη περιουσία ο πατέρας της δεν την διέθεσε όσο ήταν εν ζωή και όταν αυτός απεβίωσε, εκείνη παραιτήθηκε από την περιουσία προκειμένου να παραμείνει στα τέσσερα αδέρφια της. Στη συνέντευξη είπε χαρακτηριστικά:

*«Έχω τέσσερα αδέρφια... Αγόρια...Ο πατέρας μου δεν τα είχε γράψει, ήρθε, πέθανε και είχαν μείνει όλα αυτά...Εξ αδιαιρέτου και δικαιούμουν και εγώ...Έβαλα υπογραφή και τα πήραν τα αδέρφια μου. ....μισά τα καλλιεργούν, μισά δεν τα καλλιεργούν. Δεν είναι αγρότες, γιατί όλοι δούλευαν σε έργα, έναν τον έχουμε στη Γερμανία...»*

Σε σχετική ερώτηση πώς σκέφτεται η ίδια να διαθέσει την ακίνητη περιουσία της στα παιδιά της απάντησε

*«...Έχω δυο παιδιά ένα αγόρι ένα κορίτσι, παντρεμένο στο Μέτσοβο δόξα το Θεό...Δεν έχω πρόβλημα να το πώ...Το σπίτι, τα πατρικά τα έδωσα στο αγόρι...στο κορίτσι έδωσα χρήμα και προίκα όταν παντρεύτηκε...»*

Έτερη ερωτώμενη, γεννημένη στο Μέτσοβο το 1940 σε μια πολύτεκνη οικογένεια που αποτελούνταν από τέσσερα κορίτσια και ένα αγόρι. Καμία από τις αδελφές της δεν έλαβε τίποτα από τους γονείς της, τόσο εν ζωή όσο και μετά θάνατον. Η εναπομείνασα ακίνητη περιουσία των γονιών της περιήλθε στον αδελφό της. Η ίδια αναφέρει χαρακτηριστικά:

*«...Παντρεύτηκα το '60 σε ηλικία 17 χρονών. Δεν πήρα τίποτα ούτε εγώ ούτε ο άντρας μου...Ήμασταν τέσσερα κορίτσια και ένας αδελφός...Ο αδελφός μου ήταν τρίτος στη σειρά...Το σπίτι μου με τον άντρα μου το φτιάξαμε μόνοι μας...Ο αδερφός μου πήρε ό,τι είχε η μάνα μου και ο πατέρας μου...Εγώ έχω τέσσερα παιδιά δύο κορίτσια και δύο αγόρια...τα έχουμε μοιράσει από τώρα, δύο διαμερίσματα που έχω τα έχω στα δυό «παιδιά» ..τα κορίτσια πήραν προίκα ..η μια είναι χήρα...έχει δύο παιδιά ένα και ένα...το έχουμε συζητήσει.. ό,τι έχει θα το αφήσει και στα δύο παιδιά της...»*

Μια ακόμη μαρτυρία έρχεται να προστεθεί από μια κυρία, ηλικίας σήμερα 82 ετών, η οποία μεγάλωσε σε μια πολύτεκνη οικογένεια, αποτελούμενη από τέσσερις αδελφές και δύο αδέρφια, όπου όλα τα κορίτσια έλαβαν «ως ενθύμιο», όπως ανέφερε χαρακτηριστικά, από ένα κήπο, και όλα τα κτήματα έμειναν στην ιδιοκτησία των δύο αδελφών.

*«Γεννήθηκα στο Μέτσοβο... στον Άγιο Γεώργιο, εκεί ζω ακόμα. Όταν παντρεύτηκα πήρα προίκα..Στην πρώτη θέση ο ρουχισμός, όσο μπορούσαν οι γονείς μας. Άλλοι περισσότερο άλλοι λιγότερο, αλλά ήταν στην πρώτη θέση λοιπόν. Τα αδέρφια μου*

*θέλησαν και μου δώσανε ένα ποσό, ένα ποσό χρημάτων...Τα αδέρφια γιατί πατέρα δεν είχα. Ο,τι είχαν ευχαρίστηση. Κουμάντο στην οικογένεια έκανε η μάνα γιατί μείναμε πολύ μικρά ορφανά και 6 ορφανά. Ήμασταν 4 αδερφές στο σπίτι με αργαλειό, με τα κτήματα με αυτά, τα αδέρφια μου έγιναν νταλικέρηδες μετά που μεγάλωσαν. Τα κτήματα εμείς οι 4 αδερφές, τα δώσαμε δωρεά στα αδέρφια μας, αλλά η μάνα μου για να έχουμε κάτι από τα πατρικά μας, μας έδωσε από ένα κομμάτι κήπο».*

Η ίδια σήμερα έχει δύο κόρες, όμως σε σχετική ερώτηση εάν έπρεπε να διαθέσει την περιουσία της ανάμεσα σε κόρες και σε γιους, απάντησε:

*«... Στα αγόρια και στις κόρες, γιατί τώρα άλλαξαν οι καιροί...Σπυδάζει η κοπέλα, σπυδάζει και το αγόρι...Παλιά σπυδάζαν τα αγόρια και τα κορίτσια έμεναν σπίτι...άλλαξαν τα χρόνια και η περιουσία μοιράζεται...»*

Μια ακόμη Μετσοβίτισσα, γεννημένη το 1940, έλαβε από την οικογένεια της έναν κήπο και όλη η υπόλοιπη περιουσία έμεινε στα τρία αδέρφια της. Λέει χαρακτηριστικά:

*«Αδέρφια είχα, τρία αγόρια. Δεν πήρα προίκα, μόνο ρούχα και έναν κήπο. Τα υπόλοιπα πήγαν στα αδέρφια μου. Δεν με προίκησαν τα αδέρφια μου, οι γονείς μου με προίκησαν. Μου έδωσαν έναν κήπο και τα υπόλοιπα τα κράτησαν...»*

Όλες οι μαρτυρίες εμπεριέχουν αντίστοιχες αφηγήσεις. Μια κυρία, που παντρεύτηκε στα 33 της χρόνια, μεγάλη για την εποχή της, ανέφερε:

*«Η μάνα μου ήταν χήρα... ένα αδερφό είχα ..Δεν μου έδωσαν προίκα, πήρα μόνο ένα κήπο...»*

Μια Ανθοχωρίτισσα, που εγκαταστάθηκε με την οικογένεια της στο Μέτσοβο μετά τον πόλεμο δεν πήρε τίποτα από την οικογένεια της και άφησε την γονική περιουσία στα αδέρφια της.

*«Δεν πήρα τίποτα ...τα άφησα όλα...είχα τρία αδέρφια..τα δύο σπυδάσανε και ένας πήρε το κρεοπωλείο του πατέρα...τους τα άφησα...»*

Άλλη κυρία αναφέρει ότι έλαβαν με τις πέντε αδελφές της από έναν κήπο «Ως ενθύμιο» και ό, τι περίσσεψε από την πατρική περιουσία το άφησαν ομοίως οι ίδιες στον μοναδικό αδελφό τους. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

*«... Δεν πήρα προίκα... Γιατί δεν είχε ο πατέρας μου, διότι ο πατέρας μου ήταν από μεγάλη οικογένεια, δηλαδή πολλά αδέρφια και πολλά κορίτσια και τα είχαν μοιράσει και το μερίδιο του πατέρα μου ήταν μικρό. Ο πατέρας μας έδωσε από ένα κομμάτι έτσι να το 'χούμε. Εμείς όμως είπαμε στον πατέρα γιατί ήταν ο μικρότερος αδερφός μου πρέπει να μείνει στον αδερφό μου περισσότερο... γιατί αυτός ήταν. Πήραμε αυτό το κομμάτι, το έχουμε για ενθύμιο από τον πατέρα... Έχω δυο παιδιά, μια κόρη και έναν γιο παντρεμένο ,της κόρης της έδωσα λεφτά και ότι έχω τα 'δωσα στο γιο...»*

Λίγο διαφορετική είναι η μαρτυρία μιας άλλης Μετσοβίτισσας, η οποία έλαβε από τον πατέρα της ως προίκα χρήματα, ρουχισμό, ένα κήπο και ζώα, αλλά την προικώα περιουσία της την διαχειρίζονταν ο πεθερός της μέχρι τη μετοίκηση του ζευγαριού από την πατρική οικία. Η ίδια, διακατεχόμενη από αισθήματα αδικίας λέει χαρακτηριστικά:

*«Από τη μάνα μου δεν πήρα πολλά...με έκανε μεγάλη και ντρέπονταν για μένα. Είχα δεκαέξι χρόνια διαφορά με την αδερφή μου. Εκείνη πήρε προίκα μεγάλη, 60 λίρες της έδωσαν και ό,τι άλλο είχαν...Ο γαμπρός μου απαίτησε να έχει λίρες και αυτές να είναι θηλυκές...Εγώ πήρα ζώα και χρήματα αλλά τα είχε ο πεθερός μου...Με δυσκολία μας έδωσε ό,τι μας αναλογούσε όταν φύγαμε από το σπίτι του με τον άντρας μου...δεν τα κράταγε για τις θυγατέρες του...για τον 'διο τα κράταγε... Ο άντρας μου όμως πριν πεθάνει δεν τα ξεχώρισε τα παιδιά του...Στη μέση δεν ξεχώρισε κανέναν, και τα δύο τα σπούδασε.... τα πήγε εξίσου...»*

Από όλες τις συνεντεύξεις, μοναδική εξαίρεση αποτέλεσε η μαρτυρία μιας κυρίας ηλικίας 72 ετών σήμερα, η οποία γεννήθηκε το 1949 και παντρεύτηκε το 1970. Ο πατέρας της μοίρασε τη γονική ακίνητη περιουσία σε εκείνη και στον αδελφό της κατόπιν κλήρωσης και κατ'ισομοιρίαν. Όπως ανέφερε «...ήταν πολύ δίκαιοι οι γονείς μου....ό,τι έφτιαξαν το έκαναν μόνοι τους και μας τα μοίρασαν με κλήρο...»

Κατά την εκπόνηση της παρούσας εργασίας, ερευνήθηκε επίσης και το ιδιοκτησιακό καθεστώς των Ευεργετιδών του Μετσόβου προκειμένου να αντληθούν στοιχεία του θεσμικού καθεστώτος ή του εθιμικού δικαίου ώστε να διακριβωθεί εάν στο σύγχρονο Μέτσοβο υπάρχουν σχετικές αναφορές ή εάν έχουν σημειωθεί όμοιες συμπεριφορές με αυτές που αναπτύχθηκαν -στα πλαίσια της ιδιωτικής πρωτοβουλίας- τον προηγούμενο αιώνα. Οι Ευεργέτιδες του Μετσόβου εξακολουθούν έως και σήμερα να αποτελούν τις μοναδικές εξαιρέσεις της συνειδητής και όχι θεσμοθετημένης αναγνώρισης του δικαιώματος της ιδιοκτησίας γης και του δικαιώματος διάθεσης και διαχείρισης αυτής κατά την απόλυτη και ακώλυτη κρίση τους. Οι Ευεργέτιδες πήραν στα χέρια τους περιουσία (γη και πόρους) η οποία τους κληροδοτήθηκε από τους συζύγους τους. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι αυτές οι γυναίκες, σε σχέση με τις υπόλοιπες της τοπικής κοινωνίας, κατείχαν ιδιαίτερη κοινωνική θέση και τάξη. Συνεπώς, δεν είναι δόκιμη η σύγκρισή τους.

## **5. Συμπεράσματα**

Η εργασία αναδεικνύει το ζήτημα των έμφυλων ανισοτήτων στο θέμα της ιδιοκτησίας γης. Η βιβλιογραφική έρευνα δείχνει ότι, σε παγκόσμιο επίπεδο, η γη ανήκει σε συντριπτικά μεγαλύτερο ποσοστό σε άντρες. Το ποσοστό γυναικείας ιδιοκτησίας είναι πολύ χαμηλό αλλά πολύ συχνά ακόμη και όταν κατέχουν γη, οι γυναίκες, δεν έχουν δικαιώματα διαχείρισής της. Τα δικαιώματα αυτά ανήκουν σε άντρες (π.χ. σύζυγος, αδερφός, πεθερός κ.λπ). τα στοιχεία αυτά χαρακτηρίζουν συνολικά τον κόσμο, αλλά στις ορεινές περιοχές είναι εντονότερα εξαιτίας των

επιμέρους κοινωνικών συνθηκών. Στο πλαίσιο αυτό, η εργασία διερεύνησε το ζήτημα της γυναικείας ιδιοκτησίας στον Δήμο Μετσόβου. Τα κύρια συμπεράσματα που προέκυψαν από την έρευνα είναι:

- Από ιδρύσεως του Υποθηκοφυλακείου Μετσόβου έως σήμερα οι γυναίκες που έχουν δικαιώματα διαχείρισης της ακίνητης περιουσίας δηλαδή πώλησης, αγοράς ή ανταλλαγής ακίνητης περιουσίας είναι κατά κύριο λόγο οι χήρες, οι οποίες υπεισέρχονται στη θέση του εκλιπόντος συζύγου και λειτουργούν πλέον ως συνεχιστές της οικογένειας.
- Στις περισσότερες περιπτώσεις η γυναικεία ιδιοκτησία αποκτάται είτε με γονική παροχή ή δωρεά είτε με αποδοχή κληρονομιάς.
- Στο Δήμο Μετσόβου η γυναικεία ιδιοκτησία γεωργικής γης σχεδόν δεν υφίσταται. Οι γυναίκες λάμβαναν πολύ μικρές εκτάσεις καλλιεργήσιμης γης, κήπους δηλαδή, «ως ενθύμιο» για την καλλιέργεια οπωροκηπευτικών και την εκτροφή οικόσιτων, προφανώς για την ενίσχυση της οικιακής οικονομίας και την κάλυψη των διατροφικών αναγκών της οικογένειας.
- Τις μεγαλύτερες εκτάσεις τις καρπώνονταν οι άρρενες κάθε οικογένειας, όχι τόσο για καλλιεργητικούς σκοπούς αλλά γιατί οι άρρενες θεωρούνται οι συνεχιστές της ρίζας της κάθε οικογένειας.
- Είναι σημαντικό ότι δεκατέσσερις συνεντευξιζόμενες δήλωσαν ότι οι ίδιες, με τη δική τους θέληση παραιτήθηκαν από την πατρική περιουσία υπέρ των αρρένων αδελφών τους. Κάτι που αντανακλά και τη γενικότερη κουλτούρα και τρόπο σκέψης στην τοπική κοινωνία.
- Από τη θέσπιση του Ν. 1329/1983 έως σήμερα δεν υπήρξε καμία άλλη μεταρρύθμιση που να ενισχύει τη γυναικεία ιδιοκτησία.
- Οι γυναίκες που φέρονται ως ιδιοκτήτριες αγροτικών ακινήτων στην πράξη εξυπηρετούν φορολογικούς και επιδοματικούς σκοπούς.

## 6. Επίλογος

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων χρόνων η Βιώσιμη Ανάπτυξη αποτελεί παγκόσμια προτεραιότητα και θεωρείται κύριο επιχειρηματικό ζήτημα, κινητοποιώντας τους ίδιους τους οργανισμούς στην υιοθέτηση νέων πρακτικών οι οποίες διαμορφώνουν αποτελεσματικές πολιτικές και διαδικασίες. Στο πλαίσιο αυτό, η Agenda 2030 του ΟΗΕ αποτελεί το Θεματολόγιο της διεθνούς κοινότητας για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης για όλους -δηλαδή μίας οικονομικής ανάπτυξης, που θα εγγυάται την κοινωνική ευημερία χωρίς αποκλεισμούς και την προστασία του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, προς όφελος όχι μόνο των σημερινών αλλά και των μελλοντικών γενεών- έως το 2030. Κατά τη θέσπιση των 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξη για να Αλλάξουμε τον Κόσμο μας» από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών τον Σεπτέμβριο του 2015 συμπεριλήφθηκε και η ισότητα των φύλων (Στόχος 5) με το ακόλουθο κείμενο: *«Ενώ ο κόσμος έχει σημειώσει πρόοδο όσον αφορά την ισότητα των φύλων και τη χειραφέτηση των γυναικών, με τους Στόχους Ανάπτυξης της Χιλιετίας (συμπεριλαμβανομένης της ίσης πρόσβασης στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση μεταξύ αγοριών και κοριτσιών), οι γυναίκες και τα κορίτσια συνεχίζουν*

να υφίστανται τις διακρίσεις και τη βία σε κάθε γωνιά του κόσμου. Η ισότητα των φύλων δεν αποτελεί μόνο ένα θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα αλλά και απαραίτητο θεμέλιο για έναν ειρηνικό, βιώσιμο και με ευημερία κόσμο. Παρέχοντας στις γυναίκες και τα κορίτσια ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση, στην υγειονομική περίθαλψη, στην αξιοπρεπή εργασία καθώς και ισότιμη εκπροσώπηση στις διαδικασίες λήψης πολιτικών και οικονομικών αποφάσεων, ενισχύουμε τις βιώσιμες οικονομίες, παρέχοντας οφέλη στις κοινωνίες και στην ανθρωπότητα συνολικά».

Ο Στόχος 5 επιδιώκει μεταξύ άλλων να δρομολογήσει μεταρρυθμίσεις οι οποίες θα παράσχουν στις γυναίκες ίσα δικαιώματα προς τους οικονομικούς πόρους, καθώς και πρόσβαση στην ιδιοκτησία και στον έλεγχο της γης και άλλων μορφών ιδιοκτησίας, οικονομικών υπηρεσιών, κληρονομίας και φυσικών πόρων σύμφωνα με την εκάστοτε εθνική νομοθεσία (Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης ΟΗΕ).

Από την παρούσα έρευνα προέκυψε ότι διαχρονικά μέχρι και σήμερα, οι ανισότητες σε βάρος των γυναικών σε ότι αφορά την ιδιοκτησία της γης είναι ισχυρές. Παράλληλα, παρά τις επιμέρους νομοθετικές ρυθμίσεις, δεν έχει γίνει κάποια σημαντική προσπάθεια αναβάθμισης και ενδυνάμωσης του γυναικείου ιδιοκτησιακού καθεστώτος από την πλευρά κυρίως της πολιτείας και δευτερευόντως από την πλευρά της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Τέσσερις ολόκληρες δεκαετίες μετά τη θέσπιση του Νόμου περί της ισότητας των φύλων, οι αγοραπωλησίες γης από γυναίκες (στο Δήμο Μετσόβου) εξακολουθούν να είναι σπάνιες και ασυνήθιστες και επίσης ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις όπου οι γυναίκες συμβάλλονται ως μισθώτριες καλλιεργήσιμων εκτάσεων ή για την εγκατάσταση σταυλικών εγκαταστάσεων. Ομιχλώδες επίσης εξακολουθεί να είναι το τοπίο και στην Επιτροπή Ισότητας των Φύλων καθόσον μέχρι στιγμής δεν υπάρχει κάποια σχετική οδηγία που να προβλέπει τη γυναικεία ποσόστωση στις παραχωρήσεις γης, παρά τα όσα εξαγγέλθηκαν και δεσμεύτηκαν τα κράτη μέλη στην Agenda 2030 του ΟΗΕ κατά τα ανωτέρω.

Καθίσταται επομένως επιτακτική η άμεση αναγνώριση και η ενίσχυση της γυναικείας ιδιοκτησίας, η παροχή ίσης πρόσβασης σε γη και σε άλλους παραγωγικούς πόρους στις γυναίκες, όχι μόνο θεσμοθετημένα αλλά και συνειδητά, για να γίνει ο στόχος της αξιοβίωτης ανάπτυξης πιο εφικτός. Η ίση πρόσβαση σε δικαιώματα γης στις γυναίκες αποτελεί μία μόνο παράμετρο προς την επίτευξη της ισότητας των φύλων. Επιπλέον, τα δικαιώματα διαχείρισης της γης μπορούν να συμβάλλουν περαιτέρω στην πιο ενεργό και ισότιμη δράση των γυναικών σε κάθε είδους οικονομική δραστηριότητα αλλά και στην βελτίωση της κοινωνικής θέσης των γυναικών, συνολικά.

## **Βιβλιογραφία**

- Barns A., Cowie A. and Jefferson Th. (2009). Women's Property Rights: An historical dialogue of economic thought and gender inequality. *Women in Social and Economic Research*, Curtin University of Technology
- Casolo J. (2009). Gender Levees: Rethinking Women's Land Rights in Northeastern Honduras. Journal compilation, Blackwell Publishing Ltd *Journal of Agrarian Change*

- Deere C.D. (2003). Women's Land Rights and Rural Social Movements in the Brazilian Agrarian Reform. *Journal of Agrarian Change*
- FAO - Land tenure and rural development
- FAO - Women, land tenure and food security
- Ghebru H. (2019). Women's Land Rights in Africa, CGIAR Research Program on Policies, Institutions, and Markets (PIM)
- Shanta P. (2010). Rising property ownership among women in Kathmandu, Nepal: an exploration of causes and consequences, Washington University, St. Louis, MO, USA
- Αρβανίτης Α. (2014). Ιδιοκτησιακό Καθεστώς γης , Βασικές έννοιες, Ορισμοί, Νομοθεσία», Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών, Σημειώσεις, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Δημητροκάλλη Ν. (2022). Γυναίκες και ιδιοκτησία γης. Διπλωματική εργασία, ΑΠΘ.
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2014). Ο ρόλος της ιδιοκτησίας και της παραγωγής πλούτου για την εξάλειψη της φτώχειας και την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης ΟΗΕ (Sustainable Development Goals – SDGs). Στην ιστοσελίδα: <https://ypen.gov.gr/stochoi-viosimis-anaptyxis-oie-sustainable-development-goals-sdgs/>



**Το στοιχείο - στοιχείο του  
Ανθοχωρίου**

**Μιχαήλ-Άγγελος Χισιρίδης**  
Γεωλόγος  
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο  
Θεσσαλονίκης

**The element – spirit  
of Anthochori**

**Michail-Angelos Chisiridis**  
Geologist  
Aristotle University of  
Thessaloniki

## **Περίληψη**

Η ορεινή κοινότητα του Ανθοχωρίου, όπως και ολόκληρος ο Δήμος Μετσόβου, χαρακτηρίζεται από το επιβλητικό γεωμορφολογικό ανάγλυφο και το πλούσιο υδατικό δυναμικό. Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η αναγνώριση των γεωμορφολογικών και γεωλογικών διεργασιών που συντέλεσαν στη διαμόρφωση της κοιλάδας ανάντη του Ανθοχωρίου και των υδρογεωλογικών συνθηκών που ευθύνονται για την ανάβλυση των πηγών του. Παρατίθενται στοιχεία παροχών και ποιότητας υδάτων, καθώς και στοιχεία για το σπηλαιοβάραθρο Γκάλιστα. Ακολουθεί σύντομη περιγραφή του τοπικού μύθου του στοιχειού/δράκου που ζούσε στο σπηλαιοβάραθρο, καθώς και τα χαρακτηριστικά του που συνδέονται με φυσικά φαινόμενα. Η εργασία ολοκληρώνεται με προτάσεις που συνεισφέρουν στην ανάπτυξη του τόπου, δεδομένου ότι το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον αποτελεί το συγκριτικό του πλεονέκτημα.

## **Abstract**

The mountainous community of Anthochori, as well as the entire Municipality of Metsovo, is characterized by its imposing geomorphological relief and rich water potential. This paper attempts to identify the geomorphological and geological processes that contributed to the formation of the valley upstream of Anthochori and the hydrogeological conditions responsible for the upwelling of its springs. Data on water flows and water quality are given, as well as data on the Galista cave/pothole. This is followed by a brief description of the local legend of the ghost/dragon that lived in the pothole, and its characteristics associated with natural phenomena. The paper concludes with suggestions that contribute to the development of the region, given that the natural and cultural environment is its comparative advantage.

## 1. Εισαγωγή

Η ανομοιόμορφη συγκέντρωση των δραστηριοτήτων και των επισκεπτών του Δήμου Μετσόβου στον οικισμό του Μετσόβου, σε συνδυασμό με την ανησυχητική πληθυσμιακή μείωση που παρατηρείται σε όλα τα χωριά του Δήμου, όπως και η ιδιαίτερη τοπογραφία των κορυφών του Λάκμου/Περιστερίου σε συνδυασμό με τα πλούσια νερά των πηγών του Ανθοχωρίου, υπήρξαν οι αφορμές για τη συγγραφή της εργασίας *Το Στοιχείο – Στοιχείο του Ανθοχωρίου*, στα πλαίσια της συμβολής στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη του Δήμου Μετσόβου, του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Περιβάλλον και Ανάπτυξη Ορεινών Περιοχών, του έτους 2022-2023.

Μέσα από βιβλιογραφική και χαρτογραφική έρευνα, προσωπικές εξορμήσεις στην ευρύτερη περιοχή, στοχευμένες υποδείξεις από κατοίκους και διδάσκοντες και μετρήσεις σημείων, φυσικοχημικών παραμέτρων και παροχών πηγών και ρεμάτων, επιχειρείται η αναγνώριση κάποιων βασικών στοιχείων του γεωπεριβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής του Ανθοχωρίου. Από τη συνολική αξιολόγηση των ανωτέρω ερμηνεύονται η διαμόρφωση του επιβλητικού αναγλύφου και ο μηχανισμός λειτουργίας των πηγών του Ανθοχωρίου. Καταλήγοντας, διατυπώνονται κάποιες σκέψεις – προτάσεις για τις δυνατότητες αξιοποίησης – ανάδειξης αυτών των χαρακτηριστικών του τόπου. Απώτερος σκοπός είναι η περαιτέρω συζήτηση σχετικά με τα προβλήματα και τις δυνατότητες γενικότερα του Δήμου, και ειδικότερα της κοινότητας Ανθοχωρίου, αλλά και η πιθανή δημιουργία ενδιαφέροντος για νέα δραστηριοποίηση, με θετικό πρόσημο στην κατανόηση, την προστασία και την ανάδειξη του φυσικού, όπως και του πολιτιστικού περιβάλλοντος, τα οποία κατά τη γνώμη μου αποτελούν συγκριτικό πλεονέκτημα του συγκεκριμένου τόπου.

Πολύτιμη υπήρξε η συνεισφορά των γεωλόγων Μάνου Κατριβάνου από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και Κώστα Μαρκαντώνη από το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, οπότε τους ευχαριστώ θερμά. Επίσης, ευχαριστώ τον Χρήστο Σιόκα, πρόεδρο της κοινότητας Ανθοχωρίου για την παροχή του κειμένου *Τα στοιχεία του Πίνδου* και τον Άρη Ζάχαρη, δραστήριο μέλος του Σπηλαιολογικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης *Πρωτέας* για την παροχή των φωτογραφιών από το σπηλαιοβάραθρο της Γκάλιστας.

## 2. Μυθολογία Νερού – Γεωμυθολογία

Το νερό, μια από τις ζωτικότερες ανάγκες του ανθρώπου, είναι το στοιχείο που βρίσκεται σε όλες τις μορφές και συμμετέχει σε διάφορες διεργασίες, μηχανικές και χημικές, σμιλεύοντας την επιφάνεια του πλανήτη. Τα φυσικά φαινόμενα που συνδέονται με τον κύκλο του, δηλαδή τη μετατροπή του από τη μία μορφή στην άλλη, όπως και οι επιμέρους διεργασίες στις οποίες διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο διαμορφώνοντας το επιφανειακό ανάγλυφο, δεν ήταν πάντα κατανοητά από τον άνθρωπο. Στην προσπάθειά του να οικειοποιηθεί τα φαινόμενα, τους έδωσε θεϊκή ή εξωπραγματική υπόσταση ταυτίζοντάς τα με θεότητες, ήρωες, δράκους και τέρατα, η δράση και οι προθέσεις των οποίων καθόριζαν την εξέλιξη των φαινομένων που αυτός βίωνε. Παραδείγματα έχουμε, μεταξύ άλλων, από τους προϊστορικούς πολιτισμούς της Ανατολικής Μεσογείου στη μυθολογία των οποίων περιγράφονται

έμμεσα φυσικά φαινόμενα, όπως ανυψώσεις της στάθμης της θάλασσας, κατακλυσμοί, σεισμοί, ενεργοποιήσεις ηφαιστειών, αστρονομικά φαινόμενα κ.α. Χαρακτηριστικά, από την Ελληνική Μυθολογία μαθαίνουμε ότι από τον Ουρανό και τη Γαία γεννιούνται ο Ωκεανός και η Τηθύς, οι οποίοι μαζί δημιουργούν όλες τις άλλες μορφές του Κόσμου που εκλαμβάνονται ως μεταμορφώσεις του νερού. Πατέρας όλων των Ποταμών θεωρείται ο Ωκεανός και μητέρα όλων των Ωκεανίδων η Τυθή. Οι Ποταμοί είναι θεότητες μεταξύ των οποίων ο Αχελώος, ο Άρατθος (Αραχθος), ο Πηνειός, ο Αλιάκμων, ο Κωκυτός (Αχέροντας) και άλλοι.

Στην προσπάθειά του να διαχειριστεί το πολύτιμο στοιχείο ο άνθρωπος ταύτισε τα πρώτα του μεγάλα εγχειρίσματα με κατορθώματα ηρώων. Αποξηράνσεις ελών, αλλαγή ρου ποταμών, φράγματα, αντιπλημμυρικά έργα κ.α. είναι μερικά από τα επιτεύγματα που βελτίωσαν κατά πολύ τις συνθήκες διαβίωσης του προϊστορικού ανθρώπου και προήγαγαν τον πολιτισμό του. Ενδεικτικό παράδειγμα ο μυθικός ήρωας Ηρακλής, κάποιος από τους άθλους του οποίου συνδέονται με τεχνικά έργα διαχείρισης του νερού. Στο μύθο της Λερναίας Ύδρας περιγράφεται η προσπάθεια του ήρωα να εξολοθρευτεί το καταστροφικό τέρας που τρομοκρατούσε τους κατοίκους της λίμνης Λέρνης. Κάθε φορά που του έκοβε ένα κεφάλι, στη θέση του φύτρωναν δύο. Ο μύθος συνδέεται με την υδρογεωλογική συμπεριφορά των καρστικών πηγών της Λέρνης και τις ετήσιες και μακροχρόνιες μεταβολές των παροχών της (Μπαντέκας et al., 2007). Μία από τις ερμηνείες του μύθου είναι η προσπάθεια διαχείρισης των πηγαίων υδάτων, οι οποίες τις υγρές περιόδους πλημμύριζαν την περιοχή και προκαλούσαν ζημιές και αρρώστιες στους κατοίκους. Η μυθική αφήγηση έφτασε στις μέρες του Ησίοδου, ο οποίος στο έργο του Θεογονία καταγράφει το κατόρθωμα του ήρωα.

Ο σύγχρονος κλάδος των γεωεπιστημών που συνδέει τη γεωλογική εξέλιξη μιας περιοχής με τους μύθους που σχετίζονται με αυτή ονομάζεται Γεωμυθολογία. Σκοπός της είναι η μελέτη των περιβαλλοντικών συνθηκών κατά τη μυθολογική περίοδο. Μέσα από την ερμηνεία των γεωπεριβαλλοντικών στοιχείων των μυθολογικών αφηγήσεων εξάγονται συμπεράσματα για τις γεωλογικές, γεωγραφικές, κλιματικές και αστρονομικές μεταβολές, που παρατηρήθηκαν και καταγράφηκαν στη συλλογική μνήμη των ανθρώπων που τις βίωσαν, κατοικώντας σε έναν τόπο. Οι μύθοι και οι δοξασίες μεταφέρθηκαν με ποιητικό τρόπο μέσω της προφορικής παράδοσης από γενιά σε γενιά. Η ερμηνεία τους και η εξαγωγή δεδομένων από αυτούς είναι μία σύνθετη και διεπιστημονική διαδικασία. Απαιτούνται ολοκληρωμένες γνώσεις στα πεδία της γεωλογίας, της ανθρωπολογίας και της μυθολογίας. Για να θεωρούνται τα συμπεράσματα βάσιμα απαιτείται η εφαρμογή γεωλογικών και αρχαιολογικών μεθόδων συγκριτικής έρευνας, χρονολόγησης και επαλήθευσης (Μπαντέκας et al., 2007). Με τον τρόπο αυτό μπορούν να επιβεβαιωθούν μεταβολές του γεωπεριβάλλοντος που συνδέονται με μυθικά γεγονότα.

Ένα ενδιαφέρον χαρακτηριστικό της Βόρειας και Κεντρικής Πίνδου είναι οι μύθοι που σχετίζονται με τις αλπικές λίμνες, δηλαδή τις σχετικά μικρές συγκεντρώσεις νερού που αναπτύσσονται σε μεγάλου υψομέτρου οροπέδια και λιβάδια. Στην τοπική παράδοση οι λίμνες αυτές ονομάζονται Δρακόλιμνες και η φήμη τους συνοδεύεται από αφηγήσεις ανθρώπων που χρησιμοποιούσαν τα πλούσια

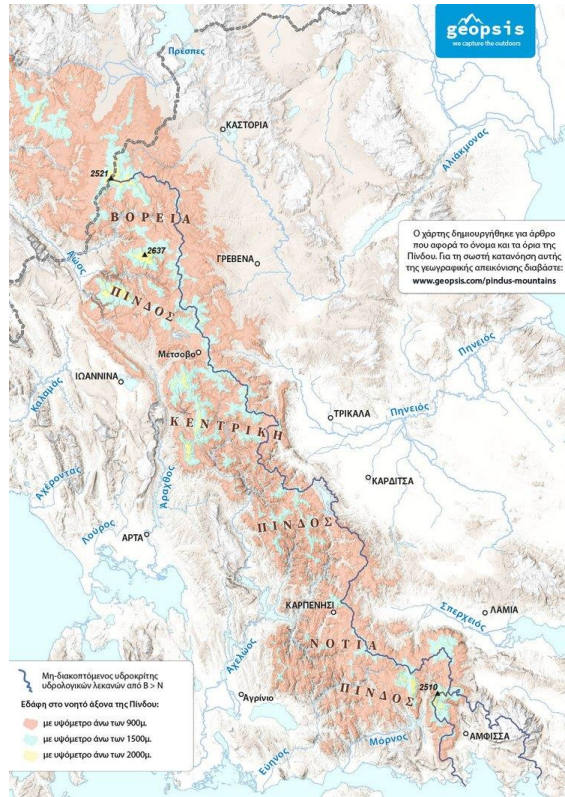
αλπικά βοσκοτόπια τους καλοκαιρινούς μήνες. Οι μύθοι αναφέρονται σε δράκους που κατοικούσαν σε σπήλαια και βάραθρα γύρω από τις λίμνες και η δράση τους καθόριζε τα φυσικά φαινόμενα που οι νομάδες κτηνοτρόφοι παρατηρούσαν και αντιμετώπιζαν. Οι δράκοι στα μάτια τους ήταν τα στοιχεία του τόπου και αποτελούσαν τους κυρίαρχους και προστάτες του κάθε βουνού. Παρακάτω αναλύεται ότι για τον σχηματισμό των αλπικών λιμνών ευθύνεται κατά βάση η παγετώδης διάβρωση σε συνδυασμό με τις κλιματικές συνθήκες και τα γεωλογικά χαρακτηριστικά κάθε βουνού.

### **3. Περί Πίνδου**

#### **3.1 Γεωγραφία**

Σύμφωνα με τον Δασούλα (2012), η ονομασία Πίνδος αναφέρεται σε μια ορεινή περιοχή τα όρια της οποίας εμφανίζουν σημαντικές αποκλίσεις ανά τους αιώνες (σελ. 190). Παρατηρεί πως η ονομασία χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά ως τόπος από όπου πηγάζει κάποιος ποταμός (σελ. 205) και πως, για τους αρχαίους γεωγράφους (Εκαταίος, Στράβων, Ηρόδοτος κ.α.) τα όρη ορίζονται από τα έθνη που τα κατοικούν και τις ορεινές λεκάνες απορροής που αυτοί έλεγχαν (σελ. 210). Ο H. Holland (1812-1813) αναφέρει πως το όνομα Πίνδος φαίνεται πως χρησιμοποιήθηκε χωρίς μεγάλη σαφήνεια, μερικές φορές για σημαντική έκταση της οροσειράς και περιστασιακά μόνο για κάποιο βουνό ή ομάδα βουνών.

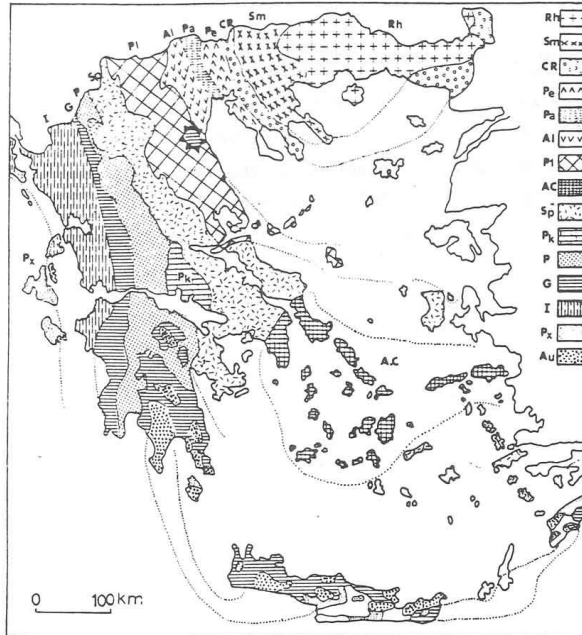
Στην ελληνική επικράτεια η οροσειρά εκτείνεται από τα ελληνοαλβανικά σύνορα στην περιοχή του όρους Γράμμου έως και τον Κορινθιακό κόλπο, με άξονα ΒΒΔ-ΝΝΑ, αποτελώντας ένα μη διακοπτόμενο υδροκρίτη, μια αδιαίρετη γραμμή που διαχωρίζει τις λεκάνες απορροής των ποταμών ανατολικά και δυτικά της (νοτιότερα του όρους Γκιώνα διαιρείται σε δύο κλάδους) (Εικόνα 1) (Geopsis, 2022).



**Εικόνα 1.** Νοητή κατανομή σε Βόρεια, Κεντρική και Νότια Πίνδο. (Geopsis, 2022)

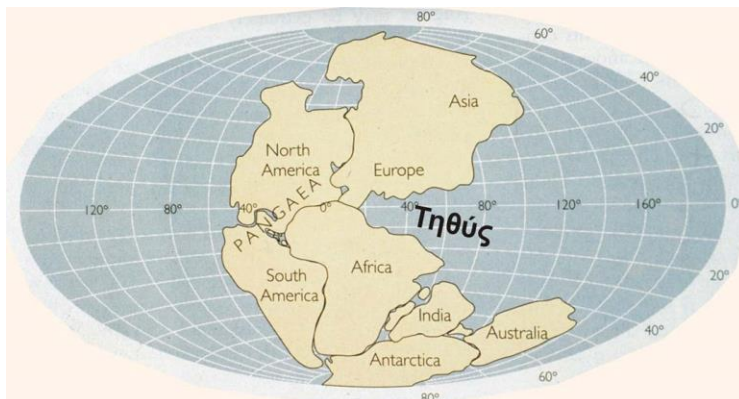
### 3.2 Γεωλογία

Η οροσειρά της Πίνδου αποτελεί μία συνέχεια των Δυναρικών Άλπεων που κυριαρχούν σε όλη τη δυτική ζώνη της Βαλκανικής Χερσονήσου. Ως βόρειο άκρο μπορεί να οριστεί το οροπέδιο της Κορυτσάς στην νοτιοανατολική Αλβανία και ως νοτιότερο ο Κορινθιακός κόλπος (Δασούλας, 2012). Είναι η νεότερη από τις Ελληνίδες οροσειρές και ακολουθεί τη διεύθυνση των Δυναρίδων με άξονα ΒΒΔ – ΝΝΑ. Τα πετρώματα που συγκροτούν το μεγαλύτερο τμήμα των βουνών της αποτελούν γεωτεκτονικά σχηματισμούς της Ζώνης Ωλονού - Πίνδου, εφεξής Ζώνης Πίνδου (Εικόνα 2). Χαρακτηριστικά, βουνά που συγκροτούνται κατά βάση από τους σχηματισμούς της Ζώνης Πίνδου είναι ο Λάκμων, τα Αθαναμικά Όρη, τα Τζουμέρκα, τα Άγραφα, το Αιτωλικό, τα Βαρδούσια, αλλά και βουνά της Πελοποννήσου όπως το Παναχαϊκό, ο Ωλονός/Ερύμανθος κ.α. Εμφανίσεις σχηματισμών της Ζώνης βρίσκονται επίσης στην Κρήτη και τη Ρόδο, λόγω της κάμψης του Δυναροταυρικού ορογενετικού συστήματος στον ελλαδικό χώρο, ακολουθώντας τη διεύθυνση Δύσης – Ανατολής προς τις Ταυρίδες Οροσειρές της Τουρκίας.



**Εικόνα 2.** Γεωτεκτονικό σχήμα των Ελληνίδων ζωνών. P: Ζώνη Πίνδου (Κατά Mountrakis et al. 1983)

Σύμφωνα με τον Μουντράκη (2010), η Ζώνη Πίνδου αποτελούσε τον πυθμένα του Ωκεανού της Τηθύος και μάλιστα την πιο βαθιά αύλακά του (Εικόνα 3). Οι συνεχόμενες κινήσεις τεμαχών της λιθοσφαιρικής πλάκας της Αφρικής (Απουλία μικροπλάκα) προς την τεκτονική πλάκα της Ευρασίας (Κιμμερική μικροπλάκα) είχαν σαν αποτέλεσμα τα ιζήματα που αποτίθενται στον ενδιάμεσο χώρο των δύο Ηπείρων, δηλαδή στον Ωκεανό της Τηθύος, να αναδυθούν μέσα από διαδοχικές φάσεις ηπειρωτικών συγκρούσεων, πτυχώσεων και ορογενέσεων και να απαντώνται σήμερα ως συμπαγή πετρώματα στις βουνοκορφές της Πίνδου και της Πελοποννήσου, αποτελώντας τμήμα του Αλπικού Ορογενετικού Συστήματος στον ελλαδικό χώρο.



**Εικόνα 3.** Σκαρίφημα του χώρου ανάπτυξης της θάλασσας της Τηθύος κατά τον διαχωρισμό της Πανγαίας ηπείρου. (Understanding Earth, 1993)

Η λιθοστρωματογραφία και η τεκτορογενετική εξέλιξη της Ζώνης σύμφωνα με τον Μουντράκη (2010) είναι η ακόλουθη:

- Στην περιοχή της αύλακας της Πίνδου αποτίθενται ιζήματα βαθιάς θάλασσας καθ' όλη τη διάρκεια της Ιουρασικής Περιόδου (200 – 145 εκατ. χρόνια). Τα πετρώματα αυτά αποτελούνται κυρίως από κερατόλιθους, με λεπτές ενστρώσεις πελαγικών ασβεστολίθων, συγκροτώντας την λεγόμενη σχιστοκερατολιθική διάπλαση, με τα χαρακτηριστικά κόκκινο-πράσινα χρώματά της.
- Κατά την Κάτω Κρητιδική Περίοδο (145 – 100 εκατ. χρόνια) αποτίθενται τα ιζήματα του πρώτου φλύσχη της Πίνδου.
- Κατά την Άνω Κρητιδική Περίοδο (100 – 72 εκατ. χρόνια) αποτίθενται πελαγικοί ασβεστόλιθοι με πυριτικές ενστρώσεις.
- Η λιθοστρωματογραφική στήλη της Ζώνης κλείνει με την απόθεση του δεύτερου φλύσχη της Πίνδου (άγριος φλύσχη), από το Ανώτερο Κρητιδικό μέχρι και το Ανώτερο Ηώκαινο (72 – 34 εκατ. χρόνια).

Η τελική φάση πτύχωσης και ορογένεσης της Ζώνης πραγματοποιήθηκε, σύμφωνα με τον Μουντράκη (2010), μετά την απόθεση των στρωμάτων του δεύτερου φλύσχη, δηλαδή μετά το Ανώτερο Ηώκαινο και έως το Κάτω Ολιγόκαινο (40 – 30 εκατ. χρόνια). Με την μοναδική αυτή φάση πτυχώσεων έγινε η προς τα Δυτικά επώθηση υπό μορφή τεκτονικού καλύμματος (Τεκτονικό Κάλυμμα Πίνδου) και η ταυτόχρονη λεπίωση των στρωμάτων της (Τεκτονικά Λέπια Πίνδου). Ολόκληρη η Ζώνη έχει επωθηθεί προς τα δυτικά επάνω στην Ζώνη Γαβρόβου – Τρίπολης, επώθηση που κατά θέσεις ξεπερνά τα 100Km. Σε ορισμένες μάλιστα περιοχές, η Ζώνη Πίνδου έχει υπερκαλύψει την Ζώνη Γαβρόβου – Τρίπολης και βρίσκεται απευθείας επάνω στην ακόμα δυτικότερη Ιόνια Ζώνη (περιοχές Λάκμου, Αθαμανικών όρεων, Τζουμέρκων κ.α.). Τα Τεκτονικά Λέπια Πίνδου εμφανίζονται επωθημένα το ένα πάνω στο άλλο και δημιουργούν συνεχείς επαναλήψεις, συσσωρεύσεις και διόγκωση του φλοιού.

### **3.3 Η εποχή των Παγετώνων**

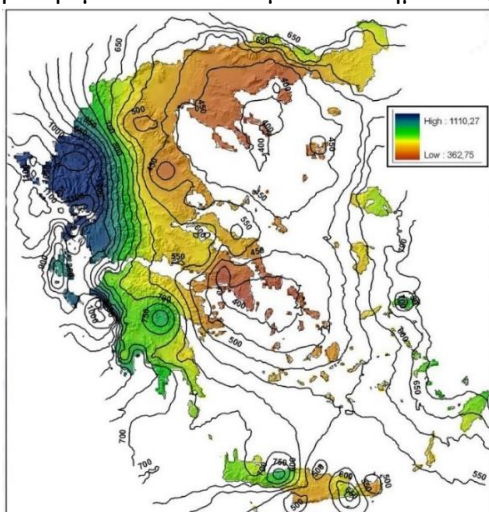
Πέρα από τις κινήσεις των λιθοσφαιρικών πλακών, ένα φαινόμενο που συντέλεσε στη διαμόρφωση του αναγλύφου της Πίνδου είναι οι ιδιαίτερες κλιματολογικές συνθήκες που επικράτησαν και διαδέχονταν η μία την άλλη την περίοδο του Πλειστοκαίνου (1.8-2 εκατ. χρόνια – 11.700 χρόνια πριν από σήμερα). Οι εναλλαγές αναφέρονται σε ψυχρές (παγετώδεις) και θερμές (μεσοπαγετώδεις) περιόδους. Η εξάπλωση των παγετώνων κατά τις ψυχρές περιόδους ήταν κατά πολύ μεγαλύτερη από τη σημερινή. Το ιδιαίτερα ψυχρό κλίμα (5-7 °C χαμηλότερη θερμοκρασία από τη σημερινή) είχε επίδραση στη γραμμή διαρκούς χιονός, δηλαδή στο όριο όπου το χιόνι δεν λιώνει τους καλοκαιρινούς μήνες, συσσωρεύεται και καθώς συμπαγοποιείται, σχηματίζει αλπικούς παγετώνες. Η κίνηση των παγετώνων διαμόρφωσε το ανάγλυφο των ορεινών όγκων, δημιουργώντας χαρακτηριστικές διαβρωτικές μορφές, όπως και παγετώδεις αποθέσεις μετά την υποχώρησή τους. Η γραμμή διαρκούς χιονός θεωρείται ότι ήταν κατά περίπου 1600m χαμηλότερα σε σχέση με σήμερα και εντοπίζεται από τις χαρακτηριστικές αποθέσεις. Τέτοιες βρίσκονται σήμερα σε ορεινές κοιλάδες της Πίνδου και σε άλλα ελληνικά βουνά. Για την Τύμφη και το Γράμμο το όριο εντοπίζεται στα 1600-1700m, για το Σμόλικα, τα Τζουμέρκα και τα Αθαμανικά όρη στα 1700-1800m, για τα Βαρδούσια και τον Ωλονό στα 1900-2000m,



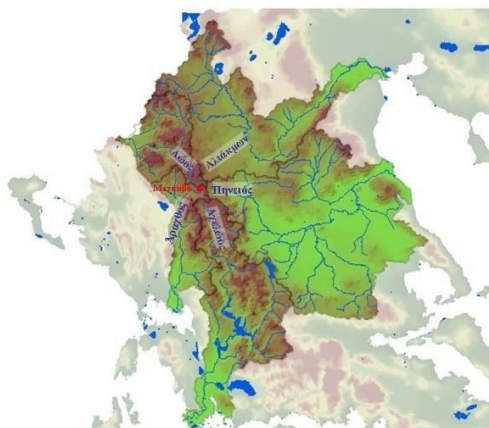
για το Χελμό, τη Γκίωνα και τον Ταΰγετο στα 2100-2200m και για τον Όλυμπο, τον Παρνασσό, το Βελούχι, τη Ζήρια και τον Πάρνωνα το όριο είναι άνω των 2200m (Βουβαλιδής, 2011).

### 3.4 Υδρολογία

Η οροσειρά της Πίνδου μπορεί να θεωρηθεί ως η υδρολογική ραχοκοκαλιά της Ελλάδας, μιας και τα μεγαλύτερα ποτάμια συστήματα της χώρας διαμορφώνονται ή πηγάζουν σε αυτήν. Εξαιτίας του έντονου αναγλύφου, της διεύθυνσης και της γεωγραφικής της εξάπλωσης κατά μήκος της ελλαδικού χώρου, η οροσειρά ορίζει τα κλιματολογικά χαρακτηριστικά δυτικά και ανατολικά της. Οι περιοχές δυτικά της δέχονται τα μεγαλύτερα ποσά κατακρημιτισμάτων (Εικόνα 5). Τα παραπάνω σε συνδυασμό με τους σχετικά αδιαπέρατους γεωλογικούς σχηματισμούς και τα μεγάλα σχετικά υψόμετρα, οδηγούν σε έντονους ρυθμούς επιφανειακής απορροής, δηλαδή στο σχηματισμό ισχυρών ρεμάτων και ποτάμιων συστημάτων (Εικόνα 6).



**Εικόνα 5.** Ετήσια ύψη βροχόπτωσης, σε mm κατά μέσο όρο, στην ελληνική επικράτεια. (geogreece.gr/rain.php)



**Εικόνα 6.** Κουτσογιάννης, Μαμάσης (1995). Η υδρολογική καρδιά της Ελλάδας.

## **4. Η περιοχή του Ανθοχωρίου**

### **4.1 Γεωγραφία - Γεωμορφολογία**

#### **4.1.1 Γεωγραφία**

Η κοινότητα Ανθοχωρίου βρίσκεται στο Νότιο τμήμα του Καλλικρατικού Δήμου Μετσόβου της Περιφέρειας Ιωαννίνων στις βορινές παρυφές του όρους Λάκμου/Περιστερίου, το οποίο αποτελεί τμήμα της Κεντρικής Πίνδου. Στην πλάτη της ορθώνεται το ύψωμα Πεύκος που αποτελεί τμήμα της ράχης του Καλόγερου (2102m), η οποία καταλήγει στην υψηλότερη κορυφή του ορεινού όγκου Τσουκαρέλα (2295m) διαμέσου της κορυφής Γιαννάκη (2184m). Η Τσουκαρέλα μαζί με άλλες κορυφές και τις μεταξύ τους ράχες οριοθετούν τον νομό Τρικάλων στα Α/ΝΑ από τον νομό Ιωαννίνων στα Δ/ΒΔ. Η ευρύτερη περιοχή χαρακτηρίζεται από την κοιλάδα του Μετσοβίτικου/Αράχθου στα χαμηλότερα τοπογραφικά σημεία και από τις τραχιές κορυφές και ράχες του Λάκμου/Περιστερίου στα υψηλότερα. Η ενδιάμεση περιοχή περιμετρικά των κορυφογραμμών στα ΝΑ της κοινότητας αποτελεί μία χαρακτηριστική κοιλάδα σχήματος U, με έντονα τα στοιχεία της παγετώδους διάβρωσης και της καρστικής γεωμορφολογίας.

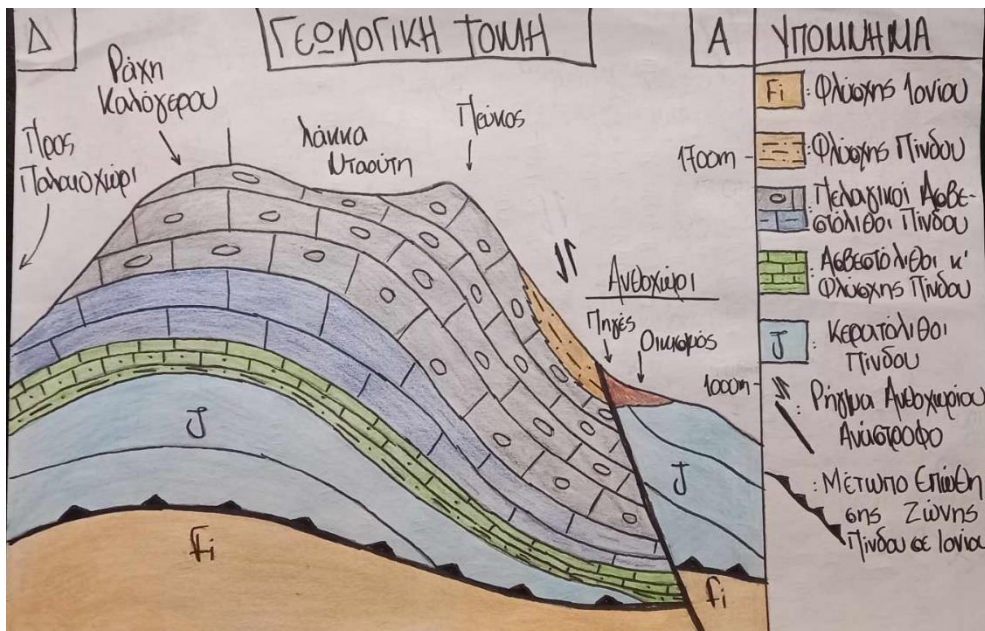
#### **4.1.2 Γεωμορφολογία**

Η διαβρωτική δράση των παγετώνων του παρελθόντος οδήγησε σε μια συνεχή εκβάθυνση και διαπλάτυνση της κοίτης στην οποία αυτοί κινούνταν. Μετά την τήξη τους απέμειναν χαρακτηριστικές παγετώδεις μορφές του επιφανειακού αναγλύφου. Τέτοιες είναι οι παγετώδεις κοιλάδες σχήματος U σε εγκάρσια τομή, με μεγάλο βάθος και απότομα τοιχώματα (κοιλάδα ρέματος Λέτζα/Λέσιντζε κ.α.), τα παγετωνικά κέρατα (κορυφές Τσουκαρέλα, Μεγάλη Σπανούρα, Μέγας Τράπος κ.α.), οι στενές ράχες (Σπανούρα, Στακόκαλα, Καλόγερος, Σικιέρ κ.α.) και τα παγετωνικά αμφιθέατρα (αμφιθεατρικές λεκάνες γύρω από τις κορυφές Τσουκαρέλα, Μέγα Τράπο, νοτίως Μεγάλης Σπανούρας κ.α.). Στο ανώμαλα διαβρωμένο υπόβαθρο των αμφιθεατρικών λεκανών των μεγάλων υψομέτρων μπορεί να σχηματίζονται παγετωνικές λίμνες, που όπως αναφέρθηκε παραδοσιακά ονομάζονται δρακόλιμνες (Βερλίγκα). Όταν το υπόβαθρο των λεκανών είναι στεγανό, και η περιοχή χαρακτηρίζεται από μεγάλα ύψη βροχής και παρατεταμένες περιόδους χιονοκάλυψης, τότε η δρακόλιμνη δεν χάνει το νερό της κατά τη διάρκεια του έτους. Στην περίπτωση της Βερλίγκας το νερό κατεισδύει μέσα από ένα σύστημα καρστικών αγωγών και αναβλύζει με τη μορφή πηγών σε χαμηλότερα τοπογραφικά σημεία.

Σημαντικός γεωμορφολογικός παράγοντας της περιοχής ανάντη του Ανθοχωρίου, αλλά και του ορεινού όγκου Λάκμου/Περιστερίου συνολικά, είναι η καρστικοποίηση. Το φαινόμενο αποτελεί τη χημική διάλυση που παρατηρείται στα επιδεκτικά σε αυτή ανθρακικά πετρώματα, λόγω της διαβρωτικής δράσης του μετεωρικού νερού, που έχει εμπλουτιστεί σε CO<sub>2</sub> από την ατμόσφαιρα και το έδαφος. Σαν αποτέλεσμα, οι χαρακτηριστικές υπόγειες και επιφανειακές μορφές που εμφανίζονται στην περιοχή και καταδεικνύουν τα καρστικά φαινόμενα. Υπόγειες τέτοιες μορφές είναι τα σπήλαια, οι καταβόθρες (σπηλαιοβάραθρο Γκάλιστα), οι



Όσον αφορά την τεκτονική, το τοπικό σύστημα ρηγμάτων που αναπτύσσεται στην περιοχή γύρω από τον οικισμό αποτελείται από το μεγάλο ανάστροφο ρήγμα του Ανθοχωρίου ΒΔ-ΝΑ παράταξης, με πιθανή βύθιση προς τα ΒΑ, και από δύο μικρότερα παράλληλα ρήγματα Δ-Α παράταξης, το βόρειο ρήγμα του Άγιου Αποστόλου με πιθανή βύθιση προς τα Β, και το νότιο ρήγμα του Προφήτη Ελισαίου με βύθιση προς τα Ν/ΝΑ. Τα δύο μικρότερα κανονικά ρήγματα τέμνονται με το μεγαλύτερο στη δυτική τους απόληξη, δημιουργώντας ένα σύνθετο σύστημα ρηγμάτων. Η περιοχή του σημερινού οικισμού περικλείεται από τα τρία ρήγματα και αποτελεί πιθανώς ένα τεκτονικό κέρασ, δηλαδή μια περιοχή που ανυψώνεται τεκτονικά σε σχέση με τις γύρω της, εξαιτίας της σχετικής κίνησης των σχηματισμών εκατέρωθεν των ρηγμάτων. Το ανάστροφο ρήγμα του Ανθοχωρίου πιθανώς προκλήθηκε την περίοδο της λεπίωσης των σχηματισμών της Ζώνης Πίνδου. Λόγω της συμπιεστικής του δράσης, έρχονται σε επαφή οι νεότεροι σχηματισμοί του φλύσχη (F<sub>o</sub>) και των πελαγικών ασβεστολίθων (K<sub>s</sub>) με τους παλαιότερους σχηματισμούς των κερατόλιθων (J-K<sub>1</sub>). Η νότια απόληξη του ρήγματος έχει μετατοπιστεί ανατολικότερα, στην περιοχή που ορίζει σήμερα το ρέμα Λέτζα/Λέσιντζε. Η μετατόπιση πιθανώς προκλήθηκε από τη νεότερη δράση του κανονικού ρήγματος του Ελισαίου. Γεωλογική τομή της περιοχής με βάση το φύλλο Πράμαντα παρατίθεται στην Εικόνα 9.



Εικόνα 9. Γεωλογική τομή περιοχής.

#### 4.2.2 Υδρογεωλογία

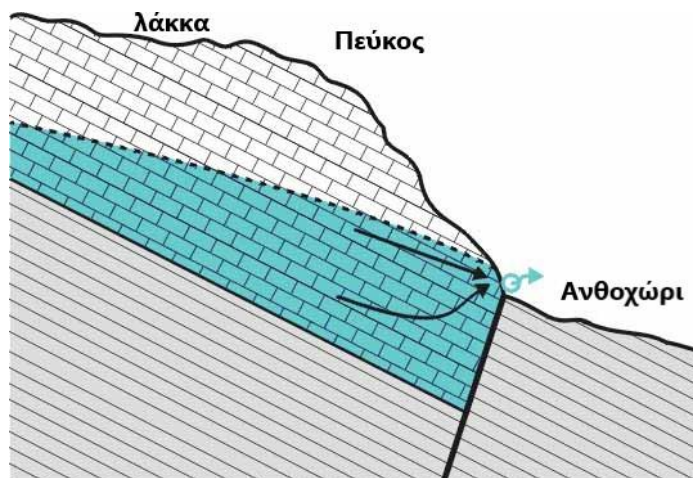
Εκτός από τη λιθολογία, ο βαθμός ανάπτυξης του δευτερογενούς πορώδους, δηλαδή ο βαθμός τεκτονικής καταπόνησης και καρστικοποίησης, έχει σημαντική

επίδραση στην υδρογεωλογική κατάσταση των σχηματισμών. Στους ανθρακικούς σχηματισμούς ο βαθμός ανάπτυξης του δευτερογενούς πορώδους διαμορφώνει την υδροπερατότητα και άρα το δυναμικό ανάπτυξης υδροφορίας εντός τους. Για τους σχηματισμούς της περιοχής δίδονται οι παρακάτω χαρακτηρισμοί :

- F<sub>0</sub>: Ψαμμιτομαργαϊκός φλύσχη Πίνδου: Μικρή έως πολύ μικρή υδροπερατότητα, λόγω λιθολογίας.
- K<sub>8</sub> : Πελαγικοί ασβεστόλιθοι με πυριτόλιθους : Υψηλή υδροπερατότητα, λόγω υψηλού βαθμού ανάπτυξης δευτερογενούς πορώδους. Αναπτύσσεται εντός τους υψηλού δυναμικού καρστικός υδροφορέας.
- K<sub>3-4</sub>: Ασβεστόλιθοι με θραύσματα κερατόλιθων και μαργαϊκός φλύσχη: Μέτρια έως μικρή υδροπερατότητα, λόγω θραυσμάτων κερατόλιθων και παρεμβολών λεπτόκοκκου φλύσχη, τα οποία εμποδίζουν την κυκλοφορία του υπόγειου νερού.
- J-K<sub>1</sub>: Κερατόλιθοι με ενστρώσεις ασβεστόλιθων και κόνδυλους μαγγανίου : Μικρή έως πολύ μικρή υδροπερατότητα, λόγω λιθολογίας. Σε ζώνες έντονου κερματισμού μπορεί να εμφανίζουν μέτρια έως υψηλή υδροπερατότητα. Κατά θέσεις πιθανώς αποτελούν το υδρογεωλογικό υπόβαθρο της περιοχής.
- F<sub>1</sub>: Ψαμμιτομαργαϊκός φλύσχη Ιονίου : Μικρή έως πολύ μικρή υδροπερατότητα, λόγω λιθολογίας. Αποτελεί το κυρίως υδρογεωλογικό υπόβαθρο της περιοχής.

Οι πηγές του Ανθοχωρίου αναβλύζουν στη συμβολή των ρηγμάτων Ανθοχωρίου - Άγιου Απόστολου και αναπτύσσονται σχεδόν γραμμικά με τη μορφή μετώπου ανάντη του οικισμού, αποτελώντας ένα σύστημα ρηγματογενών πηγών. Από αυτές αποστραγγίζεται μερικώς η πλούσια καρστική υδροφορία που αναπτύσσεται κυρίως εντός των πελαγικών ασβεστολιθών του Άνω Κρητιδικού (K<sub>8</sub>). Τα μεγάλα ύψη βροχής και οι παρατεταμένες περιόδους χιονοκάλυψης στον ορεινό όγκο του Λάκμου/Περιστερίου, σε συνδυασμό με τον υψηλό βαθμό ανάπτυξης του δευτερογενούς πορώδους των ανθρακικών σχηματισμών συμβάλλουν στη συνεχή τροφοδοσία του καρστικού υδροφορέα. Το νερό κατεισδύει μέχρι το βάθος των αδιαπέρατων σχηματισμών, που αυτοί είναι είτε οι κερατόλιθοι της Ζώνης Πίνδου (J-K<sub>1</sub>) είτε ο φλύσχη της Ιονίου Ζώνης (F<sub>1</sub>), και έπειτα κινείται κατακόρυφα διαμορφώνοντας μία υπόγεια στάθμη. Όπου το νερό συναντάει την επιφάνεια του ρήγματος, εγκλωβίζεται πλευρικά από τους αδιαπέρατους κερατόλιθους (J-K<sub>1</sub>) και εξέρχεται μέσα από τα διαρρηγμένα υλικά του ρήγματος, δημιουργώντας στην επιφάνεια τις πηγές του Ανθοχωρίου (Εικόνα 10).

Από κατοίκους της περιοχής έχει παρατηρηθεί ότι τις μέρες που επικρατεί Νότιος κατά βάση άνεμος αυξάνεται η ποσότητα του νερού που αναβλύζει από τις πηγές και απορρέει από τις γκούρες/ρέματα του χωριού, ανεξαρτήτως των άλλων καιρικών φαινομένων. Αυτό πιθανώς οφείλεται στην αύξηση της πίεσης που προκαλεί ο εισερχόμενος άνεμος στον αέρα των καρστικών διάκενων των σχηματισμών που φιλοξενούν το νερό. Αυτό συνελάγεται αύξηση της πίεσης και της ταχύτητας κίνησης του υπόγειου νερού, που τελικά οδηγεί σε μεγαλύτερη ανάβλυση από τις πηγές.



Εικόνα 10. Σκαρίφημα ρηγματογενούς πηγής για την περιοχή του Ανθοχωρίου .

### 4.3 Υδρολογία - Υδροχημεία

#### 4.3.1 Υδρολογία

Κατά τη διάρκεια του Μαΐου και του Ιουνίου 2023 πραγματοποιήθηκε σειρά μετρήσεων παροχής με φορητό όργανο μέτρησης ταχύτητας ροής (μυλίσκο) του οίκου GLOBAL WATER Αμερικής. Η θέση μέτρησης εντοπίζεται κατάντη του οικισμού, σε περιοχή όπου ενώνεται το μεγαλύτερο μέρος των υδάτων των πηγών του Ανθοχωρίου. Η κοίτη του ρέματος από όπου πάρθηκαν οι μετρήσεις έχει πλάτος περίπου 3m, μέσο βάθος περίπου 50cm και μέγιστο βάθος 85cm. Στον Πίνακα 1 δίδονται οι τιμές της μέσης ταχύτητας και ο υπολογισμός της παροχής νερού τις ημέρες των μετρήσεων.

**Πίνακας 1.** Μετρήσεις μέσης ταχύτητας νερού και υπολογισμός παροχής πηγαίων αναβλύσεων. (Μάιος – Ιούνιος 2023)

α/α	Ημερομηνία μέτρησης	Μέση ταχύτητα (m/sec)	Διατομή (m <sup>2</sup> )	Παροχή (m <sup>3</sup> /sec)
1	6/5/2023	1,7	1,5	2,55
2	10/5/2023	1,6	1,5	2,4
3	17/06/2023	2,1	1,5	3,15
4	22/06/2023	1,5	1,5	2.25

Από τα ανωτέρω στοιχεία προκύπτει ότι ο μέσος ημερήσιος όγκος νερού που εκρέει από τις πηγές Ανθοχωρίου την περίοδο Μαΐου – Ιουνίου είναι της τάξης των 223.000 m<sup>3</sup>. Εκτιμάται ότι οι παροχές αυτές αντιπροσωπεύουν τις μέγιστες τιμές και αναμένεται μείωσή τους μέχρι το τέλος της θερινής περιόδου. Σημειώνεται ότι η περίοδος Μαΐου – Ιουνίου 2023 ήταν ιδιαίτερα υγρή στην περιοχή και ότι τις προηγούμενες των μετρήσεων ημέρες έβρεχε καθημερινά.

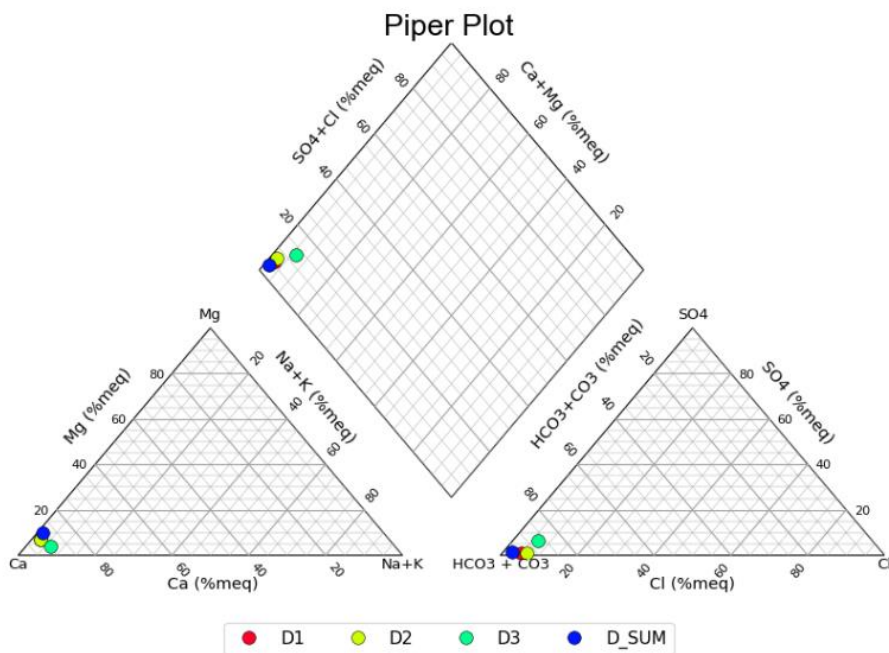
### 4.3.2 Υδροχημεία

Για τον έλεγχο της ποιοτικής κατάστασης των υδάτων πραγματοποιήθηκαν δειγματοληψίες και χημικές αναλύσεις. Επί τόπου μετρήθηκαν φυσικοχημικές παράμετροι του νερού, όπως η ηλεκτρική αγωγιμότητα, το pH και η θερμοκρασία, με φορητά όργανα του οίκου WTW. Οι χημικές αναλύσεις πραγματοποιήθηκαν στο Εργαστήριο Τεχνικής Γεωλογίας και Υδρογεωλογίας του Ε.Μ.Π. και περιλάμβαναν τον προσδιορισμό της συγκέντρωσης ιόντων Ασβεστίου, Μαγνησίου, Νατρίου, Καλίου, χλωριόντων, όξινων ανθρακικών, νιτρικών και θεικών. Οι δειγματοληψίες πραγματοποιήθηκαν τον Φεβρουάριο και τον Μάιο. Τον Φεβρουάριο ελήφθησαν συνολικά τρία δείγματα, ένα από κάθε εκροή (Δ1, Δ2, Δ3) στην περιοχή του Μουσείου Υδροκίνησης του Ανθοχωρίου. Το Μάιο ελήφθη ένα δείγμα μετά την συμβολή των εκροών (Δ(sum)) κατάντη του οικισμού. Στον Πίνακα 2 δίδονται τα αποτελέσματα των αναλύσεων.

**Πίνακας 7.** Αποτελέσματα χημικών αναλύσεων πηγαίων υδάτων Ανθοχωρίου (συγκεντρώσεις ιόντων σε mg/l).

Προέλευση Δείγματος	Ημερομηνία Δειγματοληψίας	pH	T (°C)	E.C. ( $\mu\text{S}/\text{cm}$ )	Cl <sup>-</sup>	HCO <sub>3</sub> <sup>-</sup>	SO <sub>4</sub> <sup>-</sup>	NO <sub>3</sub> <sup>-</sup>	Na <sup>+</sup>	K <sup>+</sup>	Ca <sup>++</sup>	Mg <sup>++</sup>
Δ1	ΦΕΒ-23	7,4	6,6	121	4	132,98	1	3,3	1,1	0,2	42	2
Δ2	ΦΕΒ-23	7,4	6,2	120	5	128,1	1	3,6	1,1	0,1	42	2
Δ3	ΦΕΒ-23	7,2	5,5	234	9	207,4	12	3,4	5,4	1	74	2
Δ (sum)	ΜΑΙ-23	7,4	6,8	195	2	156,16	2	3,2	1	0,1	58	4

Παρατηρείται ότι στο δείγμα Δ3 υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση στις τιμές των συγκεντρώσεων πολλών ιόντων, καθώς και υψηλότερη τιμή ηλεκτρικής αγωγιμότητας. Αυτό θα μπορούσε να οφείλεται στη μειωμένη παροχή του συγκεκριμένου ρέματος σε συνδυασμό με την ύπαρξη μπάζων και απορριμμάτων στην κοίτη του. Από την προβολή των αποτελεσμάτων των αναλύσεων στο διάγραμμα Piper (κατιόντα Ca<sup>++</sup>, Mg<sup>++</sup>, Na<sup>+</sup> και K<sup>+</sup> και ανιόντα Cl<sup>-</sup>, HCO<sub>3</sub><sup>-</sup> και SO<sub>4</sub><sup>-</sup>), διαπιστώνεται ότι τα νερά των πηγών Ανθοχωρίου χαρακτηρίζονται ως γαιοαλκαλικά – οξυανθρακικά, υδροχημικού τύπου Ca–HCO<sub>3</sub> (Εικόνα 11). Πρόκειται για φρέσκα νερά εμπλουτισμού με μικρό χρόνο παραμονής στο υπέδαφος. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει ότι το καρστικό δίκτυο είναι εκτενώς ανεπτυγμένο. Επικρατέστερα κατιόντα είναι τα ιόντα ασβεστίου, ενώ από τα ανιόντα επικρατούν τα όξινα ανθρακικά.



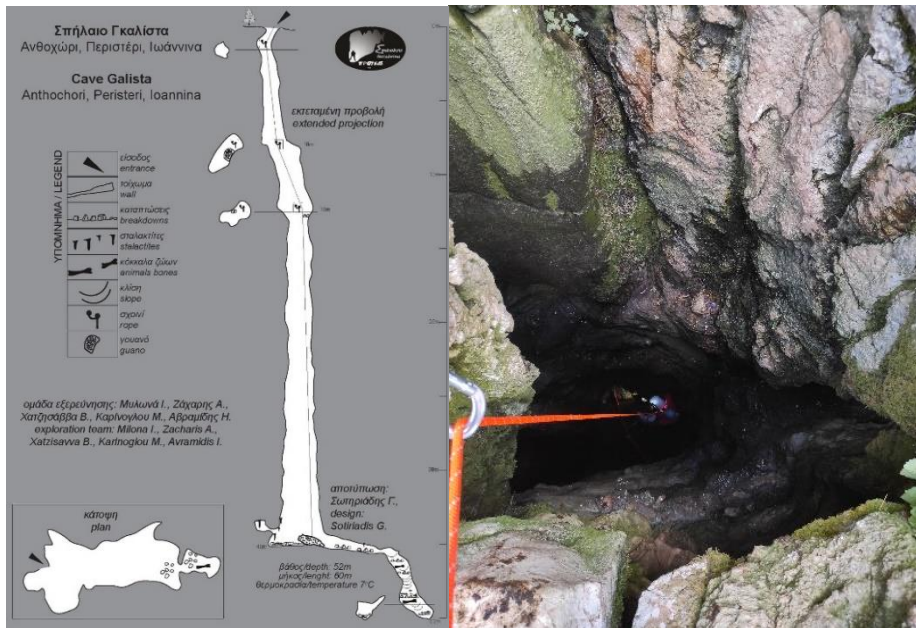
Εικόνα 11. Ταξινόμηση νερών πηγών Ανθοχωρίου με βάση το διάγραμμα Piper.

#### 4.4 Σπηλαιολογία – Γεωμυθολογία

##### 4.4.1 Σπηλαιολογία

Σε σπηλαιοεξερευνητική αποστολή που πραγματοποιήθηκε από το σπηλαιολογικό σύλλογο Θεσσαλονίκης *Πρωτέας* τον Οκτώβριο του 2020 έγινε η πρώτη κατάβαση στη *Γκάλιστα/Γκάλστα*, το σπηλαιοβάραθρο του Ανθοχωρίου. Το όνομα πιθανώς προέρχεται από τα γκαΐλια ή γκαλίτσια, πουλιά που κατοικούν σε αυτό. Από τη χαρτογράφηση και φωτογράφησή του έχουν προκύψει τα μοναδικά στοιχεία για το βάθος, την έκταση και το διάκοσμό του. Το σπηλαιοβάραθρο βρίσκεται σε υψόμετρο 1820m και διανοίγεται στους Άνω Κρητιδικούς πελαγικούς ασβεστόλιθους της Ζώνης Πίνδου (K<sub>8</sub>). Το βάθος του μετρήθηκε στα 52m. Σύμφωνα με το σύλλογο είναι το βαθύτερο εξερευνημένο σπήλαιο του ορεινού όγκου Λάκμου/Περιστερίου. Παρακάτω παρατίθεται η αποτύπωση και η είσοδος του (Εικόνες 12 και 13) και στη συνέχεια κάποιες φωτογραφίες από το εσωτερικό του (Εικόνες 14-16).





**Εικόνες 12 και 13.** Αποτύπωση του σπηλαιοβάραθρου αριστερά (Σωτηριάδης Γ.) και φωτογραφία εισόδου με φυσικό φως δεξιά (Πρωτέας, 2020).



**Εικόνες 14-16.** Φωτογραφίες από το εσωτερικό του σπηλαιοβάραθρου (Πρωτέας, 2020).

#### 4.4.2 Γεωμυθολογία

Ένας από τους τοπικούς μύθους του Ανθοχωρίου και της Πίνδου γενικότερα καταγράφεται στο *Δωδεκανησιακό Ημερολόγιο* του 1928 του Ανθοχωρίτη Α. Ξαπουλιά, ο οποίος το υπογράφει με το ψευδώνυμο *Ο Ορεινός*. Ο τίτλος του αποσπάσματος, που σχετίζεται με το αντικείμενο της παρούσας εργασίας και η εύρεσή του αποτέλεσε εν μέρη αφορμή της, είναι *Τα στοιχεία του Πίνδου*. Στο απόσπασμα που καταγράφεται στο κεφάλαιο *Ηπειρώτικη Παράδοση* περιγράφονται ο ρόλος και οι ιδιότητες του στοιχειού/δράκου, η εμφάνισή του στον βοσκό Δήμο, η πάλη του με το στοιχείο του Προσγολίου (Μικρό Περιστέρι), ο ρόλος του Ανθοχωρίτη βοσκού στη μάχη και τέλος, η συμβουλή του χαμένου στοιχειού προς τους Ανθοχωρίτες, εάν επιθυμούν να επιστρέψει πίσω στη Γκάλστα.

Η δράση του στοιχειού, που κατοικούσε στη Γκάλστα, παραπέμπει σε καιρικά και γεωλογικά φαινόμενα. Αναφέρεται χαρακτηριστικά πως είχε υπό τη δικαιοδοσία του όλα τα καιρικά φαινόμενα (βροχή, υγρασία, ξηρασία κλπ.). Όταν εμφανιζόταν άστραπτε, βροντούσε, έβρεχε και έτρεμε η γη. Προσδιορίζεται ότι η αρχή της πάλης μεταξύ των στοιχείων συμπίπτει με την ανατολή του αστερισμού των Πλειάδων, δηλαδή κατά τα τέλη Μαΐου. Κατά την πάλη η γη έτρεμε και ολόκληροι βράχοι κυλούσαν στους πρόποδες του όρους. Χαρακτηρίζεται ως πάλη Εκατόγχειρων και Γιγάντων. Οι πρώτοι συμβολίζουν τα βίαια καιρικά φαινόμενα, ενώ οι δεύτεροι τις μεγάλες μετακινήσεις πετρωμάτων. Ο μύθος καταλήγει λέγοντας πως κάποιος από τη γενεά των Ανθοχωριτών πρέπει να πάρει νερό από την Γκάλστα (βάθους 52m) και να το χύσει στη μεγάλη τρύπα του Σκαμνελίου της Τύμφης (πιθανή αναφορά στη Γκαϊλότρυπα), ορεινό όγκο με πολλά και βαθιά κατακόρυφα σπηλαιοβάραθρα, έτσι ώστε ο ηττημένος δράκος να επιστρέψει στη Γκάλστα και να στοιχειώσει εκ νέου το Ανθοχώρι.

### 5. Συμπεράσματα - Προτάσεις

Συνοψίζοντας, το στοιχείο του νερού φαίνεται να διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του γεωπεριβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής του Ανθοχωρίου. Πέραν των πλούσιων ρεμάτων που διατρέχουν τον οικισμό και αποτελούν μαζί με το Μουσείο Υδροκίνησης πόλο έλξης επισκεπτών και νέας επιχειρηματικότητας, το στοιχείο του νερού ευθύνεται για τη διαχρονική διαμόρφωση των επιβλητικών κορυφών και ράχων περιμετρικά του οικισμού. Η κατά βάση ανθρακική προέλευση των σχηματισμών σε συνδυασμό με τα μεγάλα ύψη κατακρημνισμάτων και τις παρατεταμένες περιόδους χιονοκάλυψης στον ορεινό όγκο του Λάκμου/Περιστερίου ευθύνονται για τη χημική διάλυση των πετρωμάτων και τη δημιουργία εκτεταμένων καρστικών αγωγών και υδροφορίας στο εσωτερικό των σχηματισμών. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία χαρακτηριστικών καρστικών μορφών σε όλη την έκταση του όρους. Η ανάπτυξη τοπικού συστήματος ρηγμάτων σε συνδυασμό με την εκτεταμένη καρστική υδροφορία των ανθρακικών πετρωμάτων στην ανάντη του οικισμού περιοχή, δημιουργούν τις συνθήκες για μερική εκφόρτιση των υπόγειων υδάτων με τη μορφή μετώπου, μέσω των ρηγματογενών πηγών του Ανθοχωρίου. Το πηγαίο νερό είναι γαιοαλκαλικού – οξυανθρακικού χαρακτήρα και ικανοποιητικής παροχής για την κάλυψη των τοπικών

αναγκών. Τέλος, το κατακόρυφο καρστικό σπηλαιοβάραθρο της Γκάλιστας/Γκάλστας φαίνεται να διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην τοπική λαογραφία και παράδοση, αφού ο μύθος του στοιχειού/δράκου, που αναπαράγεται σε μικρότερο βαθμό μέχρι και σήμερα, φαίνεται να περιγράφει φυσικά φαινόμενα που απασχολούσαν άμεσα τους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής. Η ερμηνεία του τοπικού μύθου μέσω εκτενέστερης διεπιστημονικής έρευνας ίσως αποφέρει στοιχεία για γεγονότα του γεωπεριβάλλοντος που μέχρι σήμερα αγνοούνταν.

Με αφορμή την έλλειψη κέντρου πληροφόρησης του Εθνικού Πάρκου Τζουμέρκων, Περιστερίου και κοιλάδας Αράχθου σε όλο το Βόρειο τμήμα του, την τάση ανάπτυξης του ορειβατικού/πεζοπορικού τουρισμού, που παρατηρείται και χρηματοδοτείται στην Περιφέρεια Ηπείρου, τη γειτνίαση του Ανθοχωρίου με τον εμβληματικό γεωβιότοπο της Βερλίγκας και τη σύνδεση του οικισμού, μέσω των ορειβατικών μονοπατιών Ε6 και Eρίγus trail, με τον κύριο όγκο του Εθνικού Πάρκου, προτείνονται για συζήτηση :

- Η δημιουργία Κέντρου Πληροφόρησης του Εθνικού Πάρκου εντός του οικισμού του Ανθοχωρίου. Παραδείγματα από Κέντρο Πληροφόρησης Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου στο Μέτσοβο κ.α. Το Κέντρο Πληροφόρησης πέραν του ότι θα δημιουργήσει άμεσες μόνιμες θέσεις εργασίας, θα αυξήσει την επισκεψιμότητα στον οικισμό του Ανθοχωρίου, αποσυμφορίζοντας μερικώς τον οικισμό του Μετσόβου.
- Η ανάπτυξη δικτύου γεωπεριβαλλοντικού – γεωμυθολογικού – υδροπολιτιστικού χαρακτήρα με άλλα μέρη της Βόρειας και Κεντρικής Πίνδου. Παραδείγματα από δίκτυα μεταξύ άλλων περιοχών, όπως Γεωμυθολογικά μονοπάτια Αττικής, Πελοποννήσου, Λαυρεωτικής κ.α., θεματικά μονοπάτια Παύλιανης, ο δρόμος του Νερού στην Καβάλα κ.α.
- Η ενίσχυση της λειτουργίας του Μουσείου Υδροκίνησης και η συνολικότερη αναβάθμιση των υποδομών του οικισμού. Παραδείγματα από Μουσείο Υδροκίνησης Δημητσάνας, Παύλιανης κ.α.

Εν κατακλείδι, τα παραπάνω ίσως αποτελέσουν κίνητρο για νέα επιχειρηματικότητα σε διάφορους τομείς της οικονομίας στην ευρύτερη περιοχή. Η συνεργασία και η συνέργεια μέσω της δικτύωσης περιοχών με κοινά χαρακτηριστικά γεωπεριβάλλοντος, ιστορίας και λαογραφίας ίσως αποφέρει καλύτερη αξιοποίηση των χρηματοδοτήσεων του νέου ΕΣΠΑ της Περιφέρειας Ηπείρου.

*Όπως καταλήγει και ο τοπικός μύθος, μόνο μέσω της ενότητας θα επιστρέψει το στοιχείο και θα προκόψει ο τόπος.*

## **Βιβλιογραφία**

- Aubouin J. (1961). Γεωλογικός χάρτης της Ελλάδος, φύλλο Πράμαντα, κλίμακα 1: 50000, Ι.Γ.Ε.Υ.
- Geopsis (2022). Πίνδος – τα όρια της μεγαλύτερης οροσειράς της Ελλάδας, 9 Οκτωβρίου 2022, (<https://www.geopsis.com/news-blog/pindus-mountains>, Πρόσβαση 21/6/2023)
- Holland H. (1812-1813). Ταξίδι στη Μακεδονία και Θεσσαλία.

- Βάραθρο Γκάλιστα, Ανθοχώρι, Περιστέρι, ([http://canyoning-caving.blogspot.com/2020/11/blog-post\\_24.html](http://canyoning-caving.blogspot.com/2020/11/blog-post_24.html), Πρόσβαση 21/5/2023)
- Βουβαλίδης Κ. (2011). Φυσική γεωγραφία.
- Βουδούρης Κ. (2013). Τεχνική υδρογεωλογία.
- Δασούλας Φ. (2012). Ηπειρωτικό Ημερολόγιο, Πίνδος. Οι γεωγραφικές και ιστορικές διαστάσεις ενός ονόματος.
- Εξερεύνηση βεράθρου στο Ανθοχώρι, όρος Περιστέρι, Πίνδος, (<https://proteascave.gr/exereynisi-varathroy-sto-anthochori-oros-peristeri-pindos/>, Πρόσβαση 21/5/2023)
- Κουτσογιάννης Δ. και Μαμμάσης Μ. (1998). Μέτσοβο: η υδρολογική καρδιά της Ελλάδας.
- Μητροπέτρο Ε. (2012). Οι απαρχές της ελληνικής γεωμυθολογίας μέσα από τις κοσμογονίες, τις θεογονίες και τον κύκλο του Ηρακλή.
- Μουντράκης Δ. (2010). Γεωλογία και γεωτεκτονική εξέλιξη της Ελλάδος.
- Μπαντέκας Ι. Θεοχάρης Δ., Καπουράνη Ε., (2007). Η ανάπτυξη της γεωμυθολογίας.
- Ξαπουλιάς Α. (1928). Δωδεκανησιακό Ημερολόγιο, Τοπικά Ηπειρώτικα Ιστορήματα, Τα στοιχεία του Πίνδου.
- Πρωτέας, (2011). Αποστολή στο όρος Περιστέρι (Λάκμος).
- Σταματόπουλος Λ. και Palmentola G., (2006). Παγετώδη χαρακτηριστικά γνωρίσματα και η τάση εξέλιξης της Γραμμής Διαρκούς Χιόνος κατά τη διάρκεια της τελευταίας παγετώδους περιόδου στους ορεινούς όγκους Λάκωνα (Περιστέρι) και Αθαμάνων (Τζουμέρκα) στη βόρεια οροσειρά της Πίνδου ΒΔ Ελλάδα. Πρακτικά της επιστημονικής συνεδρίας της Επιτροπής Γεωμορφολογίας και Περιβάλλοντος της Ελληνικής Γεωλογικής Εταιρίας, (2η : 24 Νοεμβρίου 2006 : Αθήνα)

**Ανακαλύπτοντας τον  
οικισμό του Μετσόβου:  
εναλλακτικές διαδρομές**

**Μαρία Γαλανού**  
Γεωπόνος  
Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

**Discovering the  
settlement of Metsovo:  
alternative routes**

**Maria Galanou**  
Agronomist  
Agricultural University of Athens

## Περίληψη

Πολλοί από του επισκέπτες που φθάνουν στο Μέτσοβο δεν γνωρίζουν την περιοχή και προσπαθούν να κινηθούν στον οικισμό μέσω της googlemaps, το οποίο αποτυπώνει κατά το ελάχιστο τα αξιοθέατα της περιοχής και σε κάποιες περιπτώσεις εσφαλμένα. Στις εποχές τουριστικής αιχμής, φθάνουν με δυσκολία μέχρι την κεντρική πλατεία με το όχημά τους, λόγω του μποτιλιαρίσματος που δημιουργούν, αν βρουν ελεύθερο χώρο να σταθμεύσουν, κινούνται σε μικρή ακτίνα από την πλατεία με το φόβο μήπως χαθούν και μη γνωρίζοντας τι άλλες δραστηριότητες και αξιοθέατα παρέχονται, ή πόσο χρόνο θα τους πάρει η συμμετοχή σε αυτά, ολοκληρώνουν την επίσκεψή σε κάποιο εστιατόριο. Το πρόβλημα που δημιουργείται, είναι, η εντύπωση για το τι είναι πραγματικά το Μέτσοβο. Μια εντύπωση, την οποία θα έχουν όταν φύγουν, η οποία περιορίζεται στην πλατεία, στα τουριστικά μαγαζιά και το φαγητό. Με βάση αυτή την εντύπωση οι ίδιοι επισκέπτες όταν ξανάρθουν, ή αυτοί που έρχονται πρώτη φορά θεωρούν, πως μπορούν να καλύψουν με μια σύντομη επίσκεψη στον οικισμό, όλη την ομορφιά και την ουσία που κρύβει. Αν κάποιος δεν κινηθεί μέσα σε ένα χώρο, σ' αυτή την περίπτωση στο χώρο του Μετσόβου, να δει με τα μάτια του τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν τον παραδοσιακό οικισμό, αν δεν μυρίσει τα αρώματα που πλημμυρίζουν τα σοκάκια, δεν ακούσει τους ήχους, δεν συναναστραφεί με τους ντόπιους για να μάθει την ιστορία και τις συνήθειες των ορεινών και των Βλάχων και δεν γευτεί τη γαστρονομική τους κουλτούρα, θα ήταν

άδικο για τον τόπο, τους κατοίκους αλλά και τον ίδιο, να σχηματίσει άποψη για το τι είναι το Μέτσοβο. Στην παρούσα μελέτη λοιπόν, γίνεται μια προσπάθεια ανάδειξης του τόπου αυτού μέσα από προτεινόμενες χρονομετρημένες διαδρομές που περιλαμβάνουν τον ίδιο τον οικισμό, περικλείουν θέα, φύση, πολιτισμό και αισθήσεις, χωρίς βέβαια τη χρήση αυτοκινήτου. Η προσέγγιση αυτή θα προσφέρει στον επισκέπτη μια ολοκληρωμένη τουριστική εμπειρία, παρέχοντάς του εκτός της γαστρονομικής και όλα τα οφέλη της περιπατητικής. Ταυτόχρονα, ο οικισμός θα επωφεληθεί, έχοντας πλέον τη δυνατότητα ρύθμισης του κυκλοφοριακού προβλήματος που χρόνια τώρα αντιμετωπίζει. Η προσέγγιση βασίστηκε στην αναγνώριση του τόπου, των υλικών και άυλων στοιχείων που συνθέτουν τη φυσιογνωμία του, καθώς και τον εντοπισμό και την καταγραφή των σημείων ενδιαφέροντος. Ακολούθησε επεξεργασία των ευρημάτων σε λογισμικό γεωγραφικού συστήματος πληροφοριών ώστε να αποτυπωθεί σε χάρτη όλη η προσπάθεια και να γίνει αντιληπτή και εύχρηστη πλέον για το ευρύ κοινό.

## **Abstract**

Many of the visitors who arrive in Metsovo are not familiar with the area and try to move around the settlement through google maps, which minimally depict the sights of the area and in some cases incorrectly. In peak tourist seasons, they reach the main square with difficulty with their vehicle, due to the traffic jam that they create, if they find a free space to park, they move within a short radius of the square for fear of getting lost and not knowing what other activities and attractions are provided, finishing their visit in a restaurant. The problem that arises is the impression they will have when they leave, of what Metsovo really is, which is limited to the square, the tourist shops and the food. Based on this impression, the same visitors when they come back, or those who come for the first time, think that they can cover all the beauty and essence of the settlement with a short visit. If one does not move around in a place, in this case in the area of Metsovo, to feel, to see with his eyes the features that make up the traditional settlement, if he does not smell the aromas that flood the alleys, he does not hear the sounds, interact with the locals to learn the history and habits of the mountain people and the Vlachs and taste their culinary culture, it would be unfair for the place, the inhabitants and himself, to form an opinion about the quality of Metsovo. In this study, therefore, an attempt is made to highlight this place through proposed routes –through the settlement of specific time, that encompass nature, culture, and senses, without the use of the car. This approach will offer the visitor a complete tourist experience, providing him/her with all the benefits of walking in addition to the gastronomic one. At the same time, the settlement will benefit, now having the possibility of regulating the traffic problem it has been facing for years. The approach was based on the identification of the site, the material and intangible elements that make up its physiognomy, as well as the identification and recording of points of interest. This was followed by processing the findings in geographic information system software to map the whole effort and make it now understandable and usable to the public.

## Εισαγωγή

Τις τελευταίες δεκαετίες η χώρα μας έχει στρέψει την οικονομία της σε δραστηριότητες που αφορούν στον τουρισμό. Κάθε περιοχή της Ελλάδας εμπλέκεται σε ένα βαθμό ή πρόκειται να εμπλακεί σε τουριστικές δραστηριότητες τα επόμενα χρόνια καθώς η ζήτηση για το Ελληνικό τουριστικό προϊόν είναι μεγάλη αλλά και η στήριξη της Ε.Ε. δείχνει προς αυτή την κατεύθυνση. Η ταχεία μετάβαση της χώρας από κατεχοχήν αγροτική σε τουριστική, σε συνδυασμό με την έλλειψη γνώσης και πείρας στον κλάδο του τουρισμού, ώθησε τη χώρα σε άναρχη κατά τόπους ανάπτυξη, δηλαδή, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο ουσιαστικός χαρακτήρας του εκάστοτε τόπου αλλά χωρίς επίσης κανείς να εγγυάται τη βιωσιμότητά όλων των επιμέρους στοιχείων που τη συνθέτουν. Η πραγματικότητα αυτή δημιούργησε μεν ευκαιρίες εισοδήματος στους εμπλεκόμενους αλλά και αρκετές «άβολες» καταστάσεις που χρίζουν διαχείρισης στο σύνολο της κοινωνίας.

Το Μέτσοβο αποτελεί περίπτωση περιοχής που είχε γνώση πάνω σε θέματα τουρισμού, καθώς αποτελεί δημοφιλή προορισμό δεκαετίες τώρα. Αλλαγές όπως, η διάνοιξη της Εγνατίας Οδού κι η σύνδεσή του με αυτή, η αύξηση της τουριστικής προσέλευσης εποχικά, η έλλειψη συγκοινωνίας που αναγκάζει τον επισκέπτη να προσέλθει με ιδιωτικό όχημα, η έλλειψη χώρου τόσο λόγω του ανάγλυφου όσο και λόγω δόμησης, αλλά και ο τύπος του τουριστικού προϊόντος που έχει δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια, δηλαδή, μαζικές επισκέψεις για λίγες ώρες τα σαββατοκύριακα ή στις γιορτές που συσσωρεύονται στην πλατεία, έχει εξαντλήσει τις δυνατότητες του οικισμού για επιπλέον εισροή.

Προκειμένου λοιπόν η περιοχή, η οποία αποτελεί έναν από τους ομορφότερους παραδοσιακούς ορεινούς οικισμούς της χώρας με πλούσια ιστορία και παράδοση, να εξακολουθήσει να δέχεται τα οφέλη των επισκεπτών, να παρέχει υψηλής ποιότητας υπηρεσίες και ταυτόχρονα να καταφέρει να διατηρήσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, αλλά και τους κατοίκους της, θα πρέπει να στραφεί και σε άλλα μοντέλα τουριστικής ανάπτυξης. Ως γενική κατεύθυνση, το Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο (ΠΧΠ) για τον ορεινό χώρο της Πίνδου, υιοθετεί τη στρατηγική της ολοκληρωμένης αξιοποίησης των ευαίσθητων φυσικών και πολιτισμικών πόρων αντιμετωπίζοντάς τους κυρίως ως κεφάλαιο και όχι ως εμπόδιο στην ανάπτυξη. Σε σχέση με την υφιστάμενη αλλά και την δυνητική τουριστική ανάπτυξη παραμένουν επίκαιρες κάποιες ανησυχίες οι οποίες προτείνουν, αυτή να είναι ελεγχόμενη και οργανωμένη ώστε να μην υπερβεί τη φέρουσα ικανότητα της περιοχής. Οι δύο αυτές προϋποθέσεις εξασφαλίζονται με την ανάπτυξη ποιοτικού τουρισμού, όπως ο ήπιος στον οικιστικό ιστό (καθώς αναφέρονται σε μικρούς παραδοσιακούς οικισμούς) και σε προστατευόμενες περιοχές, ο οικολογικός στα ευαίσθητα οικοσυστήματα κ.α. (ΙΝΣΕΤΕ 2017). Ο ποιοτικός τουρισμός για τη συγκεκριμένη περίπτωση φαίνεται να μεταφράζεται σε τουρισμός υπαίθρου και πιο συγκεκριμένα σε περιπατητικός τουρισμός, ο οποίος διαθέτει την ικανότητα να δώσει διεξόδους και προοπτικές για την περιοχή. Ο περιπατητικός τουρισμός στ πλαίσιο του τουρισμού υπαίθρου, αποτελεί μια ειδική μορφή που ορίζεται ως: «η πραγματοποίηση τουριστικών δραστηριοτήτων, που αφορούν τη διενέργεια περιπατητικών εκδρομών διαμέσου



περιοχών αξιόλογης αισθητικής, περιβαλλοντικής και πολιτιστικής αξίας» (Μαντζουράνη & Τζιφάκη, 2008). Επίσης, ο περιπατητικός τουρισμός μπορεί να θεωρηθεί ως μία διαδρομή που κάνει ο άνθρωπος ως προτροπή για τις δικές του προσωπικές σκέψεις σχετικά με την ενσάρκωση, την επίδραση και την αφοσίωση του στο τοπίο (Kusenbach, 2003). Το αποτέλεσμα αυτό μπορεί να λειτουργήσει και ως ένας τρόπος ασχολίας του ανθρώπου με το τοπίο, προσφέροντας προνομιούχες ιδέες τόσο στον τόπο όσο και στον εαυτό του (Solnit, 2001).

Το συγκεκριμένο είδος τουρισμού για να αποτελέσει μια εναλλακτική ήπια μορφή, θα πρέπει να πραγματοποιείται με βάση κάποιες παραμέτρους, αρχικά θα πρέπει να είναι καθορισμένες οι διαδρομές που θα ακολουθηθούν, ή αλλιώς το ευρύτερο πλαίσιο της διαδρομής που θα επιτρέπει μικρές παρακάμψεις. Ανάλογα με τον τόπο, την εποχή και τη χρονική διάρκεια των επισκέψεων θα πρέπει να αντιμετωπίζεται με βάση τις ανάγκες του τόπου καθώς και της βιώσιμης ανάπτυξης και βιωσιμότητας περιβάλλοντος. Τέλος, ο επισκέπτης επιλέγοντας την πεζοπορική περιήγηση ως τρόπο γνωριμίας με έναν προορισμό, θα πρέπει να είναι σε θέση να σεβαστεί και να προστατέψει το μέρος αυτό. Άρα ο περιπατητικός τουρισμός είναι μια ολόκληρη κουλτούρα που χτίζεται πριν και κατά τη διάρκεια της εμπειρίας.

Στην περίπτωση μελέτης που ακολουθεί θα γίνει μια προσπάθεια προσέγγισης του περιπατητικού τουρισμού μέσα από πολιτισμικές διαδρομές, με σκοπό την ανάδειξη μιας όσο το δυνατόν πληρέστερης και διαφορετικής εμπειρίας για τον οικισμό του Μετσόβου.

## **1. Πολιτιστικές Διαδρομές Περίπτωση μελέτης: Οικισμός Μετσόβου.**

Ο ορισμός των πολιτιστικών διαδρομών, από τη διεθνή επιστημονική επιτροπή ICOMOS και αναφέρει ως: *«οποιαδήποτε διαδρομή επικοινωνίας που εξυπηρετεί έναν συγκεκριμένο και καλά καθορισμένο σκοπό, είτε πρόκειται για γη, νερό είτε για κάποιο άλλο είδος το οποίο είναι φυσικά οριοθετημένο και χαρακτηρίζεται από τη δική του συγκεκριμένη δυναμική και ιστορική λειτουργικότητα, πρέπει να πληροί τις ακόλουθες προϋποθέσεις: α) Πρέπει να προκύπτουν κατά πόσο υπάρχουν διαδραστικές κινήσεις ανθρώπων καθώς και πολυδιάστατες, συνεχείς και αμοιβαίες ανταλλαγές αγαθών, ιδεών, γνώσεων και αξιών μεταξύ λαών, χωρών, περιοχών ή ηπειρών για σημαντικές χρονικές περιόδους. β) Πρέπει να προωθείται η διασταύρωση των επηρεαζόμενων πολιτισμών στο χώρο και στο χρόνο, όπως αντικατοπτρίζεται τόσο στην απτή και άυλη κληρονομιά τους. γ) Πρέπει να ενσωματώνονται σε ένα δυναμικό σύστημα οι ιστορικές σχέσεις και οι πολιτιστικές ιδιότητες που συνδέονται με την ύπαρξη του».*

Οι πολιτιστικές διαδρομές ταξινομούνται σύμφωνα με τα εξής (ICOMOS, 2008): Την εδαφική τους εμβέλεια: τοπική, εθνική, περιφερειακή, ηπειρωτική ή διηπειρωτική. Το πολιτισμικό τους πεδίο: εντός δεδομένης πολιτισμικής περιοχής ή επέκτασης αυτής, σε διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές που έχουν μοιραστεί ή συνεχίσουν να μοιράζονται και βάση μιας αμοιβαίας επιρροής στο σχηματισμό ή την εξέλιξη των πολιτιστικών αξιών. Το στόχο ή τη λειτουργία τους: κοινωνική,

οικονομική, πολιτική ή πολιτιστική. Ανάλογα με τη χρονική διάρκεια τους: δηλαδή αυτά που δεν χρησιμοποιούνται πλέον σε σχέση με αυτά που συνεχίζουν να αναπτύσσονται κάτω από την επιρροή των κοινωνικοοικονομικών, πολιτικών και πολιτιστικών ανταλλαγών. Τη δομική τους διαμόρφωση: γραμμική, κυκλική, σταυροειδής, ακτινική ή δικτυακή. Το φυσικό τους περιβάλλον: γη, υδάτινη, μικτή ή άλλη φυσική ρύθμιση.

## 2. Μεθοδολογία

Όπως προαναφέρθηκε, πρωταρχικός σκοπός ήταν να γίνει επιτόπια έρευνα ώστε να υπάρξει μια ολοκληρωμένη εικόνα του οικισμού, έτσι σταδιακά μέσα σε διάστημα δύο μηνών περπατήθηκαν τα περισσότερα σοκάκια και δρόμοι του Μετσόβου. Στη συνέχεια ο εντοπισμός των σημείων ενδιαφέροντος πραγματοποιήθηκε σε τρία στάδια:

1<sup>ο</sup> στάδιο: Συζητήσεις με ντόπιους, ένα δείγμα των 30 ατόμων, οι οποίοι ερωτήθηκαν να υποδείξουν αξιοθέατα ή και διαδρομές στον οικισμό, τα οποία θα ικανοποιούν κατά τη γνώμη τους τον σκοπό επίσκεψης των τουριστών.

2<sup>ο</sup> στάδιο: Αναζήτηση της γνώμης των επισκεπτών μέσα από τον αριθμό των κριτικών και τα σχόλια για κάθε αξιοθέατο σε σελίδες όπως: την ιστοσελίδα του ίδιου του αξιοθέατου στη google, την tripadvisor κ.α

3<sup>ο</sup> στάδιο: Αναζήτηση μέσα από τουριστικούς οδηγούς και τις ιστοσελίδες τους αξιοθέατα που έχουν εντοπιστεί και αναδειχθεί από εκείνους. discovergreece, travel, arttravel, desellada κ.α ώστε να συμπεριληφθούν.

Εφόσον, ολοκληρώθηκε το στάδιο της αναγνώρισης της περιοχής, εντοπίστηκαν τα σημεία και καταγράφηκαν οι συντεταγμένες όσων από αυτά θεωρήθηκαν ενδιαφέροντα είτε από αισθητικής, είτε από ιστορικής άποψης. Ακολουθώντας, ομαδοποιήθηκαν θεματικά πχ. Εκκλησίες, κρήνες, Μουσεία κ.α. και στη συνέχεια με τη βοήθεια του λογισμικού γεωγραφικών συστημάτων πληροφοριών αποτυπώθηκαν σε χάρτη. Αφού ενσωματώθηκε το layer του δικτύου δρόμων και σοκακιών και το layer των ισούψων στο σύστημα, εντοπίστηκαν οι διαδρομές.

Τα κριτήρια επιλογής των διαδρομών ήταν:

1. η κλίση του δρόμου στη διαδρομή, να είναι όσο το δυνατόν πιο ήπια.
2. ο χρόνος διεξαγωγής της πεζοπορίας, να υπάρχουν διαδρομές μικρής και μακράς διάρκειας.
3. η βέλτιστη επιλογή με βάση τον αριθμό αξιοθέατων ανά διαδρομή, να είναι όσο το δυνατόν πιο περιεκτικές
4. η ποικιλία των αξιοθέατων, να συνδυάζουν φυσικό τοπίο, δομημένο ιστό, πολιτιστικά – ιστορικά στοιχεία (παραδοσιακά κτήρια και εγκαταστάσεις, μνημεία, μουσεία, εκκλησίες, κρήνες κ.α.)

Το επόμενο βήμα ήταν να καταγραφούν οι διαδρομές αυτές, το στάδιο αυτό πραγματοποιήθηκε στο πεδίο μέσω της εφαρμογής Strava, και τα ηλεκτρονικά αρχεία που παρήχθησαν από τη διαδικασία, προστέθηκαν ως layer σε λογισμικό ΓΣΠ

για την εξαγωγή των τελικών χαρτών. Το βήμα αυτό εξυπνήρησε στο να δημιουργηθεί εύχρηστο ψηφιακό αρχείο, το οποίο να μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως καθοδήγηση για τη διαδρομή, από οποιονδήποτε ενδιαφερόμενο μέσω της εφαρμογής, πάντα σε συνδυασμό με το χάρτη της αντίστοιχης διαδρομής. Δύο ακόμα πληροφορίες που εξήχθησαν από την εφαρμογή σε αυτό το στάδιο ήταν ο χρόνος και η υψομετρική διαφορά κάθε διαδρομής, στοιχεία απαραίτητα να γνωρίζει ο ενδιαφερόμενος πριν ξεκινήσει.

### 3. Αποτελέσματα

Όλες οι διαδρομές πήραν το όνομά τους από ένα σημείο/αξιοθέατο το οποίο προσδιορίζει το χωρικό πλαίσιό τους. Αφετηρία αυτών αποτελεί το Μνημείο πεσόντων Ελληνικού ιππικού του 1940, στην είσοδο του οικισμού στα 1260 μ, το οποίο επιλέχθηκε καθώς επιτρέπει τη στάθμευση μεγάλου αριθμού οχημάτων στον περιβάλλοντα χώρο. Όλες οι διαδρομές καταλήγουν στην κεντρική πλατεία με σκοπό τη διευκόλυνση εξόδου των επισκεπτών, είτε επιλέγοντας να επιστρέψουν στο όχημά τους περπατώντας μέσα από τα σοκάκια, είτε με τη χρήση μεταφορικού μέσου παρεχόμενο από το δήμο, συνήθως μικρό λεωφορείο, εάν έχουν εκπληρώσει την επιθυμία τους για περπάτημα. Ξεκινώντας, (Εικόνα 1), παρουσιάζονται οι τρεις διαδρομές Οινοποιείου, Πλατείας και Αγίου Νικολάου, οι οποίες καλύπτουν ολόκληρη την έκταση του οικισμού. Η επιλογή αυτή, εξυπηρετεί την είσοδο των επισκεπτών, πεζών, ώστε να περιηγηθούν μέσα σε αυτόν, συνθήκη που θα διευκολύνει και την κυκλοφορία στο κέντρο, επιτρέποντας την είσοδο μόνο σε οχήματα κατοίκων και ανθρώπων περιορισμένης κινητικότητας.



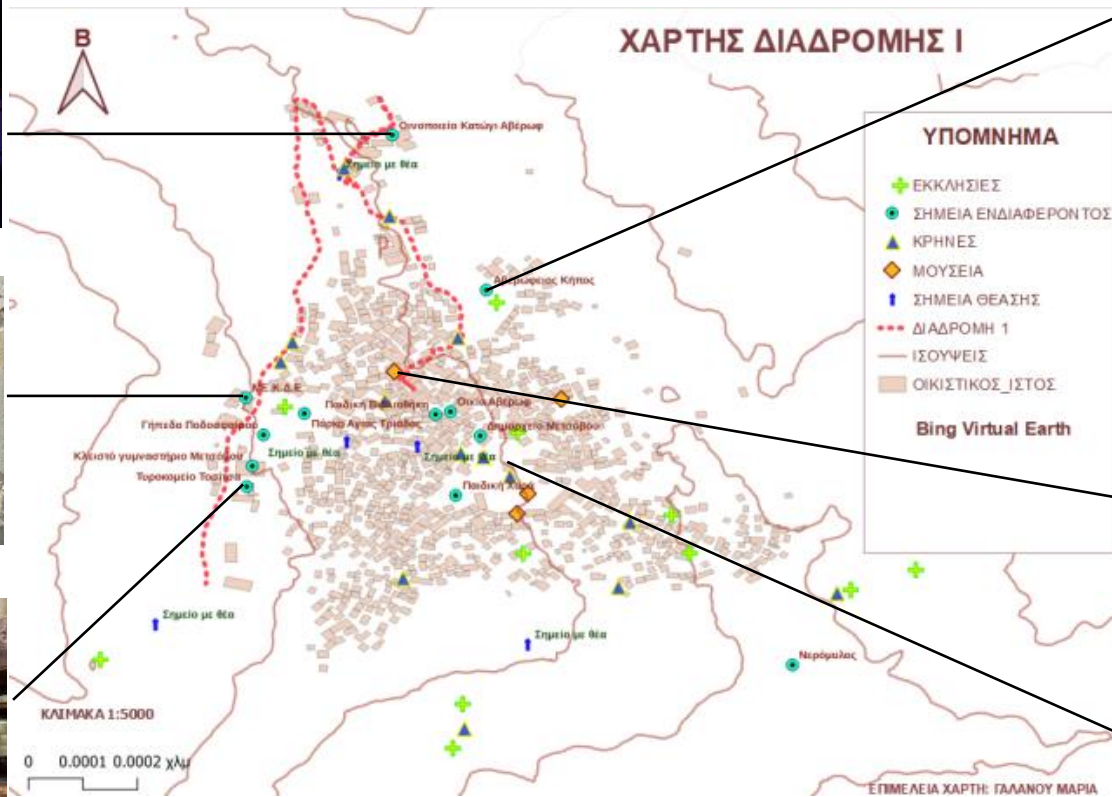
Εικόνα 1: Χάρτης Διαδρομών Οικισμού Μετσόβου.

## Διαδρομή Ι

Η πρώτη διαδρομή είναι η Διαδρομή Οινοποιείο. Όπως φαίνεται και στο χάρτη της εικόνας 2. Είναι η πιο ήπια εκ των τριών προτεινόμενων διαδρομών. Η διάρκειά της υπολογίζεται περίπου 45 λεπτά (εκτός των ξεναγήσεων), 2,78 χλμ. και η υψομετρική της διαφορά 131 μ. Καταλαμβάνει το βορειοδυτικό τμήμα του οικισμού και ξεκινώντας, περνάει από τις εγκαταστάσεις του Δημοτικού γυμναστηρίου, συνεχίζει με το Τυροκομείο του Ιδρύματος Βαρόνου Μιχαήλ Τσοσίτσα, το ΜΕ.Κ.Δ.Ε., τον Ιερό Ναό Αγίας Τριάδας και ακολουθεί την πορεία προς το ξενοδοχείο Άναξ.

Συνεχίζοντας την πορεία Βόρεια, στα δεξιά ξεπροβάλλουν τα βουνά της Πίνδου, για περίπου 50 μέτρα είναι ορατή η περιοχή της Κατάρας και το δάσος κωνοφόρων απέναντι του οικισμού, φυσικό τοπίο απaráμιλλης ομορφιάς. Ακολουθεί η άφιξη στο σταυροδρόμι με την πετρόκτιστη κρήνη που οδηγεί στο επισκέψιμο οινοποιείο Αβέρωφ, εκεί ο περιηγητής μπορεί να δοκιμάσει κρασί τοπικής παραγωγής. Από το σημείο αυτό, ο επισκέπτης πρέπει να κινηθεί Νότια (αντίθετα) αυτή τη φορά για να γυρίσει στο σημείο που βρίσκεται η κρήνη κι από εκεί να συνεχίσει τη νότια πορεία για να βρεθεί στον Αβερώνη κήπο. Ο Αβερώνη κήπος αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά αξιοθέατα του Μετσόβου. Απέχει μόλις λίγα λεπτά από την κεντρική πλατεία. Η έκτασή του μετράει στα 10 στρέμματα και στο κέντρο του είναι εγκατεστημένος από το 1840 ο ιερός ναός Αγίου Γεωργίου. Στην αρχική του μορφή ο κήπος φιλοξενούσε χλωρίδα και πανίδα αντιπροσωπευτική της Πίνδου, σήμερα ακόμα διατηρεί κάποια κωνοφόρα και οξιές όπως και μερικά καλλωπιστικά αμφοτέρωθεν της κεντρικής του εισόδου. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν κάποιες κατασκευές του πάρκου οι οποίες εξυπηρετούν την περιήγηση αλλά και τη στάση του επισκέπτη. Το σημείο αυτό ενδείκνυται για να παρατηρήσει κανείς τη θέα στην Πίνδο.

Παίρνοντας το ανηφορικό σοκάκι έξω από τη Νότια είσοδο του πάρκου, το οποίο οδηγεί στο Αρχοντικό Τσοσίτσα, ο πεζοπόρος μπορεί να ξεναγηθεί στα λαογραφικά στοιχεία ενός παλιού Μετσοβίτικου Αρχοντικού, κι εφόσον πλέον, η διαδρομή τον έχει φέρει μέσα στα σοκάκια του οικισμού, κοντά στην πλατεία και στον κεντρικό δρόμο, έχει τη δυνατότητα να συνεχίσει ελεύθερη πορεία προς οποιαδήποτε κατεύθυνση.



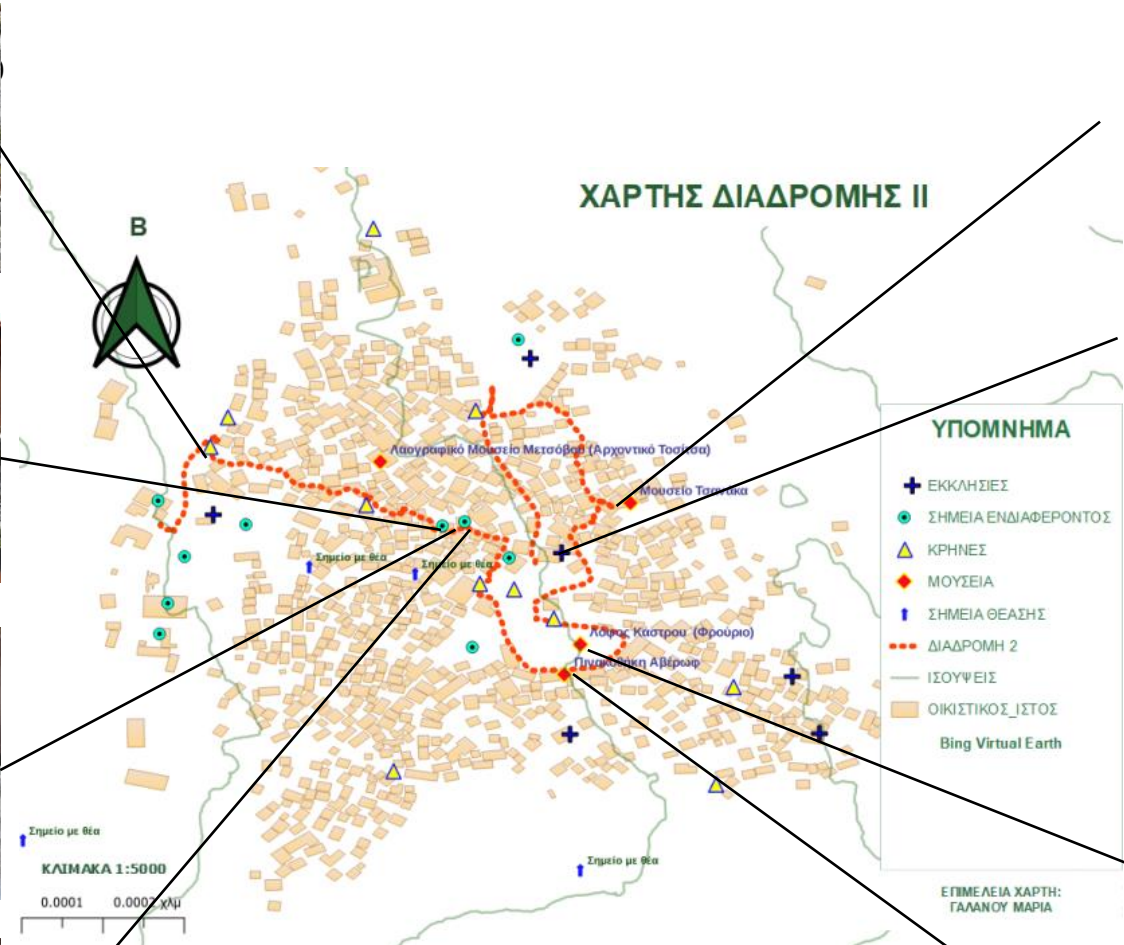
## Διαδρομή II

Η Διαδρομή Πλατείας Μετσόβου, κινείται κατά κύριο λόγο μέσα στον ιστό του οικισμού, ο χαρακτήρας της αφορά επί το πλείστον αρχιτεκτονικά στοιχεία και κτήρια θρησκευτικού ή μουσειακού ενδιαφέροντος. Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, η αφετηρία και εδώ είναι η ίδια με τη διαφορά ότι σύντομα ο επισκέπτης βγαίνει από τον κύριο δρόμο για να μπει στα σοκάκια του Μετσόβου. Είναι η μικρότερη εκ των τριών προτεινόμενων, μόλις 2,04χλμ, μετρημένη χωρίς το χρόνο των ξεναγήσεων, υπολογίζεται κάτι περισσότερο από μισή ώρα. Η υψομετρική της διαφορά είναι η μικρότερη 99 μ, διαφορά (32 μ) από την πρώτη αλλά τα σοκάκια έχουν αρκετά μεγαλύτερη κλίση από τον δρόμο της διαδρομής I.

Η διαδρομή ξεκινά από το Μνημείο πεσόντων Ελληνικού υπικού, περνάει μπροστά από το Δημοτικό γυμναστήριο, το γήπεδο ποδοσφαίρου και το ΜΕ.Κ.Δ.Ε., τον Ιερό Ναό Αγίας Τριάδας απ' όπου περίπου στα 50 μ σε μια δεξιά στροφή στην κρήνη (i) στο χάρτη της διαδρομής II.

Σε αυτή την σταδιακή κατάβαση μπορεί κάποιος να αντιληφθεί τα χαρακτηριστικά που διέπουν τον παραδοσιακό οικισμό. Μέσα σε αυτά είναι, τα παραδοσιακά λιθόστρωτα σοκάκια, τα σαχνισιά (προεξοχές στηριγμένες σε ξύλινα δοκάρια), οι κρήνες, οι σμιλευμένες γωνίες των οικιών που εξυπηρετούσαν την πιο ασφαλή διάβαση των μουλαριών, όταν αυτά ακόμα αποτελούσαν το καθημερινό μέσο μετακίνησης. Το επόμενο σημαντικό πέρασμα είναι αυτό της Παιδικής Βιβλιοθήκης που συνεχίζεται έξω από την Οικία Αβέρωφ και πριν καταλήξει στην πλατεία θα βρεθεί στο Δημαρχείο Μετσόβου, σε αυτό το τμήμα υπάρχει αρκετή συσσωρευμένη πληροφορία για την παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Στην Πλατεία ο πεζοπόρος, θα μπορέσει να ξεκουραστεί κάτω από τη σκιά των Πλατάνων, να περπατήσει μέσα ή κυκλικά του πάρκου του Κάστρου (πρώην Οθωμανικό Φρούριο), να επισκεφθεί την Πινακοθήκη Αβέρωφ και τον Ιερό Ναό Αγίας Παρασκευής<sup>65</sup> ή να κάνει μια βόλτα στα εμπορικά της πλατείας και να δοκιμάσει τα τοπικά εδέσματα. Ακολούθως η επόμενη στάση της διαδρομής θα τον φέρει στο Λαογραφικό Μουσείο Τσανάκα όπου θα κάνει ένα μικρό ταξίδι στο κοντινό παρελθόν του Μετσόβου. Η τελευταία στάση καταλήγει στον Αβερώνφειο κήπο και τον ιερό ναό Αγίου Γεώργιου, όπου μπορεί να περιηγηθεί στο πάρκο και να απολαύσει τη θέα στην Πίνδο.

<sup>65</sup>Η προστάτιδα των Βλάχων. Ο Ναός χρονολογείται πριν το 1380 μ.Χ. Αποτελέσε σημείο φύλαξης των σημαντικών εγγράφων του Μετσόβου, αλλά και της περιουσίας της κοινότητας επί τουρκοκρατίας. Πέραν του λατρευτικού χαρακτήρα, αποτελεί ένα δημοφιλές πολιτιστικό μνημείο, εξαιτίας της μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας του τέμπλου, που φιλοτεχνήθηκε από Μεσοβίτες ξυλογλύπτες το 1730. Τα σκαλισματα του τέμπλου παριστάνουν διάφορα επεισόδια της Παλαιάς και Καινής Διαθήκης καθώς και διάφορα διακοσμητικά στοιχεία. Ακόμα ένα λόγο για να την επισκεφθεί κάποιος είναι η ιδιαιτερότητα του διπλού άμβωνα, όπου ο πρώτος εξυπηρετεί την ανάγνωση του ευαγγελίου και ο δεύτερος την ανάγνωση του Αποστόλου και το κήρυγμα. (Στοιχεία από την ομιλία της 25<sup>ης</sup> Ιουλίου 2011 του **ΜΙΧΑΗΛ Γ. ΤΡΙΤΟΥΚοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.**)



### Διαδρομή III

Η Τρίτη διαδρομή είναι η πιο απαιτητική από τις τρεις σε διάρκεια και δυσκολία διασχίζει όλο τον οικισμό από την κορυφή έως το ποτάμι. Είναι 5χλμ και χρειάζεται περίπου στις δύο ώρες για να την ολοκληρώσει κάποιος. Αφορά κυρίως όσους απολαμβάνουν το περπάτημα σε μονοπάτια στη φύση, καθώς, κάποια κομμάτια της αφορούν τέτοιο είδος περιήγησης. Η υψομετρική διαφορά της συγκεκριμένης διαδρομής είναι 307 μ.

Σημαντικό στοιχείο της διαδρομής αυτής είναι τα κτήρια θρησκευτικού ενδιαφέροντος. Η διαδρομή του Αγίου Νικολάου έχει αφετηρία και αυτή στο δυτικό τμήμα του Μετσόβου, ξεκινά από το Μνημείο πεσόντων Ελληνικού ιππικού, συνεχίζει προς τη Αγία Τριάδα απ' όπου και αρχίζει η κατάβαση. Η κίνηση μέσα στον οικισμό από αυτή την πλευρά φέρνει τον επισκέπτη ανάμεσα σε όμορφα φυσικά τοπία καθώς κατά τόπους γίνονται ορατά στα νότια το όρος *Περιστέρι*, ενώ στα ανατολικά το *Γκιουζέλ Τεπέ (Όμορφη Ράχη)*, λίγο πιο χαμηλά οι κορυφές *Σκάμνου* (σκαμνί), *Φατζέτο* (Fangus = οξιά , -έτο=τόπος), Κουκούρου, Κοάστα (=πλευρά) και ο οικισμός του Ανηλίου χαμηλά απέναντι. Η διαδρομή αυτή επικαλύπτεται σε ένα σημείο από τη Διαδρομή II, και πιο συγκεκριμένα στο κομμάτι από την οικία Αβέρωφ έως και την πλατεία. Από το σημείο αυτό η πορεία διαγράφεται διαφορετική. Η Διαδρομή III περνάει μπροστά από τον Ιερό ναό της Αγίας Παρασκευής (μέσα από το προαύλιο) , το κατάστημα με τα τυροκομικά προϊόντα του Ιδρύματος Τοσίτσα και συνεχίζει εντός οδοστρώματος, μέχρι την παράκαμψη των Αγίων Πάντων. Από εκεί συνεχίζει προς την συνοικία του Αγίου Δημητρίου και τον ομώνυμο ναό. Ακολουθεί πορεία προς τη Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου, ένα κόσμημα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής μέσα σε ένα όμορφο φυσικό περιβάλλον, το οποίο ακολουθεί τον επισκέπτη έως τον Μετσοβίτικο ποταμό με το ξύλινο γεφυράκι προς το Ανήλιο αλλά και τον παραδοσιακό νερόμυλο του Γκίνα. Από αυτό το σημείο για να φτάσει κανείς στο μοναστήρι του Αγίου Νικολάου, θα πρέπει να μετακινηθεί για ένα μικρό κομμάτι της διαδρομής προς τα πίσω, δηλαδή να φτάσει ξανά στην είσοδο του μοναστηριού της Κοίμησης της Θεοτόκου. Από εκεί να συνεχίσει παράλληλα προς το ποτάμι μέχρι τα αμπέλια του μοναστηριού. Εκεί μπορεί κάποιος να επισκεφθεί τη Μονή του Αγίου Νικολάου και να δει τη σπάνια τοιχογραφία που απεικονίζει την Παναγία να θηλάζει το βρέφος, και τα κτήρια συνοδείας της μονής, από τα οποία μπορεί να προμηθευτεί προϊόντα που παράγουν οι μοναχοί, όπως κρασί, πρόπολη, μέλι, σαπούνια κ.ά. και αφού ξεκουραστεί να πάρει το δρόμο προς την πλατεία από ένα μοναδικό μονοπάτι μέσα στη φύση.





#### 4.Συμπεράσματα

Οι διαδρομές που προτάθηκαν στην παρούσα εργασία, έχουν ως στόχο να δώσουν τη δυνατότητα στους επισκέπτες να έρθουν πιο κοντά και να ανακαλύψουν την πραγματική εικόνα του οικισμού του Μετσόβου, καταρρίπτοντας στερεότυπα των τελευταίων ετών που τον χαρακτηρίζουν ως προορισμό σύντομης επίσκεψης ή προορισμό στάσης για φαγητό. Στην προσπάθεια που έγινε καταγράφηκε και συνδέθηκε μεγάλο μέρος των πολιτιστικών στοιχείων, το οποίο σαφώς και μπορεί να εμπλουτισθεί, υιοθετώντας την περεταίρω γνώση και πείρα των κατοίκων η οποία ίσως να αναδείξει νέα δυνατά σημεία.

Οι προτεινόμενες ενέργειες που θα έδιναν ρεαλιστική υπόσταση στην μελέτη αυτή συνοψίζονται ως εξής:

- Δημιουργία info point στην αφετηρία των διαδρομών στην είσοδο του οικισμού (Μνημείο πεσόντων Ελληνικού ιππικού 1940), η οποία επιλέχθηκε καθώς επιτρέπει τη στάθμευση μεγάλου αριθμού οχημάτων στον περιβάλλοντα χώρο.
- Εκτύπωση και ανάρτηση στο διαδίκτυο του χάρτη των διαδρομών, και διανομή του από το δήμο ή από τα καταστήματα λιανικής πώλησης έτσι ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τους επισκέπτες. Μαζί με το χάρτη, μπορούν να συμπεριληφθούν τα ωράρια που επιτρέπεται η επίσκεψη στα μοναστήρια και τους ναούς, και τα ωράρια λειτουργίας των μουσείων, η προτεινόμενη χρονική περίοδος μέσα στη μέρα, η οποία για τις τρεις διαδρομές που πραγματεύεται η μελέτη είναι το διάστημα (9:00πμ με 14:00μμ αφού οι περισσότερες από τις δομές αυτές είναι ανοιχτές), καθώς και ο συνολικός χρόνος που απαιτείται για κάθε διαδρομή.
- Σηματοδότηση κάθε διαδρομής ώστε να μπορεί κάποιος να την ακολουθήσει χωρίς πρόσβαση σε δίκτυο ή κάποια εξειδικευμένη εφαρμογή. Παράλληλα, προτείνεται πάνω στην πινακίδα- σηματοδότησης η χρήση RQ Κωδικού των σημαντικών στοιχείων κάθε αξιοθέατου.
- Επισήμανση της κατάσταση του νερού που ρέει στις κρήνες, αν δηλαδή αυτό είναι πόσιμο ή όχι, καθώς και το όνομα, για καθεμιά από αυτές με κατάλληλες πινακίδες επί τόπου και στη σχετική εφαρμογή στο διαδίκτυο.
- Ένα κρίσιμο στοιχείο για την υλοποίηση των παραπάνω προτάσεων είναι η ύπαρξη διαθέσιμης συγκοινωνίας, χρήση μικρού λεωφορείου, η οποία θα μεταφέρει όσους επισκέπτες θέλουν να μετακινηθούν προς το όχημά τους κατά την έξοδό τους από τον οικισμό, για να γίνεται παράλληλα και αποσυμφόρηση του χώρου της πλατείας τη διαδρομή του λεωφορείου θα μπορούν να παρακολουθούν μέσω κατάλληλης εφαρμογής, έτσι ώστε οι επισκέπτες να οργανώνουν το χρόνο τους ανάλογα. Επισημαίνεται ότι η διαδρομή ΙΙΙ που καταλήγει στον Άγιο Νικόλαο δεν επιβαρύνει καθόλου την πλατεία του χωριού, ενώ δίνει τη δυνατότητα αποσυμφόρησης, αφού ούτε η κίνηση του λεωφορείου διέρχεται από αυτή.

Σε επόμενη μελέτη θα μπορούσαν να μελετηθούν:

- 1) Ο συνδυασμός των παραπάνω διαδρομών και
- 2) η διαμόρφωση της οδού Τζουμάκα, έτσι ώστε να μπορεί να υπάρξει ένα δεύτερο σημείο εισόδου πεζών τουριστών, με ασφαλή πρόσβαση στο Μέτσοβο και με χώρο στάθμευσης εκτός του οικισμού, (στον Άγιο Αθανάσιο).

## Βιβλιογραφία

- Kusenbach, M. 2003. Street phenomenology: The go-along as ethnographic research tool. *Ethnography*, 4(3), 455-485.
- SITES, O. C. H. (2008). The ICOMOS charter for the interpretation and presentation of cultural heritage sites. *International Journal of Cultural Property*, 15(4), 377-383.
- Solnit, R. 2001. *As Eve said to the serpent: on landscape, gender, and art*. University of Georgia Press.
- Solnit, R. 2001. *Wanderlust: A history of walking*. Penguin.
- Βάβαλιου Α. Γιαννέλος Χ. Δαμπολιά Α. Δουκέρη Μ.-Ε. Καραπάνου Χ. Μηχαηλίδης Ν. Μορμορη Χ. Παρασκευοπούλου Γ. 2011 Προστασία και συντήρηση σε κλίμακα αστικού κέντρου ή ιστορικού οικισμού: το παράδειγμα του Μετσόβου, Αθήνα, ΕΜΠ.
- Δαμάτη Α. - Θεοχαρόπουλος Δ.- Ματθόπουλος Δ. 2019. Ανάπτυξη Ορεινών Περιοχών με Αξιοποίηση των Φυσικών Πόρων. Η περίπτωση του Δήμου Μετσόβου. Αθήνα, ΕΜΠ.
- Ζώτου Θ. Α. 2019. Μεταπτυχιακή Μελέτη με τίτλο: « Τα μονοπάτια ως φορέας ιστορικών, πολιτισμικών , αρχιτεκτονικών στοιχείων του τοπίου [Η κυκλική διαδρομή της Παλαιοπολης Άνδρου] Αθήνα, ΓΠΑ.
- Λέκκα Ε. Χριστίνα. 2012. Μεταπτυχιακή Εργασία «Ανάπλαση της κεντρικής πλατείας του Μετσόβου» Αθήνα, ΕΜΠ.
- Μαντζουράνη, Κ., & Τζιφάκη, Χ. (2008). Επιπτώσεις-προοπτικές εξέλιξης του εναλλακτικού τουρισμού στην Ελλάδα.
- Μπάρδας Α. Κ. 2018. Διπλωματική Εργασία με τίτλο: «Ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από διαδρομές και μονοπάτια Μελέτη περίπτωσης Μακρινίτσα Πηλίου» Βόλος, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Μπατής Ν. 2022. Διπλωματική εργασία με τίτλο: Αειφόρος ανάδειξη, αξιοποίηση και προστασία των παραδοσιακών οικισμών και του πολιτιστικού αποθέματος, στο πλαίσιο της κυκλικής οικονομίας, για το νησί της Χάλκης. Αθήνα, ΕΜΠ.
- Σιδηροπούλου Σ. 2019. Διπλωματική εργασία με τίτλο: Ο τοπικός πολιτισμός ως μοχλός πολιτιστικής και τουριστικής ανάπτυξης. Μελέτη Περίπτωσης : Η αξιοποίηση της πολιτισμικής κληρονομιάς στο Μέτσοβο .Θεσσαλονίκη, ΕΑΠ.
- Τουφεγγοπούλου Α. 2017. Η χωρική οργάνωση και ανάπτυξη του τουρισμού μέσα από την ανάλυση και αξιολόγηση των υπό διαδικασία θεσμοθέτησης νέων περιφερειακών χωροταξικών πλαισίων», Αθήνα, ΙΝΣΕΤΕ, ΕΜΠ.

